

Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska

Autori: Branislav Šprocha, Branislav Bleha, Boris Vaňo, Ján Buček

Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska

Branislav Šprocha, Branislav Bleha, Boris Vaňo, Ján Buček

Bratislava, 2017

INFOSTAT - Výskumné demografické centrum

Univerzita Komenského

Prírodovedecká fakulta

Katedra humánnej geografie a demografie

Centrum spoločenských a psychologických vied SAV

Prognostický ústav SAV

Vydanie tejto monografie bolo podporené v rámci riešenia výskumného projektu VEGA1/0745/16 „*Autonómnosť, vzájomná závislosť a interakcie priestorových systémov*“ a VEGA 2/0057/17 „*Najvyššie dosiahnuté vzdelanie a jeho vplyv na transformujúce sa rodinné a reprodukčné správanie žien na Slovensku*“.

Recenzovali: prof. RNDr. Pavol Korec, CSc.
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc.

RNDr. Branislav Šprocha, Ph.D.,
Doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD.,
Ing. Boris Vaňo,
Doc. RNDr. Ján Buček, PhD.

Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska

Bratislava: INFOSTAT - Výskumné demografické centrum, Univerzita Komenského,
Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demografie a Centrum spoločenských
a psychologických vied - Prognostický ústav SAV

Bratislava 2017: INFOSTAT - Výskumné demografické centrum
web: www.infostat.sk, www.infostat.sk/vdc
e-mail: vdc@infostat.sk

Bratislava 2017: Univerzita Komenského
Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demografie
web: www.humannageografia.sk
e-mail: khg@fns.uniba.sk

Bratislava 2017: Centrum spoločenských a psychologických vied
Prognostický ústav SAV
web: www.prog.sav.sk/
e-mail: progas@savba.sk

Copyright © autori
Obsah tejto monografie je chránený autorským zákonom.

Grafická úprava: Branislav Šprocha
Návrh obálky: Vladimír Bačík
Náklad: 150 kusov
Rozsah publikácie: 256 strán / 11,6 AH
Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

Tlač: INFOSTAT - Výskumné demografické centrum, Leškova 16, Bratislava
ISBN: 978-80-89398-36-2

Obsah

Obsah	3
Zoznam obrázkov	5
Zoznam tabuliek	9
Predslov	10
Úvod	11
2. Zdroje údajov a metodika práce	12
2.1 Zdroje údajov	12
2.2 Použité metódy a vymedzenie reprodukčného systému	12
3. Demografická dynamika najväčších miest	16
4. Rodinné správanie	26
4.1 Sobášnosť	27
4.2 Rozvodovosť	37
5. Plodnosť	41
5.1 Vývoj plodnosti po roku 1989	44
5.1.1 Vývoj intenzity plodnosti	46
5.1.2 Časovanie plodnosti	59
5.1.3 Pôrodnosť podľa legitimacy	69
5.2 Longitudinálna analýza plodnosti	72
5.3 Predpoklady budúceho vývoja plodnosti	80
6. Úmrtnosť	84
6.1 Vývoj strednej dĺžky života	85
6.2 Príspevky k zmene strednej dĺžky života	89
6.3 Predpoklady budúceho vývoja úmrtnosti	94
7. Migrácia	99
7.1 Základné výsledky analýzy a koncepčné východiská prognózy migrácie	99
7.2 Predpoklady budúceho vývoja migrácie	104
8. Demografické štruktúry	112
8.1 Vek a pohlavie	112
8.2 Rodinný stav	121
8.3 Najvyššie dosiahnuté vzdelanie	126
8.4 Ekonomická aktivita	133
9. Prognóza vývoja obyvateľstva najväčších miest	145
9.1 Počet obyvateľov	145
9.2 Prírastky obyvateľov	154
9.3 Vekové zloženie obyvateľstva	164

9.4	Ekonomické zaťaženie obyvateľstva	172
10.	Demografické prognózy najväčších miest Slovenska a ich priemet do urbánnych politík	176
10.1	Kľúčové demografické procesy a ich súvislosti v kontexte urbánnej politiky	178
10.2	Odporúčania pre verejné politiky indukované prognózovaným populačným vývojom v mestách	181
	Záver	185
	Literatúra	189
	Príloha 1	199
	Príloha 2	211
	Príloha 3	256

Zoznam obrázkov

Obr. 1: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Bratislave v rokoch 1992 – 2016	17
Obr. 2: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Banskej Bystrici v rokoch 1992 – 2016	18
Obr. 3: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Košiciach v rokoch 1992 – 2016	19
Obr. 4: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Martine v rokoch 1992 – 2016	20
Obr. 5: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Nitre v rokoch 1992 – 2016	21
Obr. 6: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Poprade v rokoch 1992 – 2016	21
Obr. 7: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Prešove v rokoch 1992 – 2016	22
Obr. 8: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Prievidzi v rokoch 1992 – 2016	23
Obr. 9: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Trenčíne v rokoch 1992 – 2016	23
Obr. 10: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Trnave v rokoch 1992 – 2016	24
Obr. 11: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Žiline v rokoch 1992 – 2016	24
Obr. 12 – 22: Úhrnná sobášnosť slobodných mužov v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016	28 – 29
Obr. 23 – 33: Úhrnná sobášnosť slobodných žien v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016	30 – 31
Obr. 34 – 44: Vývoj priemerného veku pri prvom sobáši mužov v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016	32 – 33
Obr. 45 – 55: Vývoj priemerného veku pri prvom sobáši žien v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016	34 – 35
Obr. 56 a 57: Príspevky slobodných mužov (vľavo) a žien (vpravo) vo veku 30 a viac rokov k celkovej intenzite sobášnosti	36
Obr. 58 – 68: Vývoj úhrnnej rozvodovosti manželstiev v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016	38 – 40
Obr. 69 – 79: Vývoj úhrnnej plodnosti v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015	48 – 49
Obr. 80 – 90: Miery plodnosti žien najväčších miest a Slovenska v rokoch 1992 a 2015	51 – 53
Obr. 91 – 101: Vývoj procesu odkladania a rekuperácie plodnosti v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1993 – 2015 (referenčný rok 1992)	55 – 59
Obr. 102 – 112: Vývoj vzťahu úhrnnej plodnosti prvého poradia a priemerného veku pri prvom pôrode v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015	62 – 64
Obr. 113 – 123: Príspevky plodnosti žien vo veku do 25 rokov a vo veku 30 a viac rokov k celkovej intenzite plodnosti v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015	65 – 66
Obr. 124 – 134: Dolný a horný decil, vekový medián a interdecilové rozpätie plodnosti žien v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015	67 – 69
Obr. 135: Vývoj podielu detí narodených mimo manželstva v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015	70
Obr. 136: Vývoj konečnej plodnosti žien v najväčších mestách a na Slovensku	74
Obr. 137 – 147: Vývoj štruktúry žien podľa počtu narodených detí v najväčších mestách a na Slovensku	75 – 77
Obr. 148 – 158: Očakávaný vývoj úhrnnej plodnosti žien v najväčších mestách Slovenska v rokoch	81 – 83

2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

Obr. 159: Vývoj strednej dĺžky života mužov pri narodení v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016	88
Obr. 160: Vývoj strednej dĺžky života žien pri narodení v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016	89
Obr. 161 a 162: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Banskej Bystrici (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	90
Obr. 163 a 164: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Bratislave (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	90
Obr. 165 a 166: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Košiciach (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	91
Obr. 167 a 168: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Martine (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	91
Obr. 169 a 170: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Nitre (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	91
Obr. 171 a 172: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Poprade (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	92
Obr. 173 a 174: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Prešove (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	92
Obr. 175 a 176: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Prievidzi (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	92
Obr. 177 a 178: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Trenčíne (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	93
Obr. 179 a 180: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Trnave (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	93
Obr. 181 a 182: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Žiline (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)	93
Obr. 183 a 184: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Banskej Bystrici v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	95
Obr. 185 a 186: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Bratislave v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	95
Obr. 187 a 188: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Košiciach v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	96
Obr. 189 a 190: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Martine v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	96
Obr. 191 a 192: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Nitre v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	96
Obr. 193 a 194: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Poprade v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	97
Obr. 195 a 196: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Prešove v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	97
Obr. 197 a 198: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Prievidzi v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	97
Obr. 199 a 200: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Trenčíne v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	98

Obr. 201 a 202: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Trnave v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	98
Obr. 203 a 204: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Žiline v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári	98
Obr. 205 a 206: Vývoj početnej veľkosti reprodukčnej základne najväčších miest Slovenska v rokoch 1992 – 2016	113
Obr. 207 a 208: Vývoj počtu osôb vo veku 50 – 64 rokov v najväčších mestách Slovenska v rokoch 1992 – 2016	114
Obr. 209 a 210: Vývoj počtu osôb vo veku 65 a viac rokov v najväčších mestách Slovenska v rokoch 1992 – 2016	114
Obr. 211 – 221: Veková štruktúra najväčších miest a Slovenska v rokoch 1991 a 2016	118 – 120
Obr. 222: Vývoj koeficientu femininity v najväčších mestách Slovenska v rokoch 1992 – 2016	121
Obr. 223 a 224: Vývoj podielu mužov so základným vzdelaním a bez vzdelania podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011	128
Obr. 225 a 226: Vývoj podielu žien so základným vzdelaním a bez vzdelania podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011	128
Obr. 227 a 228: Vývoj podielu mužov so stredoškolským vzdelaním bez maturity podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011	129
Obr. 229 a 230: Vývoj podielu žien so stredoškolským vzdelaním bez maturity podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011	130
Obr. 231 a 232: Vývoj podielu mužov so stredoškolským vzdelaním s maturitou podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011	131
Obr. 233 a 234: Vývoj podielu žien so stredoškolským vzdelaním s maturitou podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011	131
Obr. 235 a 236: Vývoj podielu mužov s vysokoškolským vzdelaním podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011	132
Obr. 237 a 238: Vývoj podielu žien s vysokoškolským vzdelaním podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011	133
Obr. 239 – 262: Ekonomická aktivita mužov najväčších miest a Slovenska podľa výsledkov sčítania 1991 a 2011	136 – 139
Obr. 263 – 286: Ekonomická aktivita žien najväčších miest a Slovenska podľa výsledkov sčítania 1991 a 2011	141 – 144
Obr. 287: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Banskej Bystrici v rokoch 2018 – 2035	146
Obr. 288: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Bratislave v rokoch 2018 – 2035	146
Obr. 289: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Košiciach v rokoch 2018 – 2035	147
Obr. 290: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Martine v rokoch 2018 – 2035	147
Obr. 291: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Nitre v rokoch 2018 – 2035	148
Obr. 292: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Poprade v rokoch 2018 – 2035	149
Obr. 293: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Prešove v rokoch 2018 – 2035	149
Obr. 294: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Prievidzi v rokoch 2018 – 2035	150
Obr. 295: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Trenčíne v rokoch 2018 – 2035	150
Obr. 296: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Trnave v rokoch 2018 – 2035	151
Obr. 297: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Žiline v rokoch 2018 – 2035	152
Obr. 298: Počet obyvateľov v najväčších mestách Slovenska v roku 2018 a 2035 (stredný scenár)	152
Obr. 299: Zmena počtu obyvateľov v najväčších mestách Slovenska za obdobie rokov 2018 – 2035 (stredný scenár)	153

Obr. 300: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Banskej Bystrici (stredný scenár)	154
Obr. 301: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Bratislave (stredný scenár)	155
Obr. 302: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Košiciach (stredný scenár)	156
Obr. 303: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Martine (stredný scenár)	156
Obr. 304: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Nitre (stredný scenár)	157
Obr. 305: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Poprade (stredný scenár)	158
Obr. 306: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Prešove (stredný scenár)	159
Obr. 307: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Prievidzi (stredný scenár)	160
Obr. 308: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Trenčíne (stredný scenár)	160
Obr. 309: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Trnave (stredný scenár)	161
Obr. 310: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Žiline (stredný scenár)	161
Obr. 311: Prognóza prirodzeného prírastku obyvateľstva najväčších miest Slovenska (stredný scenár)	162
Obr. 312: Prognóza celkového prírastku obyvateľstva najväčších miest Slovenska (stredný scenár)	163
Obr. 313: Prognóza vývoja priemerného veku najväčších miest Slovenska (stredný scenár)	164
Obr. 314: Predpokladaná zmena priemerného veku obyvateľstva najväčších miest Slovenska medzi rokmi 2018 a 2035 (stredný scenár)	165
Obr. 315: Predpokladaná zmena zastúpenia hlavných vekových skupín v najväčších mestách Slovenska medzi rokmi 2018 a 2035 (stredný scenár)	166
Obr. 316 a 317: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Banskej Bystrici a v Bratislave	167
Obr. 318 a 319: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Košiciach a v Martine	168
Obr. 320 a 321: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Nitre a v Poprade	169
Obr. 322 a 323: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Prešove a v Prievidzi	170
Obr. 324 a 325: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Trenčíne a v Trnave	171
Obr. 326: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Žiline	171

Zoznam tabuliek

Tab. 1: Základné charakteristiky vývoja plodnosti v najväčších mestách Slovenska v období rokov 1992 – 2015	50
Tab. 2: Priemerný počet detí na 1 ženu a podiel žien s aspoň jedným dieťaťom v najväčších mestách a na Slovensku vo vybraných vekoch podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011	79
Tab. 3: Priemerný počet rokov prežitých v bezdetnosti a vekový medián materstva v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011	80
Tab. 4: Vývoj podielu osôb vybraných vekových skupín v najväčších mestách Slovenska medzi rokmi 1991 a 2016	116
Tab. 5: Vývoj vybraných syntetických ukazovateľov vekovej štruktúry populácie najväčších miest Slovenska medzi rokmi 1991 a 2016	118
Tab. 6: Podiel slobodných mužov a hodnoty SMAM v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011	122
Tab. 7: Podiel slobodných žien a hodnoty SMAM v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011	123
Tab. 8: Podiel rozvedených mužov v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011	124
Tab. 9: Podiel rozvedených žien v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011	125
Tab. 10: Podiel ovdovených mužov v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011	126
Tab. 11: Podiel ovdovených žien v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011	126

Predslov

V roku 2016 vydalo Výskumné demografické centrum pri INFOSTATE v spolupráci s Katedrou humánnej geografie a demografie Prírodovedeckej fakulty UK publikáciu *Demografický obraz najväčších miest Slovenska*. Mestské sídla v nej boli vybrané na základe kritéria počtu obyvateľov, pričom hraničnú hodnotu predstavovalo na začiatku sledovaného obdobia 50 tis. osôb s trvalým pobytom v meste. Predkladaná monografia na ňu v tomto a v mnohých ďalších smeroch nadväzuje. Okrem rozšírenia analytických kapitol o doterajšom vývoji a súčasnej situácii ohľadom demografického vývoja, je jej kľúčovým zámerom poskytnutie obrazu o budúcom demografickom smerovaní. Prognóza je strednodobá, s horizontom 2035, spracovaná s využitím deterministického prístupu, konkrétne v troch vývojových scenároch. Publikácia tak predstavuje vhodný informačný aj analytický nástroj predovšetkým pre predstaviteľov samospráv najväčších 11 miest Slovenska, ale aj ostatných mestských i vidieckych obcí Slovenskej republiky. Publikácia sa zároveň snaží vyplniť istú medzeru, keďže prognózy v oficiálnych dokumentoch miest (programy hospodárskeho a sociálneho rozvoja, komunitné plány, územné plány) sú zväčša spracované rôznym spôsobom, a majú rôznu výpovednú a kvalitatívnu hodnotu v závislosti na ich autoroch.

V Bratislave 20.12.2017

Branislav Šprocha, Branislav Bleha, Boris Vaňo a Ján Buček

Úvod

Autori tejto publikácie sa v neformálnom mini-kvíze pýtali svojich známych zo strednej a staršej generácie na počty obyvateľov najväčších miest Slovenska. Odpovede neboli prekvapením. Respondenti, ktorí mali prehľad o počte obyvateľov, a ktorí si ich pamätali ešte z čias štúdia, nadhodnocovali aktuálne počty obyvateľov. Pamätali si ešte Nitru s viac ako 80 tisíc obyvateľmi, Trnavu s viac ako 70 tisíc obyvateľmi, či 50 tisícové mesto Prievidza. Pohľad do aktuálnych tabuliek s počtom obyvateľov ich veľmi prekvapil. Prievidza je hlboko pod hodnotou 50 tisíc obyvateľov, počet obyvateľov Trnavy už niekoľko rokov začína číslicou 6, k 90 tisíc obyvateľom sa blíži už iba Prešov, a o pár rokov zrejme aj Žilina vypadne zo skupiny 80 tisícových miest, podobne ako pred ňou Nitra a Banská Bystrica. Je otázkou času, kedy Poprad bude nasledovať Prievidzu, a jeho počet obyvateľov sa zníži pod hranicu 50 tisíc. Skutočne, pohľad strednej a staršej generácie je ešte ovplyvnený dlhodobým a pomerne rýchlym rastom týchto miest ešte pred rokom 1989, kedy urbanizácia prebiehala s mimoriadnou intenzitou, a v odborných kruhoch sa tipovalo, ktoré z týchto miest ako prvé dosiahne métu 100 tisíc obyvateľov. Prišiel však revolučný rok 1989, a všetko bolo napokon inak. Urbanizačné tendencie ustali a objavil sa nový fenomén, dovtedy pre socialistické mestá v podstate neznámy. Suburbanizácia mení tvár miest i zázemia, a zásadne premodelovala interakcie miest a ich zázemí. Predovšetkým však zásadne zmenila krivky na vývojových grafoch počtov obyvateľov. Okrem toho sa znižuje pôrodnosť a plodnosť, a mestá z tohto hľadiska starnú.

Je možné, že sa podarí vyššie uvedené „shrinking“ trendy, teda trendy zmenšujúcich sa miest, zvrátiť, alebo sú neodvratné? Je to jedna z viacerých kľúčových otázok, na ktoré sa snaží odpovedať text tejto publikácie. Prognóza vekového zloženia miest je preto kľúčovým cieľom. Detailná analýza doterajších trendov a precízne postulovanie faktorov budúceho vývoja sú pre splnenie tohto cieľa úplne nevyhnutné. Aj preto sa na publikácii podieľa tím demografov a geografov. Tieto dve disciplíny majú vo svojej náplni podstatnú časť teoretického i metodologického aparátu dôležitého pre prognózovanie na lokálnej úrovni.

2. Zdroje údajov a metodika práce

2.1 Zdroje údajov

Analýza demografického vývoja najväčších miest na Slovensku, ako aj ich vybraných populačných štruktúr je založená na oficiálnych údajoch poskytovaných demografickou štatistikou. Tá je pod plnou gesciou Štatistického úradu Slovenskej republiky (ďalej ŠÚ SR). Empirické výsledky uvedené v monografii vychádzajú z podrobných a špecializovaných výpočtov prevádzaných nad primárnymi údajmi z vyčerpávajúcich zisťovaní o prirodzenom a migračnom pohybe obyvateľstva každoročne uskutočňovanom ŠÚ SR. Konkrétne ide o hlavné demografické procesy priamo vstupujúce do demografickej bilancie, ako aj konštrukcie populačných prognóz, a teda pôrodnosť (resp. plodnosť), úmrtnosť a migrácia. Pre potreby monografie sme pracovali s údajmi v dlhej časovej rade od roku 1992 do roku 2016. Ak nie je určené inak v práci na ne odkazujeme v podobe hlavného pôvodcu zdroja údajov (v podobe ŠÚ SR). Vymedzenie sledovaného obdobia je dané predovšetkým dostupnosťou údajov, ktoré v digitalizovanej databáze boli dostupné od roku 1992.

Okrem každoročne vyčerpávajúcim spôsobom zbieraných údajov o pohybe obyvateľstva sme v monografii využili aj údaje zo Sčítania ľudu, domov a bytov z 3. marca 1991 a Sčítania obyvateľov, domov a bytov z 21. mája 2011. Tie slúžili predovšetkým na analýzu vybraných populačných štruktúr (vek, rodinný stav, najvyššie dosiahnuté vzdelanie a ekonomická aktivita), ako aj štruktúry žien podľa počtu živonarodených detí. Kým prvé použité sčítanie reflektovalo a umožňovalo hodnotiť štrukturálne charakteristiky populácií najväčších miest tesne po začiatku celospoločenskej a demografickej transformácie, druhé sčítanie nám prináša posledný dostupný obraz o populácii plne zasiahnutej hospodárskymi, socioekonomickými, kultúrnymi zmenami, ako aj posunmi v reprodukčnom správaní.

2.2 Použité metódy a vymedzenie reprodukčného systému

V práci sú využité základné, ale aj niektoré pokročilejšie metódy demografickej analýzy. V prípade plodnosti sa opierame nielen o transversálny prístup, ale snažíme sa analyzovať aj generálne zmeny v kohortnej plodnosti a štruktúre žien podľa počtu narodených detí. Z pohľadu procesu úmrtnosti sledujeme nielen intenzitu a jej vývoj, ale aj samotnú vnútornú štruktúru s prihliadnutím na vek a pohlavie. Prostredníctvom nich sa snažíme odhaliť nielen

vývojové zmeny, ale aj postavenie jednotlivých miest v porovnaní s celou populáciou Slovenska. Pri analýze procesu migrácie hodnotíme nielen celkové objemy, ich vývoj, ale aj štruktúru podľa veku a pohlavia, pričom zohľadňujeme zvlášť zahraničnú a vnútornú migráciu.

Populačný vývoj predstavuje stochastický proces, ktorého miera neurčitosti je v dôsledku jeho zložitej vonkajšej i vnútornej podmienenosti veľmi veľká (Kučera 1998). Každá prognóza, ktorá vo svojich predpokladoch zahŕňa ľudské konanie a rozhodovanie, a teda aj populačná prognóza, je spojená s veľkou dávkou neistoty (Vaňo ed., 2002). Proces prognózovania predstavuje pomerne komplikovanú činnosť, ktorá sa vo všeobecnosti vyznačuje niekoľkými špecifikami a úskaliami. Aj preto považujeme za dôležité najprv z metodologického hľadiska bližšie priblížiť základné čiastkové etapy vedúce k zostaveniu projekčného modelu a vypracovaniu populačnej prognózy. V konečnom dôsledku podrobný popis celého procesu predstavuje jeden z dôležitých atribútov umožňujúcich vytvoriť si predstavu o kvalite prognózy a z nej získaných výsledkov. Ako prognózu podľa Kučeru (1998) chápeme výpoveď o očakávanom a v čase vzniku prognózy najpravdepodobnejšom budúcom vývoji sledovaného javu, ktorá je „nepodmienená“ a založená na základe vedeckého poznania. Hlavný rozdiel oproti projekcii potom spočíva práve v nepodmienenosti. Kým prognóza sa snaží o maximálne priblíženie k realite budúceho vývoja, projekcia predstavuje výpoveď vytvorenú na základe dopredu stanovených predpokladov bez nároku na ich realnosť. V prípade projekcie tak môže ísť o simuláciu, u ktorej je vopred zrejmé, že nejde o reálne vyjadrenie budúcnosti, keďže primárne podmienky sú nereálne tiež. Má charakter niečoho, čo možno označiť ako „*what-if*“ štúdiu. Príkladom môže byť snaha identifikovať migračné objemy, ktoré by museli populácie jednotlivých miest absorbovať, ak by sa mal zastaviť proces starnutia, alebo aby nedochádzalo k poklesu produktívnej zložky. Prognóza na rozdiel od takejto teoretickej simulácie je síce do určitej miery subjektívnym dielom jej autorov, avšak sa snaží o čo najobjektívnejšie zhodnotenie trendov a o čo najpravdepodobnejšiu výpoveď, ktorá sa neopiera o nereálne podmienky a teoretické simulácie. Podľa autorov prognózy teda budúci vývoj bude s najväčšou pravdepodobnosťou vyzeráť v zmysle ich predpokladov. Je však dôležité, aby v rámci predpokladov prognózy naznačili všetky zdroje neurčitosti prognózy, ktoré môžu vplývať na jej nepresnosť v budúcnosti. Predkladaná monografia vo svojej prognostickej časti predstavuje prognózu, vyjadruje teda názor autorov na najviac pravdepodobný budúci vývoj, pričom spodný a horný scenár predstavujú isté limity demografického vývoja.

Pod pojmom prognózovanie potom chápeme zložitý proces logicky nadväzujúcich postupov, ktorých výsledkom je vznik prognózy. Dôležitou podmienkou tohto procesu je prechod od reálneho systému k modelu na základe princípu abstrakcie (Kučera 1998). Odhliadame od nepodstatných, alebo málo podstatných znakov a vlastností systému, čím ho zjednodušujeme a umožňujeme jeho lepšie uchopenie a následný návrat späť k realite.

Úvodnou etapou procesu prognózovania je vymedzenie systému, v rámci ktorého budeme prognózovať budúci vývoj. Hlavnou snahou v tomto bode je identifikácia podstatných prvkov a väzieb systému tak, aby bol čo najlepšie vystihnutý mechanizmus a súvislosti sledovaného vývoja (Kučera 1998).

Analyzovaným a prognózovaným reprodukčným systémom je obyvateľstvo 11 najväčších miest Slovenska, ktorých počet obyvateľov dlhodobo je nad resp. prekračoval na začiatku sledovaného obdobia hranicu 50 tis. osôb. Ide o hlavné mesto Bratislava, ďalej druhé najväčšie mesto Košice, krajské mestá Prešov, Žilina, Banská Bystrica, Nitra, Trnava, Trenčín (zoradené podľa počtu obyvateľov) a okresné mestá Martin, Poprad a Prievidza. V prognóze pracujeme s ich súčasnými administratívnymi hranicami, preto očakávané zmeny počtu a štruktúry obyvateľov sú podmienené iba pôsobením troch hlavných demografických komponentov: pôrodnosti, úmrtnosti a migrácie.

Samotná analýza je založená na oficiálnych údajoch ŠÚ SR o osobách s trvalým pobytom v príslušných sledovaných mestách.

Vymedzenie reprodukčného systému cestou jeho rozčlenenia na jednotlivé kohorty (resp. generácie) a prípadne čiastkové subpopulácie v prípade najväčších miest Slovenska naráža na niekoľko problematických bodov súvisiacich s podmienkou homogenity, dostatočnej početnosti týchto elementárnych zložiek systému a dostupnosti potrebných údajov. Najčastejšie používaným rozdelením prognózovanej populácie je jej rozčlenenie na základe veku a pohlavia. V našom prípade sme vzhľadom na vstupné údaje jednotlivé populácie miest rozdelili do jednoročných vekových skupín podľa pohlavia a jednotiek veku (0 – 100+ rokov). Takto určená východisková demografická štruktúra k 31. 12. 2016 zároveň predstavuje základné prvky systému. Vzhľadom na veľkosť predmetnej populácie a nedostupnosť potrebných údajov sme k ďalšej dezagregácii (napr. na základe rodinného stavu, vzdelania) nepristúpili. Vzťahy medzi jednotlivými prvkami systému zodpovedajú príslušným základným komponentom populačného vývoja, teda pôrodnosti a úmrtnosti. Väzby spojené s procesom plodnosti spájajú potom ženy v reprodukčnom veku s narodenými deťmi v danom roku. Väzby vyjadrujúce proces úmrtnosti jednotlivých kohort je možné vyjadriť ako spojenie každého prvku systému so sebou samotným (Kučera 1998). Vonkajšie väzby systému na jeho okolie sú saturované prostredníctvom vnútornej (mimo mesto, ale v rámci Slovenska) a zahraničnej migrácie (cez hranice Slovenska).

V monografii sú formálne striktné oddelené analytické a prognostické časti, avšak prognóza demografického vývoja najväčších miest Slovenska na výsledky demografických analýz nadväzuje. Prognóza demografického vývoja je spracovaná štandardnou, najčastejšie využívanou kohortne-komponentnou metódou. Tá spočíva v rozdelení prognózovanej populácie do skupín podľa veku a pohlavia, ktoré sú následne posúvané v čase za pôsobenia úmrtnosti a migrácie. Tretiu zložku reprodukcie vstupujúcej do prognostického modelu predstavuje plodnosť, ktorej intenzita v interakcii s prognózovanou vekovou štruktúrou žien v reprodukčnom veku vytvára v každom kroku prognózy počet narodených detí. Tie sú

následne rozdelené podľa pohlavia a vystavené pôsobeniu úmrtnostných pomerov a migračných pohybov.

Kalibrácia kohortne-komponentného modelu, teda odhad parametrov modelu, je kľúčovým krokom v celom prognostickom procese. V prípade prognózy je nutné prognózovať tri základné demografické procesy pre všetky jednotky veku pre obe pohlavia. Každá prognóza budúceho vývoja v sebe nesie isté riziko neurčitosti. Toto riziko (miera) neurčitosti je vyjadrená tým, že je prognóza prevedená vo viacerých variantoch - scenároch budúceho vývoja. V zásade platí, že čím menšia regionálna populačná jednotka a čím dlhší časový horizont prognózy, tým vyššia je miera neurčitosti prognózy. Dostupné analýzy poukazujú na to, že so stúpajúcou časovou vzdialenosťou od prahu prognózy presnosť prognóz klesá. Prognóza demografického vývoja najväčších miest Slovenska je spracovaná v troch základných scenároch, a to v strednom (najviac pravdepodobnom), nízkom a vysokom. Nízky a vysoký scenár predstavujú isté mantinely, za ktoré by sa budúci predpokladaný vývoj, ak nenastanú extrémne udalosti, nemal dostať.

Najdôležitejším krokom v prognostickom procese je tak tvorba predpokladov, hypotéz budúceho vývoja. Okrem detailných demografických indikátorov, ktoré tvoria parametre kohortne-komponentného modelu, je dôležité vychádzať aj zo všeobecných predpokladov, hlavných spoločenských či ekonomických trendov, ktoré nepochybne ovplyvňujú samotný demografický vývoj. Z nich sa potom odvíjajú úvahy o generálnych demografických trendoch, ktoré sú následne pretavené do detailných demografických indikátorov vstupujúcich do kohortne-komponentného modelu. Prahom populačnej prognózy najväčších miest bol začiatok roka 2017 (1.1). a horizontom prognózy koniec roka 2035 (31.12.).

3. Demografická dynamika najväčších miest

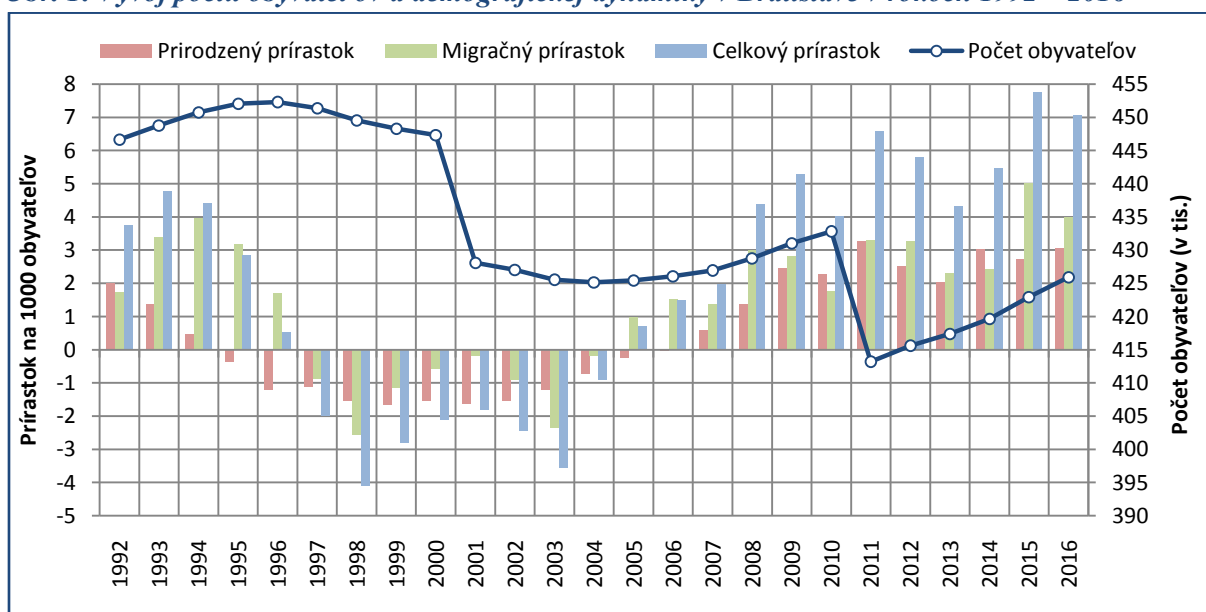
Obdobie od začiatku 90. rokov prinieslo viaceré historicky jedinečné zmeny v intenzite a charaktere reprodukčného správania, ktoré sa významnou mierou odzrkadlili aj na vývoji demografickej dynamiky najväčších miest Slovenska. Všetky kvalitatívne a kvantitatívne zmeny, ktoré podrobnejšie rozoberieme v nasledujúcich kapitolách, v kombinácii s charakterom vekovej štruktúry a najmä existenciou určitých nepravidielností ako výsledok existencie rôznopočetných generácií v miestnych populáciách výrazným spôsobom ovplyvnili vývoj, dynamiku populačného vývoja, ako aj celkového populačného potenciálu najväčších miest.

Z pohľadu hlavných zmien priamo prepojených s populačnou dynamikou je predovšetkým potrebné poukázať na výrazný pokles počtu narodených detí a pôrodnosti, ktoré predstavovali kľúčový prvok nielen prirodzených, ale aj celkových prírastkov. Na druhej strane sa zmenila aj situácia v procese migrácie, keď dovtedy väčšinou výrazne migračne ziskové mestské sídla sa stávali priestorom, ktorý skôr obyvateľstvo migráciou strácal. Výsledkom tak postupne bol jav, keď celkové prírastky prešli do celkových úbytkov a počet obyvateľov začal klesať. Celé sledované obdobie posledných približne 25 rokov však nie je možné vnímať ako homogénny časový úsek, ale v rámci neho dokážeme identifikovať niekoľko vývojových fáz. Súčasne je tiež potrebné upozorniť na existenciu určitých rozdielov v demografickej dynamike sledovaných miest. Môžeme medzi nimi identifikovať mestá, ktoré sa s celkovou transformáciou spoločnosti i reprodukčného správania dokázali vyrovnávať rýchlejšie a lepšie a tiež mestá, v ktorých môžeme skôr hovoriť o problematickej situácii, ktorá sa prejavuje v pokračujúcom prehlbovaní populačných úbytkov. Práve podrobnejšia analýza hlavných zložiek pohybu obyvateľstva je predmetom tejto kapitoly. Vzhľadom na existujúce diferencie z pohľadu úrovne, ako aj samotného vývoja budeme demografickú dynamiku analyzovať detailnejšie zvlášť za každé mesto.

Získané údaje poukazujú, že špecifické postavenie v skupine najväčších miest Slovenska má v mnohých aspektoch Bratislava. Prvá polovica 90. rokov sa niesla v znamení prudkého poklesu pôrodnosti a s tým spojených prirodzených prírastkov, ako aj v zmene charakteru migrácie, keď populácia hlavného mesta prestala dosahovať výrazné migračné zisky. V druhej polovici 90. rokov už identifikujeme, že Bratislava stráca obyvateľstvo nielen v dôsledku prevahy zomretých nad narodenými (od roku 1995), ale aj z dôvodu vyššieho počtu vystáhaných ako prisťahovaných osôb (od roku 1997). Bratislava vďaka tomuto vývoju patrila už na začiatku 90. rokov k populáciám s najnižšími hodnotami hrubej miery prirodzených prírastkov. Hlavnú úlohu v tomto stave zohrával predovšetkým veľmi dynamicky prebiehajúci proces transformácie plodnosti. Ten sa vyznačoval najmä

odkladaním rodenia detí do vyššieho veku, čo sa odrazilo poklesom intenzity realizácie reprodukčných zámerov v prvej polovici reprodukčného veku. Bratislava z tohto pohľadu predstavovala populáciu, ktorá začala s uvedenými zmenami najskôr, tie mali navyše značnú dynamiku, a preto už v prvej polovici 90. rokov jej v skupine najväčších miest Slovenska patrila pozícia mesta s najnižšou pôrodnosťou a plodnosťou. Keď k tomu pridáme spomínaný migračný úbytok ako dôsledok nastupujúceho procesu suburbanizácie výsledkom boli celkové populačné straty. Táto tzv. čierna demografická dekáda (pozri Bleha a Buček 2015, Bleha a kol. 2013a, Šprocha a kol. 2017) pretrvala až do roku 2004 v prípade migračných úbytkov a 2007 z pohľadu prirodzených úbytkov obyvateľstva. Od roku 2005 začína vo vývoji populačnej dynamiky zatiaľ posledná vývojová etapa, keď migračné saldo Bratislavy sa opäť dostáva do kladných hodnôt a od roku 2007 počet obyvateľov rastie aj z dôvodu prevahy narodených nad zomretými. V relatívnom vyjadrení vďaka prirodzeným aj migračným prírastkom hodnoty celkových prírastkov dosahujú vyššiu úroveň, ako tomu bolo na začiatku 90. rokov.

Obr. 1: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Bratislave v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

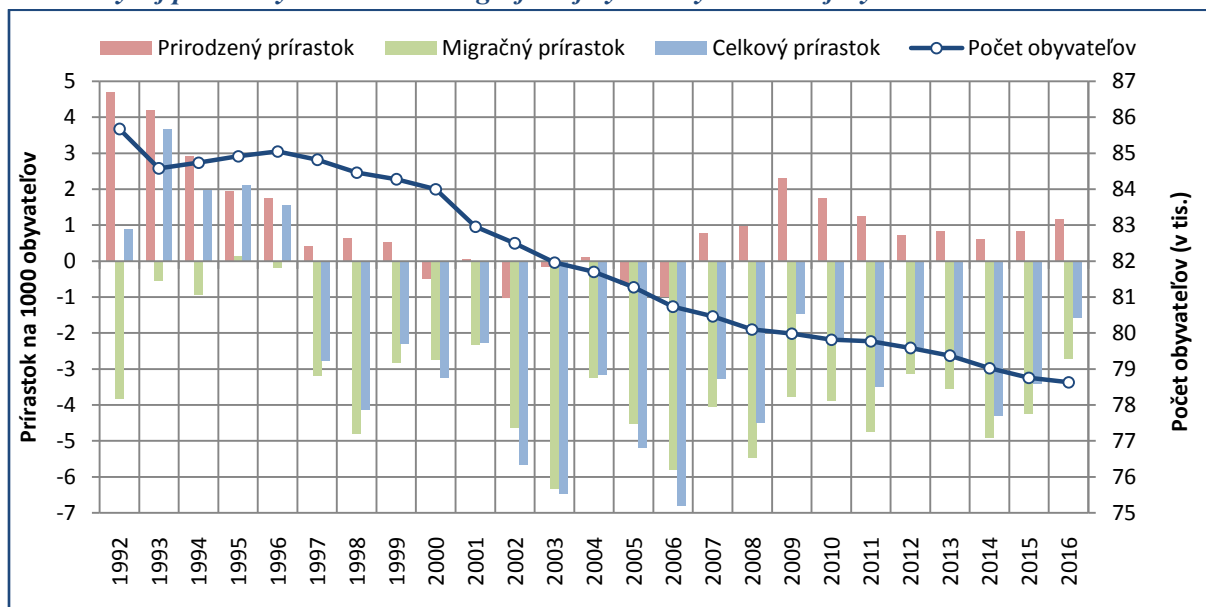
Bratislava sa z tohto hľadiska radí jednoznačne k populáciám, ktoré sú z pohľadu demografickej dynamiky najúspešnejšie pretože hrubé miery prirodzeného aj migračného prírastku dosahujú spomedzi sledovaných miest najvyššie hodnoty. Pri určitom zovšeobecnení sa dá povedať, že Bratislava je v poslednej dekáde jediným veľkým mestom na Slovensku, v ktorom oficiálne počet obyvateľov sa zvyšuje. Ako si ukážeme nižšie, v ostatných sledovaných mestách sa celkové prírastky buď pohybujú okolo nulovej hodnoty alebo sú dokonca dlhodobejšie záporné.

Samotný oficiálny počet obyvateľov Bratislavy však aj napriek pozitívnemu vývoju v posledných rokoch mierne klesol. Oproti prvej polovici 90. rokov v hlavnom meste má

nahlásený trvalý pobyt približne o 20 – 25 tis. osôb menej. Ako je zrejmé z obr. 1, veľmi dôležitú úlohu v tomto vývoji zohrali skoky súvisiace s úpravou bilancie výsledkami sčítaní 2001 a 2011. Tie je možné vnímať predovšetkým v dôsledku nástupu pomerne rozsiahlych suburbanizačných procesov v zázemí Bratislavy, ako aj emigrácie do zahraničia (napr. do prihraničných obcí v Maďarsku a Rakúsku) bez odhlásenia trvalého pobytu v hlavnom meste. Na druhej strane je však tiež potrebné upozorniť na početnú skupinu osôb žijúcich dlhé roky v Bratislave bez toho, aby sa prihlásili na trvalý pobyt.

Vývoj v Banskej Bystrici kopíroval hlavné zmeny v populačnej dynamike Slovenska. Pokles prirodzených prírastkov znamenal, že už v druhej polovici 90. rokov dosahovali len veľmi nízku hodnotu a na začiatku 21. storočia už dokonca mesto strácalo obyvateľov v dôsledku prevahy zomretých nad narodenými deťmi. Zápornou hrubá miera prirodzeného prírastku zotrvala približne od roku 2000 do roku 2006. Nasledujúci vývoj priniesol síce mierne oživenie a situáciu, keď populácia Banskej Bystrice už mierne rastie prirodzenou menou, no aj napriek tomu však prirodzené prírastky zostávajú veľmi nízke (pozri obr. 2). Z pohľadu procesu migrácie môžeme povedať, že mesto takmer v celom sledovanom období rokov 1992 – 2016 vykazovalo populačné straty, ktoré sumárne predstavovali niečo viac ako 7 tis. osôb. Vďaka kombinácii rýchleho poklesu prirodzených prírastkov a záporného migračného salda oficiálny počet osôb s trvalým pobytom v Banskej Bystrici má klesajú tendenciu. Kým na začiatku 90. rokov počet obyvateľov Banskej Bystrice dosahoval takmer 86 tis. v súčasnosti to už je menej ako 79 tis.¹

Obr. 2: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Banskej Bystrici v rokoch 1992 – 2016

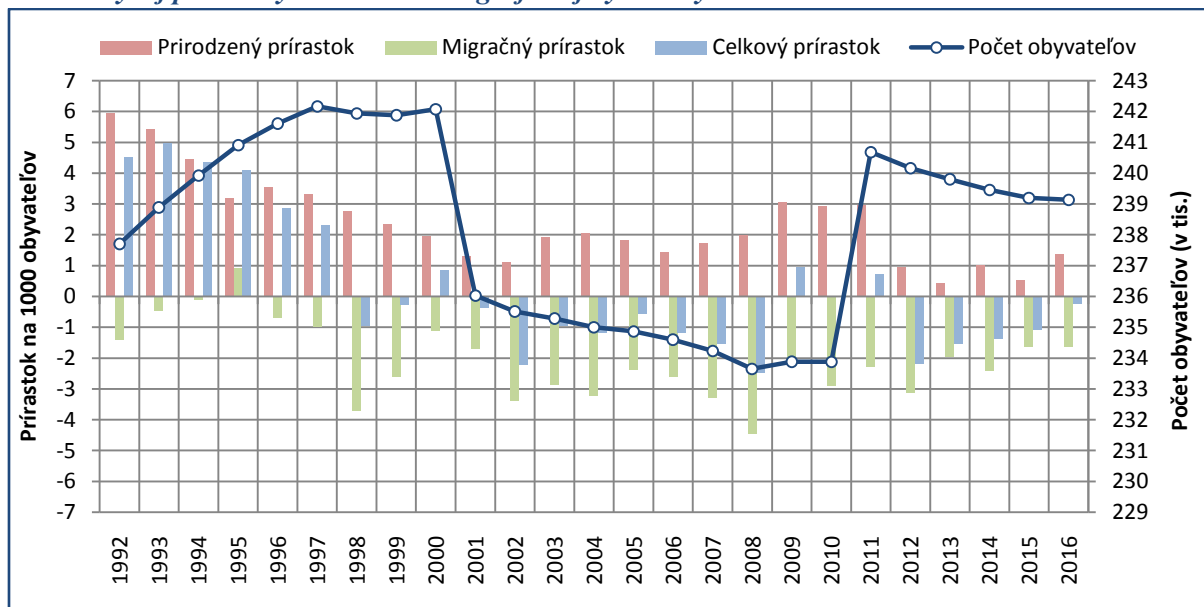

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

¹ Na pokles počtu obyvateľov Banskej Bystrice malo vplyv aj oddelenie dvoch vidieckych obcí (Hronsek a Malachov) v roku 1993. V dôsledku toho mesto stratilo necelých 1,4 tis. obyvateľov.

Druhé najväčšie mesto Slovenska sa síce tiež vyznačovalo poklesom pôrodnosti v 90. rokoch, no počas celého sledovaného obdobia Košice stále dosahovali kladné hodnoty hrubej miery prirodzeného pohybu obyvateľstva. Na druhej strane metropola východu bola pomerne výrazne migračne stratová (obr. 3).

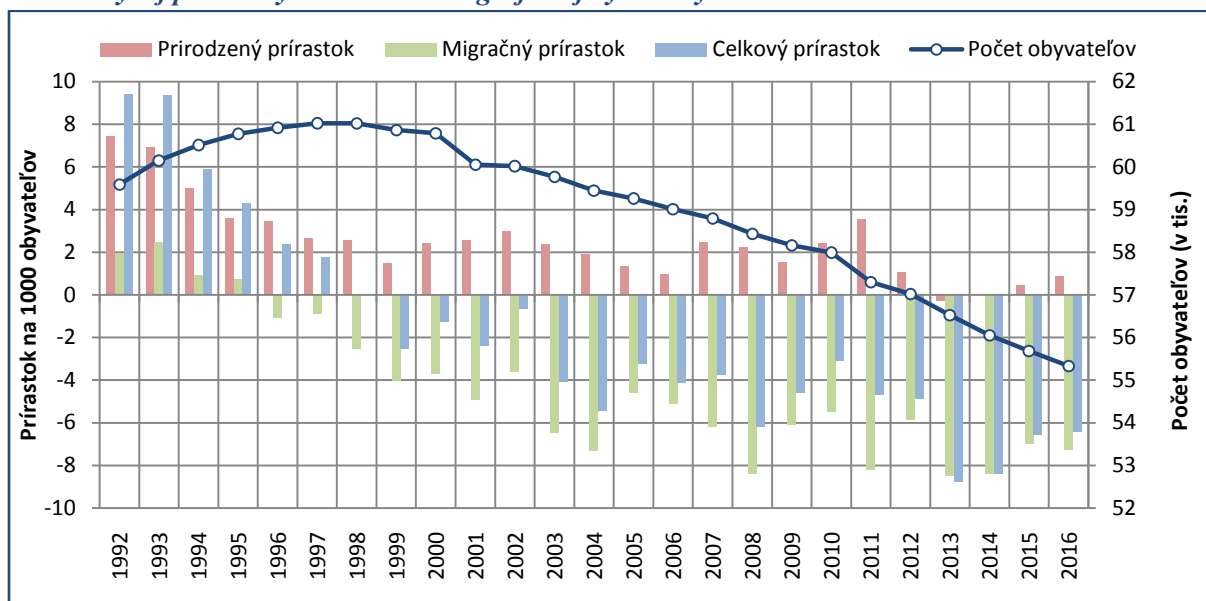
Obr. 3: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Košiciach v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Celková evidovaná migračná strata v rokoch 1992 – 2016 predstavovala viac ako 12 tis. osôb. Keďže migračné straty boli o niečo vyššie ako prírastky prirodzenou menou, približne od druhej polovice 90. rokov dochádzalo skôr k úbytku obyvateľstva. Zaujímavosťou však je, že kým v sčítaní 2001 došlo ku „klasickej“ situácii, keď počet sčítaných osôb bol nižší ako počet osôb majúci trvalý pobyt v Košiciach podľa demografickej bilancie, v poslednom sčítaní vznikla opačná situácia. Aj preto je súčasný oficiálny počet obyvateľov Košíc len o niečo nižší (239,1 tis.), ako tomu bolo v druhej polovici 90. rokov (242 tis.).

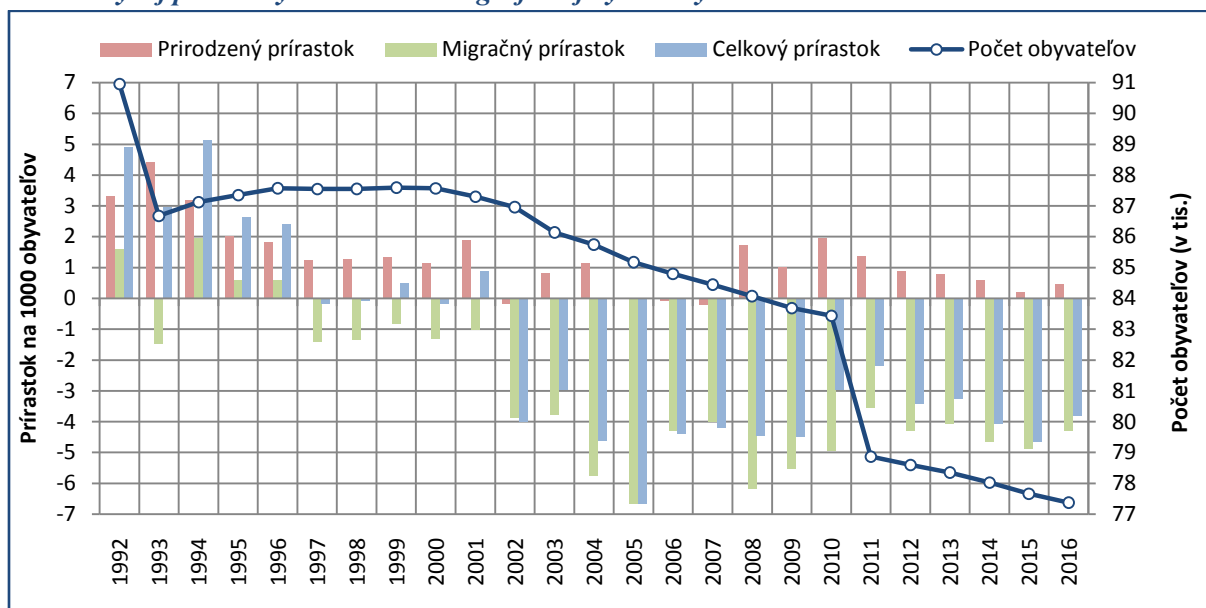
Martin predstavuje mesto, ktoré na začiatku 90. rokov vykazovalo pomerne vysoké celkové prírastky obyvateľstva, a to najmä vďaka výrazným prirodzeným prírastkom. Určitú úlohu však zohrávali aj mierne migračné zisky. Podobne ako v ostatných veľkých mestách, aj v Martine došlo k poklesu pôrodnosti a plodnosti a tým sa znížili aj prirodzené prírastky. Zaujímavosťou však je, že až v posledných rokoch môžeme vidieť, že prešli do miernych úbytkov prípadne sa udržiavajú tesne nad nulovou hranicou. Rozhodujúcim činiteľom populačného vývoja sa tak stáva emigrácia. Od roku 1996 hrubá miera migračného salda dosahuje záporné hodnoty. Martin za posledných 20 rokov stratil migráciou takmer 7 tis. obyvateľov. Prejavuje sa to aj na samotnom vývoji počtu osôb s trvalým pobytom v Martine. Ten od druhej polovice 90. rokov má stabilne klesajúci trend. Kým v rokoch 1997 a 1998 mal Martin niečo viac ako 61 tis. obyvateľov, v súčasnosti sa ich oficiálny počet pohybuje tesne nad hranicou 55 tis.

Obr. 4: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Martine v rokoch 1992 – 2016

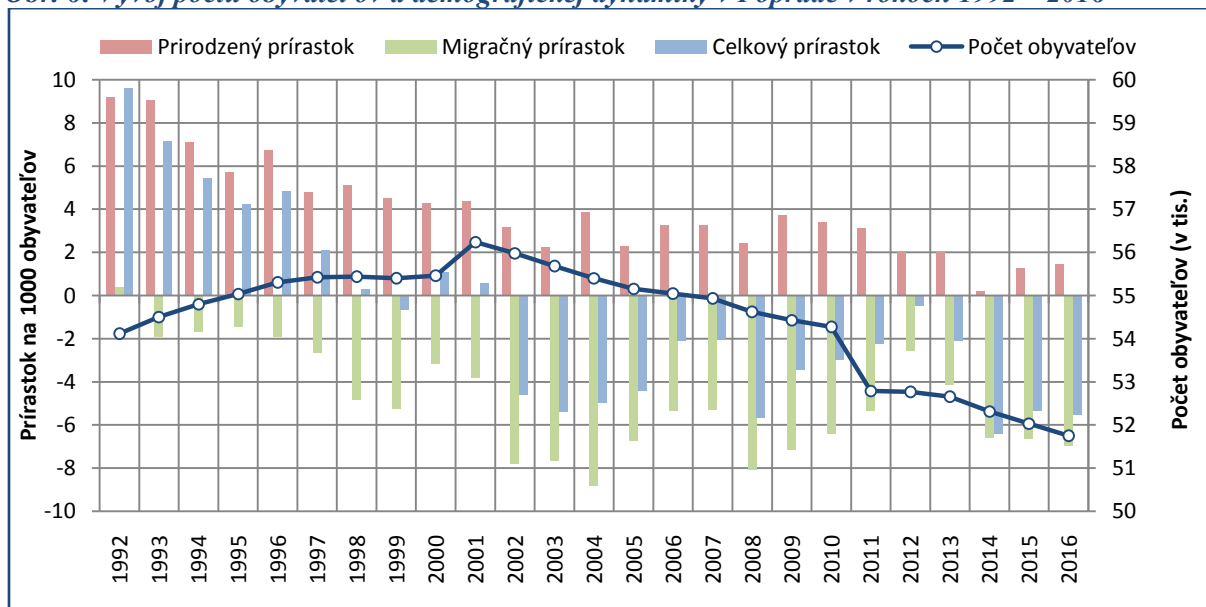
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Prírastky obyvateľstva v Nitre v prvej polovici 90. rokov boli predovšetkým výsledkom prevahy narodených nad zomretými. Do roku 1996 tiež migračné saldo zostávalo prevažne kladné, čo len zvyšovalo hodnoty celkového prírastku. Na začiatku milénia však prirodzené prírastky prešli do miernych úbytkov a až od roku 2008 opätovne pozorujeme kladné hodnoty. Hrubá miera prirodzených prírastkov však dosahuje v poslednom období len nízku úroveň, preto podobne ako v ďalších veľkých mestách, rozhodujúcim sa stáva vývoj migrácie. Migračné saldo v Nitre už v druhej polovici 90. rokov začalo byť mierne záporné a migračné straty sa prehĺbili približne od roku 2002 a záporné hodnoty dosahujú do súčasnosti. Celkovo od roku 1997 Nitra migráciou stratila takmer 6,4 tis. obyvateľov. V kombinácii s len veľmi nízkymi prírastkami prirodzenou menou je mesto Nitra celkovo od roku 2002 populačne stratové. Pokles počtu obyvateľov ešte umocnil prepád po sčítaní 2011 a na začiatku 90. rokov proces odčleňovania obcí. Kým v roku 1992 mala Nitra takmer 91 tis. obyvateľov, na konci roka 2016 počet osôb s trvalým pobytom dosiahol len niečo viac ako 77 tis.

Poprad patrí k mestám, ktoré počas celého sledovaného obdobia mali síce klesajúce, ale kladné prirodzené prírastky obyvateľstva. Na druhej strane mesto takmer stabilne strácalo svoju populáciu emigráciou. V rokoch 1993 – 2016 si odhlásilo trvalý pobyt z Popradu celkovo takmer 6,7 tis. osôb. Keďže tieto migračné straty postupne prevýšili klesajúce prirodzené prírastky, približne od roku 2002 počet obyvateľov sa stabilne znižuje (obr. 6). Vrchol môžeme vidieť v roku 2001 ako výsledok ešte pomerne výrazných prirodzených prírastkov a relatívne nízkych migračných úbytkov. Okrem toho aj v Poprade došlo v sčítaní 2001 k miernemu navýšeniu počtu obyvateľov oproti demografickej bilancii. Vďaka kombinácii týchto faktorov počet obyvateľov Popradu prekročil hranicu 56 tis. Nasledujúce obdobie však prinieslo spomínaný pokles, ktorý ešte umocnili výsledky sčítania 2011 a počet obyvateľov sa už dostal tesne pod hranicu 52 tis.

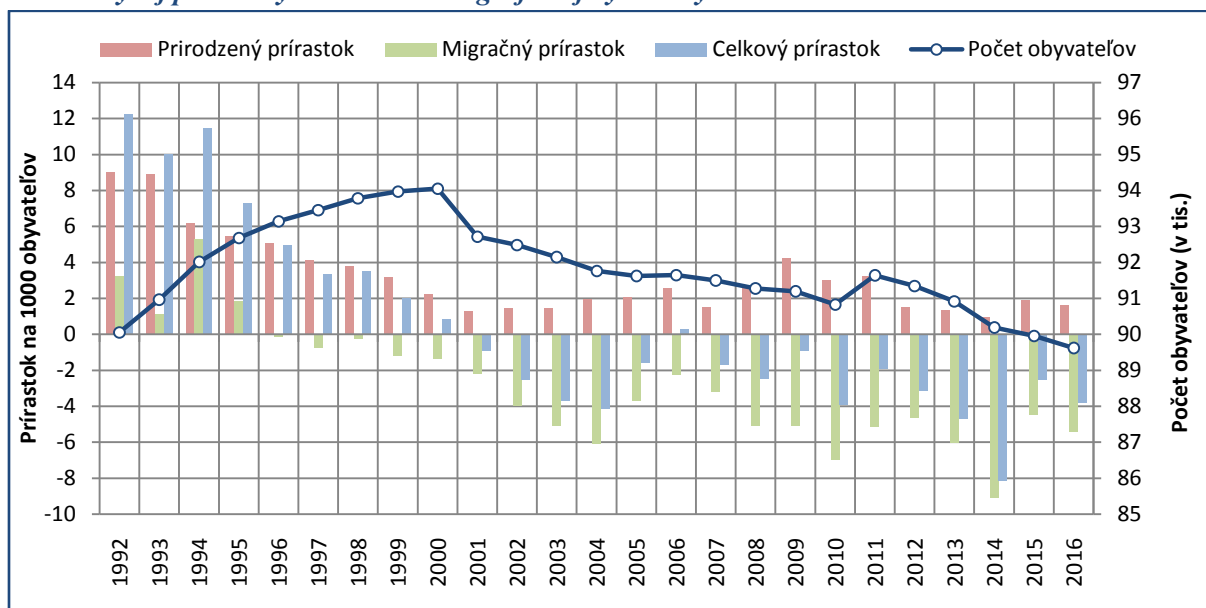
Obr. 5: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Nitre v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 6: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Poprade v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Prešov vďaka vysokým prirodzeným prírastkom najmä v prvej polovici 90. rokov a len minimálnym stratám migráciou v druhej polovici 90. rokov pri súčasnom poklese prirodzených prírastkov vykazoval až do začiatku nového milénia rast počtu obyvateľov. Od tohto obdobia síce naďalej zostal Prešov ziskový z prirodzenej meny, no tieto prírastky už nedokázali prevážiť prehlbujúce sa migračné straty. Výsledkom kombinácie týchto hlavných komponent demografickej dynamiky bol celkový pokles obyvateľstva Prešova (obr. 7). Kým do roku 2000 počet osôb s trvalým pobytom v Prešove vzrástol na približne 94 tis., v súčasnosti je to už menej ako 90 tis.

Obr. 7: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Prešove v rokoch 1992 – 2016

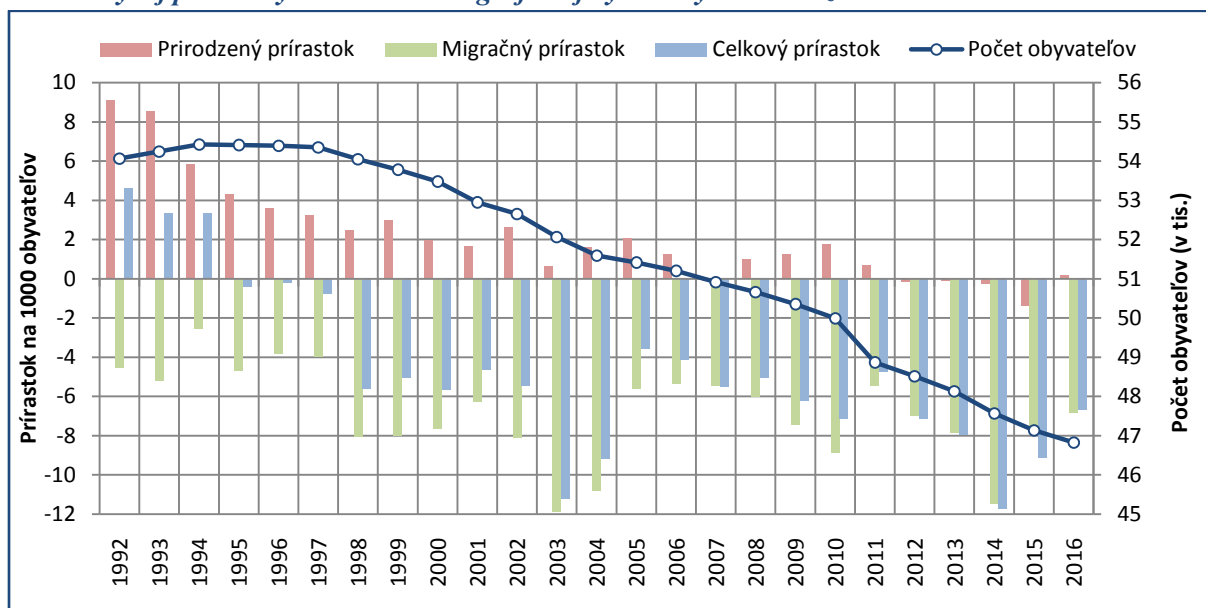
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Prievidza predstavuje príklad mesta, ktoré malo na začiatku 90. rokov ešte pomerne vysoké prirodzené prírastky a vďaka tomu aj počet obyvateľov mierne rástol, no postupne sa začali prehĺbovať migračné straty, ktoré už v druhej polovici 90. rokov spôsobili začiatok úbytku obyvateľstva. Tento trend pretrváva dodnes, pričom kombinácia klesajúcich prirodzených prírastkov a rastúcich migračných úbytkov znamenal ďalšie prehĺbovanie celkových strát obyvateľstva (obr. 8). Celkovo sa v sledovanom období odsťahovalo z Prievidze takmer 9 tis. osôb. V posledných rokoch sa k tomuto negatívnemu populačnému vývoju pridali aj straty v dôsledku prevahy zomretých nad narodenými v meste. Počet obyvateľov Prievidze tak z viac ako 54 tis. klesol už pod hranicu 47 tis., pričom pod úroveň 50 tis. sa nachádza od roku 2010.

V Trenčíne len do roku 1997 môžeme identifikovať celkový prírastok obyvateľstva ako výsledok kladného, aj keď klesajúceho prirodzeného pohybu obyvateľstva a tiež väčšinou migračných ziskov. Od druhej polovice 90. rokov však zisky mesta z prirodzeného pohybu sú minimálne a migračne je Trenčín skôr úbytkovým (strata viac ako 2 tis. obyvateľov). Aj preto od začiatku nového milénia môžeme vidieť postupný pokles obyvateľstva. Kým na konci 90. rokov v meste malo trvalý pobyt viac ako 59 tis. osôb, podľa posledných dostupných údajov z konca roku 2016 to bolo len necelých 55,6 tis.

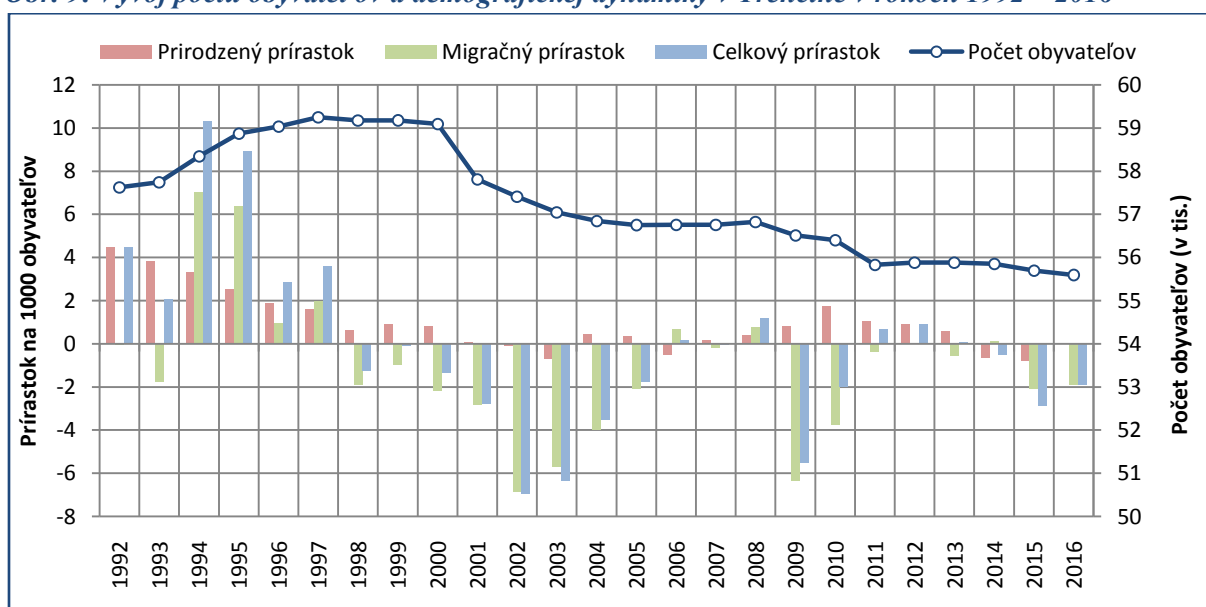
Trnava v prvej polovici 90. rokov stratila viac ako 2 tis. obyvateľov v dôsledku územných zmien, keď sa odčlenili Hrnčiarovce nad Parnou a Biely Kostol. Čiastočne tieto straty boli kompenzované vďaka kladným prirodzeným prírastkom. Migrácia už v tomto období nezohrávala väčšiu úlohu. V druhej polovici 90. rokov navyše došlo k vzniku situácie, keď mesto začalo obyvateľstvo migráciou strácať.

Obr. 8: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Prievidzi v rokoch 1992 – 2016

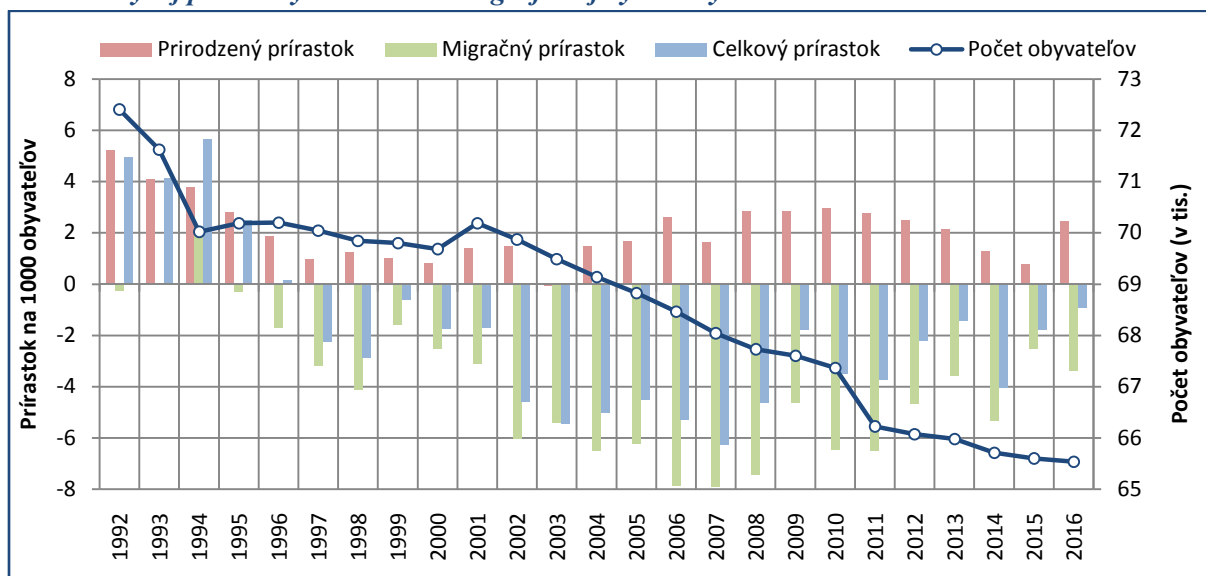
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 9: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Trenčíne v rokoch 1992 – 2016

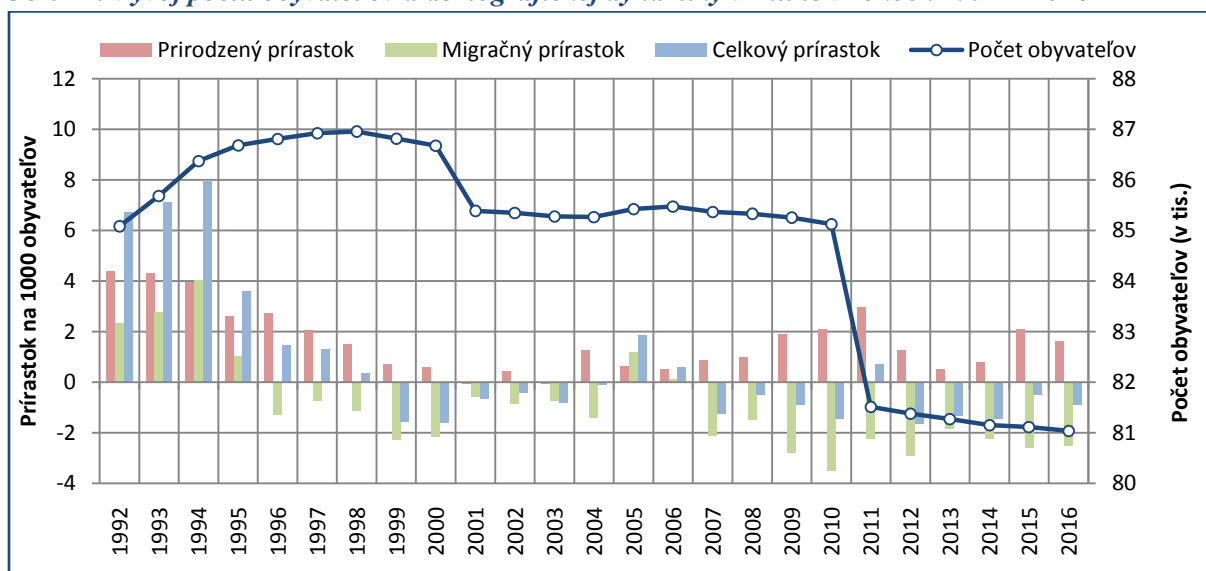
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Keď k tomu pridáme klesajúce prirodzené prírastky (síce stále ešte kladné), naďalej dochádzalo k poklesu počtu osôb s trvalým pobytom v Trnave. Približne od začiatku nového milénia došlo k zvýrazneniu emigrácie (za dve desaťročia Trnava stratila takmer 7 tis. obyvateľov), čo len čiastočne dokázali kompenzovať zvyšujúce sa prírastky prirodzenou menou. Preto počet obyvateľov Trnavy nielenže naďalej klesal, ale sa znižoval s vyššou medziročnou dynamikou. V posledných rokoch síce vidíme určité obmedzovanie migračných strát, no naďalej platí, že Trnava obyvateľstvo stráca. Preto v súčasnosti počet osôb s trvalým pobytom v Trnave klesol na úroveň 65,5 tis. osôb, kým ešte na konci 90. rokov dosahoval približne 70 tis.

Obr. 10: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Trnave v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Žilina si v prvej polovici 90. rokov udržiavala pomerne vysoké celkové prírastky. Tie boli vytvárané prevahou narodených nad zomretými, ako aj migračnými ziskami. Preto počet obyvateľov postupne rástol až dosiahol približne 87 tis. osôb (v roku 1992 približne 85 tis.). V nasledujúcich rokoch došlo k obmedzeniu prirodzených prírastkov a migračne začalo mesto obyvateľstvo strácať. Aj preto počet obyvateľov začal klesať. Tento negatívny trend ešte zvýraznili výsledky sčítania obyvateľov v roku 2001.

Obr. 11: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Žiline v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

V nasledujúcich približne desiatich rokoch významnejšie zmeny v počte obyvateľov nezaznamenávame, keďže prirodzené prírastky dokázali viac menej saturovať migračné úbytky. V sčítaní 2011 však došlo k pomerne výraznému prepadu počtu obyvateľov

a v dôsledku toho v Žiline v súčasnosti má trvalý pobyt len približne 81 tis. osôb. Z pohľadu demografickej dynamiky sa vykryštalizovala situácia, kedy mesto migračne obyvateľstvo na jednej strane stráca, kým prirodzenou menou je ziskové. Vzhľadom na prevahu emigrácie dochádza však už k miernym medziročným populačným úbytkom.

4. Rodinné správanie

Pre rodinné správanie Slovenska bol až do začiatku 90. rokov typický skorý začiatok manželského spoluzitia a vysoká intenzita s akou sa sobášili slobodní muži a ženy. Len približne 5 % žien a 10 % mužov nemalo do dovŕšenia reprodukčného veku žiadnu skúsenosť so životom v manželstve (Šprocha 2016). Ide pritom o charakter sobášneho správania, ktorý na Slovensku nachádzame dlhodobo (Šprocha a Majo 2016). Špecifické podmienky minulého režimu ho navyše ešte upevnili, pričom najmä v prípade mužov došlo dokonca k ešte väčšiemu príklonu k sobášom v mladom a veľmi mladom veku (bližšie pozri Šprocha 2016, Šprocha a Majo 2016). To však bolo v ostrom kontraste so sobášnym správaním mužov a žien žijúcich v bývalom západnom bloku (pozri Ní Brolchain 1993, Calot a Rychtaříková 1992, Monnier a Rychtaříková 1992, Rychtaříková 1994, Kalmijn 2007). Viaceré z týchto rozdielov boli dlhodobého charakteru a mali historický základ na čo upozornil už Hajnal (1965). Diferencia oboch modelov sa ešte viac prehĺbila s nástupom zmien, ktoré dostali označenie druhý demografický prechod (revolúcia). K jej dôležitým znakom okrem iného patrili aj niektoré významné transformácie rodinného správania, ku ktorým môžeme zaradiť predovšetkým odkladanie manželstva do vyššieho veku, odkladanie samotného života v manželstve, jeho nahradenie rôznymi formami alternatívnych párových vzťahov, ako aj zvyšovanie krehkosti existujúcich manželských vzťahov s rastúcou intenzitou rozvodovosti (pozri napr. Van de Kaa 1997).

Z pohľadu rozvodovosti na Slovensku dlho platilo, že manželstvá mali pomerne nízke riziko svojho zániku legislatívnou cestou. Až do polovice 20. storočia k tomu prispievala aj pomerne komplikovaná cesta k rozvodu cez dvojstupňovú procedúru separácie od stola a lôžka a rozľuku. Liberalizácia rozvodovej legislatívy a postupné normatívne zmeny vo vnímaní rozvodu ako nástroja ukončovania nefunkčných manželských vzťahov spolu s akceptáciou rozvedených osôb v spoločnosti prinieslo postupné zvyšovanie intenzity rozvodovosti (pozri napr. Šprocha a Majo 2016). Nemenej dôležitou bolo nastavenie charakteru sobášnosti, keď do manželstva vstupovali často veľmi mladé osoby, často po krátkej známosti, prípadne sobáš bol vynútený tehotenstvom partnerky. Ako problematické sa javili aj bytové podmienky mladých párov, keď časté viacgeneračné spoluzitie s rodičmi v jednom byte často zhoršovalo kvalitu vzťahu a mohlo viesť k rozvodu. Dynamickejší rast rozvodovosti zaznamenávame na Slovensku však až po roku 1989. Dovtedy sa jej úroveň pohybovala mierne nad hranicou 20 %.

4.1 Sobášnosť

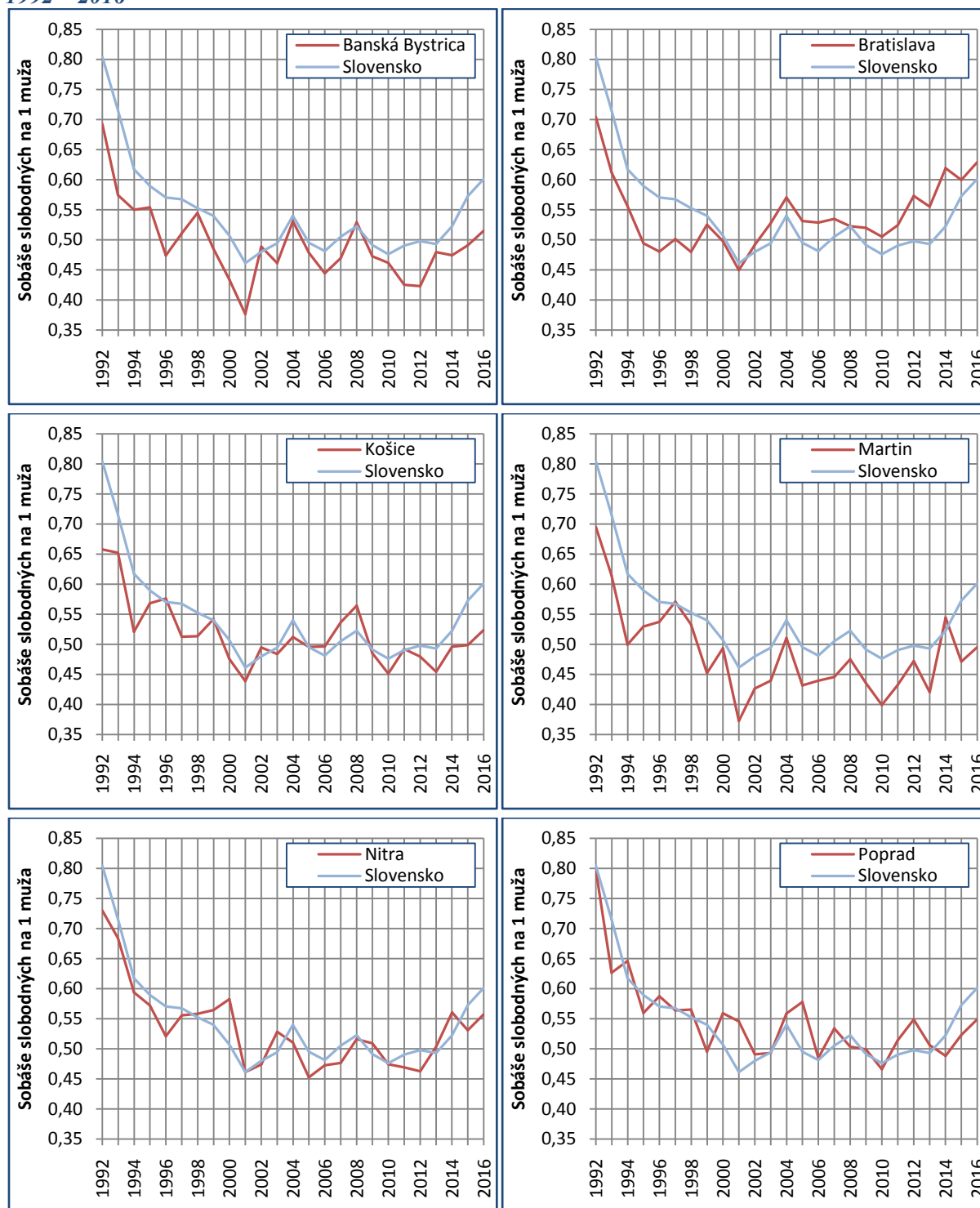
Rok 1989 a nasledujúce celospoločenské, ekonomické, kultúrne, politické, ako aj demografické zmeny priniesli výrazný zásah do tohto historického modelu sobášneho správania a samotný proces sobášnosti veľmi dynamicky reagoval na meniace sa podmienky (pozri napr. Džambazovič 2015, 2016, Pilinská a kol. 2005, Podmanická a kol. 2015, Šprocha 2012, Šprocha a kol. 2014). Dá sa v podstate povedať, že v priebehu necelých jednej dekády tradičný model sobášneho správania bol v plnej miere opustený a populácia Slovenska sa z pohľadu sobášnosti dostáva do pozícií, ktorým muži ani ženy nikdy predtým nečelili (Šprocha 2016). Hlavným rysom nového modelu sobášnosti sa stalo odkladanie manželstiev do vyššieho veku pri súčasne výrazne nižšej úrovni vstupovania do manželských zväzkov. Ukazuje sa pritom, že proces transformácie sobášnosti začal skôr, presadil sa spočiatku s vyššou dynamikou v mestskom prostredí (Šprocha 2008). Typickým príkladom toho je predovšetkým Bratislava (Šprocha a Šídlo 2012, Bleha, Majo a Šprocha 2013, Šprocha a kol. 2016). Tento jav súvisí do značnej miery nielen so štrukturálnymi faktormi, ale významnú úlohu zohrávajú aj normatívne zmeny. Ako si ukážeme, populácie najväčších miest sa tiež vyznačujú vo viacerých rysoch odlišnou štruktúrou svojich populácií, a to najmä v spojitosti so vzdelaním, ekonomickou aktivitou. Z viacerých zahraničných výskumov (napr. Kravdal 1994, Goldstein a Kenney 2001, Jalovaara, 2012) vyplýva, že osoby s vyšším vzdelaním, s vyšším ľudským a ekonomickým kapitálom, aktívne participujúce na trhu práce a s vyššími príjmami majú tendenciu odkladať vstup do manželstva častejšie. Samotný proces odkladania sa pritom stal primárnym aspektom sobášneho správania vo všetkých postmoderných spoločnostiach na svete (Kuijsten 1996, Goldstein a Keeney 2001, Lesthaeghe a Surkyn 2002, Lesthaeghe a kol. 2007, Sobotka a Toulemon 2008, Fialová 2009). Ako uvádza Lesthaeghe (1995), súčasný pokles sobášnosti a jej odkladanie do vyššieho veku predstavuje jednu z najväčších sociálnych zmien nášho veku. Je zrejmé, že dramatická transformácia, ktorou rodinné správanie prechádza od 60. rokov najprv v bývalom západnom bloku, sa v mnohých smeroch postupne presadzuje od začiatku 90. rokov aj na Slovensku (Potančoková a kol. 2008).

Cieľom tejto časti monografie je predovšetkým stručne analyzovať vývoj sobášnosti slobodných mužov a žien žijúcich v najväčších mestách na Slovensku, a porovnať ho so situáciou v celoslovenskom priemere. Okrem samotnej intenzity sa zameriame aj na posuny v časovaní manželských štartov a rozloženie mier sobášnosti podľa veku.

V priebehu 90. rokov došlo vo všetkých sledovaných mestách k pomerne výraznému poklesu intenzity sobášnosti slobodných mužov i žien. Kým v roku 1992 sa hodnota úhrnnej sobášnosti slobodných mužov pohybovala na úrovni 0,66 – 0,82 prvého sobáša na jedného muža (priemer za Slovensko 0,80), na začiatku nového milénia to bolo len približne

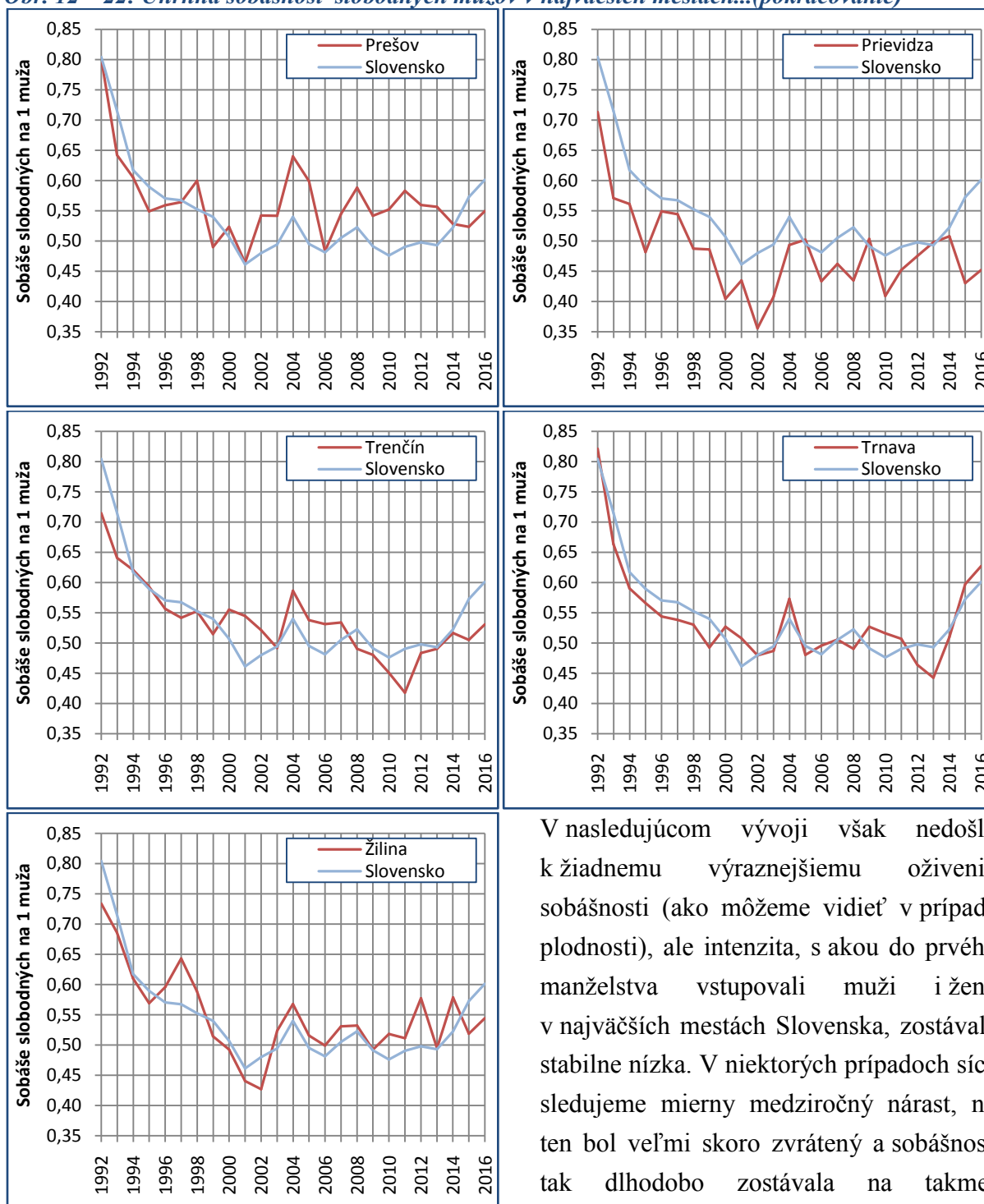
0,36 – 0,54 sobáša (Slovensko 0,48) (pozri obr. 12 – 22). Obdobne klesla úhrnná sobášnosť aj u slobodných žien, a to z 0,66 – 0,81 (Slovensko 0,81) na 0,39 – 0,53 prvého sobáša (pozri obr. 23 – 33).

Obr. 12 – 22: Úhrnná sobášnosť slobodných mužov v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 12 – 22: Úhrnná sobášnosť slobodných mužov v najväčších mestách...(pokračovanie)

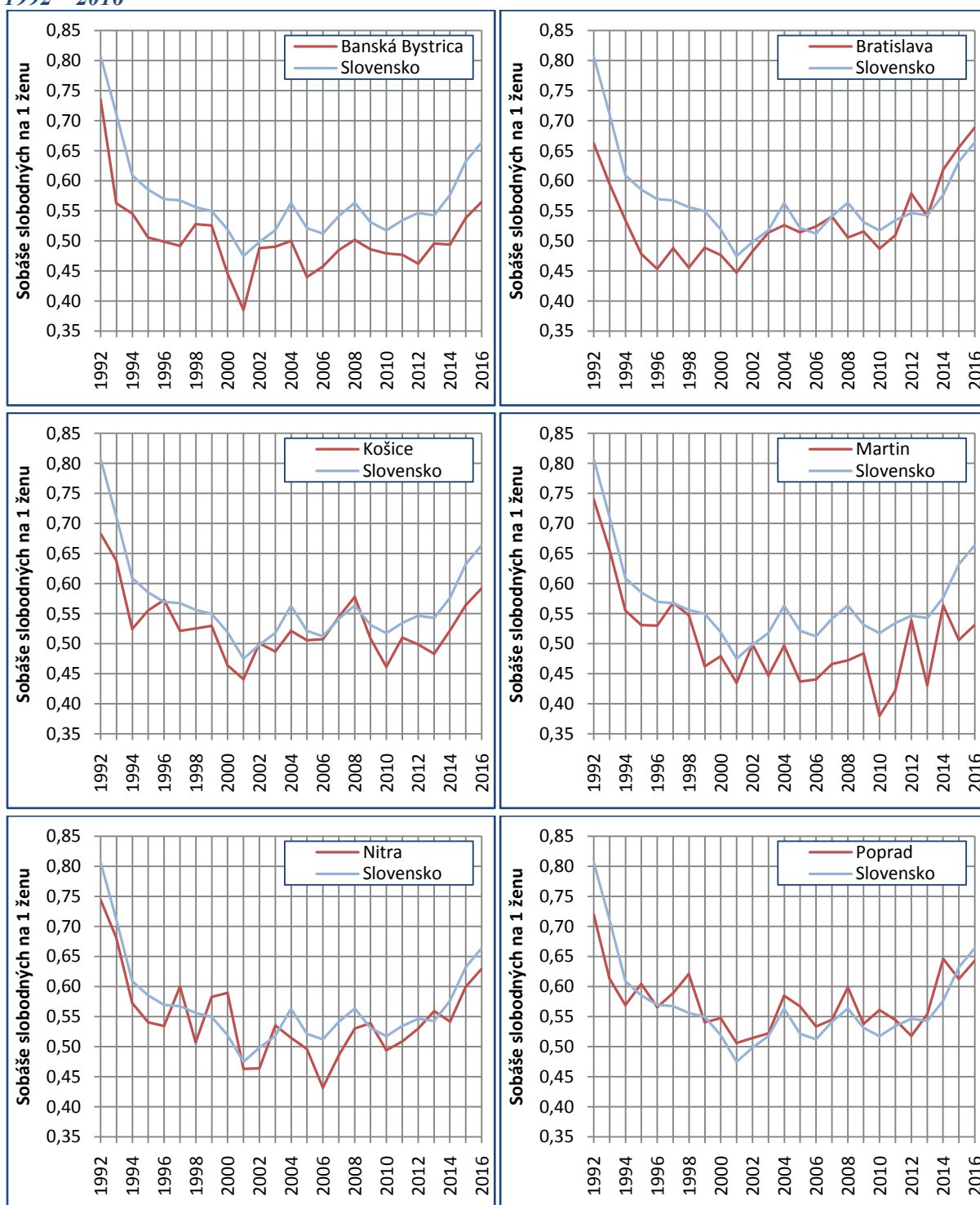

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

V nasledujúcom vývoji však nedošlo k žiadnemu výraznejšiemu oživeniu sobášnosti (ako môžeme vidieť v prípade plodnosti), ale intenzita, s akou do prvého manželstva vstupovali muži i ženy v najväčších mestách Slovenska, zostávala stabilne nízka. V niektorých prípadoch síce sledujeme mierny medziročný nárast, no ten bol veľmi skoro zvrátený a sobášnosť tak dlhodobo zostávala na takmer nezmenenej a súčasne nízkej úrovni.

Až v posledných rokoch môžeme identifikovať mierny nárast, ktorý sa vo väčšej miere prejavuje u žien. Z pohľadu jednotlivých miest najhoršia situácia je v Martine, Banskej Bystrici a u mužov aj v Prievidzi. V týchto mestských sídlach sobášnosť klesla ešte hlbšie a ani spomínané oživenie v posledných rokoch nie je také intenzívne. Naopak, priaznivejšia situácia vzniká v Bratislave a v Prešove. Kým v hlavnom meste je to najmä vďaka dynamickému oživeniu, vo východoslovenskej metropole hrá hlavnú úlohu celkovo vyššia úroveň sobášnosti, na ktorej sa stabilizovala po znížení v 90. rokoch.

Obr. 23 – 33: Úhrnná sobášnosť slobodných žien v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016

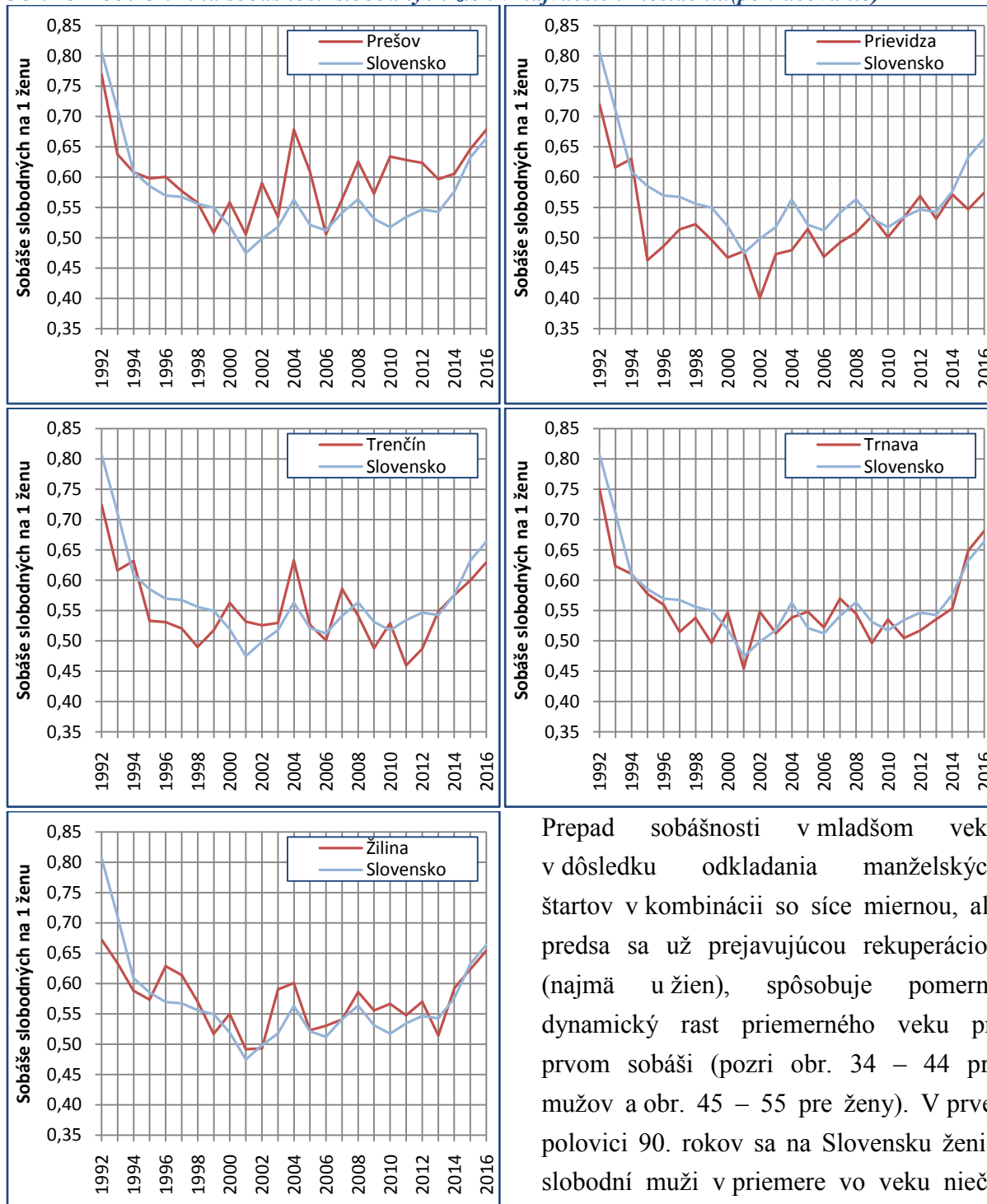

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Vo všeobecnosti sa dá povedať, že väčšina miest Slovenska sa svojou intenzitou výraznejšie neodlišuje od celoslovenského priemeru. Výnimkou sú len mestá Prievidza, Martin a Banská Bystrica, v ktorých je intenzita vstupov do prvého manželstva podpriemerná. Proces rekuperácie sobášnosti v prostredí najväčších miest je stále značne potlačený, no tento problém sa v podstate dotýka celej populácie Slovenska. Existuje preto pomerne reálne riziko,

že mimo manželstva zostane žiť štvrtina až tretina mladých žien a mužov. Bez dynamickejšieho nárastu sobášnosti však v niektorých najväčších mestách Slovenska môže ísť dokonca aj o vyšší podiel.

Obr. 23 – 33: Úhrnná sobášnosť slobodných žien v najväčších mestách...(pokračovanie)

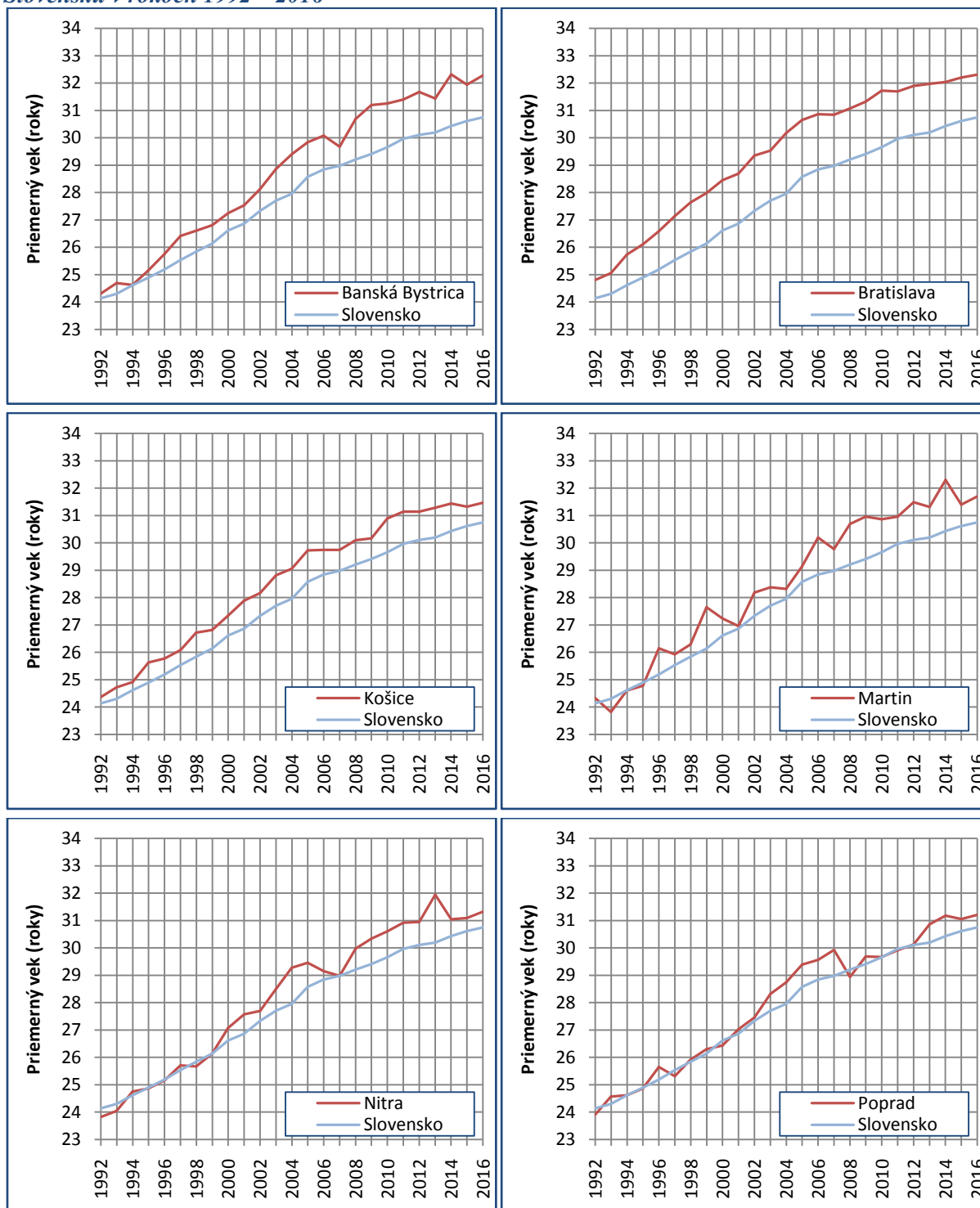
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Slobodné ženy sa vydávali približne o dva roky mladšie. Priemerný vek pri prvom sobáši v najväčších mestách však nebol výrazne vyšší a v niektorých (Nitra, Trnava, Prievidza) dokonca bol pod celoslovenskou úrovňou. Maximálnu hodnotu dosahoval v Bratislave, kde

Prepad sobášnosti v mladšom veku v dôsledku odkladania manželských štartov v kombinácii so síce miernou, ale predsa sa už prejavujúcou rekuperáciou (najmä u žien), spôsobuje pomerne dynamický rast priemerného veku pri prvom sobáši (pozri obr. 34 – 44 pre mužov a obr. 45 – 55 pre ženy). V prvej polovici 90. rokov sa na Slovensku ženili slobodní muži v priemere vo veku niečo viac ako 24 rokov.

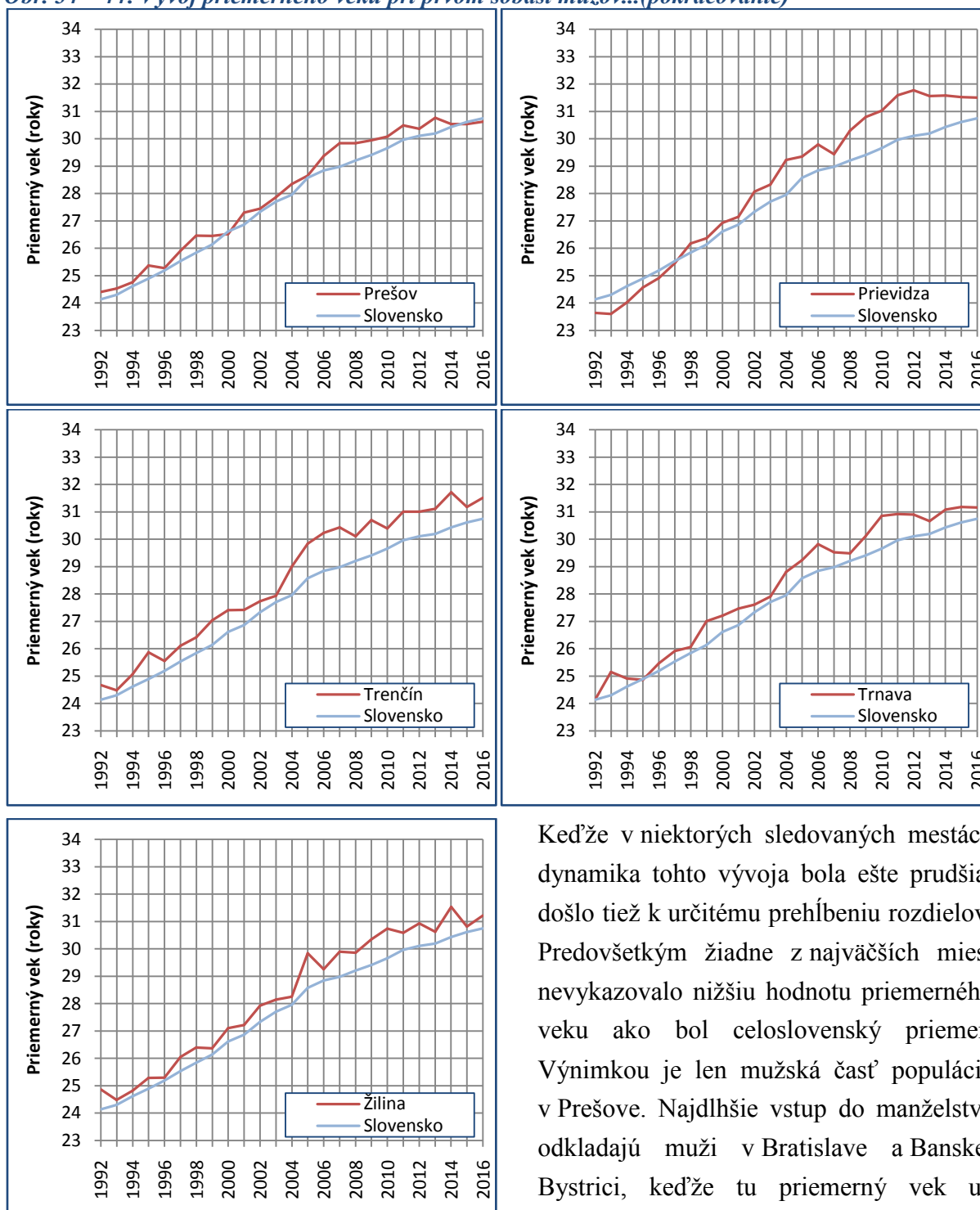
do prvého manželstva vstupovali muži v priemere vo veku necelých 25 rokov a ženy vo veku 23 rokov. V podstate kontinuálny nárast až do súčasnosti spôsobil, že podľa posledných dostupných údajov z roku 2016 sa slobodní muži na Slovensku ženia v priemere vo veku takmer 31 rokov a slobodné ženy vydávajú vo veku viac ako 28 rokov.

Obr. 34 – 44: Vývoj priemerného veku pri prvom sobášu mužov v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 34 – 44: Vývoj priemerného veku pri prvom sobáší mužov...(pokračovanie)

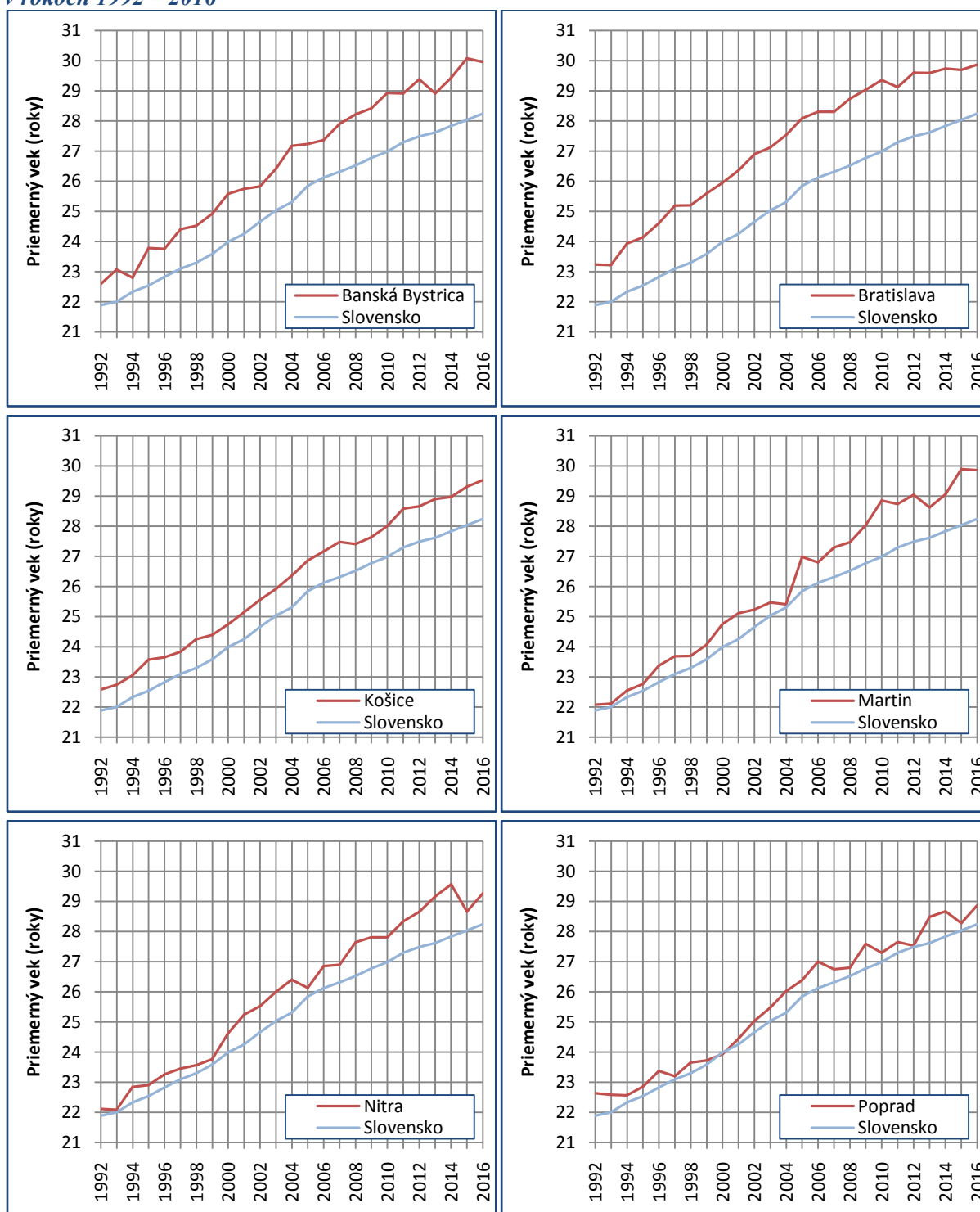

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Ako v priemere najmladší sa ženia slobodní muži v Žiline (30,8 roka) a spomínanom Prešove (30,5 roka). U žien najvyšší priemerný vek tiež nachádzame v Bratislave a Banskej Bystrici (približne 30 rokov), pričom v poslednom období sa k nim pridali aj Martin. Naopak, najskôr spomedzi sledovaných miest prvýkrát vstupujú do manželstva ženy v Poprade a v Prešove (približne 28,3 roku).

Keďže v niektorých sledovaných mestách dynamika tohto vývoja bola ešte prudšia, došlo tiež k určitému prehĺbeniu rozdielov. Predovšetkým žiadne z najväčších miest nevykazovalo nižšiu hodnotu priemerného veku ako bol celoslovenský priemer. Výnimkou je len mužská časť populácie v Prešove. Najdlhšie vstup do manželstva odkladajú muži v Bratislave a Banskej Bystrici, keďže tu priemerný vek už dosahuje hranicu 32 rokov.

Obr. 45 – 55: Vývoj priemerného veku pri prvom sobáši žien v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016

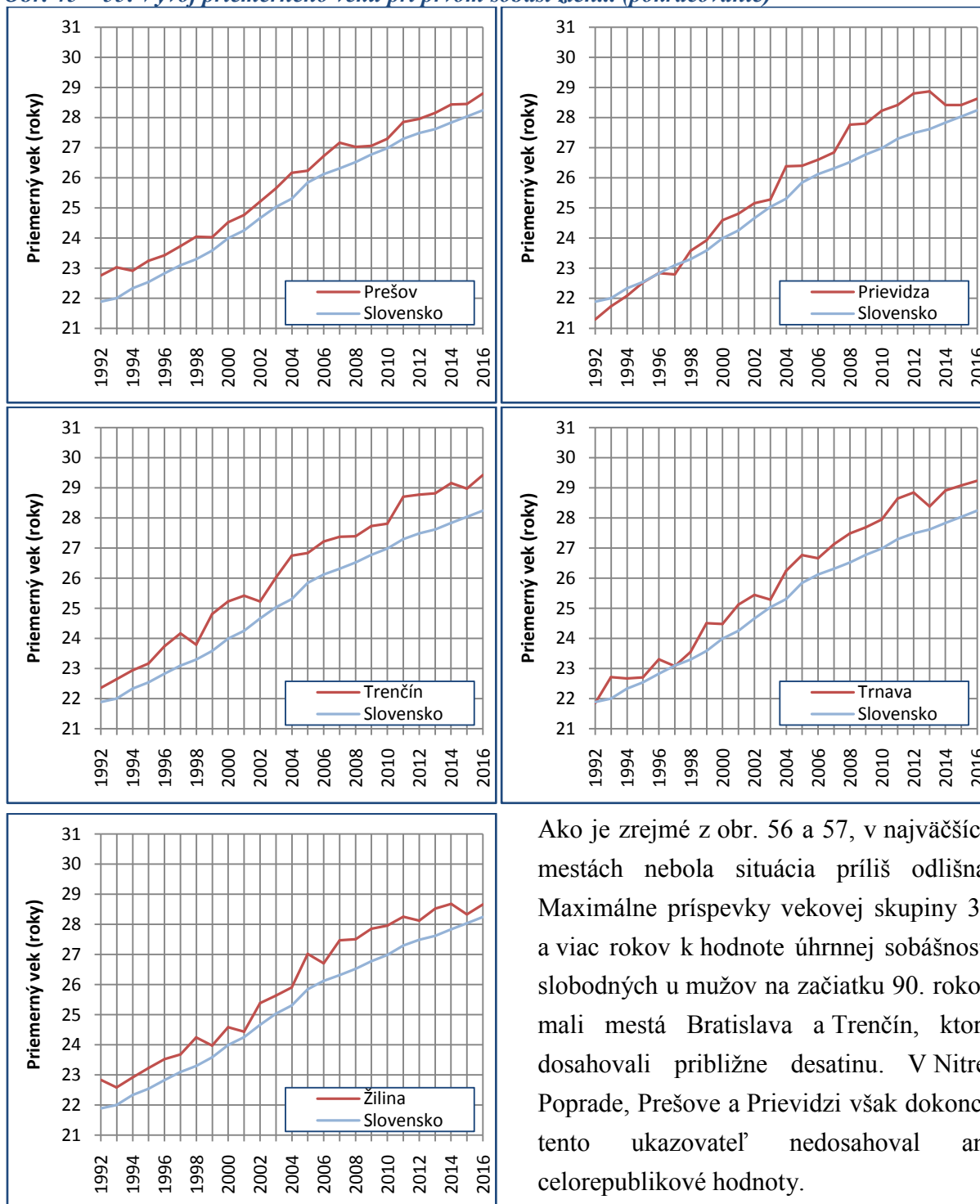

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

S procesom odkladania sobášnosti úzko súvisí aj zmena jeho charakteru. Model sobášneho správania, ktorý na Slovensku dominoval v podstate až do začiatku 90. rokov, sa vyznačoval výraznou akumuláciou manželských štartov do prvej polovice reprodukčného veku, pričom vo veku nad 30 rokov sa realizovala už len malá časť z nich. V celorepublikovom priemere

išlo na začiatku 90. rokov len o približne 7 % u mužov a 4 % u žien z celkovej prvosobášnosti.

Obr. 45 – 55: Vývoj priemerného veku pri prvom sobášu žien... (pokračovanie)

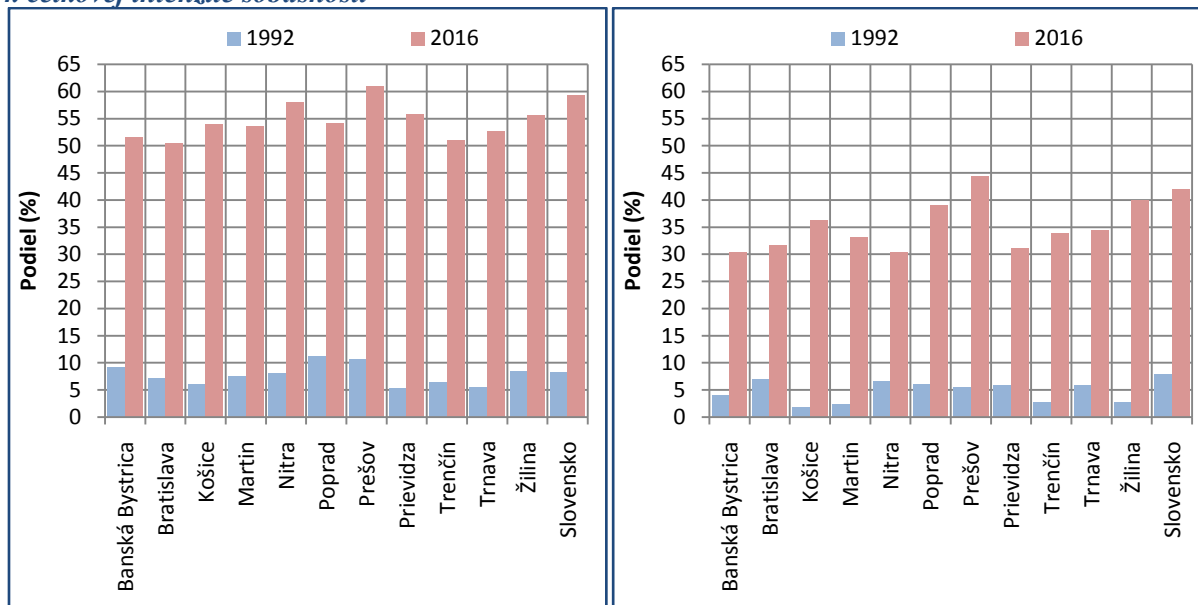
Ako je zrejme z obr. 56 a 57, v najväčších mestách nebola situácia príliš odlišná. Maximálne príspevky vekovej skupiny 30 a viac rokov k hodnote úhrnnej sobášnosti slobodných u mužov na začiatku 90. rokov mali mestá Bratislava a Trenčín, ktoré dosahovali približne desatinu. V Nitre, Poprade, Prešove a Prievidzi však dokonca tento ukazovateľ nedosahoval ani celorepublikové hodnoty.

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

U žien maximum nachádzame opäť v Bratislave (8 %) a k nej sa pripojila Žilina (7 %). Vyššia úroveň bola tiež v Košiciach a Prešove (viac ako 6 %). Na druhej strane v štyroch

mestách (Prievidza, Trenčín, Trnava, Martin) boli príspevky k celkovej prvosobášnosti (do 3 %) ešte nižšie ako ukazoval priemer za Slovensko.

Obr. 56 a 57: Príspevky slobodných mužov (vľavo) a žien (vpravo) vo veku 30 a viac rokov k celkovej intenzite sobášnosti

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Okrem dramatického poklesu intenzity, s akou do prvého manželstva muži i ženy vstupujú, sa dominantnou črtou transformácie sobášneho správania stal výrazný posun manželských štartov do druhej polovice reprodukčného veku. Potvrďuje to aj vývoj a súčasné hodnoty príspevkov k celkovej sobášnosti slobodných vo veku 30 a viac rokov. Na celoslovenskej úrovni podľa posledných údajov sa v tomto veku už realizuje viac ako polovica u mužov a niečo viac ako 30 % u žien. Žiadne z vybraných miest sa pod týmito hranicami už nenachádza, čo tiež svedčí o rýchlejšej dynamike odkladania prvosobášnosti. Jednoznačne najväčšie príspevky k celkovej sobášnosti slobodných mužov vo veku 30 a viac rokov nachádzame u oboch pohlaví v Bratislave a Banskej Bystrici (pozri obr. 56 a 57). Na druhej strane Žilina a Prešov sa vyznačujú celkovo najnižšími príspevkami zo skúmaného súboru miest. Je zrejmé, že aj z pohľadu charakteru sobášnosti slobodných došlo medzi mestami k určitej diferenciacii v súvislosti s dynamikou a presadením sa procesu odkladania, a najmä následnej rekuperácie. Realizácia manželských štartov v druhej polovici reprodukčného veku sa stáva čoraz významnejším atribútom celkovej sobášnosti slobodných osôb, pričom pre najväčšie mestá to platí o to viac.

4.2. Rozvodovosť

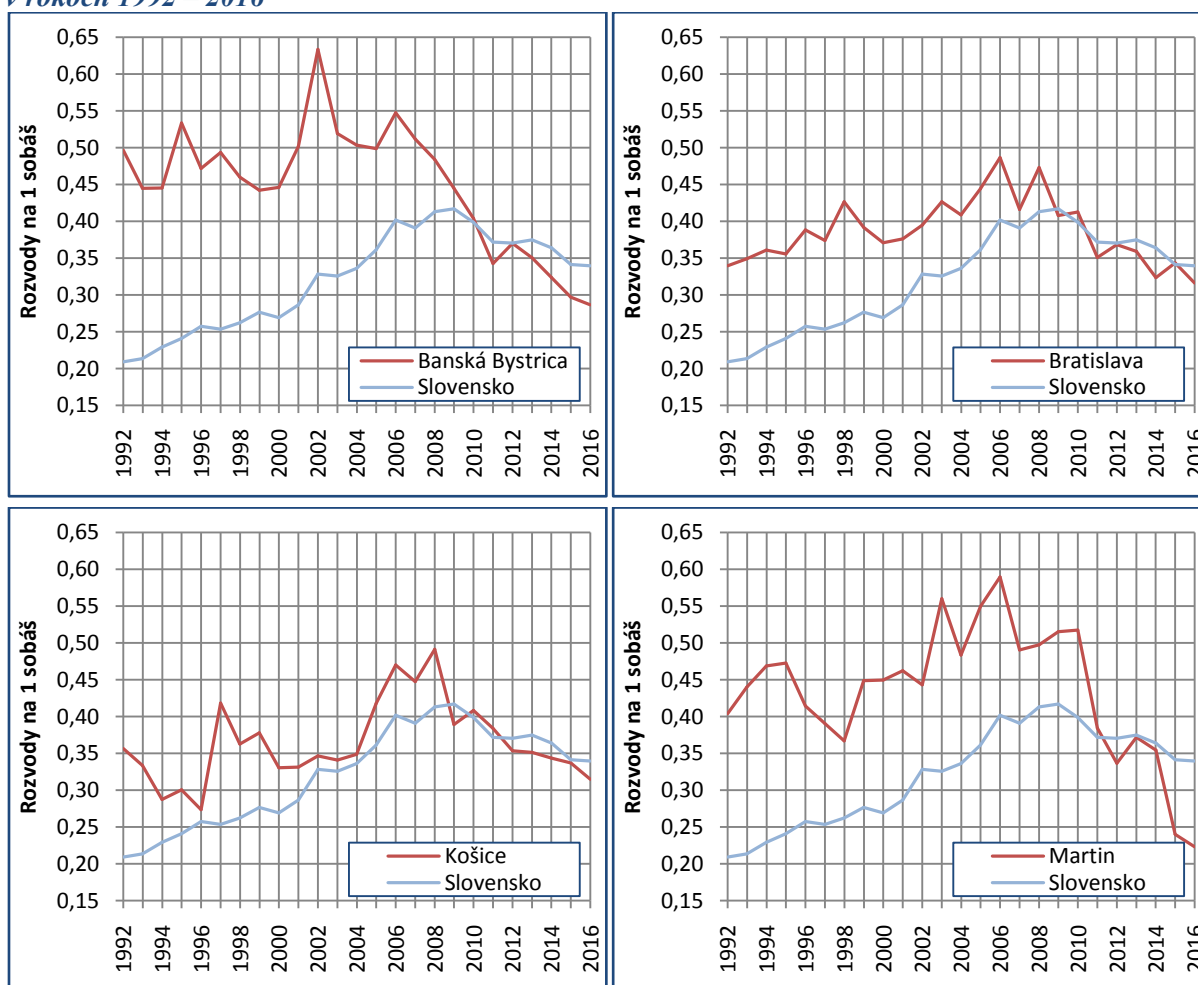
Rozvodovosť na Slovensku sa dlhodobo zvyšovala, pričom od začiatku 90. rokov bol tento trend ešte intenzívnejší a vyvrcholil v roku 2009, keď rozvodovosť na Slovensku dosiahla historicky najvyššie hodnoty. Po roku 2009 nasledoval pomerne výrazný pokles, ktorý trvá až do súčasnosti (Šprocha, Vaňo a kol., 2015, Šprocha a Majo 2016). V období až do roku 2009 sa úhrnná miera rozvodovosti na Slovensku zvýšila z hodnoty 0,21 na 0,42 rozvodov na 1 sobáš. Ak by sa zachovala na takejto úrovni, 42 % uzatvorených manželstiev by sa rozviedlo. V nasledujúcom období však sledujeme pokles intenzity, a to až k hranici 0,34 rozvodov na 1 sobáš.

V najväčších slovenských mestách registrujeme pomerne veľké rozdiely v trendoch aj v úrovni rozvodovosti (obr. 58 – 68). V Banskej Bystrici, Martine, Poprade a Prievidzi bola rozvodovosť veľmi vysoká už na začiatku sledovaného obdobia. Úhrnná miera rozvodovosti sa pohybovala na úrovni 0,5 rozvodu na 1 sobáš, čo výrazne prevyšovalo celoštátny priemer. V nasledujúcom období až po súčasnosť mala rozvodovosť v týchto mestách klesajúci trend. Do súčasnosti sa rozvodovosť v Banskej Bystrici, Martine a Prievidzi priblížila k celoštátnemu priemeru a v Poprade sa znížila dokonca pod túto úroveň. V Bratislave dosahovala rozvodovosť pomerne stabilnú úroveň približne 0,4 rozvodu na 1 sobáš, v 90. rokoch bola na slovenské pomerne výrazne nadpriemernú úroveň. V ostatných sledovaných mestách bol trend rozvodovosti vo všeobecnosti rastúci. V mestách na západe Slovenska (Nitra, Trenčín a Trnava) išlo veľmi mierny nárast, v mestách na strednom a východnom Slovensku (Žilina, Košice a Prešov) o výraznejší. Pohľad na úroveň rozvodovosti v najväčších slovenských mestách potvrdzuje známu skutočnosť, že negatívne vnímané javy, medzi ktoré patrí aj rozvod manželstva, častejšie nastávajú v anonymnejšom prostredí väčších miest, než v menších obciach. V roku 1992 bola rozvodovosť vo všetkých jedenástich najväčších slovenských mestách vyššia ako celoštátny priemer. Na konci sledovaného obdobia bola rozvodovosť vo väčšine týchto miest na úrovni alebo tesne nad úrovňou celoštátneho priemeru. Podpriemerná rozvodovosť bola len v Poprade a Prešove, teda v mestách, ktoré sa nachádzajú v regiónoch s nižšou rozvodovosťou (pozri napr. Bleha a kol. 2014).

Jedným z hlavných trendov rozvodovosti na Slovensku po roku 1990 je zvyšovanie počtu rozvodov vo vyššom veku. Kým v minulosti boli rozvody dlhotrvajúcich manželstiev málo časté, v súčasnosti tvoria rozvody manželstiev trvajúcich viac ako 25 rokov skoro 20 % zo všetkých rozvodov (Šprocha, Vaňo a kol., 2015). Táto skutočnosť sa prejavuje aj na priemernej dĺžke trvania manželstva v čase rozvodu, ktorá sa na Slovensku od začiatku 90. rokov minulého storočia nepretržite zvyšuje (o takmer 6 rokov). Kým v roku 1992 trvalo na Slovensku manželstvo v čase rozvodu v priemere 10,3 roka, v súčasnosti je to už približne 16

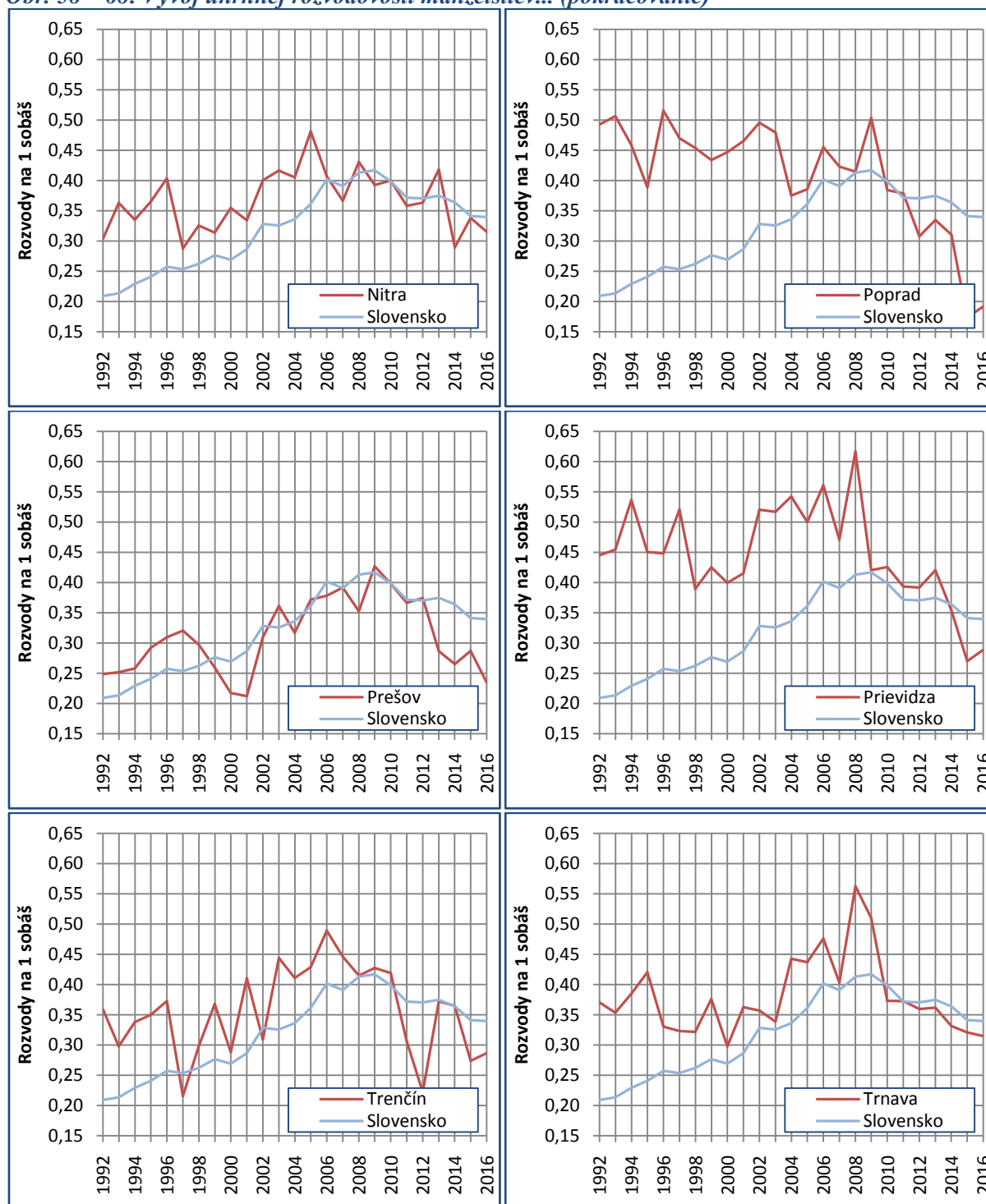
rokov. Rast priemernej dĺžky trvania manželstva v čase rozvodu evidujeme počas celého sledovaného obdobia aj vo všetkých najväčších slovenských mestách bez výnimky. Vo väčšine týchto miest však prírastok priemernej dĺžky trvania manželstva v čase rozvodu bol miernejší v porovnaní s celoslovenským priemerom. Nadpriemerný prírastok nachádzame len v Prievidzi a Trenčíne (7,3 roka, resp. 69 a 78 %) a tesne nad celoslovenským priemerom v Košiciach (5,9 roka, resp. 58 %). Najmenší prírastok priemernej dĺžky trvania manželstva v čase rozvodu evidujeme v mestách Nitra, Bratislava, Prešov (4,4 až 4,6 roka, resp. zhruba 40 %). V najväčších slovenských mestách sa počas celého sledovaného obdobia manželstvá rozvádzali v priemere po dlhšej dobe v porovnaní s ostatnými obcami na Slovensku. V roku 1992 boli zaevidované najvyššie hodnoty v mestách Bratislava, Prešov a Banská Bystrica, najkratšie trvali manželstvá v čase rozvodu v priemere v mestách Trenčín a Košice. V roku 2016 boli najvyššie hodnoty v meste Prievidza, nasledovali Poprad, Trenčín a Banská Bystrica. V priemere po najkratšej dobe sa rozvádzali manželstvá v Nitre, nasledované Bratislavou a Prešovom.

Obr. 58 – 68: Vývoj úhrnnej rozvodovosti manželstiev v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 58 – 68: Vývoj úhrnnej rozvodovosti manželstiev... (pokračovanie)

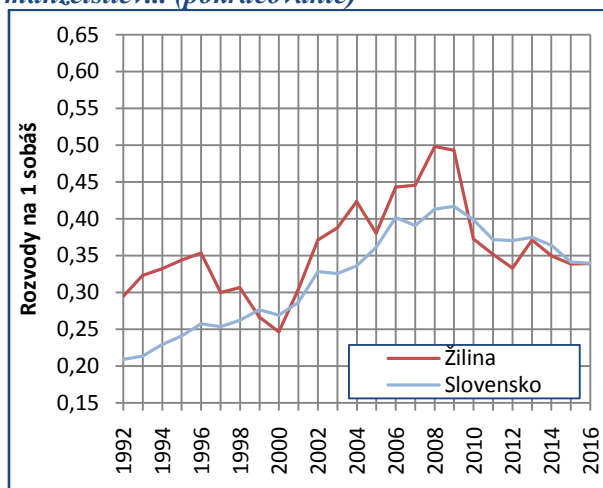

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Prírastok počtu rozvodov vo vyššom veku, keď už v rodine väčšinou nie sú maloleté deti, je jedným z dôvodov, prečo sa znižuje podiel rozvodov manželstiev s maloletými deťmi na celkovom počte rozvodov. Druhým hlavným dôvodom je skutočnosť, že prepojenie medzi sobášnosťou a plodnosťou sa zoslabuje, čím stále väčšia časť manželstiev je zo začiatku určitý čas bezdetná. Prípadný rozvod po krátkom čase od uzavretia manželstva je preto stále častejšie rozvodom bezdetného manželstva. Svoj vplyv má aj pokles plodnosti spojený nielen

s menším počtom detí v rodinách, ale aj s nárastom bezdetnosti (Šprocha, Vaňo a kol., 2015). Podiel rozvodov manželstiev s maloletými deťmi sa na Slovensku znižuje počas celého sledovaného obdobia. Pokles bol plynulý, zo 75 % v roku 1992 na súčasných približne 60 %.

Obr. 58 – 68: Vývoj úhrnnej rozvodovosti manželstiev... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Prírastok počtu rozvodov vo vyššom veku, keď už v rodine väčšinou nie sú maloleté deti, je jedným z dôvodov, prečo sa znižuje podiel rozvodov manželstiev s maloletými deťmi na celkovom počte rozvodov. Druhým hlavným dôvodom je skutočnosť, že prepojenie medzi sobášnosťou a plodnosťou sa zoslabuje, čím stále väčšia časť manželstiev je zo začiatku určitý čas bezdetná. Prípadný rozvod po krátkom čase od uzavretia manželstva je preto stále častejšie rozvodom bezdetného manželstva.

Svoj vplyv má aj pokles plodnosti spojený nielen s menším počtom detí v rodinách, ale aj s nárastom bezdetnosti (Šprocha, Vaňo a kol., 2015). Podiel rozvodov manželstiev s maloletými deťmi sa na Slovensku znižuje počas celého sledovaného obdobia. Pokles bol plynulý, zo 75 % v roku 1992 na súčasných približne 60 %.

Podiel rozvádžajúcich sa manželstiev s maloletými deťmi na celkovom počte rozvodov sa znižuje aj vo všetkých sledovaných mestách. Menej intenzívny pokles ako celoslovenský priemer má zo sledovaných miest len Trnava. V ostatných analyzovaných mestách sa podiel rozvádžajúcich sa manželstiev s maloletými deťmi znižoval nadpriemerným tempom. Najvýraznejší pokles bol v meste Trenčine, nasledovali mestá Prievidza, Martin a Prešov. Podiel rozvádžajúcich sa manželstiev s maloletými deťmi je najnižší v dvoch najväčších slovenských mestách. V Trnave a Nitre je tento podiel na úrovni celoslovenského priemeru. V ostatných mestách ide o hodnoty skôr nadpriemerné. Pritom existuje rozdiel medzi začiatkom a koncom sledovaného obdobia. Kým v roku 1992 väčšina zo sledovaných miest mala podiely rozvádžajúcich manželstiev s maloletými deťmi vyššie ako bol celoštátny priemer, v súčasnosti bol tento podiel nad celoslovenským priemerom už len v mestách Poprad a Trnava (pozri tiež Šprocha a kol. 2016).

5. Plodnosť

Prostredie veľkých miest spolu s urbanizáciou, niektorými štrukturálnymi charakteristikami mestských populácií, ako aj odlišnými hodnotovými a normatívnymi postojmi bývajú z pohľadu populačného vývoja dlhodobo vnímané ako dôležité faktory odlišnej intenzity, charakteru a časovania demografickej reprodukcie (Livi-Bacci 1986, Sharlin 1986, Mosk 1980, Kulu 2013). Predstavujú tiež priestor, v ktorých transformačné zmeny sú vo všeobecnosti pozorované skôr, prebiehajú často dynamickejšie a prechod k novým reprodukčným vzorcom je tu aj rýchlejší ukončený. Tieto diferencie sa však netýkajú len obdobia pred ukončením demografickej revolúcie, ale sú identifikované aj v súčasných postmoderných spoločnostiach. Viaceré analýzy (napr. Bruneta a Rotondi 1991, Kulu a Vikat 2007, Kulu 2013) poukazujú, že intenzita a časovanie rodenia detí sú v rurálnom prostredí a v malých mestách odlišne nastavené, ako je tomu v mestách a predovšetkým najväčších sídlach. Podľa niektorých výskumov tieto znaky môžeme nájsť aj na Slovensku (Šprocha 2008, Šprocha a kol. 2016, Šprocha a Tišliar 2016).

Vysvetlenie týchto rozdielov je z teoretického hľadiska najčastejšie spájané s dvomi hlavnými vysvetľujúcimi hypotézami. Kompozičná teória predpokladá, že hlavný faktor predstavujú rozdielne štrukturálne charakteristiky obyvateľstva najväčších miest. Predovšetkým ide o vyššiu vzdelanostnú štruktúru, ekonomickú aktivitu, nižší podiel ženatých a vydatých osôb v reprodukčnom veku. Kontextuálna teória dáva do popredia faktory súvisiace bezprostredne s charakterom životného priestoru a spoločnosti, v ktorej jednotlivci žijú. Ide predovšetkým o ekonomické príležitosti a obmedzenia, alebo kultúrne faktory. Je nesporné, že starostlivosť a výchova detí je najmä vo veľkých mestách drahšia (Livi-Bacci a Breschi 1990). Tieto náklady sú tvorené jednak priamymi finančnými výdajmi, ale tiež v podobe nepriamych nákladov, ktoré predstavujú predovšetkým náklady v podobe času stráveného starostlivosťou o deti. Ten je vzhľadom na štrukturálne charakteristiky osôb v najväčších mestách, ako aj špecifickú sektorovú zamestnanosť (najmä terciér a kvartér), výšku príjmov, ale aj väčšiu škálu alternatívnych možností pomerne drahý. Navyše sa ukazuje, že starostlivosť o deti v mestskom prostredí a najmä v najväčších mestách je pomerne časovo náročná záležitosť (Kulu 2013). Dôležitým faktorom sa ukazuje byť aj selektívna migrácia. V prípadoch, keď dvojica plánuje založiť rodinu, častejšie dochádza k presťahovaniu do menších okolitých obcí, ktoré predstavujú vhodnejšie prostredie pre riešenie bytovej situácie a výchovu detí. Na druhej výskumy poukazujú, že v najväčších mestách naopak častejšie zostávajú skôr osoby bez (zatiaľ) reprodukčnej aspirácie, odkladajúce materstvo a rodičovstvo (Kulu 2013).

Súčasne tiež nie je možné prehliadať aj normatívne faktory reprodukcie. Práve v najväčších mestách kombinácia špecifického životného prostredia, socializácie a štrukturálnych charakteristík miestnej populácie dlhodobo pôsobia na vznik často odlišnej reprodukčnej klímy. Vyššia anonymita, flexibilita, diverzita názorových prúdov, postojov a názorov prispievajú k formovaniu liberálnejšie nastavených noriem spojených s reprodukciou. Znamená to aj ľahšiu akceptáciu nových foriem párového spolužitia, rodinného a reprodukčného správania (napr. rôzne formy kohabitácií, fenomén singles, bezdetnosť a pod.), ako aj posuny v časových normách spojených so vstupom do rodičovstva. Práve proces odkladania a najmä tzv. strategického odkladania, kedy sa žena (pár) vedome snaží načasovať svoje reprodukčné zámery do príhodnej fázy životného cyklu, bude v najväčších mestách predstavovať veľmi dôležitý prvok súčasného charakteru demografickej reprodukcie. S tým úzko súvisí aj spomínaná rezidenčná samostatnosť, ktorá práve v prípade najväčších miest Slovenska môže predstavovať vzhľadom na veľmi vysoké ceny nehnuteľností významný negatívny aspekt pri rozhodovaní o začiatku realizácie reprodukcie.

Mestá a predovšetkým najväčšie mestá sú aj z pohľadu geografického šírenia nových myšlienok a inovácií považované za dôležité nástupné centrá (viac k tejto problematike napr. Hägerstrand 1967, Strang a Meyer 1993, Haggett 2001, Huggins a Thomson 2013). Ak uvedený proces zovšeobecníme, môžeme sa oprieť o dva Hägerstrandove (1967) základné koncepcie difúzie inovácií. Prvou je susedská difúzia, ktorá v zjednodušenej podobe znamená postupné šírenie inovácií medzi geograficky nadväzujúcimi (susediacimi) prvkami. Hierarchická difúzia je z pohľadu priestoru nekompaktná a prebieha skokovitým šírením z hierarchicky vyšších miest (centier) do hierarchicky nižších. Haggett a Cliff (2005) v súvislosti s oboma konceptmi poukazujú na skutočnosť, že pri šírení každej inovácie dochádza k aplikácii oboch týchto foriem, aj keď niektoré typy inovácie sa šíria viac hierarchickou formou a niektoré zase formou susedstva. Podobne môžeme uvažovať aj v prípade difúzie zmien reprodukčného správania po roku 1989. Viaceré analýzy (napr. Bleha a kol. 2014, Jurčová a kol. 2010, Šprocha a kol. 2016) ukazujú, že na Slovensku existovali a existujú značné rozdiely v nástupe a dynamike presadenia sa tejto transformácie. Vo svojej podstate tento záver korešponduje so samotným konceptom difúzie inovácií. Podľa Rogersa (1983) môžeme difúziu chápať ako proces komunikácie inovácií v čase medzi členmi sociálneho systému prostredníctvom existujúcich kanálov. Pod pojmom inovácia je pritom chápaná myšlienka, činnosť alebo predmet, ktorý jednotlivec alebo skupina osôb považuje za nové. V prípade reprodukčného správania môže ísť napríklad o ciele odkladanie materstva a rodičovstva, ktoré v podmienkach Slovenska nemá v takom rozsahu žiadnu historickú paralelu. Na to, aby sa táto inovácia presadila musí byť prijatá väčšinovou časťou sociálneho systému. Znamená to, že väčšina mladej populácie musí zmeniť svoje reprodukčné správanie a napríklad z pohľadu časovania musí prijať ako väčšinový model odkladania rodičovstva. Z pohľadu dynamiky a časovania nástupu a samotného presadenia sa inovatívneho správania môžeme v zmysle Rogersa (1983) hovoriť o niekoľkých skupinách osôb, resp. sociálnych

skupinách. Prvou sú tzv. inovátori vyznačujúci sa vysokou expozíciou masovými médiami, ich interpersonálne siete prechádzajú cez širokú oblasť najčastejšie mimo vlastný sociálny systém. Sú schopní sa vyrovnáť s vysokou úrovňou neistoty spojenej s prijímaním nového správania, ako ďalšie skupiny osvojiteľov. Majú vysoký spoločenský status, schopnosť rozumieť novým poznatkom a prístupom a tiež prostriedky na ich realizáciu. Keďže sú vo svojom sociálnom systéme prví, ktorí prijímajú nové vzorce správania, nezávisia od subjektívneho hodnotenia samotnej inovácie ostatnými členmi systému. Najčastejšie proces prijímania nových vzorcov kopíruje priebeh S-krivky. Znamená to, že najprv sa nové reprodukčné správanie presadí u malej skupiny osôb, ktorých sme vyššie definovali ako inovátorov. S pokračujúcim časom je nové správanie adoptované ďalšími jednotlivcami v sociálnom systéme, ktorých Rogers (2003) označil ako skorých osvojiteľov a skorú väčšinu. Skorí osvojitelia sú pre samotné presadenie sa inovácie v sociálnom systéme najdôležitejší, pretože práve vďaka môže byť inovácia posunutá od úzkej skupiny inovátorov k širšej sociálnej skupine. Miera adopcie nového správania sa tým postupne zvyšuje a s naplnením skorej väčšiny dosiahne bod, keď podiel potenciálnych osvojiteľov je nižší ako podiel užívateľov nového správania. Skorá väčšina podľa Rogersa (2003) si inováciu osvojuje o niečo skôr ako je priemer populácie, ale trvá im určitý čas než sa pre ne rozhodnú. Rovnako sú dôležitým prepojením s druhou polovicou sociálneho systému. Tieto skupiny sa nachádzajú už za inflexným bodom S-krivky a predstavujú ju skupiny označované ako neskorá väčšina a oneskorenci. Neskorú väčšinu tvoria jednotlivci osvojujúci si inováciu neskôr ako je priemer sociálneho systému. K novému správaniu sa prikláňajú až vtedy, keď si ju osvojí väčšina a neistoty spojené s ním sú odstránené. Veľmi dôležitými faktormi pri presadzovaní sa inovácií v tejto skupine sú novovznikajúce normy v spoločnosti a tlak vonkajšieho okolia, resp. predchádzajúcich skupín, ktoré si tieto zmeny už úspešne osvojili. Poslednou skupinou z pohľadu časovania prijatia inovácie sú tzv. oneskorenci. Ide často o sociálne marginalizovaných, izolovaných skupinu s tradičnými hodnotami a normami. S nimi krivka dosahuje svoju asymptotu a proces difúzie je ukončený (Rogers 2003).

Rýchlosť s akou sa inovácia presadzuje pritom úzko súvisí s vnímaním niektorých kľúčových vlastností inovatívneho reprodukčného správania. V zmysle Rogersa (1983, s. 15 – 16) ide o 5 javov, pričom z pohľadu presadzovania sa nového reprodukčného správania považujeme za kľúčové najmä nasledujúce štyri z nich:

1) relatívna výhoda predstavuje prospech vnímaný jednotlivcom, ktorý mu prináša osvojenie si inovácie - v našom prípade nového reprodukčného správania. To musí byť vnímané ako lepšie v porovnaní s predchádzajúcim modelom. Miera relatívnej výhody môže mať nielen svoje ekonomické aspekty, ale často sú dôležitejšími atribútmi aj spoločenské faktory, pohodlie, spokojnosť jednotlivca. Dá sa tiež povedať, že nezáleží na tom akú veľkú objektívnu výhodu prináša inovácia, ale kľúčovým je akú mieru výhody inovácii jednotlivec prisúdi zo svojho pohľadu. Existuje predpoklad, že čím je vyššia, tým rýchlejšie by mohla byť inovácia v sociálnom systéme prijatá.

2) zlučiteľnosť predstavuje mieru do akej je inovácia vnímaná v súlade s existujúcimi hodnotami, normami, minulými skúsenosťami a potrebami potenciálnych osvojiteľov. Ak nový režim reprodukcie nie je kompatibilný s prevažujúcimi hodnotami a normami, resp. tieto sa nemenia alebo k ich erózii dochádza len veľmi pomaly, proces osvojovania si inovácií bude prebiehať pomalšie ako v prípade kompatibilnej transformácie. Súvisí to s potrebou prijatia nového systému hodnôt a až následne je možné predpokladať zrýchlenie osvojovania si inovácií.

3) zložitosť označuje úroveň ako ťažké je pochopiť a aplikovať inováciu. Čím sú inovácie komplexnejšie a komplikovanejšie, tým budú prijímané pomalšie. Naopak nové myšlienky sú prijímané rýchlejšie, ak nie je potrebné, aby k ich pochopeniu a aplikácii museli potenciálni osvojitelia rozvíjať nové zručnosti.

4) pozorovateľnosť prezentuje mieru do akej sú dôsledky inovácie viditeľné a pochopiteľné pre potenciálnych osvojiteľov. Čím jednoduchšie môžu výsledky identifikovať, tým je predpoklad skoršieho osvojovania si inovácie. Takáto viditeľnosť stimuluje vzájomnú diskusiu o novej myšlienke, novom správaní u osôb, ktoré prichádzajú do kontaktu s jednotlivcom aplikujúcim tieto inovácie (Rogers 2003).

V súvislosti s vyššie uvedenými teoretickými predpokladmi tak môžeme očakávať, že práve najväčšie mestá na Slovensku a viaceré spoločenské skupiny v nich budú predstavovať jednotlivcov radiacich sa svojím ľudským a ekonomickým kapitálom k potenciálnym inovátorom resp. skorým osvojiteľom inovačného reprodukčného správania v komparácii s modelom pred rokom 1989. Súčasne sa tiež dá predpokladať, že tieto priestory (osoby) budú pomerne rýchlo reagovať na meniace sa životné podmienky v rámci nastupujúceho sa transformačného obdobia a v novom reprodukčnom správaní nájdu model viac vyhovujúci ich meniacim sa potrebám a záujmom. Navyše špecifické prostredie najväčších miest ľahšie umožní prijať tieto zmeny aj do normatívneho systému miestnych spoločenskostí. Na druhej strane je však potrebné tiež upozorniť, že aj medzi vybranými mestami existujú určité rozdiely. Ide najmä o ich pozíciu v hierarchii sídelného systému na Slovensku, ich makroekonomickú polohu, štruktúru a výkonnosť miestneho hospodárstva a pod.

5.1 Vývoj plodnosti po roku 1989

Hlbšia analýza charakteru a intenzity plodnosti v Bratislave (pre ostatné sledované mestá nedisponujeme potrebnými údajmi) ukázala, že do konca 80. rokov veľké rozdiely v charaktere reprodukcie medzi najväčším mestom a celou populáciou Slovenska nenachádzame (bližšie pozri Šprocha a kol. 2017). Rozdielom bola stabilne o niečo nižšia intenzita rodenia detí v hlavnom meste. Môžeme tak predpokladať, že aj v ďalších veľkých mestách situácia nebola príliš odlišná. Do určitej miery to napokon potvrdzujú aj získané

údaje z prvej polovice 90. rokov (pozri nižšie). Ukazuje sa, že socioekonomická konvergencia plodnosti podmienená špecifickými podmienkami vytvorenými počas minulého politického režimu prispeli k značnej charakterovej konvergencii reprodukcie aj z pohľadu dichotómie mesto a vidiek. Primárnou črtou tak bola realizácia prevažnej časti plodnosti v prvej polovici reprodukčného veku žien, pričom najvyššiu intenzitu dosahovali predovšetkým ženy vo veku 20 – 24 rokov. Naopak vo veku nad 30 rokov k celkovej úhrnnej plodnosti prispievali ženy len približne jednou pätinou (Šprocha a kol. 2017). V druhej polovici 80. rokov v Bratislave a postupne pravdepodobne aj v ďalších veľkých mestách dochádza k určitým vnútorným zmenám. Napríklad sa začína zvyšovať váha plodnosti žien vo veku 25 a viac rokov, mierne sa zvyšuje hodnota spodného decilu plodnosti, no zatiaľ ani priemerný vek, ani podiel plodnosti žien vo veku 30 a viac rokov sa výraznejšie nemenia (Šprocha a kol. 2017). Uvedené signály naznačujú postupný nástup zmien v charaktere reprodukčného správania, no k ich rýchlemu presadeniu prispeli až celospoločenské zmeny, ku ktorým došlo po roku 1989. Koniec 80. a najmä začiatok 90. rokov v kontexte celospoločenskej transformácie spoločnosti priniesli viaceré dynamicky prebiehajúce a z mnohých ohľadov historicky jedinečné zmeny v reprodukčnom správaní. Ako ukázali niektoré predchádzajúce analýzy (napr. Šprocha 2008, Šprocha a Šídlo 2012, Bleha a kol. 2013a, Šprocha a kol. 2017), práve mestské prostredie a predovšetkým najväčšie mestá zohrávali v tomto procese kľúčovú úlohu. Práve 90. roky priniesli zmenu niektorých vnútorných mechanizmov, čo sa následne prejavilo aj na dynamike s akou transformácia plodnosti v najväčších mestách Slovenska prebiehala. Diskontinuita spoločenských, ekonomických a celkovo životných podmienok prispela k veľmi rýchlej erózii starého reprodukčného modelu a na jeho miesto sa postupne ustanovuje súčasne niekoľko modelov reprodukčného správania. Dochádza k výraznej heterogenizácii životných dráh. K hlavným všeobecným znakom transformácie plodnosti v 90. rokoch vo všetkých sledovaných mestách (a tiež aj na Slovensku) patril predovšetkým pokles intenzity rodenia detí, ktorý podmienilo znižovanie plodnosti žien v mladom veku. Je to predovšetkým výsledok zmien v časovaní rodičovstva, keď generácie žien narodených v 70. a 80. rokoch odmietli starý vzorec so skorým narodením prvého dieťaťa a svoje materstvo odkladali do vyššieho veku. Práve populácie najväčších miest sú týmto procesom najviac zasiahnuté, keďže existujúce sociálne a ekonomické podmienky výraznou mierou vplývali a vplývajú na rozhodnutie o načasovaní materských štartov až vo vyššom veku. Do tejto skupiny je možné predovšetkým zaradiť také faktory ako dlhšie štúdium, príprava na povolanie, nutnosť flexibility najmä u mladých ľudí (čo skoré materstvo a rodičovstvo neumožňuje), problémy s rezidenčnou samostatnosťou, a to najmä s dostupnosťou a cenou bývania, odlišné normatívne a hodnotové vzorce, vyplývajúce najmä zo špecifického charakteru mladej populácie, ale aj väčšie portfólio existujúcich alternatív ku skorému materstvu a rodičovstvu. Najmä vývoj v prvej polovici 90. rokov môžeme vnímať ako reakciu na krízové obdobie, kedy dlhodobé a závažné životné rozhodnutia, akými je manželstvo a materstvo, boli cielene odkladané. So stabilizáciou životných podmienok sa do popredia najmä v najväčších mestách

postupne dostávali aj novo sa formujúce normatívne a hodnotové rámce, ktoré materstvo a manželstvo už nevnímajú do takej miery ako nevyhnutné pre spokojný a naplnený život mladých dospelých. Do popredia sa dostávajú niektoré alternatívne formy párového spolužitia a rovnako sa mení samotné usporiadanie životných prechodov smerujúcich k dosiahnutiu statusu dospelosti. Tieto faktory v kombinácii so štrukturálnymi charakteristikami mladých ľudí, špecifickými životnými podmienkami prispeli k pomerne dynamickej a výraznej premene reprodukčného správania. Cieľom nasledujúcej časti práce preto bude podrobnejšia analýza zmien intenzity, charakteru a časovania plodnosti žien najväčších miest Slovenska. Vďaka týmto informáciám budeme následne schopní identifikovať nielen hlavné vývojové trendy, ale aj dynamiku a stupeň ich presadenia sa v kontexte budúceho populačného vývoja.

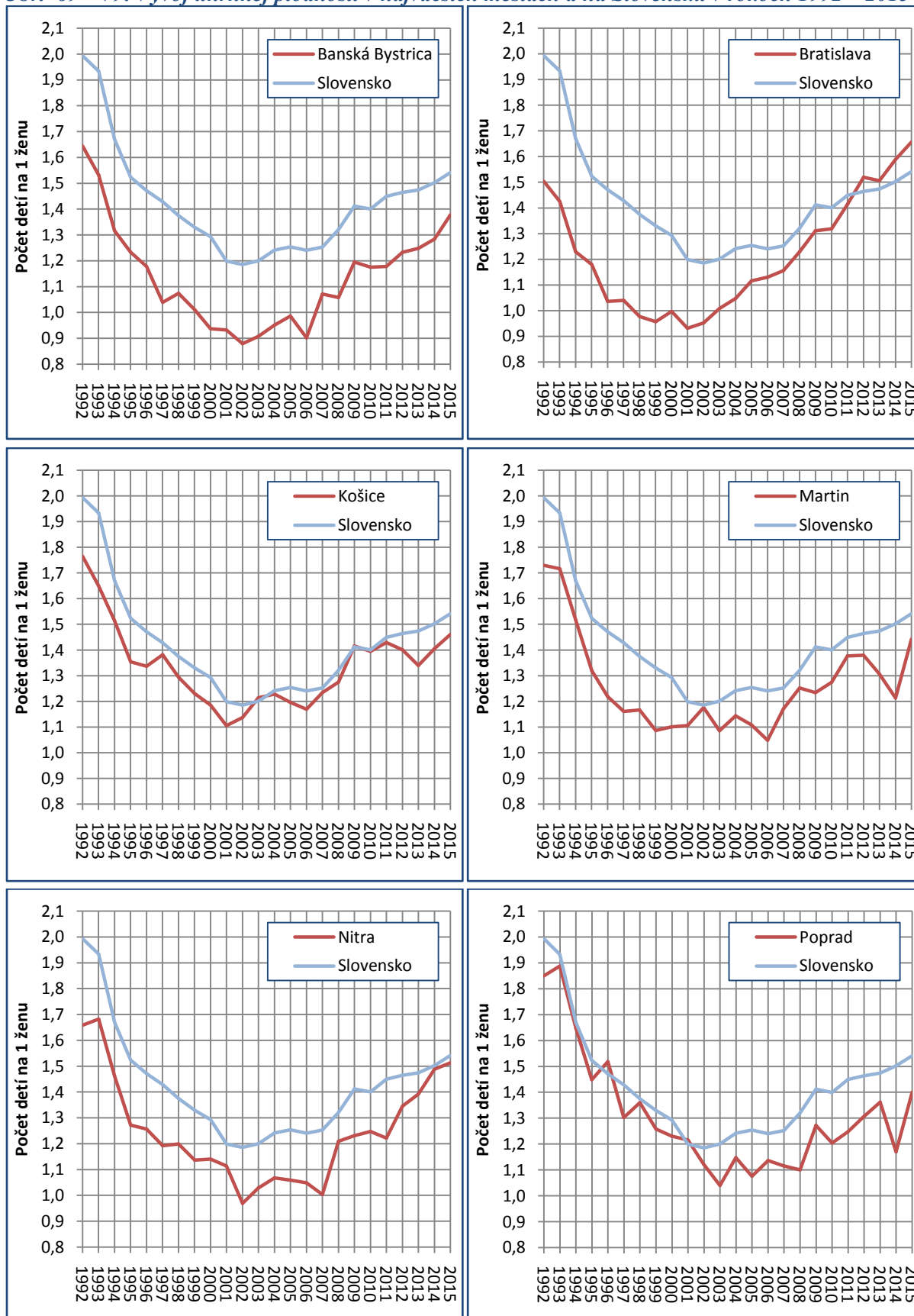
5.1.1 Vývoj intenzity plodnosti

Vo všeobecnosti môžeme hodnoty úhrnnej plodnosti, najčastejšie používaného indikátora intenzity plodnosti, rozdeliť do troch úrovní (bližšie pozri napr. Billari 2005). Nízku plodnosť dosahujú tie populácie, ktorých priemerný počet detí, ktoré by sa narodili jednej žene počas jej reprodukčného obdobia pri nezmenenej intenzite plodnosti, klesne pod hranicu 2,1 dieťaťa, no udrží sa nad úrovňou 1,5 dieťaťa na ženu (United Nations 2002). V prípadoch, keď úhrnná plodnosť klesne pod hodnotu 1,5 dieťaťa hovoríme o veľmi nízkej plodnosti (Lesthaeghe a Willems 1999, Caldwell a Schindlmayr 2003) a ak dokonca sa dostane pod úroveň 1,3 dieťaťa na ženu, ide o extrémne nízku plodnosť (tzv. lowest-low fertility, Kohler a kol. 2002). Tieto rozdiely síce na prvý pohľad nevyzerajú byť významnými, no ich dopad na samotný populačný vývoj môže byť pomerne dramatický (pozri Kohler a kol. 2002). Prvýkrát bola extrémne nízka plodnosť pozorovaná na začiatku 90. rokov v Španielsku a Taliansku, no postupne sa rýchlo rozšírila aj do strednej a východnej Európy (Kohler a kol. 2002, Billari 2005). Ak sa zameriame na Slovensko, zistíme, že ešte na konci 80. rokov hodnota úhrnnej plodnosti dosahovala viac ako dve deti na ženu. Slovensko sa vďaka tomu radilo k populáciám s najvyššou intenzitou rodenia detí v európskom priestore (Frejka a Sardon 2004). Veľmi dynamicky prebiehajúca celospoločenská transformácia, diskontinuita životných podmienok a predovšetkým viaceré krízové prejavy (napr. zhoršenie životnej úrovne, inflácia, nezamestnanosť a pod.) znamenali dramatický pokles plodnosti už v prvej polovici 90. rokov. Pod hranicu veľmi nízkej plodnosti, ktorá je spájaná aj s viacerými negatívnymi aspektmi tzv. pasce nízkej plodnosti (bližšie pozri Lutz a kol. 2006), sa úhrnná plodnosť na Slovensku dostala už v roku 1996 a naďalej klesala. Slovensko sa tým výraznejšie neodlišovalo od ďalších transformujúcich sa postkomunistických krajín strednej a východnej Európy (Sobotka 2004). Historicky najnižšiu hodnotu úhrnná plodnosť dosiahla na Slovensku v rokoch 2002 a 2003, keď na jednu ženu pripadalo len 1,19 – 1,20 dieťaťa. Pod hranicou extrémne nízkej plodnosti sa pritom Slovensko nachádzalo už od roku 2000. Vďaka tomuto vývoju sa Slovensko ako krajina s jednou z najvyšších plodností v Európe v priebehu

jednej dekády dostala medzi krajiny s najnižšou plodnosťou na svete. Jednou z hlavných príčin tohto dramatického vývoja reprodukcie bola celková zmena reprodukčného režimu, ktorého hlavným znakom sa stalo odkladanie rodenia detí a najmä prvých detí do vyššieho veku (Potančoková a kol. 2008, Šprocha a Tišliar 2016). Generácie žien narodené v 70. a 80. rokoch odmietali v zmenených podmienkach model skorého materstva a narodenie prvého dieťaťa medzigeneračne v čoraz väčšej miere odkladali do vyššieho veku. Na druhej strane ženy vo veku nad 30 rokov na konci 90. a na začiatku nového milénia sa riadili tzv. socialistickým modelom reprodukcie, pre ktorý bol príznačný práve skorý vstup do materstva a rodičovstva, ale súčasne aj skoré ukončenie reprodukcie, keď len malá časť z nej bola realizovaná v druhej polovici reprodukčného veku (Šprocha 2014, Šprocha a Tišliar 2016). Výsledkom kombinácie skupiny odkladajúcich žien a žien s už takmer ukončenou reprodukciou tak bola spomínaná extrémne nízka plodnosť. Ako ukazuje vývoj v krajinách západnej a severnej Európy, kde proces transformácie plodnosti odkladaním pokročil najďalej (pozri napr. Sobotka a kol. 2011ab), v určitej fáze dochádza k zastaveniu poklesu plodnosti v mladšom veku a naopak sme svedkami nárastu intenzity rodenia detí vo vyššom veku ako prejav nastupujúcej fázy dobiehania odložených pôrodov. Práve táto rekuperácia bola hlavným faktorom nasledujúceho oživenia plodnosti na Slovensku v posledných 10 – 15 rokoch. V roku 2008 tak bola prelomená hranica extrémne nízkej plodnosti (1,3 dieťaťa na ženu) a do roku 2014 už Slovensko dosahuje úhrnnú plodnosť vyššiu ako 1,5 dieťaťa na ženu.² Veľmi podobný vývojový scenár môžeme vidieť aj v prípade najväčších miest na Slovensku (pozri obr. 69 – 79). Na začiatku sledovaného obdobia v roku 1992 najvyššiu hodnotu úhrnnej plodnosti dosahovalo mesto Prešov, ktoré jediné ešte nespadlo do kategórie populácií s nízkou plodnosťou. Priemerne na jednu ženu by tu pri zachovaní úrovne plodnosti pripadalo takmer 2,1 dieťaťa, čo bolo dokonca o niečo viac ako celoslovenský priemer. Len o niečo nižšiu plodnosť ako dosahovala populácia Slovenska (2,0 dieťaťa nachádzame v Prievidzi a v Poprade (1,85 dieťaťa). Celkovo najnižšiu plodnosť nachádzame v Bratislave, ktorá sa už v tomto období dostala na úroveň veľmi nízkej plodnosti (1,5 dieťaťa na ženu). Nízka plodnosť v rozpätí 1,60 – 1,65 dieťaťa na ženu bola aj v Nitre, Trenčíne, Banskej Bystrici a Žiline. Ďalší vývoj priniesol vo všetkých mestách výrazný pokles plodnosti. V podstate všetky sa postupne dostali pod hranicu extrémne nízkej plodnosti, pričom vo viacerých z nich dokonca klesla plodnosť aj pod úroveň jedného dieťaťa na ženu (pozri tab. 1). Výnimkou boli len mestá na severe a východe Slovenska (Žilina, Martin, Poprad, Košice, Prešov). Aj v nich však minimálna úroveň plodnosti bola nižšia ako signalizoval celoslovenský priemer. Rozdiely medzi mestami však pozorujeme aj v načasovaní vzniku tejto minimálnej úrovne. V najväčších mestách k tomu došlo viac menej o niečo skôr (rok 2001). Dá sa preto predpokladať, že v ich prípade aj fáza odkladania bola ukončená o niečo skôr a naopak dobiehanie odložených pôrodov nastúpilo s určitým predstihom.

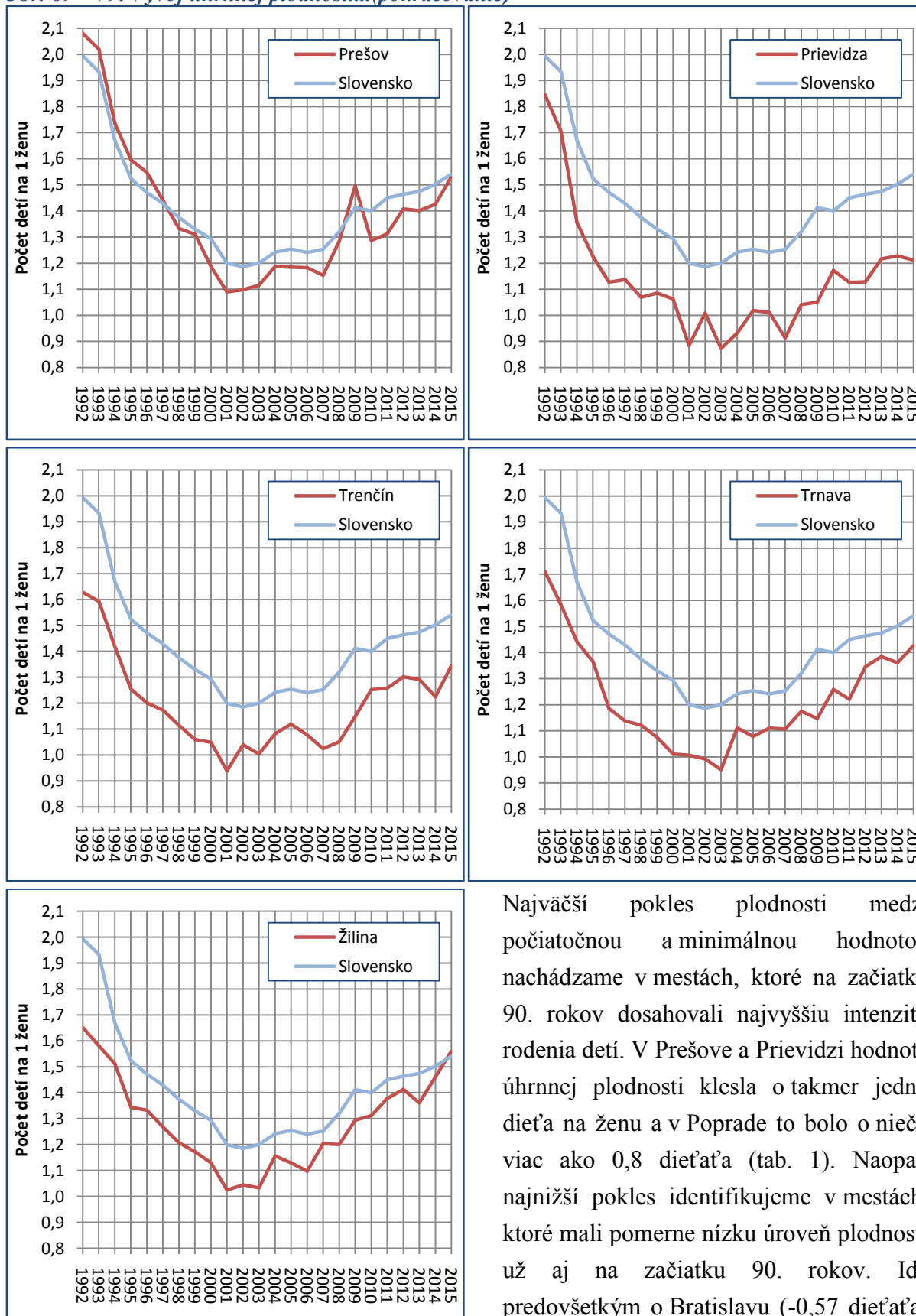
² Vrátane detí narodených v zahraničí ženám s trvalým pobytom na Slovensku.

Obr. 69 – 79: Vývoj úhrnnej plodnosti v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 69 – 79: Vývoj úhrnnej plodnosti...(pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Najväčší pokles plodnosti medzi počiatočnou a minimálnou hodnotou nachádzame v mestách, ktoré na začiatku 90. rokov dosahovali najvyššiu intenzitu rodenia detí. V Prešove a Prievidzi hodnota úhrnnej plodnosti klesla o takmer jedno dieťa na ženu a v Poprade to bolo o niečo viac ako 0,8 dieťaťa (tab. 1). Naopak najnižší pokles identifikujeme v mestách, ktoré mali pomerne nízku úroveň plodnosti už aj na začiatku 90. rokov. Ide predovšetkým o Bratislavu (-0,57 dieťaťa) a Žilinu (-0,63 dieťaťa).

Tab. 1: Základné charakteristiky vývoja plodnosti v najväčších mestách Slovenska v období rokov 1992 – 2015

Mesto	Úhrnná plodnosť 1992	Úhrnná plodnosť 2015	Minimálna úhrnná plodnosť (rok)	Pokles plodnosti	Nárast plodnosti	Obdobie extrémne nízkej plodnosti	Obdobie veľmi nízkej plodnosti	Priemerný vek pri 1. pôrode 1992	Priemerný vek pri 1. pôrode 2015
Banská Bystrica	1,64	1,38	0,88 (2002)	0,77	0,50	1995-2014	od 1994-	23,5	29,4
Bratislava	1,50	1,66	0,93 (2001)	0,57	0,73	1994-2008	1993-2011	23,9	30,1
Košice	1,76	1,46	1,11 (2001)	0,66	0,35	1998-2008	od 1995-	23,3	28,8
Martin	1,73	1,44	1,05 (2006)	0,68	0,39	1996-2010	od 1995-	23,2	28,6
Nitra	1,66	1,51	0,97 (2002)	0,69	0,54	1995-2011	1994-2014	23,0	28,5
Poprad	1,85	1,40	1,04 (2003)	0,81	0,36	1999-2011	od 1997	22,7	28,8
Prešov	2,08	1,53	1,09 (2001)	0,99	0,44	2000-2008	1997-2014	23,6	29,0
Prievidza	1,85	1,21	0,87 (2003)	0,97	0,34	od 1995-	od 1994-	22,4	28,1
Trenčín	1,63	1,34	0,94 (2001)	0,69	0,41	1995-2014	od 1994-	23,2	28,6
Trnava	1,71	1,43	0,95 (2003)	0,76	0,48	1996-2011	od 1994-	22,8	28,6
Žilina	1,65	1,56	1,02 (2001)	0,63	0,54	1997-2009	1995-2014	23,5	28,7
Slovensko	1,99	1,54	1,19 (2002)	0,81	0,36	2000-2007	1996-2013	22,5	27,9

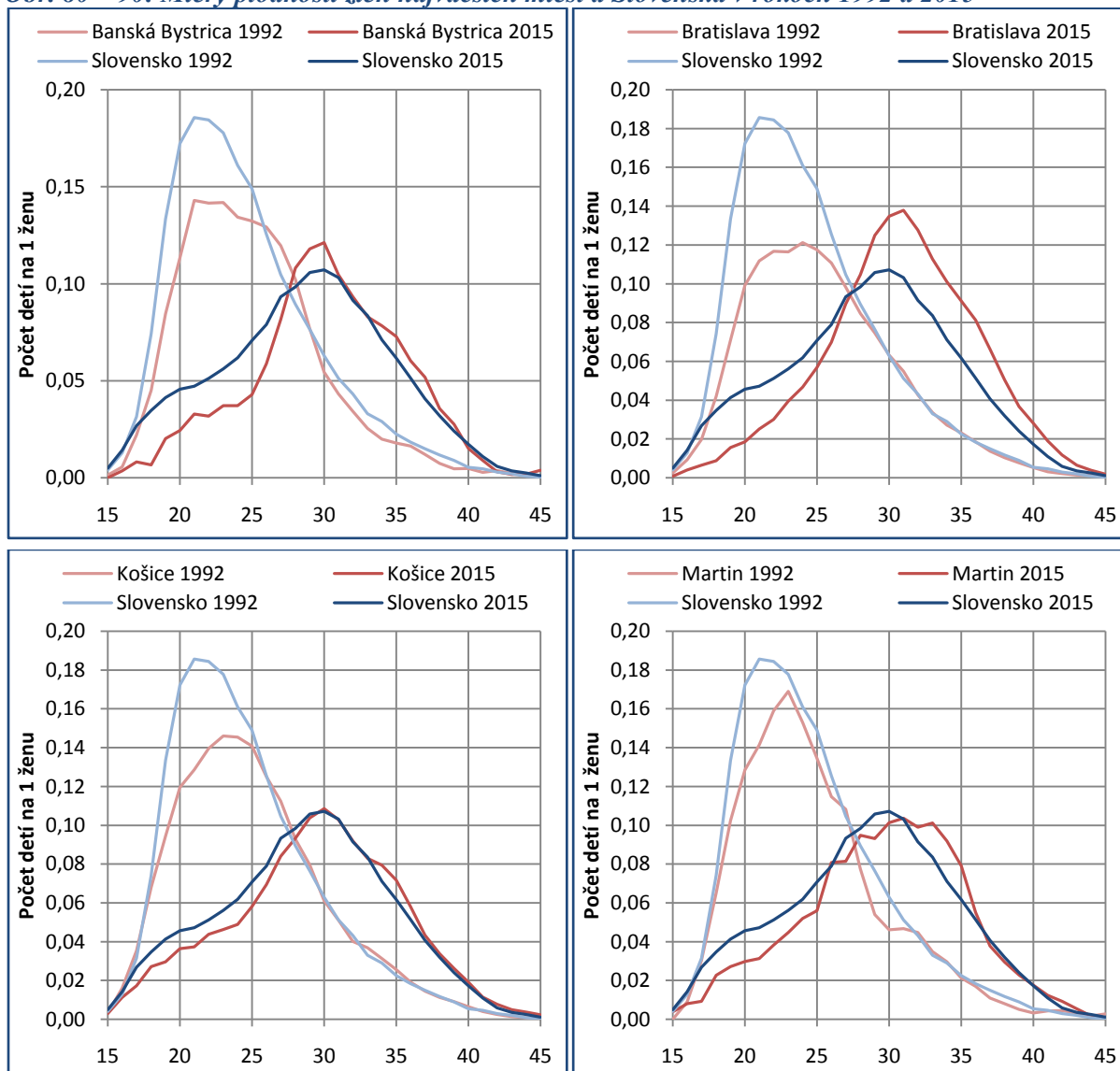
Pozn.: pokles plodnosti vyjadruje zníženie plodnosti medzi rokom 1992 a rokom, kedy bola pozorovaná najnižšia plodnosť v meste v období 1992 – 2015; nárast plodnosti vyjadruje zvýšenie hodnoty úhrnnej plodnosti medzi rokom najnižšej plodnosti a poslednou dostupnou hodnotou (2015)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

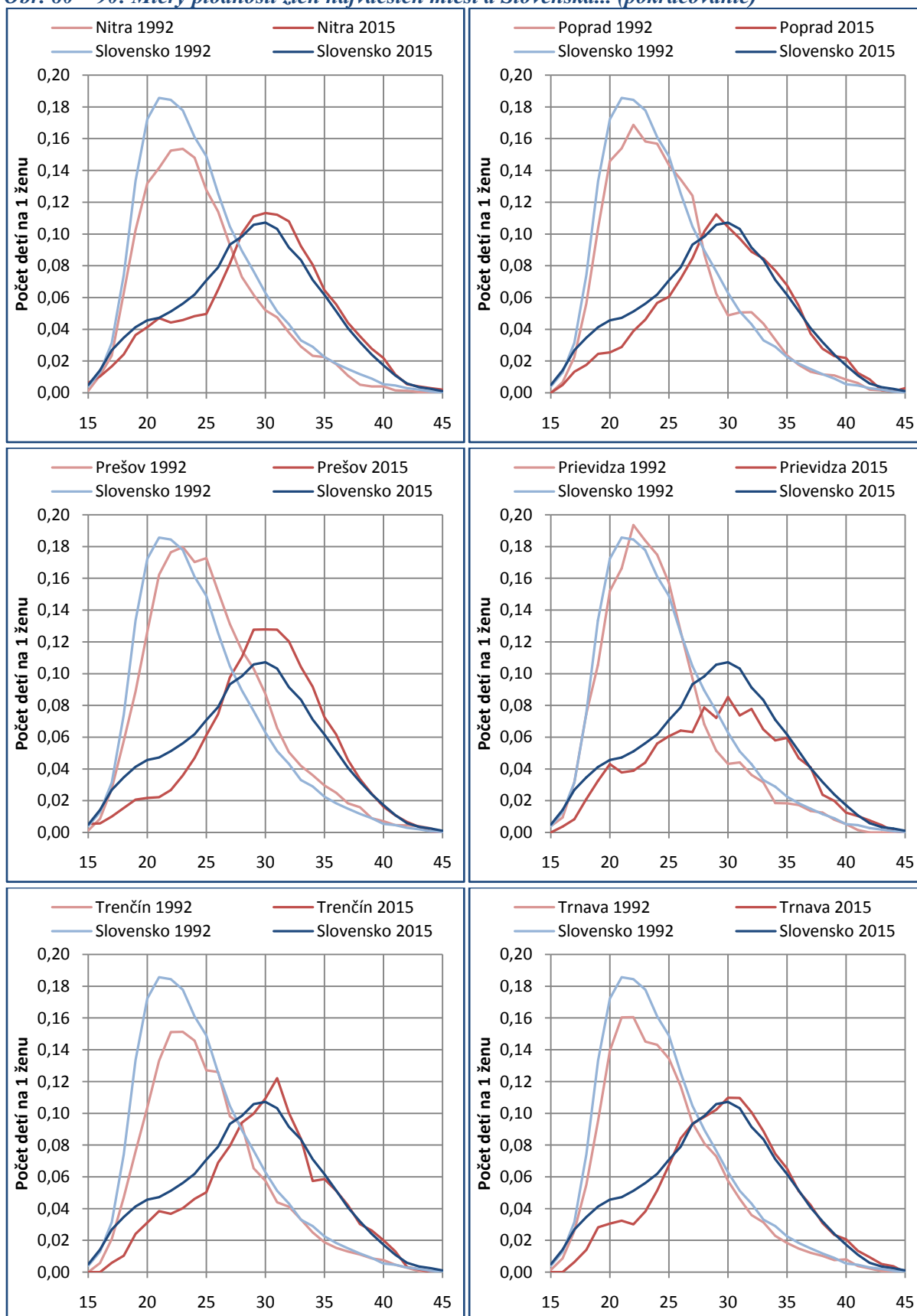
Pohľad na tab. 1 ukazuje, že veľmi problematická situácia je predovšetkým v Prievidzi. Veľmi nízka a extrémne nízka plodnosť tu vznikli už v prvej polovici 90. rokov, no do súčasnosti (rok 2015) neboli prelomené. Znamená to, že v tomto meste už viac ako dve desaťročia je populačný vývoj konfrontovaný s extrémne nízkou úrovňou reprodukcie. Len o niečo lepšia situácia je v Trenčíne a Banskej Bystrici, kde len prednedávnom úhrnná plodnosť prekročila hranicu 1,3 dieťaťa na ženu. Banská Bystrica spolu s Prievidzou pritom sú mestá, kde intenzita rodenia detí dosiahla spomedzi sledovaných najväčších miest Slovenska jednoznačne najnižšiu úroveň, keď v roku 2002, resp. 2003 klesla pod hodnotu 0,9 dieťaťa na ženu (pozri tab. 1). Na druhej strane sa však Banská Bystrica od Prievidze odlišuje dynamikou rekuperácie, keďže sa radí k populáciám s rýchlejšim oživovaním plodnosti v posledných 10 – 15 rokoch, kým Prievidza je jednoznačne na tom najhoršie spomedzi všetkých sledovaných miest. Len o niečo vyšší nárast plodnosti zaznamenal Poprad a Košice, no v ich prípade nebol predchádzajúci pokles tak výrazný, a preto posledná dostupná hodnota úhrnnej plodnosti je vyššia. Celkovo najvýraznejší nárast hodnôt úhrnnej plodnosti (viac ako 0,5 dieťaťa na ženu) nachádzame v Žiline, Nitre a predovšetkým v Bratislave. Práve hlavné mesto z tohto pohľadu predstavuje špecifickú populáciu, ktoré vďaka veľmi dynamicky prebiehajúcej rekuperácii dosahuje v súčasnosti najvyššiu intenzitu plodnosti spomedzi všetkých sledovaných miest. Jej hodnota je dokonca už vyššia ako priemer Slovenska. Práve Nitra, Žilina, Bratislava spolu s Prešovom patria k mestám, kde úhrnná plodnosť už prekračuje 1,5 dieťaťa na ženu a sú tak jedinými populáciami (spomedzi sledovaných), ktorým sa podaril návrat nad úroveň veľmi nízkej plodnosti.

Zmeny v charaktere procesu plodnosti v najväčších mestách Slovenska od začiatku 90. rokov môžeme graficky analyzovať prostredníctvom nasledujúcej série obr. 80 – 90 prezentujúcej vekovo-sPECIFICKÉ miery plodnosti na začiatku a na konci sledovaného obdobia v komparácii s celoslovenským priemerom. Ako je z nich zrejmé, v roku 1992 v podstate ešte vo všetkých mestách pretrvával podobný reprodukčný model, ako tomu bolo v celej populácii Slovenska. Rozdiely medzi jednotlivými mestami spočívali predovšetkým v samotnej intenzite plodnosti v mladom veku. Znamená to tiež, že už pred dovŕšením 20. roku života úroveň plodnosti pomerne prudko rástla a ešte pred vekom 25 rokov (s výnimkou Bratislavy a čiastočne Banskej Bystrice a Košíc) následne prudko klesala. Vo veku nad 30 rokov už plodnosť dosahovala nízku úroveň a priebeh mier plodnosti, ako aj jej samotná hodnota v podstate kopírovala celoslovenský priemer. Určitou výnimkou bola len populácia Prešova, ktorá práve vďaka vyššej plodnosti v druhej polovici reprodukčného veku mala na začiatku 90. rokov celkovo vyššiu hodnotu úhrnnej plodnosti, ako tomu bolo na Slovensku.

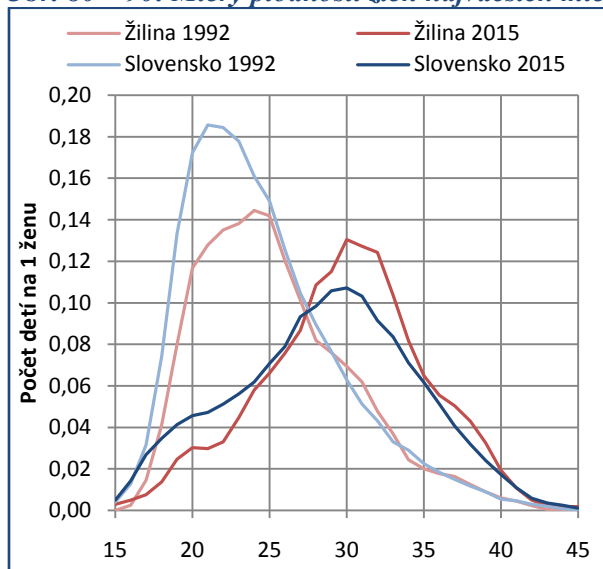
Obr. 80 – 90: Miery plodnosti žien najväčších miest a Slovenska v rokoch 1992 a 2015

Obr. 80 – 90: Miery plodnosti žien najväčších miest a Slovenska... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 80 – 90: Miery plodnosti žien najväčších miest a Slovenska... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

V priebehu posledných dvoch desaťročí sa však vekové rozloženie mier plodnosti značne zmenilo. Predovšetkým došlo k celkovému presunu kriviek do vyššieho veku, pri súčasnom poklese mier plodnosti v mladom veku. Toto starnutie vekového profilu plodnosti však v sledovaných mestách prebiehalo s rôznou dynamikou. Predovšetkým fáza rekuperácie plodnosti, teda zvyšovania plodnosti v staršom veku, predstavuje hlavný diferenciačný faktor.

Jednoznačne to môžeme vidieť pri porovnaní mier plodnosti žien v Bratislave, Žiline v Prešove s populáciou Popradu, Trnavy alebo Trenčína. Ešte horšia situácia je však v Prievidzi, kde plodnosť dosahuje nižšiu hodnotu ako je celoslovenský priemer nielen v mladom veku, ale aj v druhej polovici reprodukčného obdobia. Aj preto je súčasná úroveň plodnosti v tomto meste tak nízka. Okrem presunu plodnosti do vyššieho veku a v niektorých mestách aj výrazne vyššej úrovni reprodukcie po dovŕšení 27. roku života (v porovnaní s priemerom Slovenska) sa sledované mestá od seba odlišujú aj v úrovni plodnosti v mladšom veku. V niektorých z nich (napr. Bratislava, Banská Bystrica, Prešov) môžeme vidieť výrazné zaostávanie za celoslovenským priemerom a naopak napr. v Košiciach, Martine, Nitre tento rozdiel nie je až tak markantný. Svedčí to o rôznom časovaní reprodukcie, nastavení reprodukčných dráh žien v jednotlivých mestách. Je zrejmé, že v prvej menovanej skupine existuje značná snaha vyhnúť sa materstvu a rodičovstvu v mladom veku, preto je aj plodnosť v mladom veku (do 25 rokov) oveľa nižšia ako ukazuje celoslovenský priemer. Na druhej strane v druhej spomínanej skupine miest sa rozloženie reprodukčných dráh žien výraznejšie nelíši od priemeru za celú populáciu Slovenska, a to ani v mladom veku.

Odkladanie plodnosti do vyššieho veku je možné v prierezovom pohľade prezentovať v podobe dlhodobého postupného poklesu plodnosti v mladom veku. Ako sme ukázali vyššie, od určitého momentu sa však dynamika tohto procesu znižuje a naopak sme skôr svedkami narastania plodnosti v druhej polovici reprodukčného veku. Tento jav môžeme vnímať do určitej miery ako fázu rekuperácie, teda dobiehania odložených reprodukčných zámerov. Na priebehu kriviek plodnosti sa prejavuje ich nárastom, a to najčastejšie vo veku nad 27 rokov. Ak teda znižovanie intenzity rodenia detí v mladom veku (do 30 rokov) budeme označovať ako odkladanie a jej nárast vo vyššom veku ako rekuperáciu, potom je možné priebeh týchto dvoch procesov sledovať pre každé mesto zvlášť prostredníctvom nasledujúcich obr. 91 – 101. Tie zobrazujú medziročný celkový objem poklesu plodnosti v mladom veku

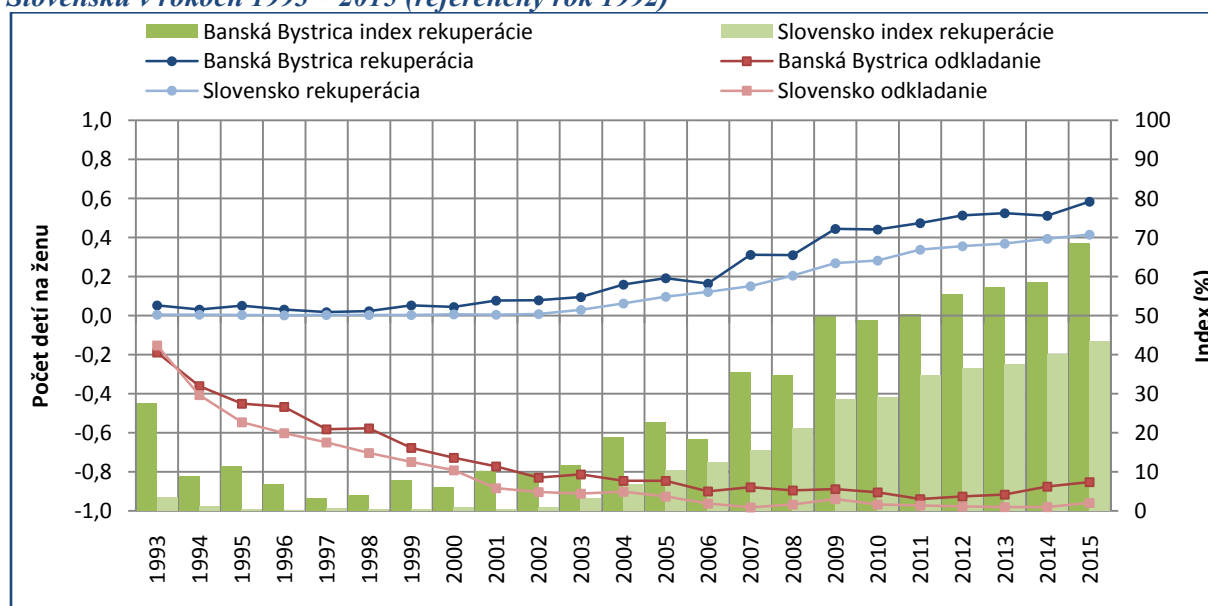
medzi počiatočným rokom 1992 a sledovaným rokom (1993 – 2015) a rovnako aj objem nárastu plodnosti. Pomer medzi nárastom plodnosti vo vyššom veku a poklesom v mladšom predstavuje index rekuperácie (v %), ktorý tak určuje aká časť z odložených pôrodov bola vo vyššom veku realizovaná. Logicky pritom platí, že v prípade plnej náhrady dosahuje tento indikátor hodnotu 100 %. Najčastejšie však platí, že vo vyššom veku nedochádza k plnej kompenzácii odložených pôrodov, a preto index dosahuje nižšie hodnoty. Len v ojedinelých prípadoch sa stáva, že index prekračuje úroveň 100 %.

Výsledky analýzy procesu odkladania a rekuperácie ukazujú, že pokles plodnosti v mladom veku sa postupne s postupujúcim časom prehlboval. Na celoslovenskej úrovni na začiatku 21. storočia rozdiel medzi realizovanou plodnosťou a plodnosťou z roku 1992 vo veku do 30 rokov predstavoval takmer 0,9 dieťaťa. Súčasne sa však medziročná dynamika poklesu intenzity rodenia detí zmenšovala a celková úroveň odkladania sa začala stabilizovať. Od roku 2007 až do súčasnosti ide viac menej stabilne o 0,94 – 0,98 dieťaťa na ženu. Na druhej strane zvyšovanie plodnosti v staršom veku bolo dlho nevýrazné. V podstate môžeme povedať, že až od roku 2004/2005 dochádza k nástupu rekuperácie, ktorá sa do súčasnosti dostala na úroveň niečo viac ako 0,4 dieťaťa na ženu. Znamená to, že podľa posledných dostupných údajov by pri zachovaní úrovne plodnosti vo vyššom veku bolo z celkového objemu odložených pôrodov predstavujúcich takmer jedno dieťa realizovaných len niečo viac ako 40 %. Táto nedostatočná rekuperácia spôsobuje, že súčasná hodnota úhrnnej plodnosti žien Slovenska je naďalej výrazne nižšia ako tomu bolo na začiatku 90. rokov.

Podrobná analýza odkladania a rekuperácie v najväčších mestách Slovenska ukázala, že aj keď transformácia plodnosti prebieha vo všetkých z nich, existujú medzi nimi určité rozdiely v dynamike a rozsahu týchto parciálnych procesov. Oproti iniciačnému roku 1992 do súčasnosti najvýraznejšie v mladom veku klesla plodnosť v Prievidzi a v Prešove. Tu kumulatívny rozdiel vekovo-špecifických mier plodnosti prekračuje viac ako jedno dieťa na ženu. Znamená to, že oproti začiatku 90. rokov ženy v prvej polovici reprodukčného veku žijúce v týchto sídlach majú v priemere o jedno dieťa menej. Opačná situácia je v Bratislave, kde kumulatívne rozdiely intenzity plodnosti dosahujú približne 0,65 – 0,70 dieťaťa. Za ňou nasleduje Žilina a Košice s poklesom približne 0,70 – 0,80 dieťaťa. V súvislosti s uvedeným je však potrebné čitateľa ešte upozorniť, že celkový rozsah odkladania môže byť ovplyvnený stanovením počiatočného bodu. V prípade, že proces znižovania plodnosti v mladšom veku začal skôr a prebiehal pomerne dynamicky už v druhej polovici 80. a na začiatku 90. rokov, potom naša analýza nemôže postihnúť celý rozsah procesu odkladania a naše výsledky sú tým čiastočne skreslené a je potrebné nepreceňovať ich význam. Na druhej strane sa však jednoznačne potvrdzuje, že vo všetkých mestách už došlo k spomaľovaniu medziročného nárastu celkového objemu znižovania plodnosti v mladom veku a fáza odkladania sa postupne stabilizuje. Znamená to tiež, že postupne dochádza aj k stabilizácii modelu reprodukcie v mladom veku a teda nie je možné očakávať v ďalších rokoch nejaké výrazné zmeny v charaktere a intenzite plodnosti. Okrem celkového objemu odkladania na výslednú úroveň

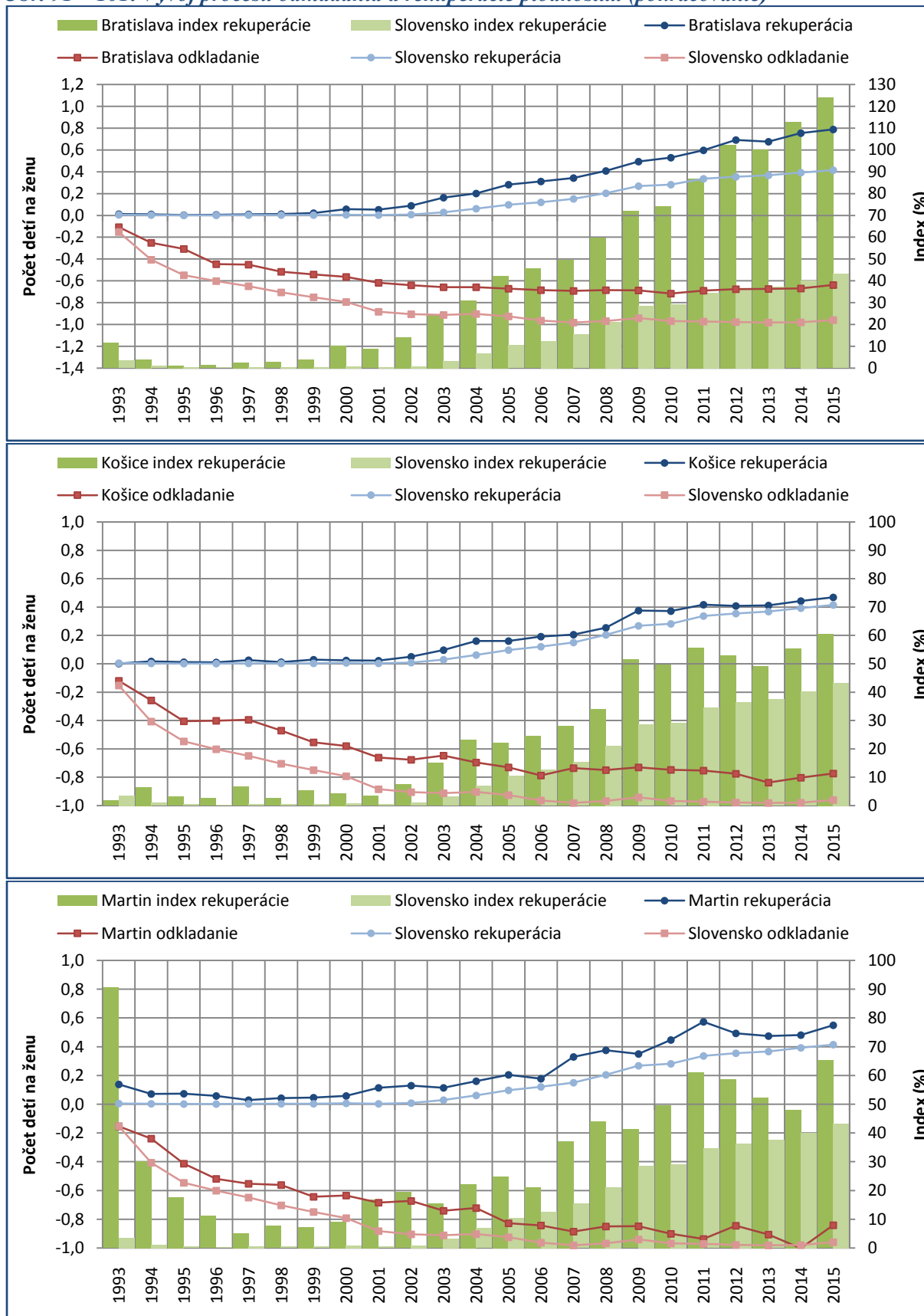
vplýva najmä v poslednom desaťročí to, ako sa ženám v jednotlivých mestách darí dobiehať odložené reprodukčné zámery. Ako už bolo spomenuté vyššie, tento proces do určitej miery môžeme vyjadriť ako nárast plodnosti vo vyššom veku v porovnaní s vybraným počiatočným stavom (v našom prípade rokom 1992). Jednoznačne najvyššiu mieru rekuperácie nachádzame v Bratislave, kde v staršom veku (približne 27 a viac rokov) došlo k nárastu plodnosti o takmer 0,8 dieťaťa. Druhou v poradí je Nitra s niečo viac ako 0,6 dieťaťa. Na opačnej strane stojí Prešov, Poprad a Prievidza, kde uvedený nárast predstavuje len približne polovicu z hodnoty hlavného mesta. Vzájomným porovnaním celkového objemu rekuperácie a odkladania získavame obraz o tom, ako sa ženám v jednotlivých mestách darí (resp. nedarí) vo vyššom veku dobiehať odložené reprodukčné zámery. Aj v tomto prípade je na prvom mieste Bratislava, kde nárast plodnosti v posledných 10 – 15 rokoch v staršom veku dokonca prekonal jej pokles v mladších vekových skupinách a vďaka tomu je súčasná hodnota úhrnnej plodnosti vyššia, ako tomu bolo na začiatku 90. rokov. Druhý najvyšší index rekuperácie dosahuje Nitra a Žilina, keď podľa posledných dostupných údajov by bolo nahradených približne 80 % z odloženej plodnosti. Najnižší pomer medzi celkovým objemom odložených a rekuperovaných pôrodov dosahuje Prievidza, no nízke hodnoty nachádzame aj v Poprade a Prešove. V týchto mestách by pri zachovaní súčasných úrovní nebola vo vyššom veku realizovaná ani polovica z odložených reprodukčných plánov. Na záver si dovoľíme upozorniť, že uvedené indikátory je potrebné hodnotiť a analyzovať spoločne, tak ako ich prezentujú nasledujúce obr. 91 – 101, pretože každý z nich prezentuje len časť z celkového procesu transformácie plodnosti odkladaním.

Obr. 91 – 101: Vývoj procesu odkladania a rekuperácie plodnosti v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1993 – 2015 (referenčný rok 1992)

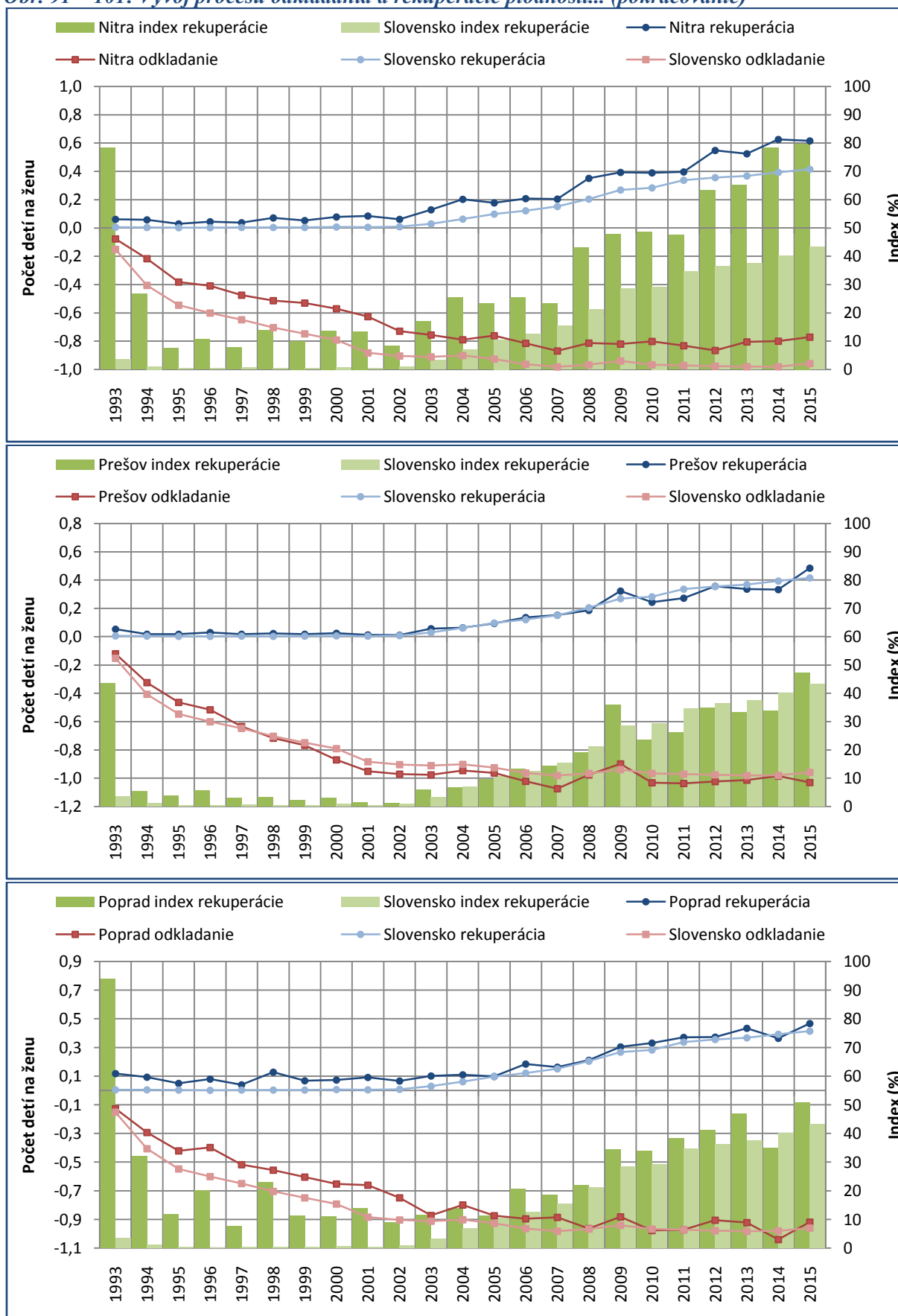
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 91 – 101: Vývoj procesu odkladania a rekuperácie plodnosti... (pokračovanie)

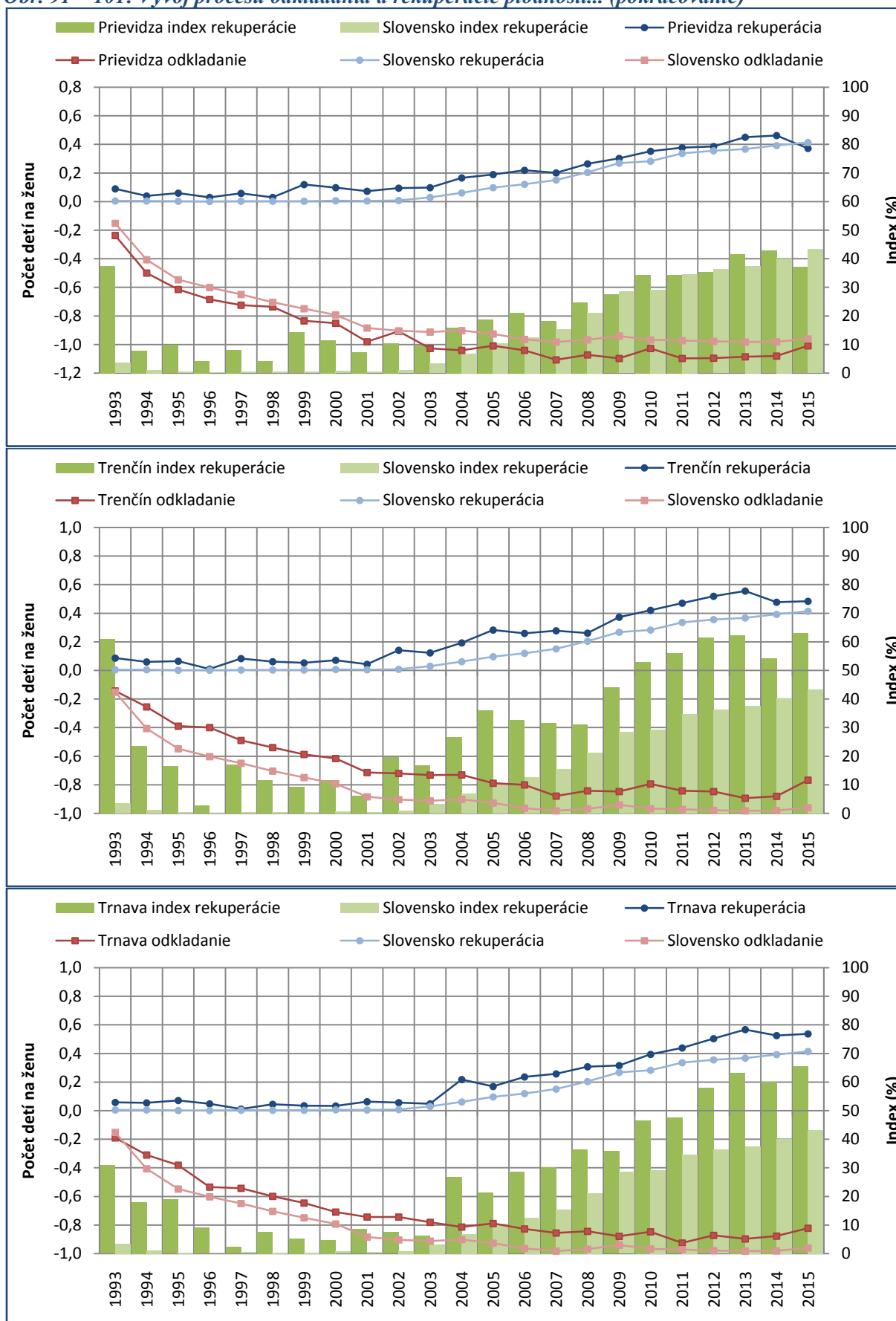
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 91 – 101: Vývoj procesu odkladania a rekuperácie plodnosti... (pokračovanie)

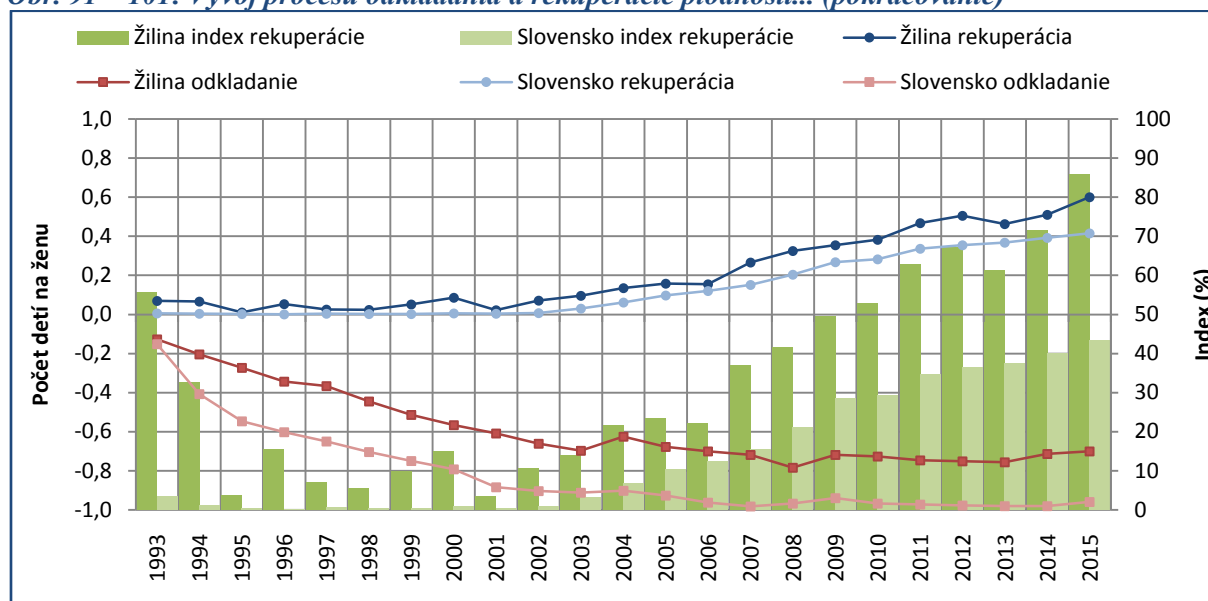
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 91 – 101: Vývoj procesu odkladania a rekuperácie plodnosti... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 91 – 101: Vývoj procesu odkladania a rekuperácie plodnosti... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

5.1.2 Časovanie plodnosti

Jedným zo základných znakov reprodukčného režimu populácie Slovenska počas minulého politického režimu bolo skoré časovanie rodičovských štartov a koncentrácia reprodukcie do úzkeho vekového intervalu. Spoločenská podpora mladých rodín spolu so špecifickými reprodukčnými podmienkami v období minulého režimu upevňovali model skorej sobášnosti a tým aj plodnosti. Model vydať sa a stať sa matkou v mladom veku (do 25 rokov) bol pevnou súčasťou normatívneho diskurzu vtedajšej spoločnosti a bol považovaný po viacerých stránkach za výhodný (Šprocha a Tišliar 2016). Na druhej strane plodnosť vo veku nad 30 rokov klesala, čo spolu s obmedzovaním veľkosti rodiny na dve maximálne tri deti znamenalo značnú koncentráciu reprodukcie do prvej polovice reprodukčného obdobia ženy. Priemerný vek pri prvom pôrode sa viac ako tri desaťročia pohyboval na úrovni 22,5 – 22,9 rokov. 90 % z celkovej plodnosti sa v 80. a na začiatku 90. rokov realizovalo do dovŕšenia 32. roku života ženy (Šprocha a Tišliar 2016). Nemennosť indikátorov časovania svedčí o stabilite mechanizmov vytvárajúcich model materských štartov a nepriamo tiež poukazuje na jeho celospoločenskú akceptáciu a výhodnosť v kontexte vtedajších reprodukčných podmienok.

Diskontinuita životných podmienok po roku 1989 sa odrazila nielen na celkovej intenzite plodnosti, ale jedným z hlavných prejavov transformácie reprodukčného správania bolo a je odkladanie rodenia detí a najmä prvých detí do vyššieho veku. Samotný proces odkladania sa síce dotýka predovšetkým materských štartov, ale tieto posuny v časovaní následne významne ovplyvňujú aj vek narodenia druhých a prípadne aj ďalších detí. Je zrejmé, že so zvyšujúcim sa priemerným vekom pri narodení prvého dieťaťa dochádza k nárastu rizika, že prípadné ďalšie reprodukčné plány už nebudú realizované. Okrem štrukturálnych a normatívnych faktorov ich realizáciu v čoraz väčšej miere bude ovplyvňovať

biologická schopnosť ženy počať a donosiť dieťa vo vyššom veku. Práve odkladanie reprodukcie do druhej polovice reprodukčného veku sa stalo dominantným prvkom celkovej transformácie plodnosti s ďalekosiahlymi dopadmi. Priemerný vek pri prvom pôrode žien na Slovensku vzrástol medzi rokmi 1992 – 2015 z 22,5 na takmer 28 rokov. Starnutie vekového profilu plodnosti ako odraz odkladania rodičovstva a čiastočnej rekuperácie vo vyššom veku znamená pokles plodnosti žien vo veku do 25 rokov z viac ako jednej polovice na len približne jednu štvrtinu. Na druhej strane sa výrazne zvyšuje podiel realizovanej plodnosti v druhej polovici reprodukčného veku. V súčasnosti vo veku 30 – 39 rokov to už je viac ako 40 %, pričom sa mierne zvyšuje aj zastúpenie starších žien.

Ako ukázala predchádzajúca podrobná analýza plodnosti v hlavnom meste Slovenska (pozri Šprocha a kol. 2017), pomerne skoré časovanie materstva, vysokú koncentráciu reprodukcie, ako aj jej orientáciu predovšetkým do prvej polovice reprodukčného veku nachádzame aj v najväčších sídlach Slovenska. Potvrdili to aj hodnoty jednotlivých ukazovateľov časovania a vekového rozloženia plodnosti zo začiatku 90. rokov. Priemerný vek pri prvom pôrode v roku 1992 bol len v štyroch mestách vyšší o jeden a viac rokov, ako bol celoslovenský priemer (22,5 roka). Najdlhšie odkladali vstup do materstva ženy v Bratislave, kde priemerný vek pri prvom pôrode dosahoval takmer 24 rokov. Na a nad hranicou 23,5 roka sa nachádzala ešte Banská Bystrica, Žilina (23,5 roka) a Prešov (23,6 roka). Na druhej strane v Prievidzi (22,4 roka), v Poprade (22,7 roka) a v Trnave (22,8 roka) sa hodnota priemerného veku pri prvom pôrode výraznejšie nelíšila od úrovne celej populácie Slovenska.

Podobne ani z pohľadu rozloženia plodnosti podľa veku výraznejšie rozdiely v porovnaní s celoslovenským priemerom nezaznamenávame. Najnižší podiel dosahovala plodnosť žien do 25 rokov v Bratislave (47 %), Prešove (48 %) a Žiline (49 %), kde nedosahovala ani polovičnú úroveň z celkovej úhrnnej plodnosti. Na druhej strane najviac sa táto skupina žien podieľala na intenzite plodnosti v Prievidzi (60 %), čo bolo dokonca približne o 3 p.b. viac ako celoslovenský priemer. Mestá s najnižším podielom plodnosti žien vo veku do 25 rokov sa vyznačovali naopak najvyšším zastúpením plodnosti žien vo veku 30 a viac rokov. V porovnaní s priemerom za celú populáciu Slovenska (15 %) to však bolo len o 4 – 5 p.b. viac. Najnižšiu váhu spomedzi sledovaných miest nachádzame v Prievidzi, kde len niečo viac ako 13 % z celkovej intenzity plodnosti bolo na začiatku 90. rokov realizovaných vo veku nad 30 rokov.

Značnú koncentráciu reprodukcie do úzkeho vekového intervalu, ktorá bola typická pre celú populáciu Slovenska až do prvej polovice 90. rokov, môžeme identifikovať aj v najväčších mestách. Vo viacerých z nich (Banská Bystrica, Martin, Nitra, Prievidza, Trenčín, Trnava) dokonca interdecilové rozpätie dosahovalo nižšie hodnoty, ako bol celoslovenský priemer (12,4 – 12,9 rokov). Hlavnou príčinou bolo predovšetkým skoršie ukončenie reprodukcie, keďže práve horný decil v týchto mestách dosahoval signifikantne nižšie hodnoty. Menšou mierou sa k tomu pridávalo aj skoršie načasovanie dolného decilu.

Práve nižšia hodnota dolného decilu plodnosti je vo viacerých veľkých mestách veľmi špecifickou črtou reprodukčného správania určitej podskupiny obyvateľstva. Na začiatku 90. rokov 10 % z celkovej plodnosti bolo skôr realizovaných (ako ukazoval celoslovenský priemer) najmä v Košiciach a v Prievidzi, ale tento jav v menšej miere nachádzame aj v Banskej Bystrici, Martine, Trnave. Zdá sa, že v týchto mestách malá podskupina žien vyznávala vo svojich životných dráhach veľmi skorý vstup do materstva. Súčasne je potrebné si tiež uvedomiť, že v porovnaní so Slovenskom pracujeme s neporovnateľne menšími populačnými vzorkami, preto aj tento vplyv na výsledné rozloženie plodnosti podľa veku nie je možné prehliadať. Na druhej strane širší interdecilový interval ako bol priemer za populáciu Slovenska v tomto období nachádzame v Bratislave a čiastočne aj v Žiline. Je to výsledok približne rovnakého načasovania horného decilu plodnosti pri o niečo skoršom dosiahnutí dolného decilu. Kým v Bratislave pôjde skôr o vekovo heterogénnejšie rozloženie rodenia prvých a druhých detí, v Žiline väčšiu váhu pravdepodobne zohrávalo aj rodenie detí vyšších poradí.

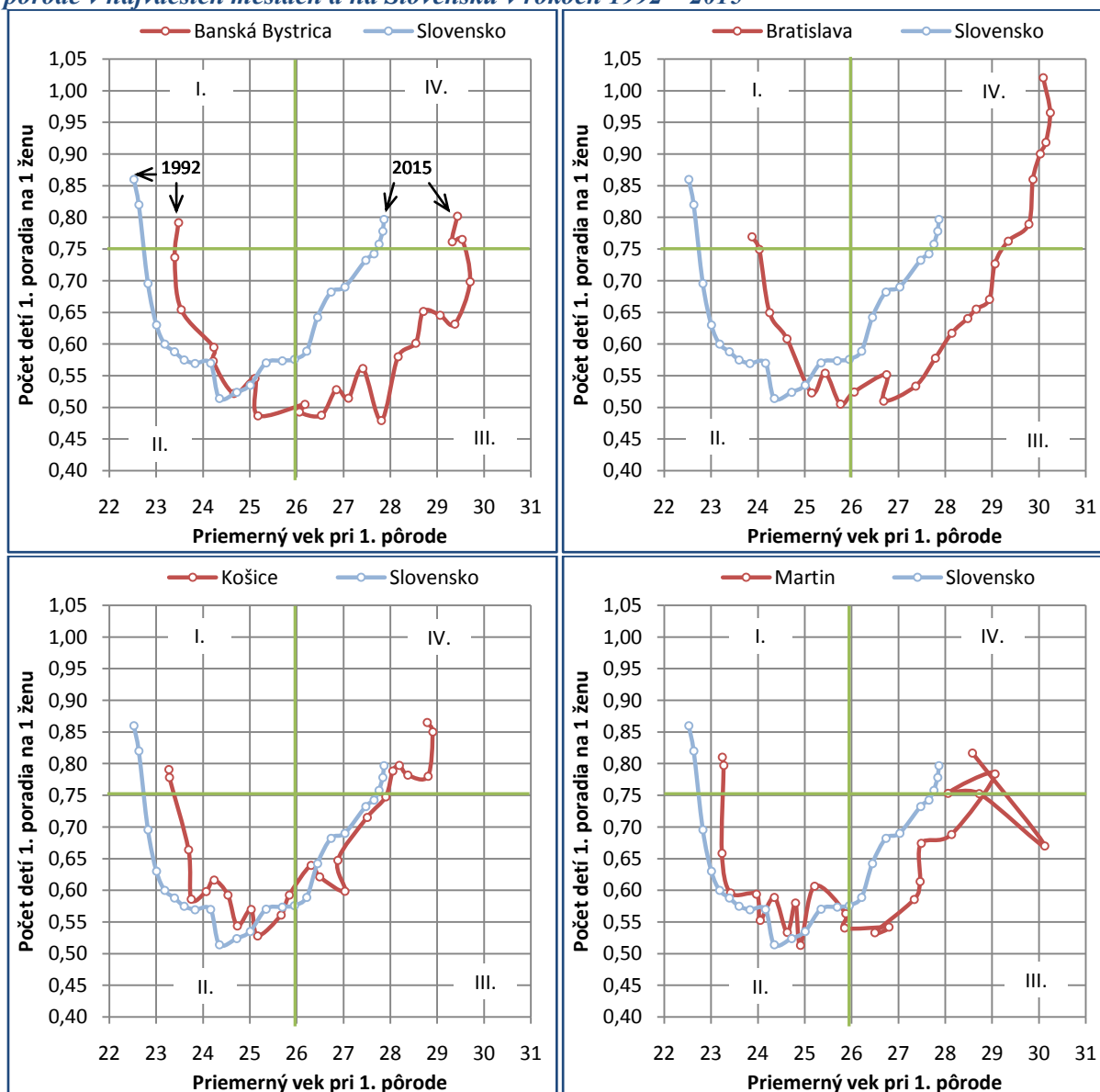
Ako sme spomenuli vyššie, k hlavným znakom transformácie reprodukcie po roku 1989 sa na Slovensku a rovnako aj vo všetkých mestách stalo odkladanie plodnosti a starnutie jej vekového profilu. Keďže tieto transformačné zmeny sa najvýraznejšie prejavujú na hodnotách priemerného veku pri prvom pôrode a intenzite rodenia prvých detí, časovanie a dynamiku procesu transformácie plodnosti odkladaním môžeme sledovať prostredníctvom zjednodušeného modelu ich vzájomného vzťahu. Celkovo je v zmysle Sobotku (2003) možné hovoriť o štyroch fázach:

V prvej sa priemerný vek pri prvom pôrode pomerne stabilne nachádza pod hranicou 26 rokov a úhrnná plodnosť prvého poradia výrazne prekračuje hodnotu 0,75 prvého dieťaťa na ženu. Slovensko, ako aj väčšina sledovaných miest (s výnimkou Popradu a Žiliny) tieto úrovne na začiatku 90. rokov dosahovali (pozri sériu grafov 102 – 112). S prebiehajúcou transformáciou dochádza predovšetkým k poklesu intenzity rodenia prvých detí, ako dôsledok prejavujúcej sa fázy odkladania materských štartov. Vo všetkých mestách (ako aj na Slovensku) sa preto hodnota úhrnnej plodnosti prvého poradia pomerne prudko znižuje a v druhej polovici 90. a na začiatku nového milénia dosahuje svoju najnižšiu úroveň. S posunom medzi druhým a tretím kvadrantom tiež dochádza k zvyšovaniu priemerného veku pri prvom pôrode. S nastupujúcou fázou rekuperácie odložených prvých pôrodov sa zvyšuje hodnota úhrnnej plodnosti a väčšina miest sa dostáva do 4. kvadrantu, kde priemerne na jednu ženu opätovne v priemere pripadá viac ako 0,75 prvého dieťaťa, no priemerný vek pri prvom pôrode je výrazne vyšší ako 26 rokov. Transformácia plodnosti odkladaním sa postupne završuje. Ak sa pozrieme na sledované mestá v komparácii s celoslovenským priemerom, zistíme, že aj napriek rovnakým základným vývojovým trendom došlo postupne k značnej diferenciácii. Na jednej strane tak stojí Bratislava s dynamickým posunom priemerného veku pri prvom pôrode, ale aj výrazným nárastom intenzity rodenia prvých detí a na druhej Prievidza, kde priemerný vek pri prvom pôrode dosahuje len o niečo vyššie hodnoty, ako je

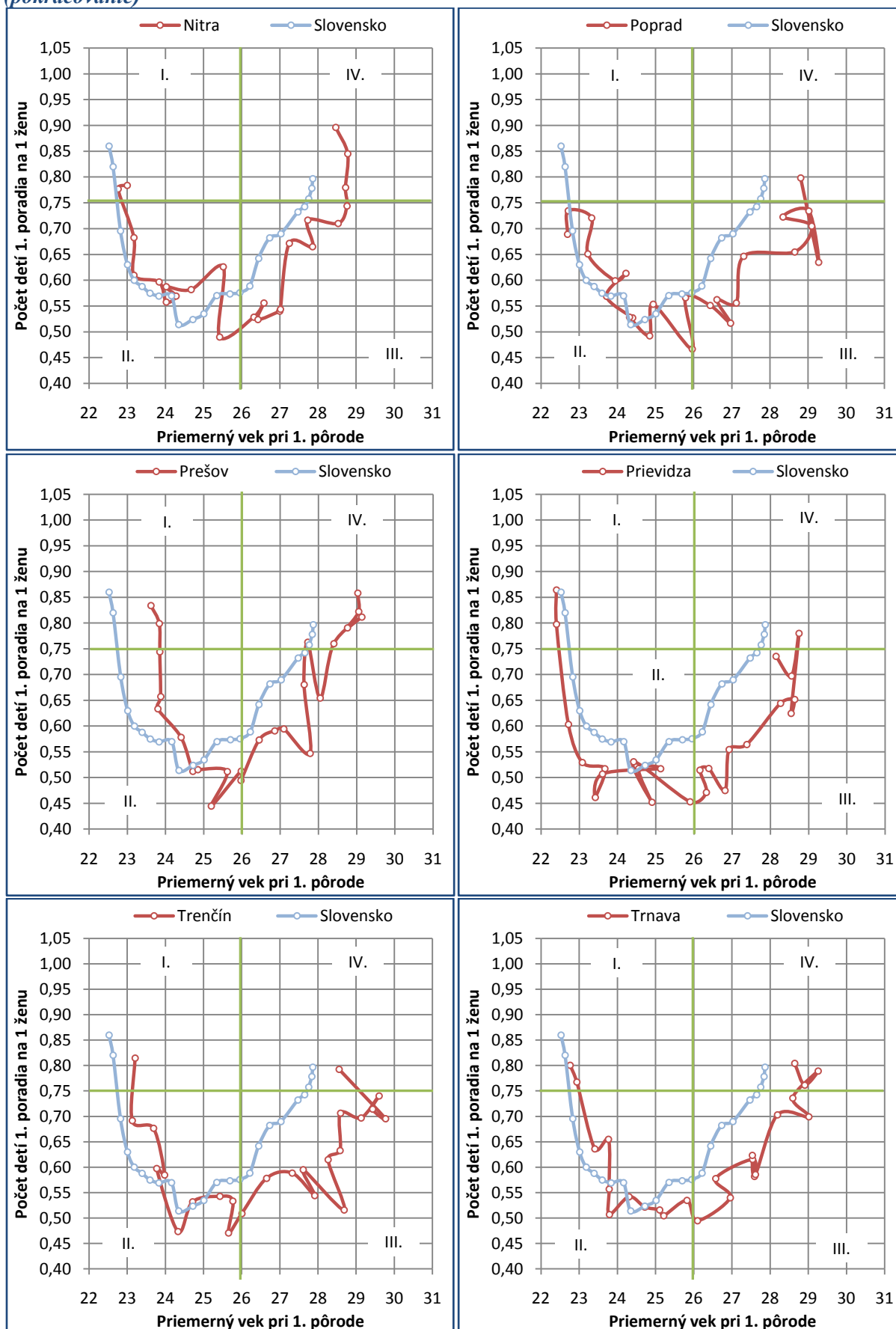
celoslovenský priemer a úhrnná plodnosť prvého poradia vďaka nevýraznej rekuperácii ešte trvalo nepokorila hranicu 0,75 prvého dieťaťa na ženu. Dlhodobejšie sa to však nedarí ani Poprade a Trenčínu.

Z pohľadu časovania je zrejmé, že vo všetkých mestách došlo k pomerne výraznému nárastu priemerného veku pri prvom pôrode. Najviac sa jeho hodnoty medzi rokom 1992 a 2015 zvýšili v Bratislave, Banskej Bystrici a v Poprade (6 a viac rokov). Naopak niektoré mestá na severe (Martin, Žilina) a východe Slovenska (Prešov) zaznamenali o niečo menej dynamický nárast hodnôt priemerného veku pri prvom pôrode (5,0 – 5,5 roka). Najneskôr sa v priemere matkami stávajú ženy v Bratislave, Banskej Bystrici, Trenčíne kde sa priemerný vek pri prvom pôrode dostal už nad 30, resp. 29 rokov. Naopak z dlhodobejšieho hľadiska najskôr spomedzi sledovaných miest rodia v priemere prvé deti ženy v Prievidzi, Nitre a Košiciach (pozri obr. 102 – 112).

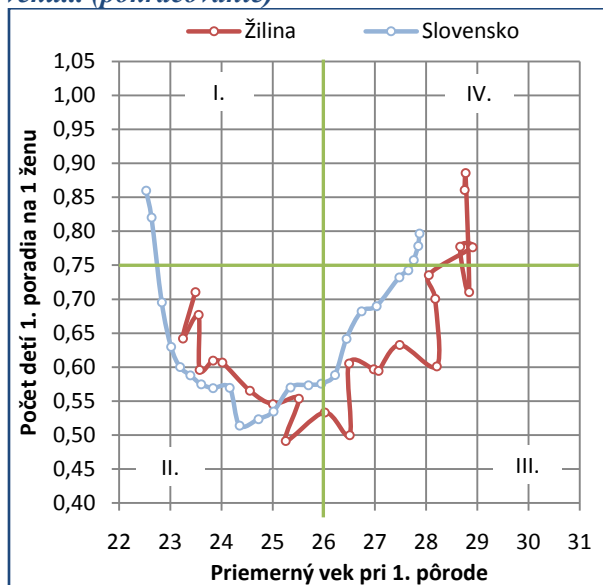
Obr. 102 – 112: Vývoj vzťahu úhrnnej plodnosti prvého poradia a priemerného veku pri prvom pôrode v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015

Obr. 102 – 112: Vývoj vzťahu úhrnnej plodnosti prvého poradia a priemerného veku... (pokračovanie)

Obr. 102 – 112: Vývoj vzťahu úhrnnej plodnosti prvého poradia a priemerného veku... (pokračovanie)

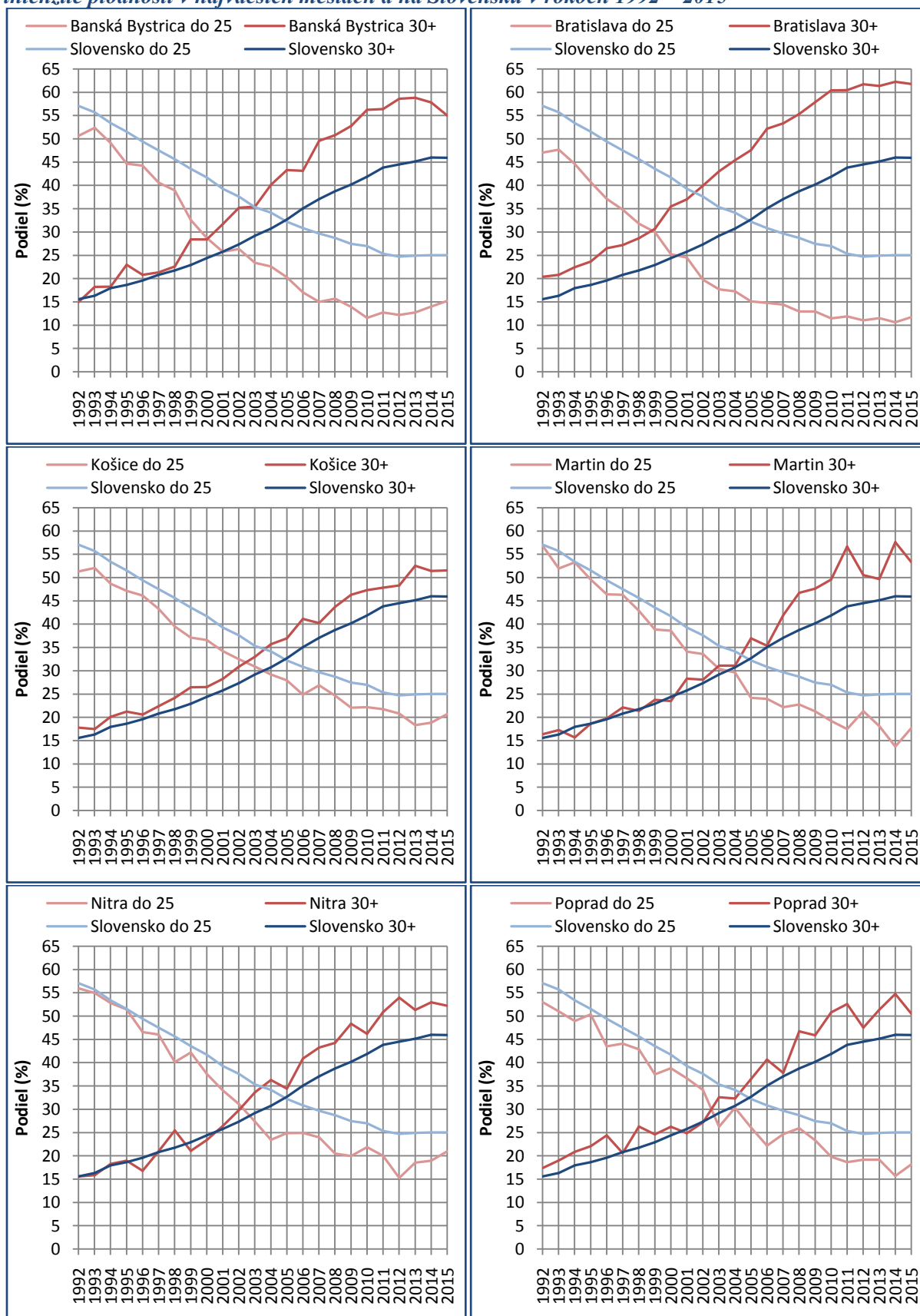
Zdroj údajov: ŠÚSR, výpočty autorov

Kým v prvej polovici 90. rokov plodnosť žien vo veku do 25 rokov predstavovala stále ešte viac ako polovicu z celkovej hodnoty úhrnnej plodnosti, v súčasnosti je to už len približne jedna štvrtina. Naopak vo veku 30 a viac rokov bolo pôvodne realizovaných len 15 % z celkovej plodnosti, no podľa posledných dostupných údajov sa v tomto veku už odohráva približne 46 %. Rovnaké trendy - posilňovanie váhy plodnosti v druhej polovici reprodukčného veku a pokles zastúpenia plodnosti v mladom veku - identifikujeme aj v najväčších mestách Slovenska. Aj v tomto prípade však platí, že transformácia reprodukcie v poslednom štvrtstoročí priniesla okrem iného aj značnú diferenciáciu z pohľadu príspevkov uvedených vekových skupín k celkovej plodnosti.

Jednoznačne najvyšší podiel podľa posledných dostupných údajov dosahujú ženy vo veku 30 a viac rokov v Bratislave (viac ako 60 %), v Banskej Bystrici a Trenčíne (približne 55 – 59 %). Naopak najnižšiu váhu má plodnosť žien v druhej polovici reprodukčného veku v Košiciach a Prievidzi (tesne nad hranicou 50 %). Z uvedeného je zrejmé, že vo všetkých sledovaných mestách už viac ako polovica z celkovej úhrnnej plodnosti je realizovaná vo veku 30 a viac rokov. Na druhej strane v mladom veku do 25 rokov je to už len jedna pätina a menej. Celkovo najmenšiu úlohu plodnosť týchto žien zohráva v Bratislave (približne 11 – 12 %), Banskej Bystrici a Trenčíne (12 – 15 %), teda v mestách, v ktorých je váha reprodukcie posunutá najviac do druhej polovice reprodukčného veku. Relatívne vyšší podiel má plodnosť mladých žien len v Košiciach a Prievidzi, kde tvorí približne jednu štvrtinu. Aj napriek tomu však môžeme povedať, že v najväčších mestách Slovenska predstavuje rodenie detí v mladom veku skôr okrajovú záležitosť a to aj z pohľadu jej váhy na celkovej plodnosti.

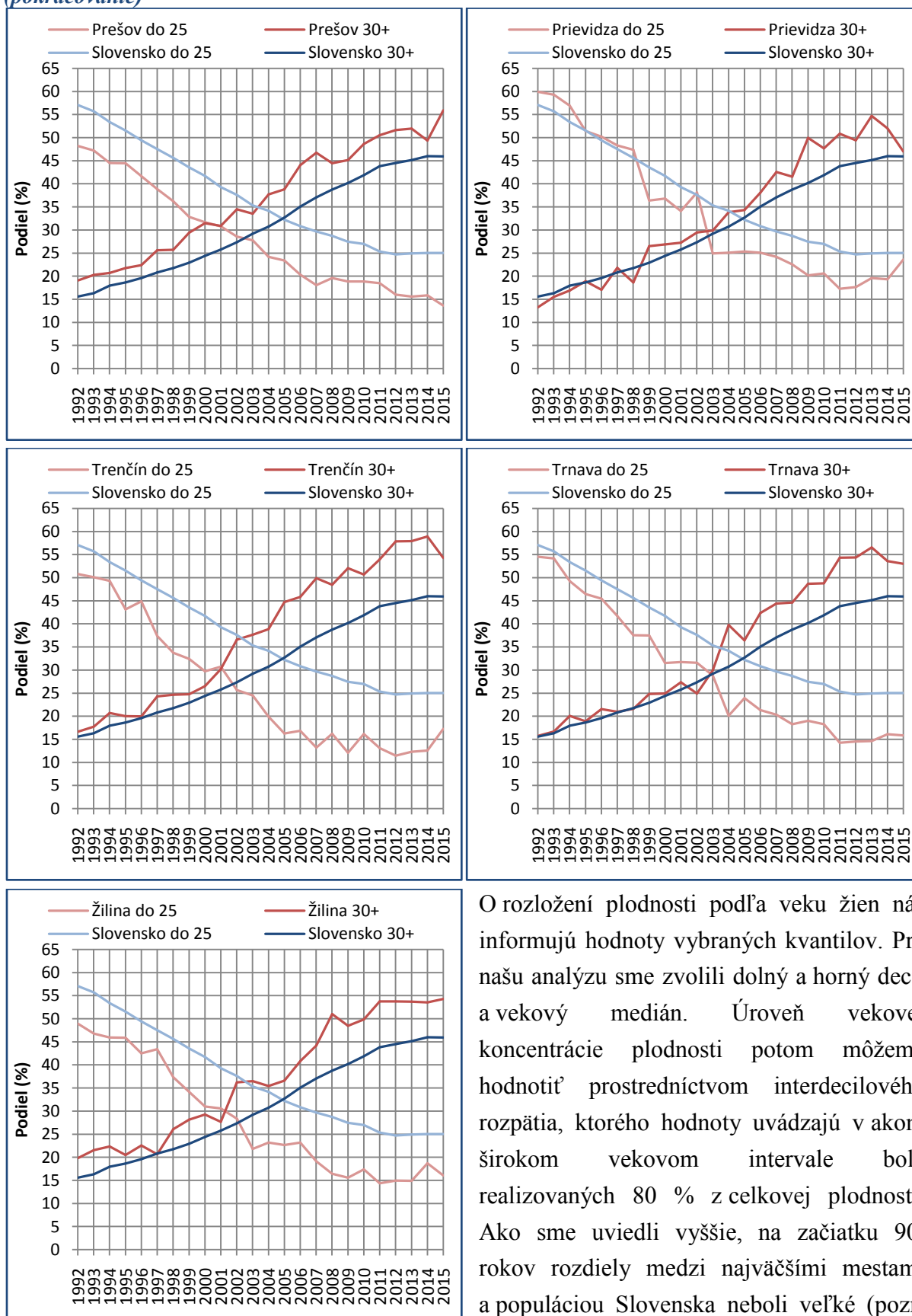
Aj keď pôvodná teória druhej demografickej revolúcie autorov van de Kaa (1987) a Lesthaeghe (1995) počítala, že jedným z jej hlavných znakov bude trvalý a výrazný pokles plodnosti pod záchovnú hranicu, ukazuje sa, že nemusí tomu tak byť vo všetkých populáciách a za najdôležitejšiu charakteristickú črtu je už skôr považovaný čoraz väčší presun plodnosti do druhej polovice reprodukčného veku (Lesthaeghe a Moors 2000). Potvrdzuje sa to aj v prípade Slovenska pre ktoré, ako sme uviedli vyššie, bola typická realizácia prevažnej časti plodnosti v mladom veku.

Obr. 113 – 123: Príspevky plodnosti žien vo veku do 25 rokov a vo veku 30 a viac rokov k celkovej intenzite plodnosti v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015

Zdroj údajov: ŠÚSR, výpočty autorov

Obr. 113 – 123: Príspevky plodnosti žien vo veku do 25 rokov a vo veku 30 a viac rokov... (pokračovanie)

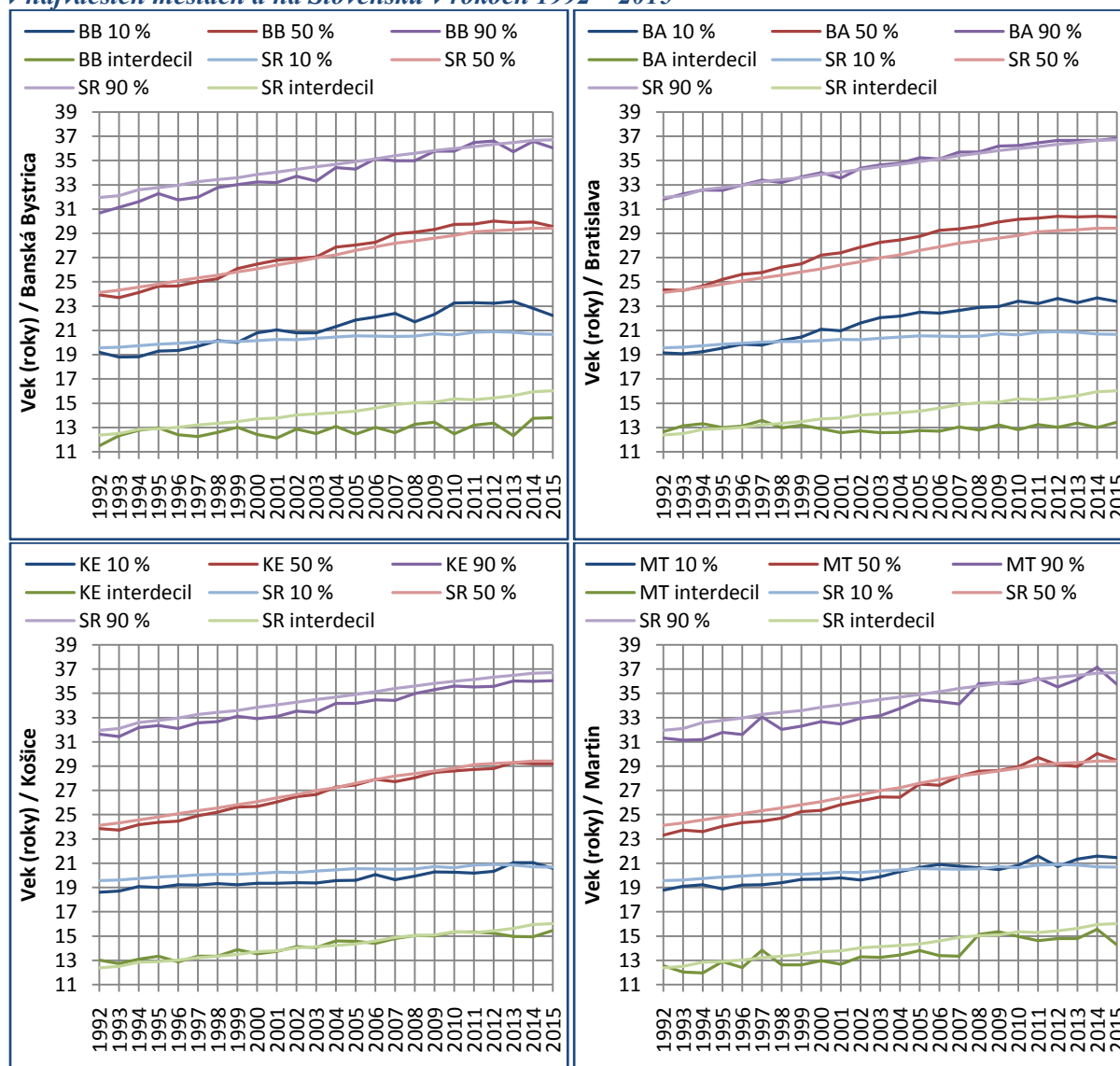

Zdroj údajov: ŠÚSR, výpočty autorov

O rozložení plodnosti podľa veku žien nás informujú hodnoty vybraných kvantilov. Pre našu analýzu sme zvolili dolný a horný decil a vekový medián. Úroveň vekovej koncentrácie plodnosti potom môžeme hodnotiť prostredníctvom interdecilového rozpätia, ktorého hodnoty uvádzajú v akom širokom vekovom intervale bola realizovaných 80 % z celkovej plodnosti. Ako sme uviedli vyššie, na začiatku 90. rokov rozdiely medzi najväčšími mestami a populáciou Slovenska neboli veľké (pozri obr. 124 – 134).

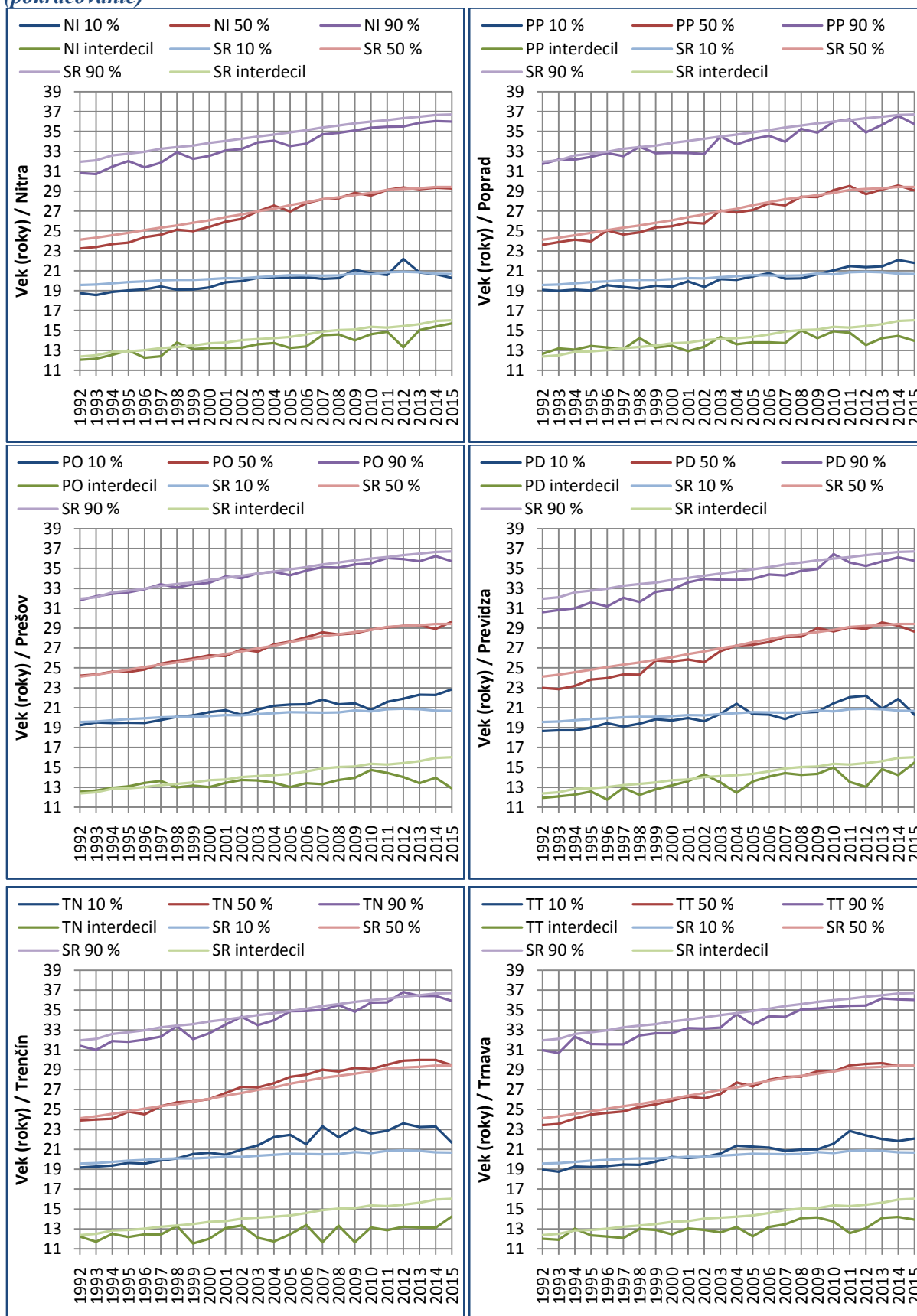
V priebehu posledného štvrtstoročia však došlo k postupnému rozširovaniu interdecilového rozpätia. Z pôvodných približne 12,5 roka sa v súčasnosti 80 % z celkovej plodnosti už realizuje vo viac ako 16 rokoch. Aj to potvrdzuje prebiehajúcu pluralizáciu reprodukčných vzorcov na Slovensku, čo je v súlade s hlavnými konceptmi tzv. polarizačnej hypotézy. Tá je postavená na základe rastúcej heterogenity v časovaní plodnosti pozorovanej vo viacerých krajinách severnej a západnej Európy (pozri Sobotka 2004, 2010). Podľa Philipova (2017) táto heterogenizácia sa zvyšuje s nástupom procesu odkladania plodnosti a je plne v súlade s rastúcou diverzifikáciou životných dráh. Ak sa však pozrieme bližšie na niektoré mestá a najmä tie, v ktorých došlo k najväčšej koncentrácii reprodukcie do druhej polovice reprodukčného veku (napr. Bratislava, Banská Bystrica, Trenčín pozri obr. 113 – 123), zistíme, že hodnota interdecilového rozpätia sa tu ani zďaleka nezvyšuje tak dynamicky, resp. nezmenila sa takmer vôbec a rozdiel medzi nimi a populáciou Slovenska sa skôr zväčšil.

Obr. 124 – 134: Dolný a horný decil, vekový medián a interdecilové rozpätie plodnosti žien v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015

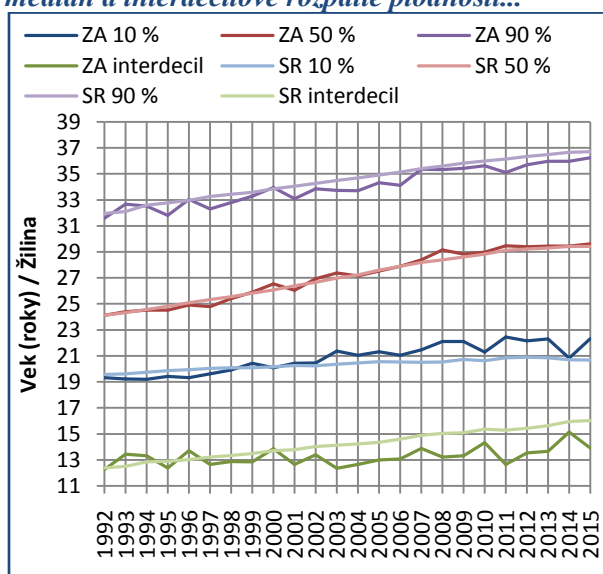
Zdroj údajov: ŠÚSR, výpočty autorov

Obr.124 – 134: Dolný a horný decil, vekový medián a interdecilové rozpätie plodnosti... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚSR, výpočty autorov

Obr. 124 – 134: Dolný a horný decil, vekový medián a interdecilové rozpätie plodnosti...

Zdroj údajov: ŠÚSR, výpočty autorov

Pri výraznom a všeobecne preferovanom posúvaní materských štartov a tým aj celkovej reprodukcie do veku nad 30 rokov tak môžeme byť svedkami javu, ktorý je v demografii označovaný ako rektangularizácia plodnosti (pozri napr. Kohler a kol. 2002, Billari a kol. 2007). Znamená kompresiu reprodukčných plánov do zužujúceho sa vekového intervalu. Kým v minulom politickom režime bola typická koncentrácia reprodukcie v mladom veku, v niektorých najväčších mestách Slovenska sa postupne vytvára koncentrácia plodnosti v druhej polovici reprodukčného obdobia.

5.1.3 Pôrodnosť podľa legitimacy

Slovensko sa v podstate až do začiatku 90. rokov vyznačovalo úzkym prepojením medzi životom v manželstve a realizáciou reprodukčných zámerov. Pôrodnosť a plodnosť tak bola predovšetkým doménou vydatých žien a len malá časť detí sa rodila mimo manželstva. Tento stav ešte umocnili špecifické podmienky minulého režimu spolu s komplexom pronatalitných opatrení určených pre mladé manželské rodiny. Ešte v polovici 80. rokov sa tak na Slovensku narodilo mimo manželstva len približne 6 tis. detí a podiel nemanželských detí sa od konca 40. rokov do polovice 80. rokov pohyboval stabilne na úrovni 5 – 6 %. Posledné štvrtstoročie však v populačnom vývoji Slovenska prinieslo historicky bezprecedentné uvoľnenie tohto vzťahu, čoho výsledkom je kontinuálny a viac menej stabilný nárast počtu a podielu detí narodených mimo manželstva. Kľúčovou z tohto pohľadu je predovšetkým rodenie detí slobodným ženám. Ak odhliadneme od zmien v normatívnom vnímaní nemanželskej plodnosti, slobodných matiek a tiež detí narodených nevydatým ženám, potom kľúčovou úlohou v tomto procese zohráva predovšetkým nárast počtu slobodných žien v reprodukčnom veku a s tým spojené predlžovanie obdobia bez skúseností so životom v manželstve, zvyšovanie obľuby nemanželských foriem párového spolužitia u mladých ľudí, v ktorých

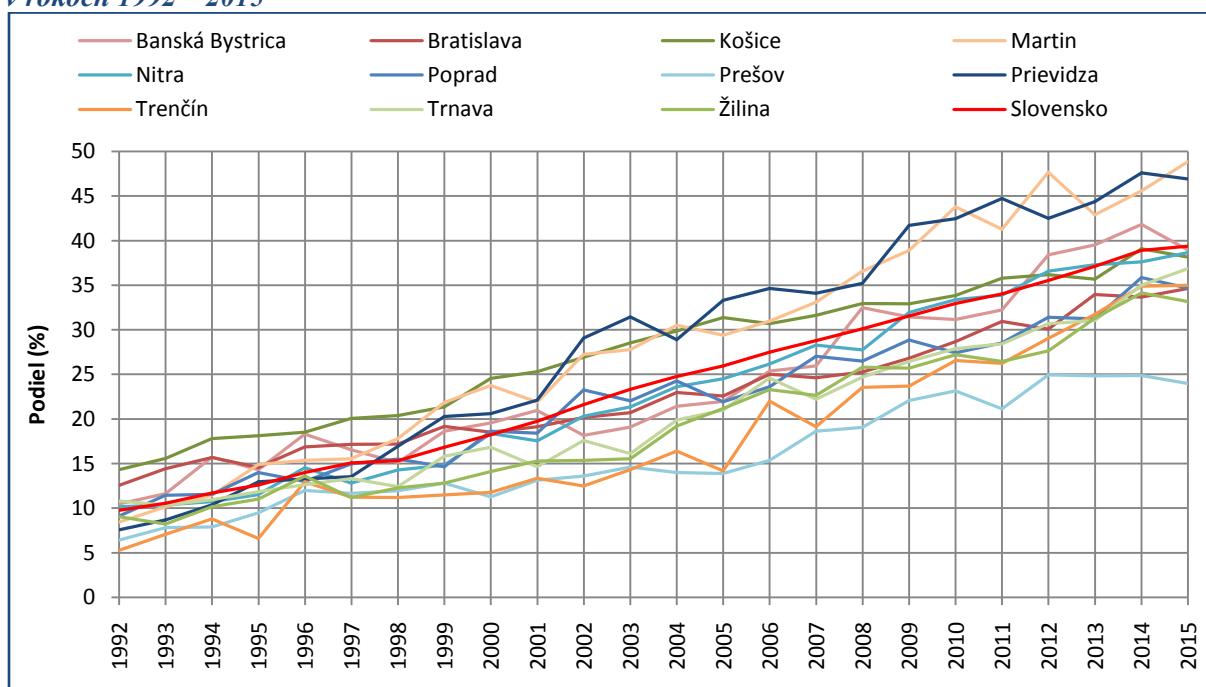
Vysvetlenie tohto javu poskytuje analýza vývoja hodnôt horného a dolného decilu plodnosti. Kým na Slovensku je hlavnou príčinou rozširovania interdecilového rozpätia dynamické zvyšovanie hodnoty horného decilu, ktoré stojí za čoraz častejším posunom reprodukčných zámerov do vyššieho veku a dokonca aj veku na konci reprodukčného obdobia ženy, v spomínaných mestách pomerne rýchlo rástla aj hodnota dolného decilu. Svedčí to o odkladaní plodnosti aj u špecifickej skupiny žien, ktoré v ostatných mestách sa riadia skorším vstupom do materstva.

čoraz častejšie dochádza k realizácii reprodukčných zámerov, ako aj určité zvyšovanie počtu žien, ktoré z rôznych dôvodov zostávajú osamelými matkami (Šprocha a Tišliar 2016).

Od začiatku 90. rokov tak dochádza k nárastu počtu detí narodených mimo manželstva, kým naopak počet detí narodených vydatým ženám klesá. Od roku 2000 sa na Slovensku ročne narodilo mimo manželstva viac ako 10 tis. detí a o približne desaťročie neskôr to už bol dvojnásobok. Ich podiel z celkového počtu narodených detí vzrástol do začiatku nového milénia už na viac ako pätinu a od roku 2005 predstavujú viac ako štvrtinu všetkých detí. Nárast podielu nemanželských detí pokračoval aj v posledných rokoch, a preto v súčasnosti už tvoria približne 40 %.

Na začiatku 90. rokov neexistovali medzi sledovanými mestami výraznejšie rozdiely v podiely detí narodených mimo manželstva. Rovnako sa tieto populácie neodlišovali ani od celoslovenského priemeru (takmer 10 %). O niečo vyššie zastúpenie detí narodených nevydatým ženám zaznamenávame len v Košiciach (14 %) a Bratislave (13 %). Naopak nižším podielom sa vyznačovali Trenčín (5 %), Prešov (6 %) a Prievidza (7 %). Podobne ako v prípade celého Slovenska aj jeho najväčšie mestá zaznamenali v nasledujúcom období pomerne dynamický nárast podielu nemanželských detí. Súčasne však došlo k značnej heterogenizácii sledovaného súboru. Postupne sa vykryštalizovali mestá s výrazne vyšším zastúpením detí narodených mimo manželstva (Prievidza a Martin viac ako 45 %) a naopak mestá, v ktorých tieto pôrody sú pod celoslovenským priemerom (najmä Prešov okolo 25 %).

Obr. 135: Vývoj podielu detí narodených mimo manželstva v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2015

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Ak by sme však mali sledované mestá hodnotiť ako celok zdá sa, že vo väčšine prípadov identifikujeme nižšiu váhu nemanželských detí, prípadne ich zastúpenie je na úrovni celoslovenského priemeru. Prievidza a Martin z tohto hľadiska preto predstavujú určité špecifikum. Bez hlbšej analýzy tohto fenoménu v konkrétnych mestách nie je možné komplexne zhodnotiť príčiny týchto rozdielov, ale niektoré predpoklady si predsa len dovoľíme uviesť. Predovšetkým je potrebné si uvedomiť, že rodenie detí mimo manželstva na Slovensku bolo dlhodobo spájané predovšetkým so slobodnými ženami s nízkym vzdelaním, rómskej národnosti, skôr nezamestnaných osôb žijúcich najmä v rurálnom prostredí východného Slovenska. V tomto smere sa nenaplnil predpoklad o nemanželskej plodnosti ako reprodukčnej stratégii emancipovaných, individualisticky zmýšľajúcich žien s vysokým ľudským, kultúrnym a ekonomickým kapitálom. Ukazuje sa, že pre ekonomicky aktívne osoby s vyšším vzdelaním, s lepším postavením na trhu práce, príjmom a pod. je príznačná častejšie voľba života v manželstve a svoje reprodukčné plány realizujú tak vo väčšej miere až v manželskom zväzku (pozri napr. Potančoková 2009, Šprocha a Tišliar 2016). Pri vysvetľovaní rozdielov medzi mestami a tiež medzi mestami a Slovenskom nesmieme tiež zabúdať na regionálne špecifiká a niektoré štrukturálne charakteristiky. Napríklad nižšie zastúpenie nemanželských detí v Žiline a Trenčíne je možné vysvetľovať religióznou štruktúrou, nižším podielom osôb bez vyznania, kým Martin a Prievidza patria skôr k regiónom s vyšším zastúpením osôb bez vyznania a nižším podielom rímskokatolíkov. Okrem toho tieto regióny sa vyznačujú aj vyšším počtom kohabituujúcich osôb a najmä v prípade Martina aj neúplných rodín (pozri Bleha a kol. 2014). Prehliadať by sme nemali ani na ekonomické charakteristiky týchto miest, pričom častejšie rodenie detí mimo manželstva môže byť akousi reakciou na problematické podmienky.

Zlepšenie dostupnosti moderných antikoncepčných prostriedkov, zvýšenie povedomia o možnostiach plánovania rodiny, sexuálna výchova, zmeny v normatívnom pohľade na materstvo a rodičovstvo slobodných žien a ďalšie faktory prispeli spoločne k postupnému poklesu predmanželských koncepcií. V prvej polovici 90. rokov pritom s výnimkou Košíc a Prešova vo všetkých sledovaných mestách pôrody prvých detí v manželstve do 8 mesiacov od sobáša predstavovali viac ako polovicu zo všetkých prvých pôrodov vydatých žien. Tým patrili najväčšie mestá (s výnimkou vyššie spomenutých) k priestorom s nadpriemerným zastúpením predmanželských koncepcií. Pokles ich zastúpenia však bol v sledovaných sídlach dynamickejší, ako tomu bolo v prípade celej populácie Slovenska. Preto v súčasnosti tieto mestá majú približne rovnaký alebo dokonca o niečo nižší podiel (okolo 20 %) predmanželských koncepcií ako je celoslovenský priemer (približne 25 %). Vďaka tomu vývoju tiež došlo k značnej konvergencii a medzi sledovanými mestami už nepozorujeme väčšie rozdiely v zastúpení prvých pôrodov vydatým ženám do 8 mesiacov od sobáša.

Odkladanie materských štartov nie je len doménou nevydatých a najmä slobodných žien, ale môžeme ho identifikovať aj u vydatých. Svedčí o tom zmena štruktúry rozloženia doby pôrodu prvého dieťaťa od uzavretia manželstva. Na výrazný pokles predmanželských

konceptií sme upozornili vyššie a teraz sa zameriame na vývoj ďalších skupín. Zaujímať nás bude predovšetkým zastúpenie prvých pôrodov s dlhším časovým odstupom od sobáša. Kým v prvej polovici 90. rokov aj v najväčších mestách jasne dominovali prvé pôrody realizované vydatými ženami do prvého roku od sobáša (55 – 70 %), v súčasnosti predstavujú už len približne 30 – 38 % (priemer Slovenska 37 %). Najnižšie zastúpenie pritom majú skôr v najväčších mestách (Bratislava, Košice). Rodenie detí prvého poradia s viac ako trojročným odstupom od uzavretia manželstva bolo dlho marginálnou reprodukčnou stratégiou vydatých žien. Podiel takýchto prípadov sa pohyboval na úrovni 5 – 10 % a len v Bratislave dosahoval hornú hranicu, kým v ostatných mestách bol skôr nižší. Do súčasnosti sa však jeho zastúpenie výrazne zvýšilo a dnes tieto prípady tvoria už štvrtinu až tretinu zo všetkých prvých pôrodov. Nad hranicou 30 % je pritom okrem Bratislavy aj Trenčín a tiež vyššie spomínaná Prievidza a Martin. Aj toto zistenie by mohlo podporovať náš predpoklad o problematickom prechode k materstvu a rodičovstvu v týchto dvoch mestách. Vzhľadom na uvedené je tiež zrejmé, že v najväčších mestách Slovenska došlo k značnej pluralizácii načasovania materských štartov u vydatých žien a v súčasnosti už ani jeden z časových segmentov nemá také dominantné postavenie ako tomu bývalo u predmanželských koncepcií resp. rodenia prvých detí do prvého roku od uzavretia manželstva.

5.2 Longitudinálna analýza plodnosti

Dôležitou súčasťou každého sčítania obyvateľov je otázka kladená ženám o počte im narodených detí. V kombinácii s vekom, rokom narodenia a miestom bydliska nám umožňuje analyzovať úroveň a vývoj konečnej plodnosti a tiež ich štruktúru podľa parity. V porovnaní s doteraz používaným prístupom ide o longitudinálny pohľad, ktorý prezentuje výsledok ich reprodukčnej histórie až do rozhodujúceho okamihu sčítania. Výhodou takto konštruovaných indikátorov je, že merajú skutočnú realizovanú plodnosť, a teda nám umožňujú odpovedať na otázku aká je resp. bola reálna intenzita plodnosti žien, akú štruktúru mali ženy podľa počtu narodených detí v sledovaných najväčších mestách Slovenska a ako sa tieto charakteristiky menili v čase. Kohortné ukazovatele sú v porovnaní s prierezovými oveľa stabilnejšie v čase a k ich zmene dochádza len v prípadoch dlhodobej transformácie reprodukčného správania. Nevýhodou však je, že ich výsledná hodnota je známa až po ukončení reprodukcie. Pre analýzu procesu zmien plodnosti prebiehajúcich od začiatku 90. rokov sú však dôležitými aj údaje o realizovanej plodnosti a štruktúre žien podľa parity u mladších žien.

Z dlhodobého hľadiska dochádza na Slovensku k poklesu priemerného počtu detí pripadajúceho na jednu ženu. Kým priemerná konečná plodnosť skupiny žien narodených v rokoch 1910 – 1919 bola necelých 2,9 dieťaťa, u žien z generácií zo 60. rokov klesla na približne 2,1 dieťaťa. Ako ukazujú podrobnejšie analýzy (napr. Potančoková 2008, Šprocha

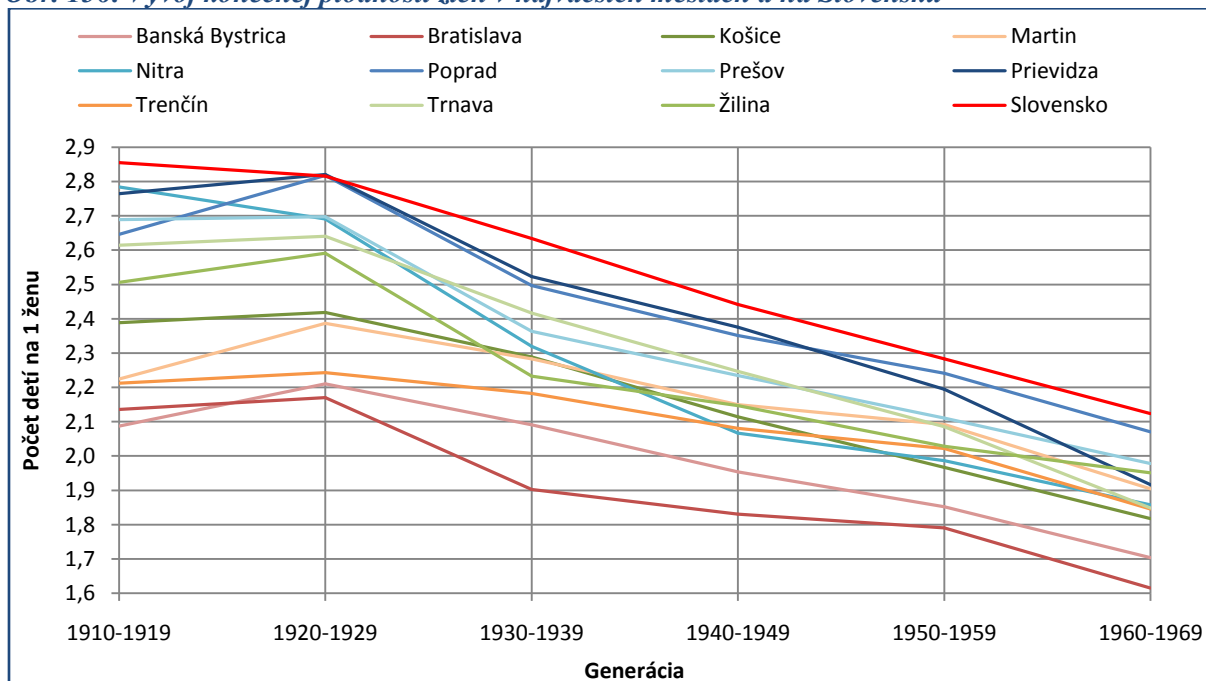
2014, 2015, Šprocha a Tišliar 2016), práve generácie žien zo 70. a 80. rokov sú výrazne zasiahnuté procesom transformácie reprodukčného správania a jedným z jej integrálnych znakov je a bude ďalšie klesanie konečnej plodnosti. Tá sa u žien narodených v prvej polovici 70. rokov dostala už pod hranicu 2 detí (Potančoková 2008, Šprocha a Tišliar 2016) a vzhľadom na predpokladaný vývoj by mohla v generáciách z prvej polovice 80. rokov dokonca klesnúť až k hranici 1,6 – 1,7 dieťaťa na ženu (Šprocha 2015, Šprocha a Tišliar 2016).

Veľmi podobný vývojový trend nachádzame aj v najväčších mestách Slovenska. V najstarších generáciách sa priemerný počet detí na jednu ženu pohyboval nad hranicou dvoch detí. Najvyššiu konečnú plodnosť (2,6 – 2,7 dieťaťa) dosahovali ženy žijúce v Nitre, Prievidzi, Poprade a Prešove. Naopak najnižší priemerný počet detí (približne 2,1 dieťaťa) mali ženy v Banskej Bystrici a Bratislave. Od skupiny žien narodených v 30. rokoch sledujeme postupné medzigeneračné klesanie, ktoré v najmladších kohortách s ukončenou reprodukciou znamenalo už prepád pod hranicu dvoch detí. Jedinou výnimkou je Poprad, kde konečná plodnosť žien narodených v 60. rokoch dosahovala približne 2,1 dieťaťa a bola tak na celoslovenskej úrovni. Pozícia Bratislavy a Banskej Bystrice ako miest s najnižšou realizovanou plodnosťou sa udržala. V priemere na jednu ženu v týchto mestách pripadalo len 1,6 – 1,7 dieťaťa. Pri určitej generalizácii tak môžeme povedať, že aj v najväčších mestách Slovenska postupne dochádzalo k medzigeneračnému poklesu realizovanej plodnosti rovnako ako v celoslovenskom pohľade, no s určitými špecifikami. Prvým najmarkantnejším je samotná úroveň realizovanej plodnosti. Z obr. 136 je zrejmé, že nižší priemerný počet detí na jednu ženu bol typickým znakom týchto populačných skupín po dlhé desaťročia. Na druhej strane je tiež zrejmé, že aj v rámci sledovaných miest existovali pomerne veľké rozdiely v realizovanej plodnosti. Viac menej stabilne najvyššiu konečnú plodnosť dosahoval Poprad a Prievidza, kým najnižší priemerný počet detí pripadajúcich na jednu ženu identifikujeme v Bratislave a Banskej Bystrici. Dôležitým je aj zistenie, že existujúce diferencie v realizovanej plodnosti sa postupne medzigeneračne síce zmenšovali (z hodnoty viac ako 0,7 dieťaťa), no aj v najmladších kohortách s ukončenou reprodukciou môžeme vidieť rozdiel takmer 0,5 dieťaťa.

V niektorých mestách (Banská Bystrica, Bratislava, Trenčín, Martin, Žilina) obr. 136 tiež poukazuje na nerovnomerný vývoj, keď medzi dvomi najstaršími skupinami generácií došlo k určitému nárastu konečnej plodnosti. Vysvetlenie tejto anomálie je veľmi problematické. Podobný trend sme našli (pozri Šprocha a Tišliar 2016) aj pri analýze plodnosti žien s vyšším vzdelaním. Práve vzdelanejšie ženy, resp. ženy, ktoré sa v najväčších mestách na Slovensku snažili presadiť na dovtedy takmer výlučne mužskom pracovnom trhu, museli veľa investovať do prelomenia týchto gendrových bariér. Materstvo a najmä početnejšie potomstvo v ich prípade by bolo na tejto ceste prekážkou, znamenalo značné náklady stratených príležitostí, a preto uvedenému cieľu museli pravdepodobne obetovať časť svojich reprodukčných zámerov. S postupnou zmenou vzdelávania a zvyšovania ekonomickej

aktivity žien sa tieto tlaky znižovali, čo sa mohlo odraziť aj na určitom náraste konečnej plodnosti a štruktúre žien podľa počtu narodených detí.

Obr. 136: Vývoj konečnej plodnosti žien v najväčších mestách a na Slovensku

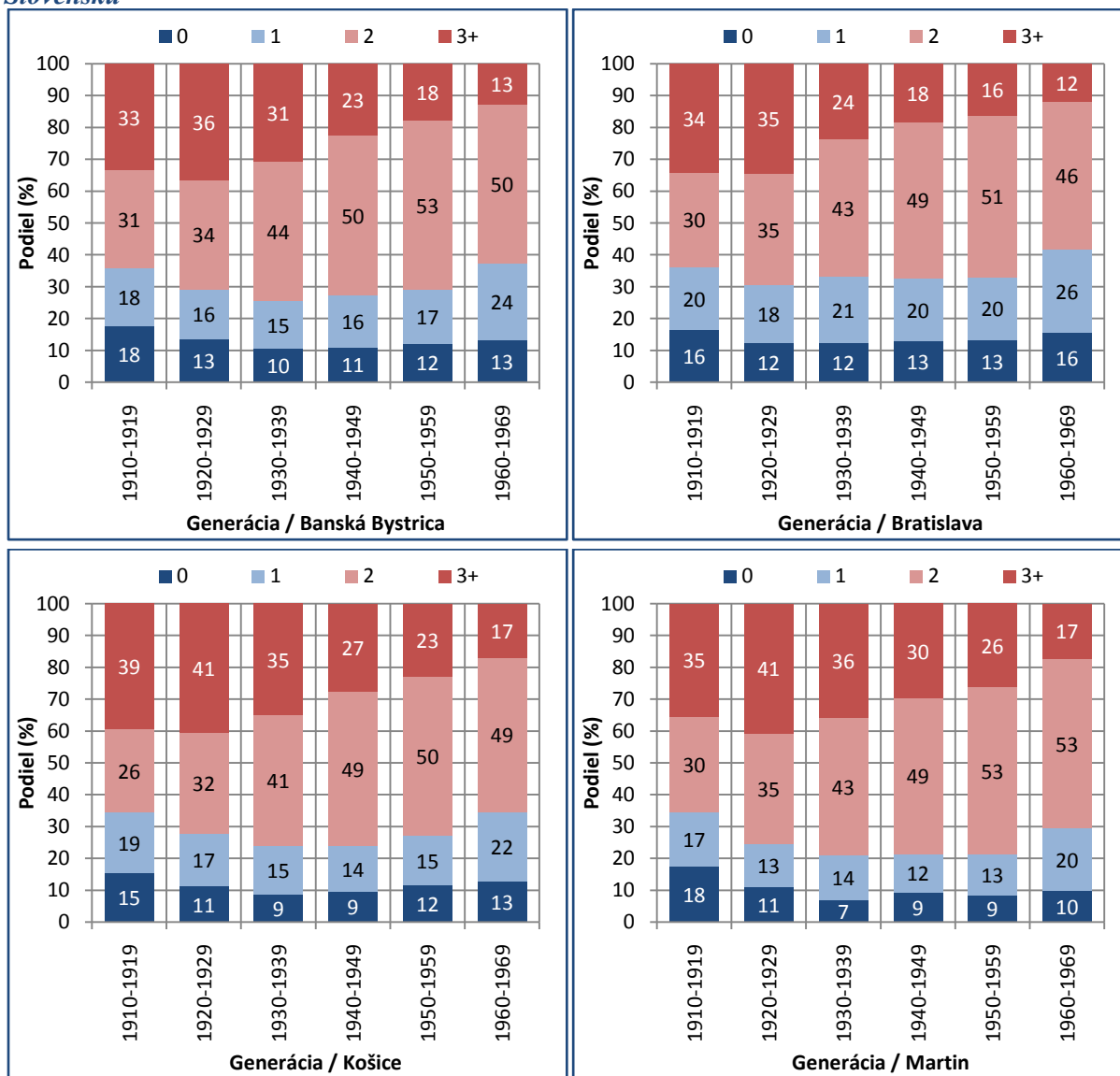
Zdroj údajov: ŠÚ SR SE'DB 1980, 1991, SODB 2001 a 2011, výpočty autorov

Vysvetlenie uvedených rozdielov v konečnej plodnosti medzi samotnými mestami, ako aj v porovnaní s celou populáciou Slovenska pri ich medzigeneračnom vývoji umožňuje hlbšia analýza štruktúry žien podľa počtu narodených detí (obr. 137 – 147). Najdôležitejším faktorom nižšej konečnej plodnosti žien v Banskej Bystrici a v Bratislave bol výrazne nižší podiel rodín s tromi a viac deťmi a naopak častejší príklon k dvojdetnému modelu už v starších generáciách a rovnako aj vyššie zastúpenie bezdetných žien a žien len s jedným dieťaťom v porovnaní s celoslovenským priemerom, ako aj ostatnými sledovanými mestami.

Z vývojového hľadiska jednotlivých paritných skupín je zrejmé, že v súlade s celoslovenským trendom dochádzalo predovšetkým k posilňovaniu zastúpenia žien s dvomi deťmi na úkor väčších rodín. S výnimkou Popradu a Prešova bol podiel dvojdetného modelu rodiny v najväčších mestách nadpriemerný a maximum vo všeobecnosti (často viac ako 50 %) dosahoval v generáciách z 50. rokov. Zastúpenie žien s tromi a viac deťmi sa vyvíjalo v súlade s uvedeným vývojom konečnej plodnosti. Medzigeneračný pokles zaznamenali všetky mestá, no aj v kohortách zo 60. rokov je možné identifikovať pretrvávajúce rozdiely. Častejšie väčšie rodiny nachádzame na východe (Poprad, Prešov) a s určitým odstupom aj v Žiline. Ich podiel sa medzi sledovanými skupinami kohort znížil približne z polovice na jednu štvrtinu. Dlh do tejto skupiny patrila aj Prievidza, no u žien narodených v 50. a najmä 60. rokoch je možné identifikovať veľmi rýchly prepád ich zastúpenia. Na druhej strane Banská Bystrica s Bratislavou stabilne patrili k populáciám s najnižším zastúpením žien

s tromi a viac deťmi. V ich prípade došlo v tejto skupine k poklesu približne z tretiny na niečo viac ako desatinu váhy v daných skupinách populačných ročníkov.

Obr. 137 – 147: Vývoj štruktúry žien podľa počtu narodených detí v najväčších mestách a na Slovensku

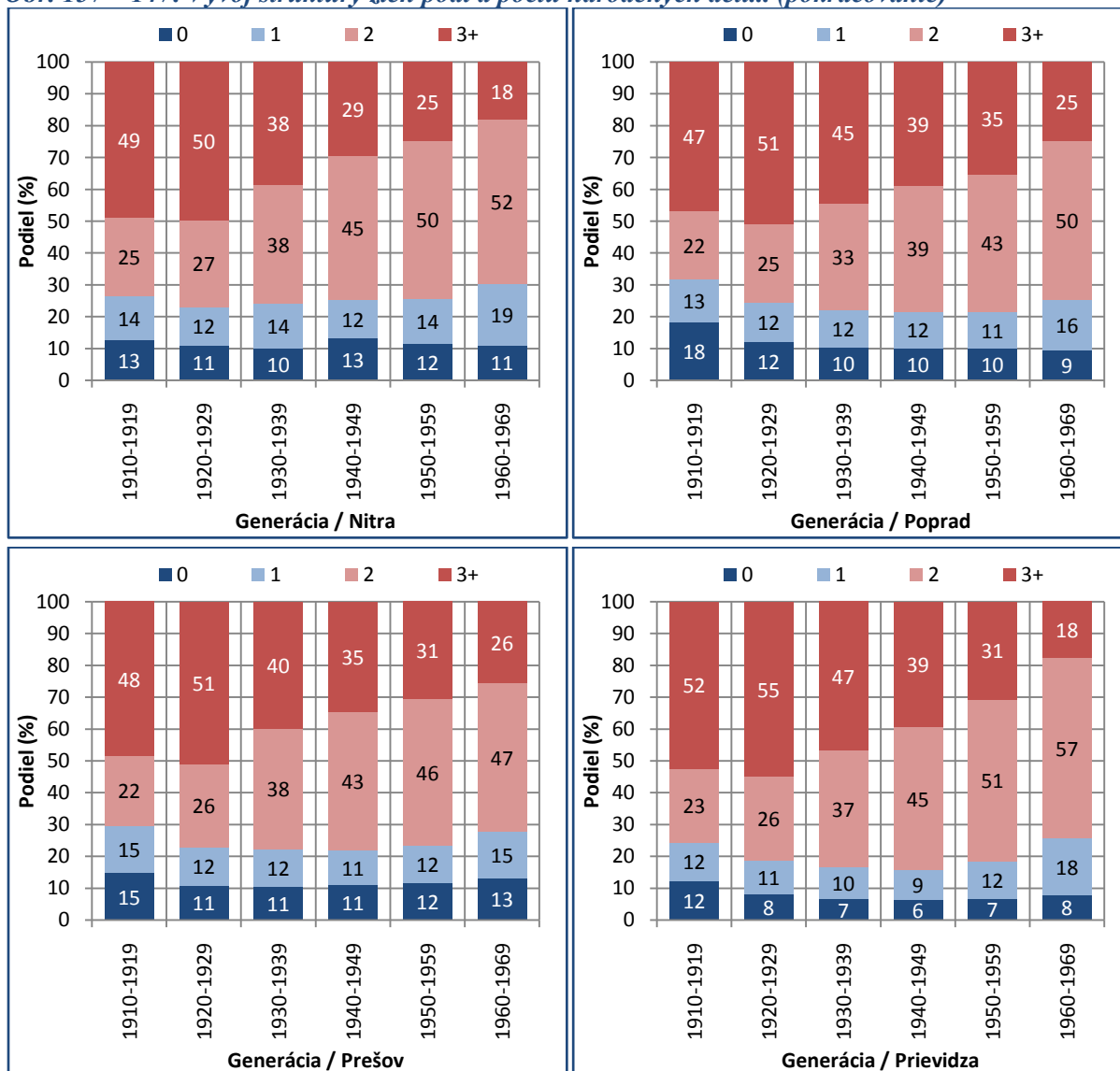

Zdroj údajov: ŠÚ SR SEDB 1980, 1991, SODB 2001 a 2011, výpočty autorov

Bezdetnosť a jednodetnosť boli na Slovensku s výnimkou najstarších generácií skôr marginálnymi reprodukčnými modelmi. Podiel oboch skupín v kohortách žien narodených v 30. – 50. rokoch dosahoval svoje minimálne hodnoty. V prípade bezdetnosti bola prelomená dokonca hranica 10 % a u jednodetnosti sa podiel pohyboval na úrovni 10 – 11 %. V najväčších mestách však situácia bola do určitej miery odlišná. Aj tu síce došlo k poklesu bezdetnosti a jednodetnosti, no s výnimkou Prievidze stabilne zostávali na nadpriemernej úrovni. Jednoznačne najčastejšie zostávali bezdetnými ženy v Bratislave, kde mimo rodičovstvo bývala aj vo vyššie spomínaných generáciách viac ako desatina osôb. Okrem Prievidze pomerne nízku bezdetnosť (na úrovni Slovenska) nachádzame aj v Martine. Tak

ako smerom od najstarších k mladším kohortám došlo k poklesu bezdetnosti, najmladšie kohorty žien z 50. a najmä 60. rokov vykazovali (s výnimkou Nitry) rastúci trend. Okrem Prievidze a Popradu sa podiel žien bez skúsenosti s materstvom tak dostal nad hranicu 10 % (v Bratislave dokonca nad úroveň 15 %).

Obr. 137 – 147: Vývoj štruktúry žien podľa počtu narodených detí... (pokračovanie)

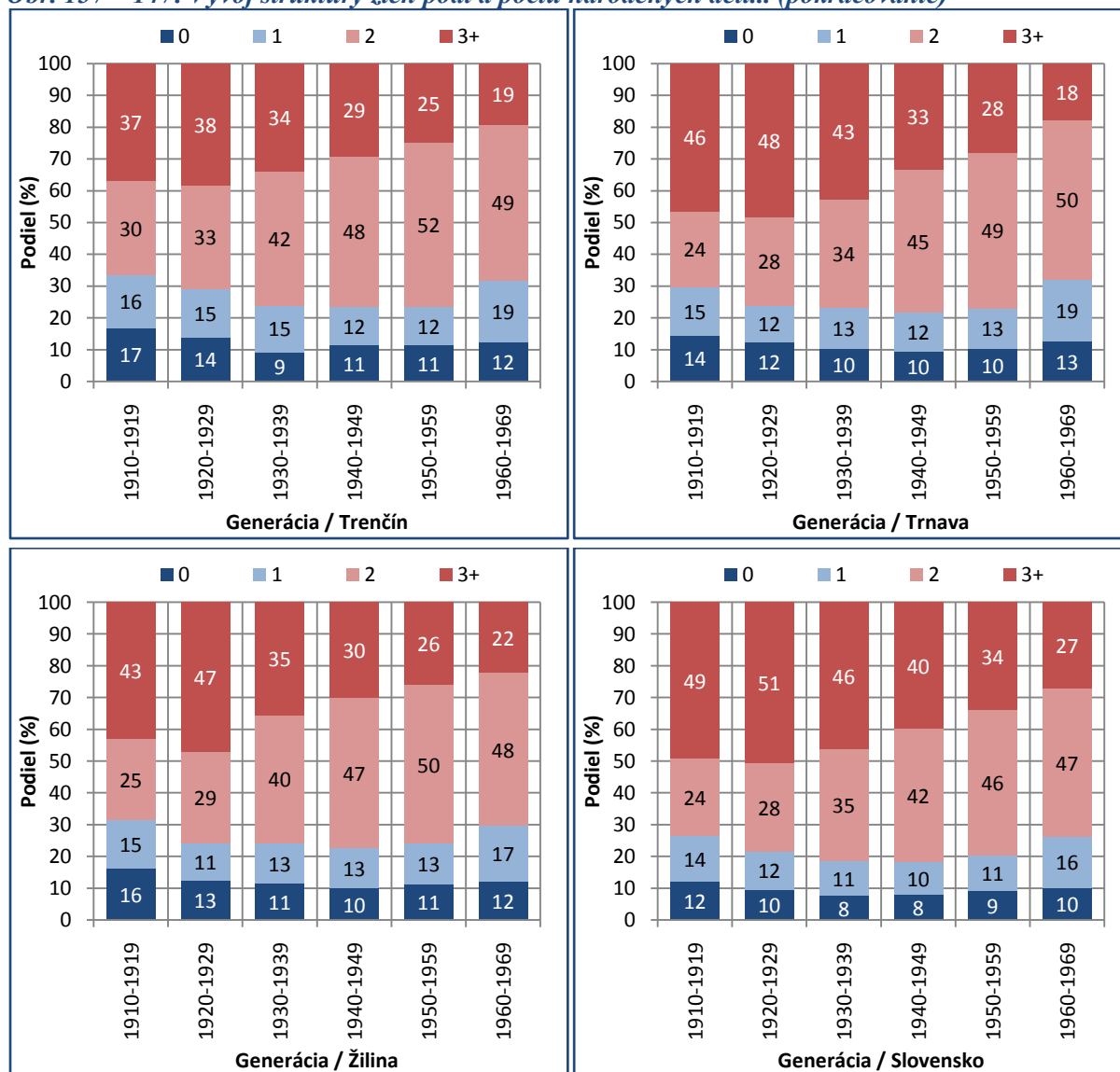

Zdroj údajov: ŠÚ SR SEDB 1980, 1991, SODB 2001 a 2011, výpočty autorov

Ďalším dôležitým faktorom celkovo nižšej realizovanej plodnosti v sledovaných mestách bol častejší príklon k jednotetnej rodine. Opäť to neplatilo len pre staršie generácie žien z Prievidze a čiastočne aj pre východoslovenské mestá Poprad a Prešov. Naopak najčastejšie len jedno dieťa mala približne pätina žien v Bratislave a so značným odstupom aj ženy v Banskej Bystrici a Košiciach. Smerom k mladším generáciám však dochádza k pomerne výraznému nárastu jednotetnosti a najmä ženy narodené v 50. a 60. rokoch sa k tejto reprodukčnej stratégii v najväčších mestách prikláňali oveľa častejšie. Vďaka tomuto vývoju v Banskej Bystrici a Bratislave práve jedno dieťa mala približne štvrtina žien zo 60. rokov

a v Košiciach ich podiel prekročil 20% hranicu. K nej sa dostali aj ženy v Nitre, Trnave, Trenčíne a Martine. Jednodetnosť pomerne prudko vzrástla aj v Prievidzi, a preto Prešov spolu s Popradom zostali jedinými dvomi mestami, v ktorých podiel žien s jedným dieťaťom bol naďalej pod alebo na úrovni celoslovenského priemeru.

Obr. 137 – 147: Vývoj štruktúry žien podľa počtu narodených detí... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR SĽDB 1980, 1991, SODB 2001 a 2011, výpočty autorov

Proces transformácie plodnosti odkladaním v mladších generáciách nám umožňuje analyzovať aj realizovanú plodnosť žien podľa veku zo sčítaní 1991 a 2011. Sledovať budeme jednak priemerný počet detí, ako aj vývoj zastúpenia žien s aspoň jedným dieťaťom. Vekovo-spezifické podiely bezdetných žien navyše umožňujú konštruovať indikátor označovaný ako *singulate mean age at first birth* (SMAFB, pozri Booth 2001, Bongaarts a Blanc 2015). Uvádza priemerný počet rokov do konca reprodukčného obdobia prežitých bezdetnou ženou. Rovnako je tiež možné vypočítať vekový medián materstva, čiže vek do ktorého polovica žien zostáva ešte bezdetná, resp. vek od ktorého už polovica žien sa aspoň raz stala matkou.

Prvé priblíženie k analyzovanej problematike poskytuje nasledujúca tab. 2. V nej sú zobrazené pre vybrané veku priemerné počty detí pripadajúce na jednu ženu a podiely žien s aspoň jedným dieťaťom. Najväčšie rozdiely medzi sčítaním 1991, teda obdobím, kedy proces odkladania ešte len začínal a výsledky censu reprezentovali charakter reprodukcie prechádzajúceho režimu a poslednými dostupnými údajmi z censu 2011, kedy už transformácia významne pokročila, nachádzame vo veku 30 rokov. Realizovaná plodnosť v tomto veku je v celoslovenskom priemere o viac ako 0,8 dieťaťa nižšia. V Prievidzi, Poprade a Trnave diferencia prekračuje hranicu jedného dieťaťa, pričom aj v ostatných mestách (okrem Bratislavy) je vyššia ako spomenutý priemer za Slovensko. Menej dynamický pokles realizovanej plodnosti v hlavnom meste súvisí predovšetkým s už jej nízkou úrovňou na začiatku transformačného obdobia, ako aj viackrát spomínanou pomerne úspešnou rekuperáciou odložených reprodukčných zámerov. Na medzigeneračné prehlbovanie rozdielov v dôsledku odkladania plodnosti v mladom veku poukazuje aj porovnanie úrovne realizovanej plodnosti vo veku 25 rokov. Už v tomto v súčasnosti skôr atypickom veku pre reprodukciu obyvateľstva veľkých miest sa formuje značná časť zaostávania oproti situácii zo začiatku 90. rokov. Tak napríklad v Prievidzi majú v priemere ženy v tomto veku o jedno dieťa menej ako ich rovnako staré kolegyne z roku 1991. V Trnave, Nitre, v Poprade a Košiciach je rozdiel realizovanej plodnosti tesne pod hranicou jedného dieťaťa. Najmenšie absolútne diferencie nachádzame logicky v najmladšom veku, kde ani na začiatku 90. rokov ešte nebola realizovaná plodnosť príliš vysoká a následne vo veku 40 rokov. V druhom prípade sa prejavuje jednak skutočnosť, že tieto osoby ešte len začínali s procesom odkladania a tiež ich výsledná reprodukcia je ovplyvnená nielen odkladaním, ale aj rekuperáciou, ktorá práve v 30. tých rokoch života zohráva dôležitú úlohu.

Z pohľadu štruktúry žien podľa počtu narodených detí vo veku do 40 rokov je zrejmé, že s odkladaním dochádza k zvyšovaniu podielu bezdetných žien v mladom veku. Ak sa najprv pozrieme na celoslovenskú úroveň, zistíme, že podľa výsledkov sčítania 1991 vo veku 25 rokov sa približne tri štvrtiny žien už aspoň raz stali matkami, kým podľa sčítania 2011 to bola už len niečo viac ako štvrtina. Rovnako aj vekový medián materstva (tab. 3) hovorí o jednoznačnom predlžovaní obdobia bezdetnosti. Z pôvodných 21,2 roka sa jeho hodnota dostala už na úroveň 28,5 roka. Znamená to, že do tohto veku zostáva ešte 50 % žien v populácii Slovenska stále bez skúseností s materstvom. Situácia z pohľadu odkladania materských štartov v najväčších mestách je ešte vypuklejšia. Vekový medián bol vo väčšine z nich síce už na začiatku 90. rokov o niečo vyšší, no posledné dve intercenálne obdobia priniesli ešte dynamickejší nárast jeho hodnôt, ako tomu bolo na celoslovenskej úrovni (s výnimkou Košíc, Popradu a Žiliny), a preto v súčasnosti polovica žien v najväčších mestách na Slovensku zostáva bezdetná dlhšie. Ide predovšetkým o Bratislavu, kde vekový medián materstva dosahuje takmer 32 rokov a čiastočne tiež Banskú Bystricu a Trnavu, kde prekročil hranicu 30 rokov (tab. 3). Naopak v Prievidzi, Nitre a Košiciach sa vekový medián pohybuje tesne nad úrovňou 29 rokov. S tým úzko súvisia aj hodnoty podielu žien, ktorým sa narodilo

aspoň jedno dieťa prezentované v tab. 2. Bratislava, Banská Bystrica a Trnava vo veku 30 rokov majú ešte viac ako polovicu žien v tomto veku bezdetných, kým na Slovensku to sú „len“ štyri z desiatich. Najviac sa k tejto úrovni približuje Prešov, Poprad a Žilina.

Tab. 2: Priemerný počet detí na 1 ženu a podiel žien s aspoň jedným dieťaťom v najväčších mestách a na Slovensku vo vybraných vekoch podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011

Mesto	Vek, SEDB 1991					Vek, SODB 2011				
	20	25	30	35	40	20	25	30	35	40
Priemerný počet detí na 1 ženu										
Banská Bystrica	0,3	1,0	1,6	1,8	1,9	0,1	0,2	0,7	1,3	1,6
Bratislava	0,2	1,0	1,5	1,7	1,8	0,1	0,2	0,7	1,2	1,5
Košice	0,3	1,2	1,7	2,0	2,1	0,1	0,3	0,8	1,3	1,6
Martin	0,3	1,2	1,8	2,0	2,1	0,1	0,4	0,8	1,6	1,8
Nitra	0,3	1,3	1,8	2,0	2,1	0,1	0,3	0,8	1,3	1,7
Poprad	0,3	1,4	2,0	2,2	2,2	0,1	0,4	0,9	1,4	1,8
Prešov	0,2	1,2	1,8	2,0	2,1	0,1	0,3	1,0	1,5	1,7
Prievidza	0,4	1,3	1,9	2,1	2,1	0,2	0,3	0,7	1,3	1,8
Trenčín	0,2	1,1	1,6	2,0	2,0	0,1	0,2	0,8	1,2	1,8
Trnava	0,2	1,2	1,8	2,0	2,1	0,0	0,2	0,8	1,2	1,5
Žilina	0,2	1,1	1,8	1,9	2,0	0,1	0,3	0,9	1,3	1,7
Slovensko	0,2	0,5	1,1	1,6	1,9	0,3	1,3	1,9	2,1	2,3
Podiel žien s aspoň 1 dieťaťom										
Banská Bystrica	26,1	70,3	85,1	86,9	92,7	3,3	12,6	46,4	76,9	81,8
Bratislava	20,2	65,8	81,8	86,3	87,9	3,7	12,0	46,3	68,8	83,0
Košice	26,2	72,3	86,2	88,4	91,5	3,6	17,7	50,7	69,9	84,7
Martin	26,1	77,1	87,4	90,4	91,5	4,9	21,1	51,6	81,0	91,0
Nitra	26,0	75,7	87,2	90,4	92,1	4,8	19,9	51,1	78,0	85,3
Poprad	23,5	77,8	90,6	91,5	90,0	8,0	26,8	54,1	78,9	85,6
Prešov	17,7	70,0	86,2	88,7	89,3	5,9	21,0	55,0	77,5	84,4
Prievidza	30,7	80,3	93,7	93,0	91,6	7,4	19,0	50,4	78,6	88,0
Trenčín	21,7	71,4	86,2	93,4	91,5	4,0	15,0	53,2	69,5	80,8
Trnava	19,9	74,8	88,8	91,3	90,7	1,7	14,5	46,7	74,4	85,1
Žilina	18,3	71,7	87,6	88,7	89,9	5,0	19,0	55,3	75,8	91,4
Slovensko	28,0	74,5	87,1	90,5	91,8	10,2	27,5	59,8	80,3	88,1

Zdroj údajov: ŠÚ SR SEDB 1991 a SODB 2011, výpočty autorov

Ako sme uviedli, zmeny v časovaní plodnosti a najmä rodenia prvých detí znamenajú na Slovensku vo všeobecnosti predlžovanie obdobia bezdetnosti žien. Potvrdzujú to aj hodnoty SMAFB. Kým podľa výsledkov sčítania 1991 priemerný počet rokov, ktoré žena prežila od narodenia na Slovensku ako bezdetná predstavoval 22 rokov, v sčítaní 2011 už prekročoval 27 rokov. V Bratislave je podľa posledného cenzu jeho hodnota najvyššia, keďže tu bez skúsenosti s materstvom sú ženy viac ako 30 rokov. Nad hranicou 29 rokov je ešte Trnava a k nej sa približujú ženy v Trenčíne, Prievidzi a Košiciach. Oproti situácii zo začiatku 90. rokov, keď viaceré mestá dosahovali približne rovnakú alebo dokonca nižšiu hodnotu ako bol

celoslovenský priemer, to je výrazná zmena. Aj to potvrdzuje, ako je priestor najväčších miest z pohľadu časovania a realizácie reprodukčných zámerov a najmä prechodov k prvému materstvu špecifickým.

Tab. 3: Priemerný počet rokov prežitých v bezdetnosti a vekový medián materstva v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011

Mesto	SMAFB		Vekový medián	
	1991	2011	1991	2011
Banská Bystrica	22,5	28,6	22,9	30,7
Bratislava	22,5	30,3	23,9	31,8
Košice	21,7	28,8	23,0	29,2
Martin	22,0	28,1	21,4	29,3
Nitra	21,8	28,1	21,1	29,1
Poprad	21,1	28,6	22,9	29,5
Prešov	22,5	28,1	22,3	29,8
Prievidza	20,6	28,9	21,7	29,1
Trenčín	21,9	28,9	22,2	29,4
Trnava	21,5	29,4	22,6	30,7
Žilina	22,1	27,9	22,7	29,7
Slovensko	22,0	27,2	21,2	28,5

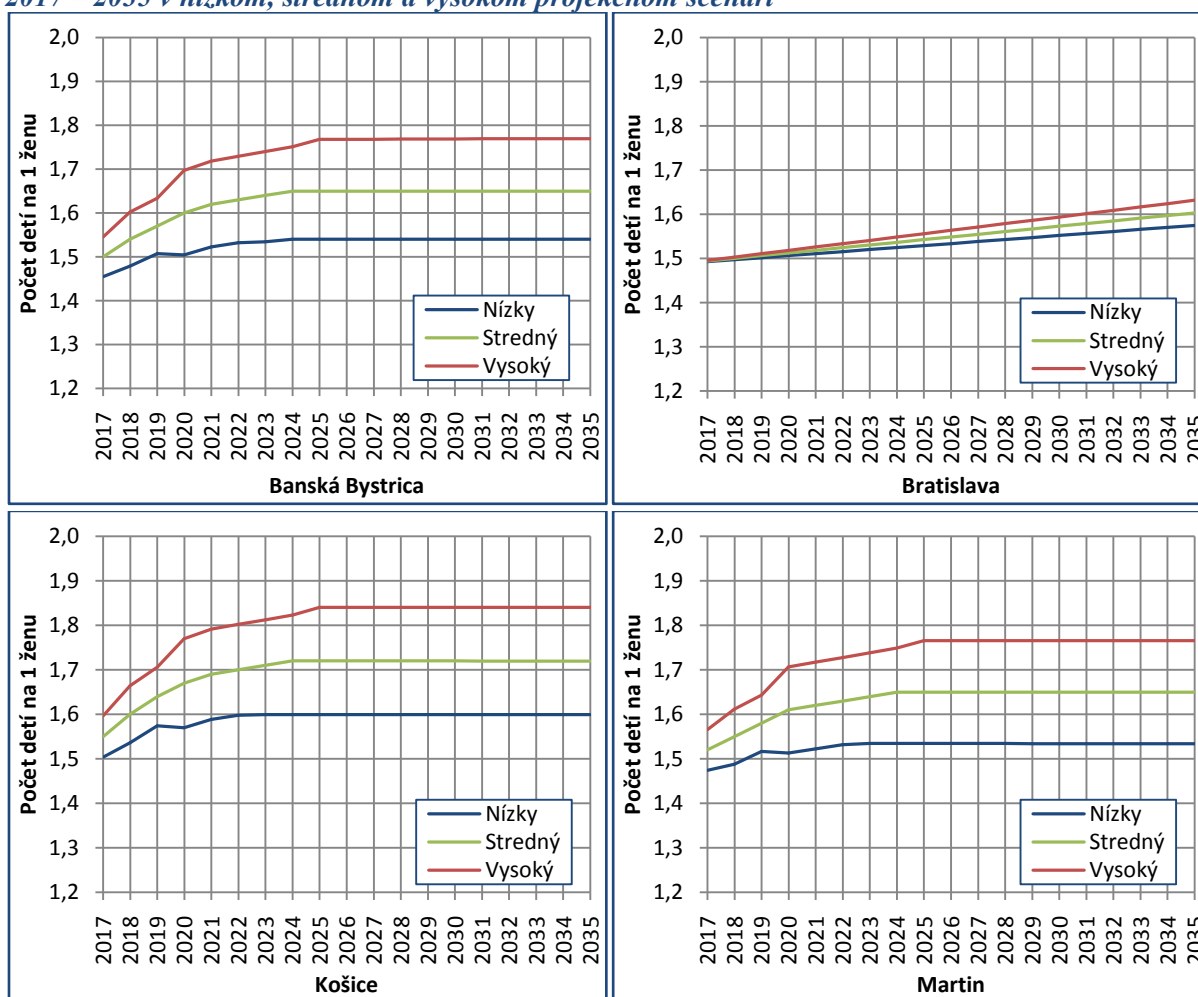
Zdroj údajov: ŠÚ SR SEDB 1991 a SODB 2011, výpočty autorov

5.3 Predpoklady budúceho vývoja plodnosti

Charakter plodnosti žien najväčších miest Slovenska je v mnohých aspektoch odlišný od celej populácie, pričom najdôležitejším je predovšetkým výrazný posun reprodukcie do vyššieho veku a predovšetkým druhej polovice reprodukčného veku. Naša analýza ukázala, že vo všetkých sledovaných mestách proces transformácie plodnosti odkladaním výrazne pokročil, pričom vo viacerých už dochádza k jeho ukončovaniu (z pohľadu vzťahu medzi úhrnnou plodnosťou prvého poradia a priemerným vekom pri prvom pôrode). Medzi sledovanými mestami však existujú pomerne značné rozdiely nielen v hĺbke odkladania, ale predovšetkým v úspešnosti dobiehania týchto odložených reprodukčných zámerov. Na jednej strane boli identifikované pomerne úspešné mestá (napr. Bratislava), kde úhrnná plodnosť, úhrnná plodnosť prvého poradia dosahujú pomerne vysoké hodnoty a na druhej strane sú niektoré mestá (napr. Prievidza), v ktorých je fáza rekuperácie nevýrazná a k výraznejšiemu nárastu úhrnnej plodnosti zatiaľ nedochádza. Uvedené zistenia a existencia týchto diferencií bola zohľadnená pri konštrukcii projekčných scenárov a vývojových trendov pre jednotlivé mestá. Vo všeobecnosti generálnym predpokladom je očakávanie rastu plodnosti v najbližších rokoch, ako výsledok v niektorých mestách završovania procesu transformácie a v niektorých očakávaného určitého oživenia rekuperácie. V prvom prípade sa preto dajú predpokladať už len menej intenzívne zmeny v hodnotách mier plodnosti a samotnej úhrnnej plodnosti. V druhom prípade bude závisieť od úspešnosti žien, ako sa im v miestnych podmienkach

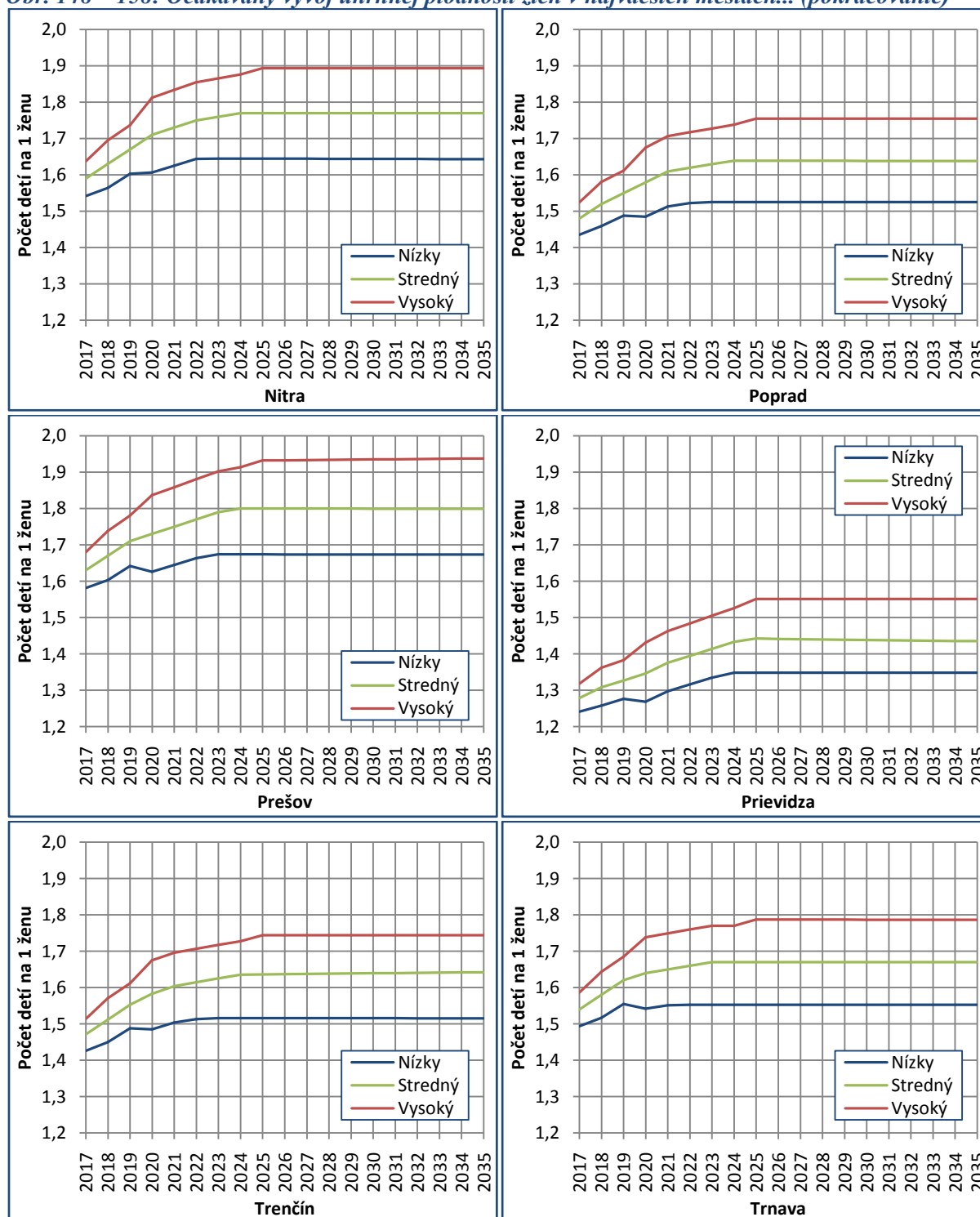
podarí oživiť svoju reprodukciu a naštartovať proces rekuperácie. Druhým základným predpokladom v každom scenári a pre každé z analyzovaných miest je starnutie profilu vekovo-špecifických mier plodnosti. Tieto zmeny by mali byť v úzkom prepojení práve so spomínaným doznievaním rekuperácie resp. jej oživením. Do určitej miery by to mohlo súvisieť aj s tým, že práve v najbližších rokoch sa do veku, ktorý označujeme za hornú hranicu biologickej reprodukcie, dostanú ženy narodené v druhej polovici 70. a na začiatku 80. rokov. Práve tieto početné generácie sa označujú za hlavné nositeľky zmien reprodukčného správania, pričom vzhľadom na normatívne nastavenie vekových hraníc vhodných pre materstvo, ako aj ich biologické limity je to v podstate posledná šanca, ako sa stať matkou, prípadne porodiť druhé alebo ďalšie dieťa. V prípade mladších generácií predpokladáme, že nový model reprodukčného správania sa stabilizuje a nebude dochádzať k tak dramatickým zmenám v intenzite a charaktere reprodukcie. Preto približne od začiatku prípadne polovice 20. rokov (v závislosti od variantu prognózy) očakávame určitú stabilizáciu úrovne plodnosti.

Obr. 148 – 158: Očakávaný vývoj úhrnnej plodnosti žien v najväčších mestách Slovenska v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 148 – 158: Očakávaný vývoj úhrnnej plodnosti žien v najväčších mestách... (pokračovanie)

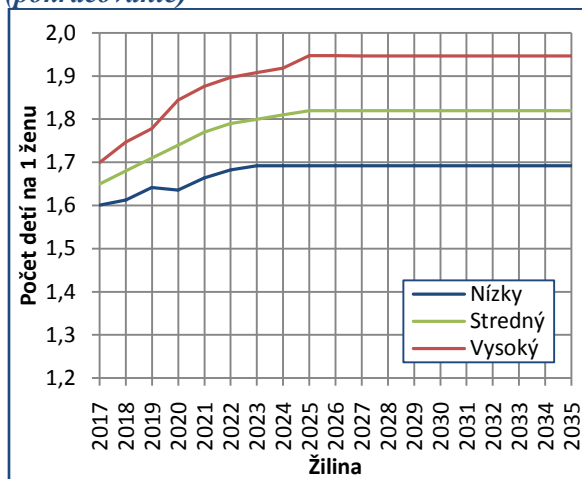

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Ako sme uviedli vyššie, všetky tri vývojové scenáre plodnosti pracujú s predpokladom rastu úhrnnej plodnosti, a to najmä v najbližších rokoch. Jednotlivé scenáre sa však od seba diferencujú dynamikou tohto procesu, pričom platí, že stredný variant považujeme v súčasných podmienkach a za súčasnej úrovne poznania ako najpravdepodobnejší. Nízky variant počíta len s obmedzenou fázou ďalšieho rastu plodnosti a naopak vysoký predstavuje

scenár možného najpozitívnejšieho vývoja reprodukcie. Oba tak predstavujú určité mantinely pre potenciálny budúci vývoj úrovne plodnosti žien v najväčších mestách Slovenska. Vývoj, ako aj samotné jej hodnoty vo všetkých troch scenároch prezentujú obr. 148 – 158.

Obr. 148 – 158: Očakávaný vývoj úhrnnej plodnosti žien v najväčších mestách...
(pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

6. Úmrtnosť

Proces úmrtnosti priamo podmieňuje populačný vývoj a tým ovplyvňuje nielen počet obyvateľov, ale aj viaceré populačné štruktúry. Od začiatku 90. rokov sme svedkami zvrátenie dovtedy negatívneho vývoja úmrtnostných pomerov a v populácii Slovenska môžeme identifikovať kontinuálne predlžovanie života (pozri napr. Vaňo a kol. 2001, Mészáros 2008, Šprocha a Majo 2016). Rovnaký trend môžeme pozorovať aj v najväčších mestách Slovenska (pozri Šprocha a kol. 2016). Poznanie týchto zmien a vývojových trendov umožňuje do určitej miery pochopiť ich súčasné postavenie v slovenskom i celoeurópskom priestore, ako aj možné smerovanie do budúcnosti. Informácie tohto charakteru sú o to dôležitejšie, keď si uvedomíme, že samotný proces úmrtnosti sa vyznačuje pomerne značnou mierou zotrvačnosti a inercie voči exogénnym faktorom nízkej úrovne komplexnosti. Znamená to, že intenzita a charakter úmrtnosti sa menia len pomaly a až pôsobením celého komplexu vonkajších faktorov môže dôjsť k zrýchleniu transformačného procesu. To je spôsobené aj samotnou povahou úmrtia ako biosociálneho javu. V podstate od narodenia na každého jednotlivca pôsobí celý súbor endogénnych a najmä exogénnych faktorov, ktorých účinky na organizmus sa časom kumulujú. Spolu s rozdielnymi rizikami úmrtia a individuálnou starostlivosťou o svoje zdravie sa následne podpisujú pod úroveň strednej dĺžky života pri narodení (Kučera 1994). Môžeme preto povedať, že charakter úmrtnostných pomerov tak nie je len výsledkom nedávneho vývoja, ale do značnej miery je podmienený aj medzigeneračným zaťažením populácie formujúcim sa v dlhšom časovom horizonte.

Ak budeme odhliadať od interných, zväčša geneticky podmienených faktorov (pozri Caselli a kol. 2006), potom podľa Valkonena (2001) rozdiely v intenzite úmrtnosti na regionálnej úrovni je možné hľadať v troch hlavných skupinách externých faktorov:

- 1) Ekonomické charakteristiky miest, ich hospodárska a geografická poloha a s ňou súvisiaca dostupnosť, kvalita zdravotnej starostlivosti, stav životného prostredia a charakter lokálnych a zdravotníckych politík.
- 2) Štrukturálne charakteristiky populácie najväčších miest, kde dominantné postavenie vo vzťahu k úmrtnosti má najmä veková, vzdelanostná, národnostná (etnická) štruktúra, zloženie podľa rodinného stavu a tiež ekonomická aktivita obyvateľstva a s ňou spojené zastúpenie jednotlivých sektorov národného hospodárstva.
- 3) Faktory spojené so životnými a materiálnymi podmienkami (pracovné, bytové a pod.) a tiež niektoré rizikové behaviorálne premenné (napr. fajčenie tabakových výrobkov, konzumácia alkoholických nápojov, užívanie drog a omamných látok). V protiklade stojí snaha o zdravý životný štýl, prevencia, vlastná zodpovednosť za zdravie. Okrem toho sem môžeme zaradiť výskyt stresových situácií a úroveň psychosociálneho stresu (napr. dlhodobá

nezamestnanosť). Keďže priama empirická identifikácia jednotlivých faktorov je veľmi komplikovaná a naráža predovšetkým na problémy spojené s dostupnosťou údajov, ako aj skutočnosťou, že predmetné podmienosti často pôsobia súbežne, prípadne niektoré sa dokonca navzájom vylučujú, v každej populácii majú odlišnú intenzitu a tým mieru vplyv na úmrtnosť, budeme sa v našej analýze opierať predovšetkým o podrobnejšiu analýzu procesu úmrtnosti a uvedené súvislosti len naznačíme.

6.1 Vývoj strednej dĺžky života

Stredná dĺžka života pri narodení predstavuje základný prierezový syntetický ukazovateľ procesu úmrtnosti, ktorý nás informuje o potenciálnom počte rokov života, ktoré má pred sebou práve narodený chlapec alebo dievča za predpokladu nemeňiacich sa úmrtnostných podmienok z daného kalendárneho roka. Dostupné údaje nám pre všetky sledované mestá umožňujú jeho hodnoty analyzovať až od roku 1992. Výnimkou je však Bratislava, pre ktorú sme disponovali sériou stredných dĺžok života pri narodení už od začiatku 70. rokov (pozri Šprocha a kol. 2017). Využijeme ich ako modelový príklad, ktorý môže reflektovať vývoj úmrtnostných pomerov na Slovensku v posledných dvoch desaťročiach minulého režimu v najväčších mestách. Z celoslovenského pohľadu sa približne od konca 60. rokov priaznivý vývoj v procese úmrtnosti zastavil a až v podstate do konca 80. rokov sme boli u mužov svedkami stagnácie a u žien len veľmi málo dynamického predlžovania života. V mužskej časti populácie hodnota strednej dĺžky života v podstate zostala rovnaká na úrovni necelých 67 rokov a u žien sa zvýšila len o 2,5 roka na 75,5 roka (viac pozri napr. Šprocha a Majo 2016). V prípade Bratislavy bola situácia v podstate identická. Hodnotami, ako aj dynamikou vývoja strednej dĺžky života pri narodení sa v ženskej časti populácie ničím neodlišovala od celoslovenského priemeru a u mužov došlo k miernemu nárastu na približne 69 rokov (Šprocha a kol. 2017). Dá sa predpokladať, že v ostatných veľkých mestách Slovenska sa vývoj úmrtnostných pomerov výraznejšie neodlišoval a uvedené negatívne trendy bolo možné identifikovať naprieč celou spoločnosťou.

Oficiálne zastavenie poklesu úmrtnosti bolo vysvetľované generačným zaťažením zdravotného stavu obyvateľstva, následkami vojnového stavu, alebo znížením účinnosti antibiotík (Kučera 1994). Okrem toho panovala predstava, že zadarmo poskytovaná zdravotná starostlivosť je na dobrej úrovni a že sociálne problémy, vrátane podmienosti zdravotného stavu, sa budú postupne zmierňovať až zaniknú. Na zdravotný stav obyvateľstva a úroveň jeho úmrtnosti negatívne vplývala jednak stagnácia zdravotníckej starostlivosti, postupné zastarávanie technického vybavenia, jeho nedostatočná kapacita a len minimálna možnosť importu nových liečiv, techniky a zavádzania inovatívnych liečebných postupov, zhoršovanie životného prostredia, ako aj nadmerný konzum, rastúca spotreba alkoholických nápojov,

tabakových výrobkov v kombinácii s minimálnou starostlivosťou o vlastné zdravie. Vplyv uvedených negatívnych faktorov sa postupne medzigeneračne prehlboval a dochádzalo tak ku akumulácii negatívnych aspektov pôsobiacich na kvalitu zdravotného stavu generácií vyrastajúcich v týchto podmienkach. Práve v staršom produktívnom a poproduktívnom veku nachádzame na Slovensku, ako aj v jeho najväčších mestách (pozri Šprocha a kol. 2017) veľké zaostávanie za demograficky najvyspelejšími krajinami sveta. V podstate najdôležitejším aspektom tohto stavu patril v týchto populáciách výrazne skorší nástup kardiovaskulárnej revolúcie a s ňou spojeného poklesu úmrtnosti na kardiovaskulárne ochorenia (Meslé a Vallin 2000, 2002), ako aj zníženie rizika úmrtia na niektoré formy onkologických ochorení a tiež posuny v prevencii ochorení spojených s niektorými behaviorálnymi faktormi (napr. fajčenie, konzumácia alkoholu a pod.). Súčasne prevenciou, zlepšenou diagnostikou a úspešnejšou liečbou ischemických ochorení srdca a mŕtvice došlo tiež k oddialeniu chorobnosti a úmrtnosti do vyššieho veku (Yusuf a kol. 2001). Preto predlžovanie života v týchto populáciách bolo saturované predovšetkým rastom strednej dĺžky života vo vyššom veku (Oeppen a Vaupel 2002), kým na Slovensku a v Bratislave (a pravdepodobne aj v ďalších sledovaných mestách) naďalej kľúčovým faktorom pre jej vývoj zostávali zmeny v úmrtnosti dojčiat a malých detí (Bleha a kol. 2013b, Šprocha a Majó 2016). Dlhodobu nepriaznivú bol aj vývoj onkologických ochorení u mužov, u ktorých až od druhej polovice 90. rokov môžeme identifikovať zvrátenie rastúceho trendu (Bleha a kol. 2013b).

Ako už bolo spomenuté vyššie, zlom vo vývoji úmrtnostných pomerov prinieslo až obdobie 90. rokov. Potvrdzuje to aj vývoj hodnôt strednej dĺžky života pri narodení. V mužskej časti populácie sa predĺžila z približne 67,6 roku na 73,7 roka. U žien v rovnakom období vzrástla z necelých 76,3 roku na 80,4 roka. Z uvedeného je zrejmé, že o niečo dynamickejšie sa život predlžuje u mužov. Znamená to tiež znižovanie rozdielov v strednej dĺžke života pri narodení medzi pohlaviami v dôsledku redukcie mužskej úmrtnosti najmä v produktívnom veku (pozri napr. Bleha a kol. 2013b). Kým ešte na začiatku 90. rokov rozdiel v stredných dĺžkach života pri narodení medzi mužmi a ženami predstavoval približne - 8,7 roku, v súčasnosti majú práve narodené dievčatá na Slovensku šancu prežiť už „len“ o 6,7 roku dlhší život ako chlapci. Aj napriek tomuto pozitívnemu vývoju zostáva mužská nadúmrtnosť pomerne výrazná a Slovensko naďalej zaostáva za najvyspelejšími krajinami sveta, kde sa tento rozdiel pohybuje na úrovni 3 – 4 rokov.³

Príčiny zlepšovania úmrtnostných pomerov po roku 1989 Burcin a Kučera (2002, 2008) a Mészáros (2009) vidia v pôsobení niekoľkých vzájomne pozitívne pôsobiacich faktoroch. Ide predovšetkým o skvalitnenie poskytovanej zdravotníckej starostlivosti, čo umožnil jednak rastúci objem financií smerujúcich do zdravotníctva, ďalej otvorenie trhu, toku informácií. Pozitívne je potrebné vnímať aj rast mobility a technického zabezpečenia regionálnej záchrannej služby. V úzkom prepojení s rastúcou kvalitou poskytovanej

³ Napríklad vo Švédsku podľa údajov EUROSTATu rozdiel stredných dĺžok života medzi mužmi a ženami predstavoval v rokoch 2013 - 2015 približne 3,6 - 3,8 roku.

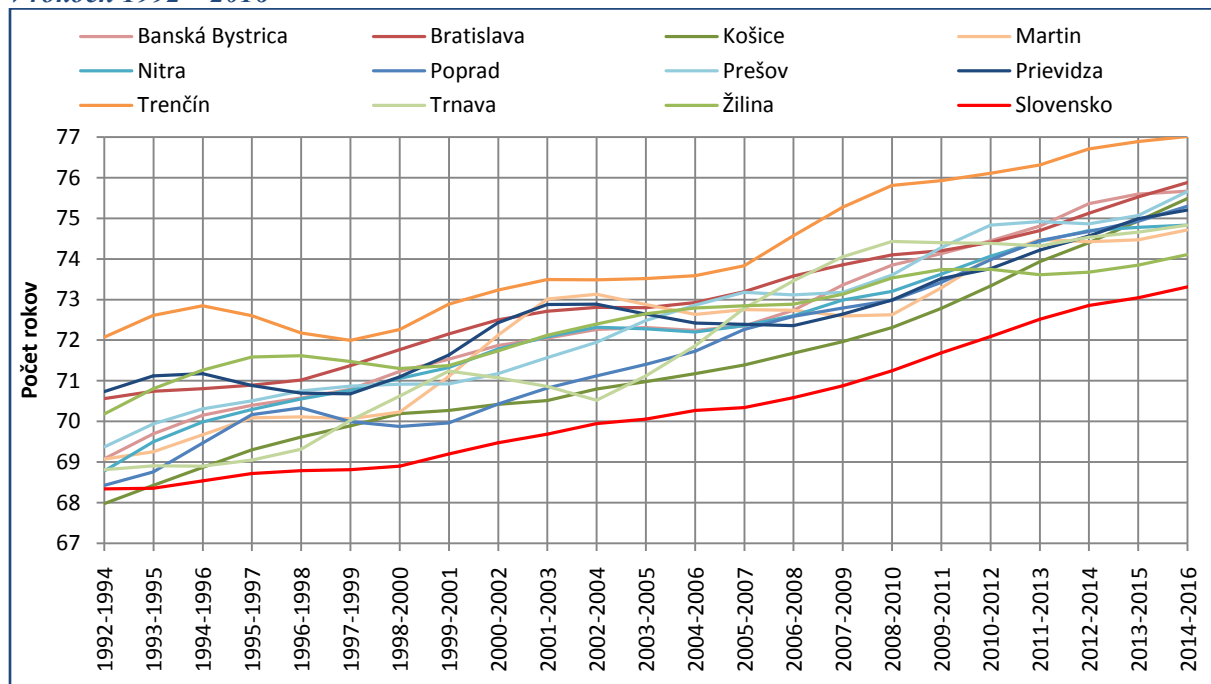
starostlivosti je aj nárast výkonov zdravotníckych služieb. Z pohľadu prevencie majú nezastupiteľné miesto ciele skríningy zamerané na rizikové skupiny a tiež široko mediálne prezentovaná potreba zdravého životného štýlu, individuálnej starostlivosti o svoje zdravie. S tým úzko súvisí aj rastúca životná úroveň a pestrá ponuka kvalitných potravín. Určitú úlohu zohráva aj zlepšovanie životného a pracovného prostredia (pokles emisií výfukových plynov, zmena neekologických pracovných postupov v hospodárstve, zmena štruktúry hospodárstva zameraného viac na služby). V prípade populácie najväčších miest tiež musíme do úvahy vziať aj štrukturálne charakteristiky miestnych populácií. Predovšetkým je to vzdelanostná úroveň, ekonomická aktivita a s tým spojené lepšie platové ohodnotenie, celkovo vyššia životná úroveň, druh vykonávanej práce, prístup k informáciám, nadštandardnej zdravotníckej starostlivosti, kvalitným potravinám a tiež väčšia snaha o vlastnú zodpovednosť za svoje zdravie.

Znižovanie úmrtnosti sa na hodnotách strednej dĺžky života pri narodení po roku 1989 prejavilo a prejavuje vo všetkých sledovaných mestách Slovenska. V každom z nich, a to u oboch pohlaví registrujeme v podstate kontinuálne predlžovanie života. U mužov v prvej polovici 90. rokov si najvyššie hodnoty strednej dĺžky života pri narodení udržiaval Trenčín (viac ako 72 rokov) a Bratislava s Prievidzou (70,6 a 70,7 roku). V ostatných mestách sa potenciálny počet rokov života pohyboval v rozpätí 68 – 70 rokov, pričom najhoršia situácia spomedzi sledovaných miest bola v Košiciach (68 rokov). Je tak zrejmé, že v uvedenom období medzi sledovanými mestami existovali u mužov nezanedbateľné rozdiely v strednej dĺžke života pri narodení. Súčasne však platilo, že s výnimkou Košíc bola jej hodnota vyššia ako ukazoval celoslovenský priemer. Podľa posledných dostupných údajov sa v najväčších mestách Slovenska stredná dĺžka života mužov pri narodení už dostala nad hranicu 74 rokov. Trenčín si pritom po celé sledované obdobie podržal svoju dominanciu, keď v súčasnosti tu potenciálny počet rokov života prekračuje už 77 rokov. K úrovni 76 rokov sa dostáva Bratislava, Banská Bystrica a Prešov. Naopak najkratšiu dĺžku života spomedzi sledovaných miest nachádzame v Žiline (74 rokov). Keďže vo viacerých mestách s kratšou strednou dĺžkou života došlo v posledných dvoch desaťročiach k pomerne dynamickému nárastu, postupne sme tiež svedkami určitej konvergenzie. Pri vynechaní Trenčína a Žiliny ako určitých outlierov v súbore sa tak rozdiely v strednej dĺžke života pri narodení medzi jednotlivými mužskými populáciami najväčších miest pohybujú v rozpätí niečo viac ako jedného roka, kým na začiatku sledovaného obdobia to boli približne tri roky. Okrem toho je tiež zrejmé, že dynamika s akou došlo k predlžovaniu života mužov, bola v sledovaných mestských populáciách o niečo vyššia ako v celoslovenskom priemere, a preto v súčasnosti jednoznačne pre všetky najväčšie mestá platí, že tu muži dosahujú signifikantne vyššiu strednú dĺžku života pri narodení.

Potenciálny počet rokov života sa vzhľadom na vývoj úmrtnostných pomerov zvyšuje aj u starších osôb. Napríklad mužom na Slovensku vo veku 65 rokov na začiatku sledovaného obdobia by pri zachovaní úmrtnosti zostávalo v priemere prežiť približne 12,9 roku,

v súčasnosti je to už takmer 15,2 roka. Podobne aj v najväčších mestách identifikujeme predlžovanie života seniorov. V Trenčíne stredná dĺžka života vo veku 65 rokov dosiahla takmer 17 rokov. V Bratislave, Banskej Bystrici a Košiciach sa pohybuje podľa posledných dostupných údajov na úrovni 16,5 roka. Najkratšia je v Trnave s 15,4 rokmi, čo tiež znamená, že vo všetkých sledovaných mestách majú potenciálne pred sebou muži viac rokov života, ako je tomu v celej populácii Slovenska.

Obr. 159: Vývoj strednej dĺžky života mužov pri narodení v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016

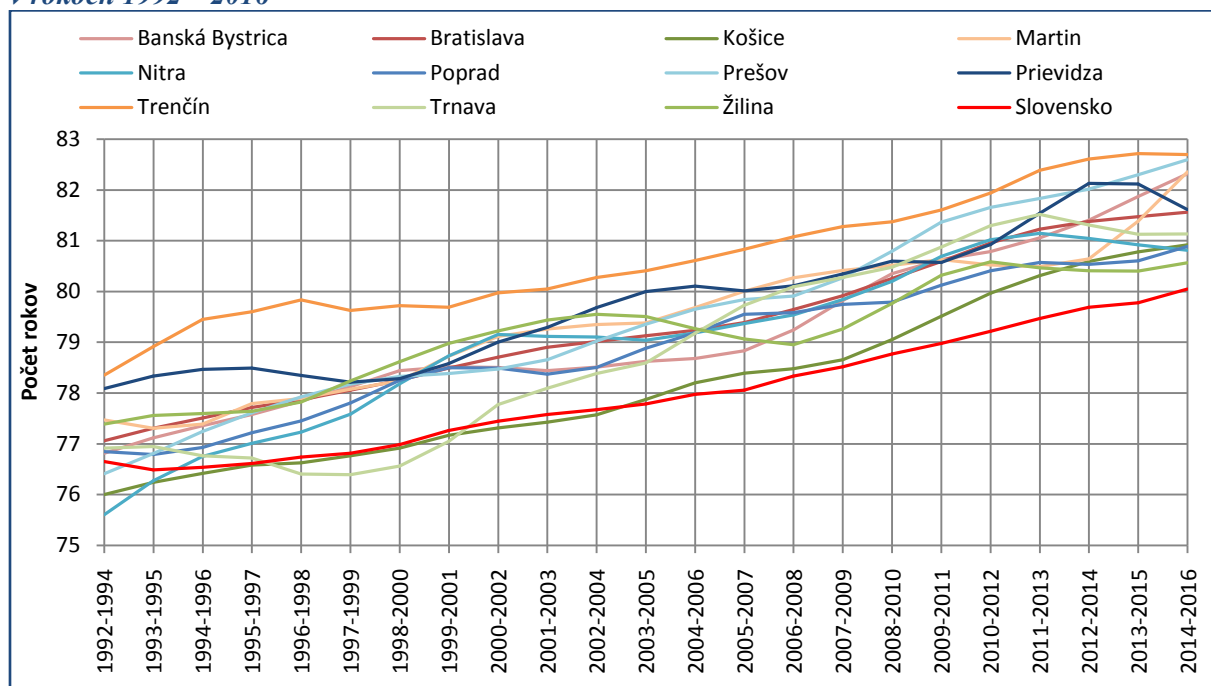

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

V ženskej časti populácie na začiatku 90.rokov tak veľké rozdiely medzi mestami, ako aj v porovnaní s celou populáciou Slovenska neexistovali. Najviac rokov života pred sebou v priemere by pri zachovaní úmrtnostných pomerov mali ženy v Trenčíne a v Prievidzi, kde stredná dĺžka života pri narodení prekračovala hranicu 78 rokov. Naopak najkratší život by pred sebou mali ženy z Košíc a Nitry s necelými 76 rokmi. Priemer Slovenska sa v tomto období pohyboval na úrovni 76,7 roku. Ďalší vývoj aj u žien priniesol zlepšovanie úmrtnostných pomerov a tým predlžovanie života. Pozíciu populácie s najnižšou úmrtnosťou si ponechal Trenčín, kde podľa posledných dostupných údajov stredná dĺžka života žien dosahuje takmer 83 rokov. Len o niečo nižšiu hodnotu dosahujú ženy v Trnave. Relatívne najvyššiu úmrtnosť spomedzi sledovaných miest nachádzame naďalej v Košiciach a Nitre, ku ktorým sa pridala ešte Žilina a Poprad. Spoločne predstavujú skupinu miest, kde sa stredná dĺžka života žien ešte nedostala nad hranicu 81 rokov, no stabilne zostáva nad celoslovenským priemerom (80 rokov).

Obdobne aj u žien identifikujeme predlžovanie života u starších osôb. Stredná dĺžka žien vo veku 65 rokov sa na Slovensku na začiatku 90. rokov pohybovala na úrovni 16,3 roku, no v súčasnosti už dosahuje takmer 18,9 roku. Z uvedeného je zrejmé, že v seniorskom veku rastie o niečo rýchlejšie ako u mužov (2,5 roku oproti 2,3 rokom). V najväčších mestách prekračuje hranicu 19 rokov, pričom najvyššie hodnoty nachádzame v Trenčíne a Prešove s viac ako 20 rokmi (20,4 resp. 20,1 roku).

Obr. 160: Vývoj strednej dĺžky života žien pri narodení v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

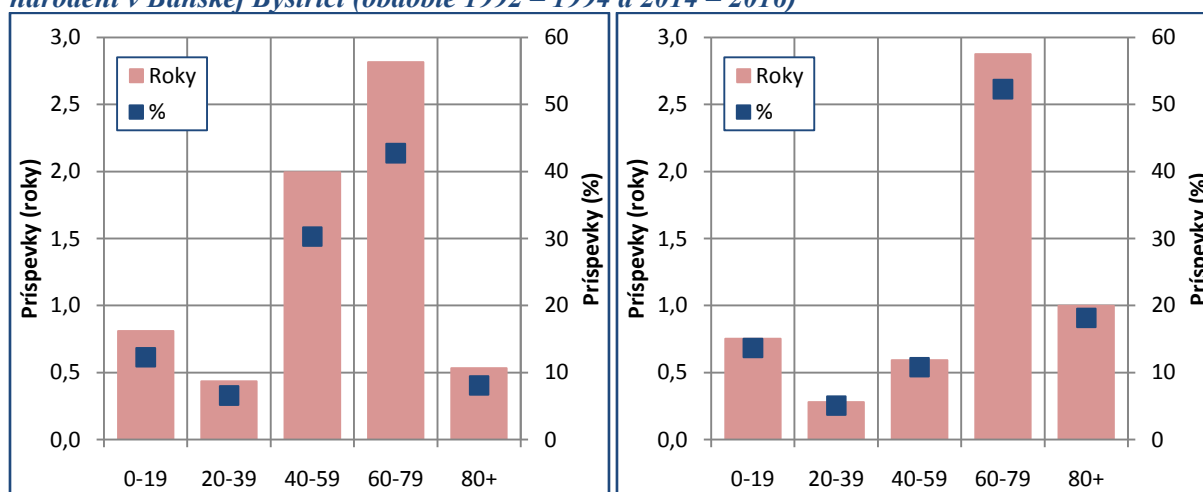
6.2 Príspevky k zmene strednej dĺžky života

Analýza úmrtnostných pomerov najväčších miest Slovenska potvrdila kontinuálne predlžovanie života mužov i žien v poslednom štvrtstoročí. Okrem samotnej hodnoty strednej dĺžky života je však dôležité aj poznanie hlavných vnútorných príčin tohto vývoja. Znamená to identifikovať hlavné vekové skupiny, ktoré sa rozhodujúcou mierou podieľajú na celkovom zlepšovaní úmrtnostných pomerov v sledovaných mestách. Na tento účel bola využitá jednorozmerná dekompozícia rozdielov stredných dĺžok života pri narodení (metóda Pressat 1985). Získanie tohto typu informácie je veľmi dôležité nielen z pohľadu identifikácie vývojových zmien, ale tiež z hľadiska určenia existujúceho potenciálu na ďalšie znižovanie úmrtnosti pri konštrukcii projekčných scenárov.

Výsledky dekompozície (v absolútnom i relatívnom vyjadrení) sú prezentované pre každé mesto a pohlavie zvlášť, vo zvolených piatich širších vekových skupinách (do 20

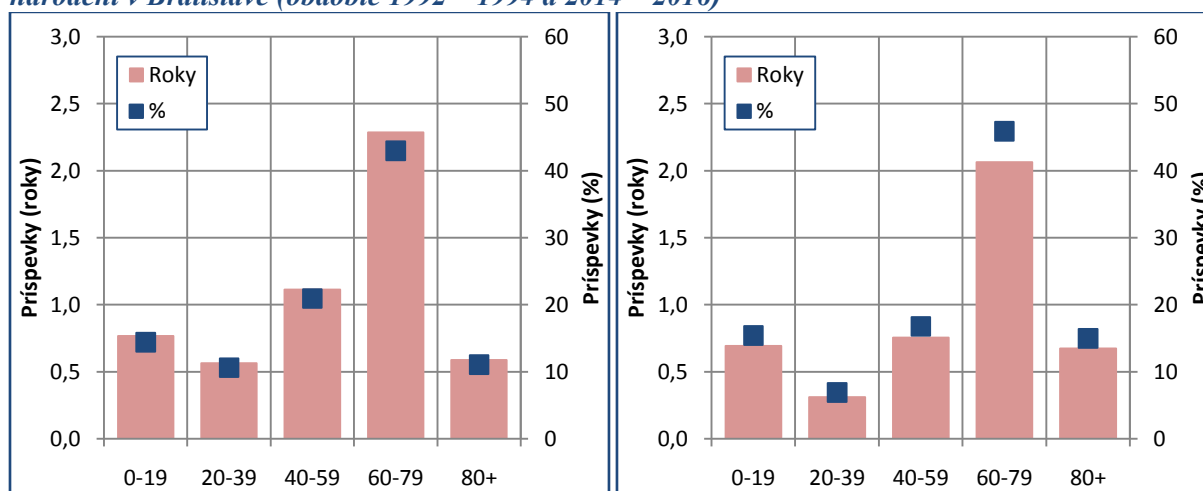
rokov, 20 – 39 rokov, 40 – 59 rokov, 60 – 79 rokov a 80 a viac rokov), pričom porovnávané je obdobie na začiatku 90. rokov (1992 – 1994) a posledné dostupné roky (2014 – 2016). Vo všeobecnosti sa ukazuje, že hlavným faktorom pri predlžovaní života u mužov vo všetkých sledovaných mestách bol vývoj vo veku 60 – 79 rokov, ktorý sa podieľal tretinou až jednou polovicou na celkovo náraste (pozri obr. 161 – 182). Druhou najdôležitejšou skupinou je vek 40 – 59 rokov, v ktorom sa zlepšenie úmrtnostných pomerov odzrkadlilo pätinou až jednou tretinou z celkového nárastu hodnôt strednej dĺžky života mužov pri narodení. Váha ostatných vekových skupín, ako aj ich poradie bolo v jednotlivých mestách rôzne. Detailne príspevky k nárastu strednej dĺžky života pri narodení v absolútnom i relatívnom vyjadrení prezentuje nasledujúca séria obr. 161 – 182.

Obr. 161 a 162: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Banskej Bystrici (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

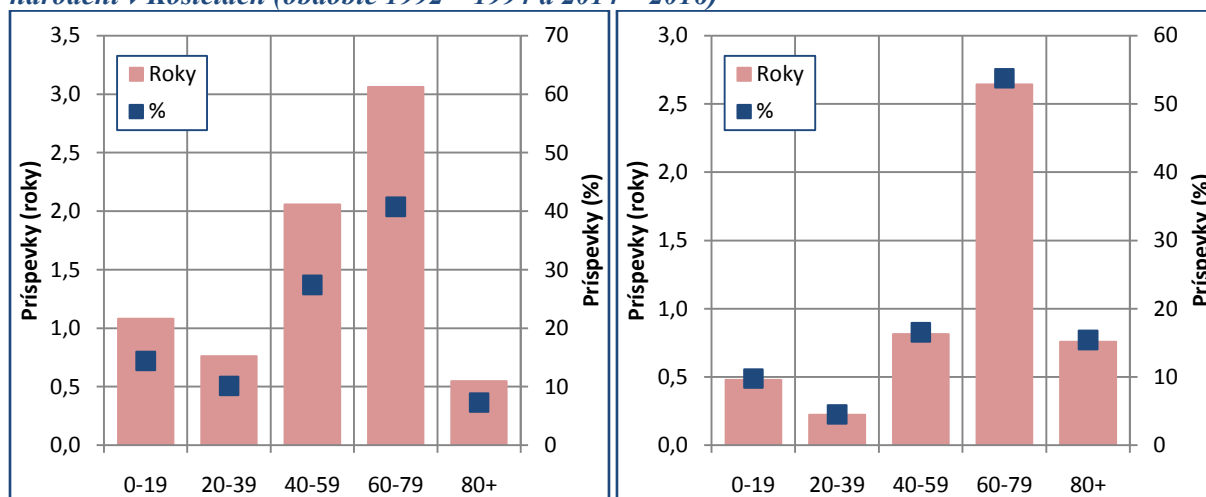
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 163 a 164: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Bratislave (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

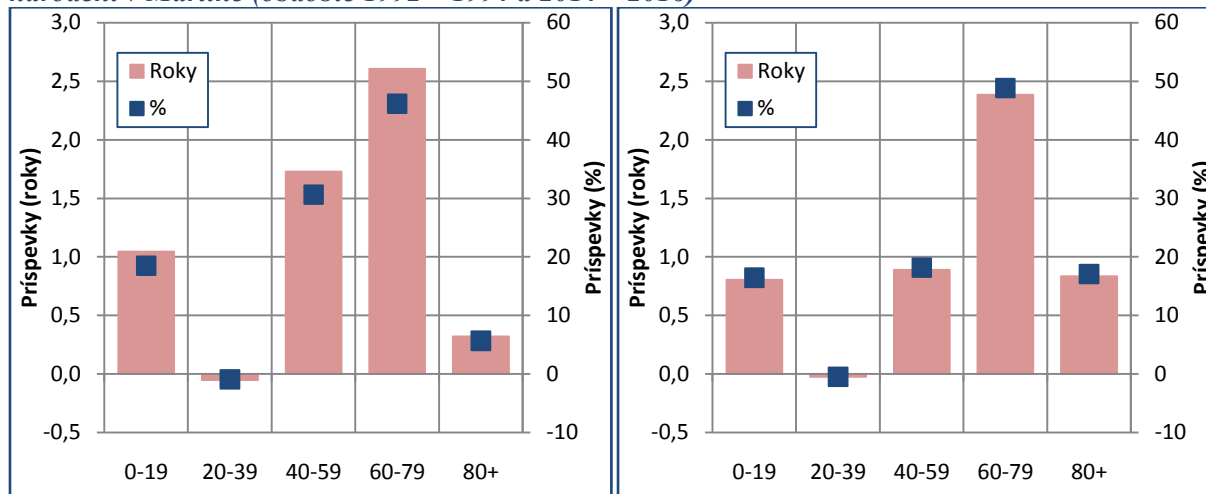
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 165 a 166: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Košiciach (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

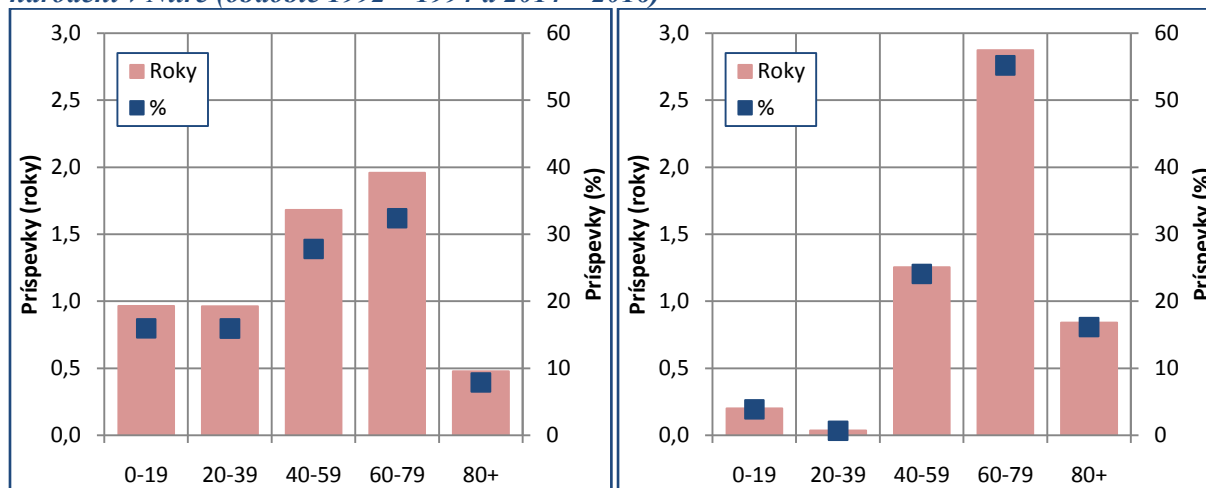
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 167 a 168: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Martine (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

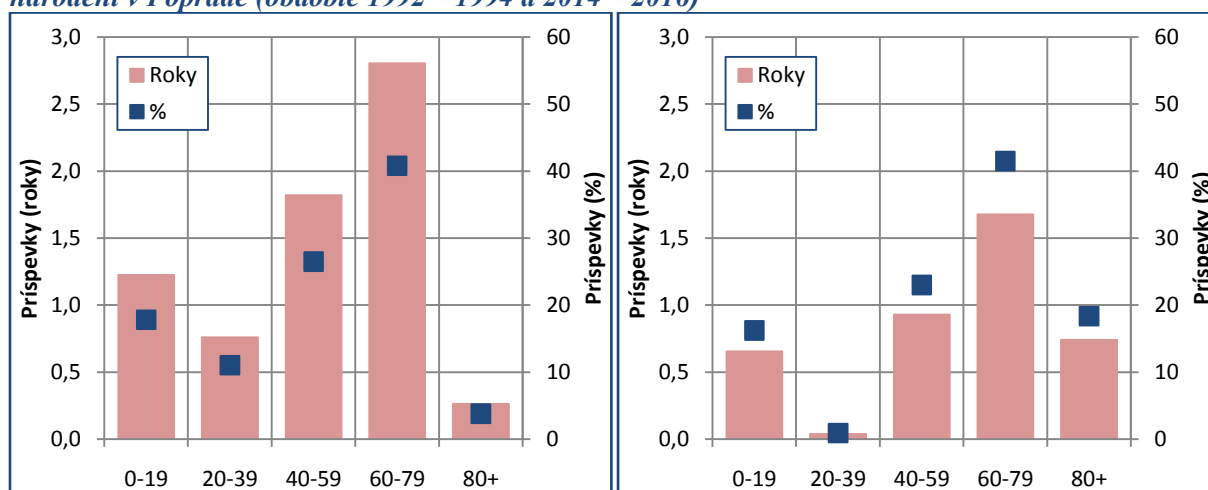
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 169 a 170: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Nitre (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

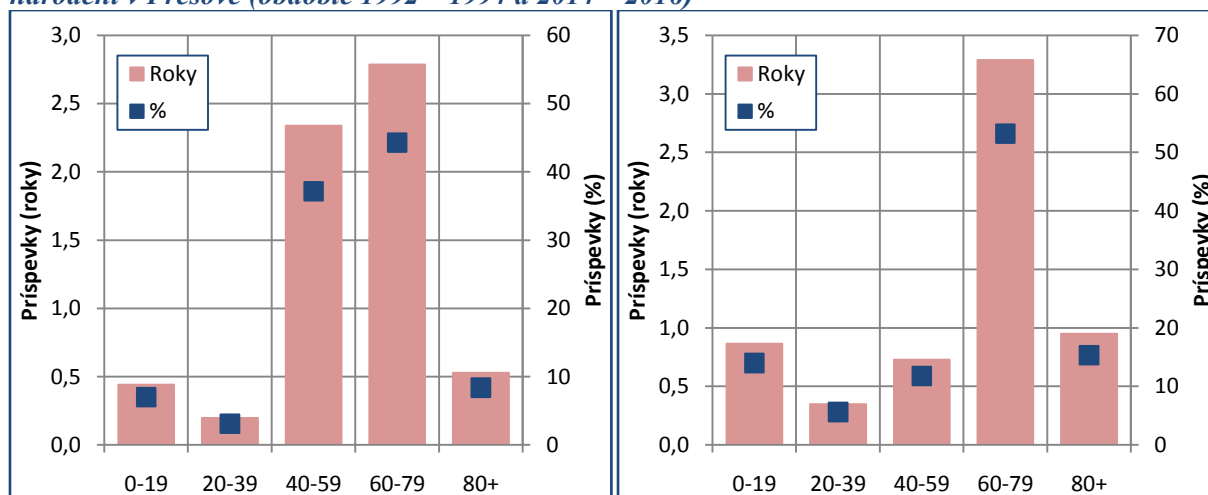
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 171 a 172: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Poprade (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

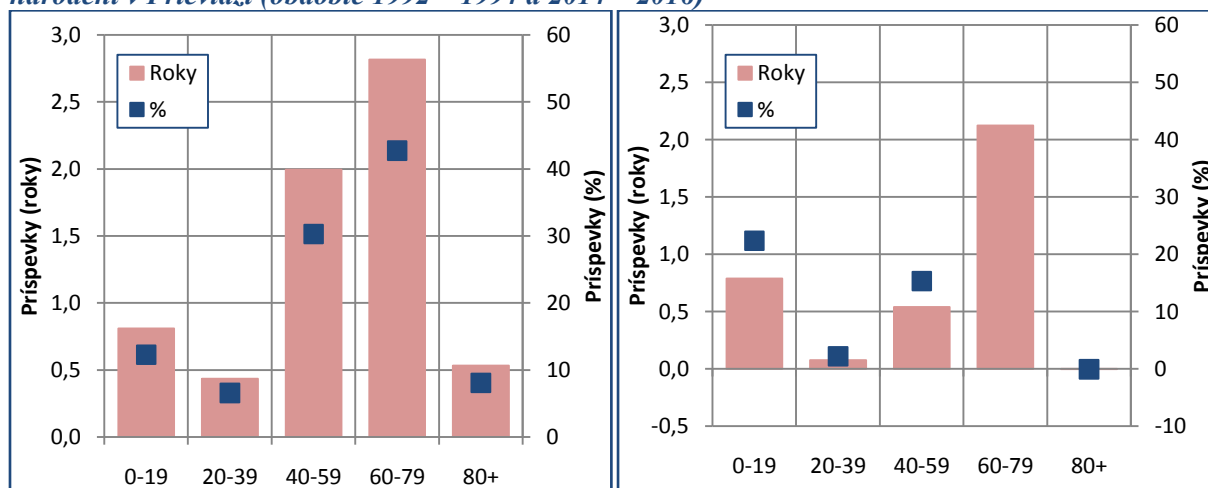
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 173 a 174: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Prešove (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

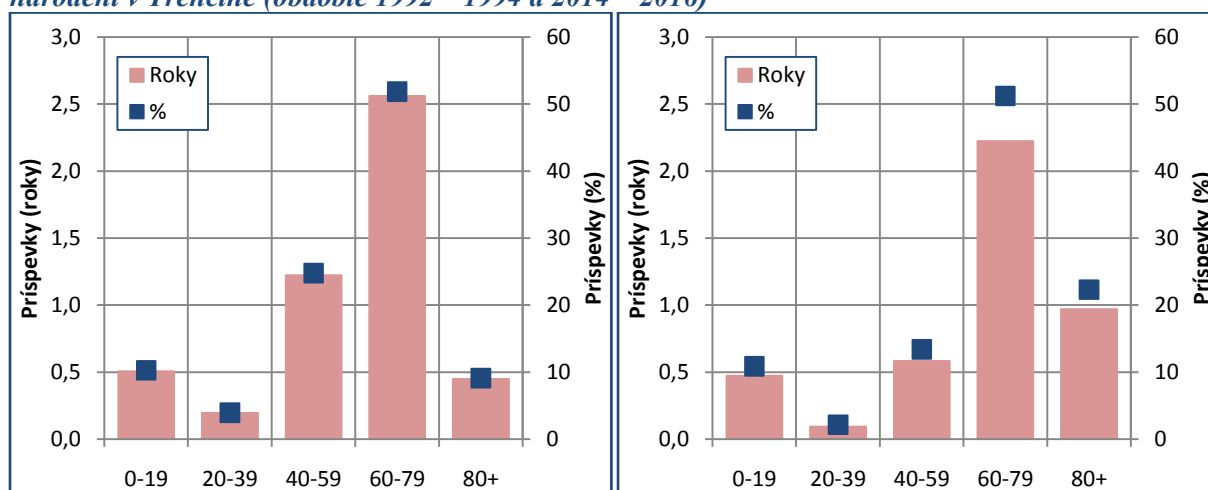
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 175 a 176: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Prievidzi (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

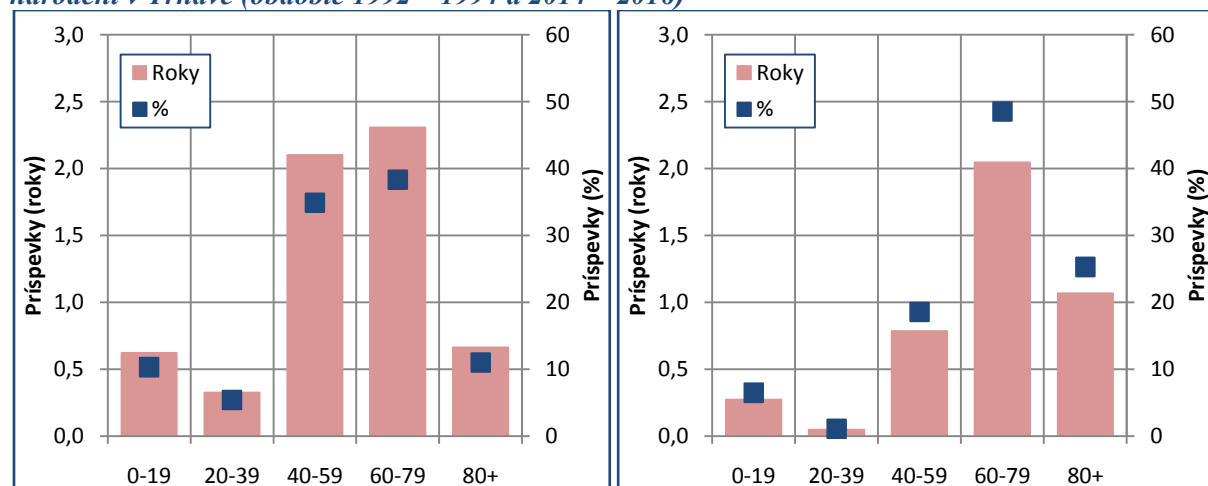
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 177 a 178: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Trenčíne (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

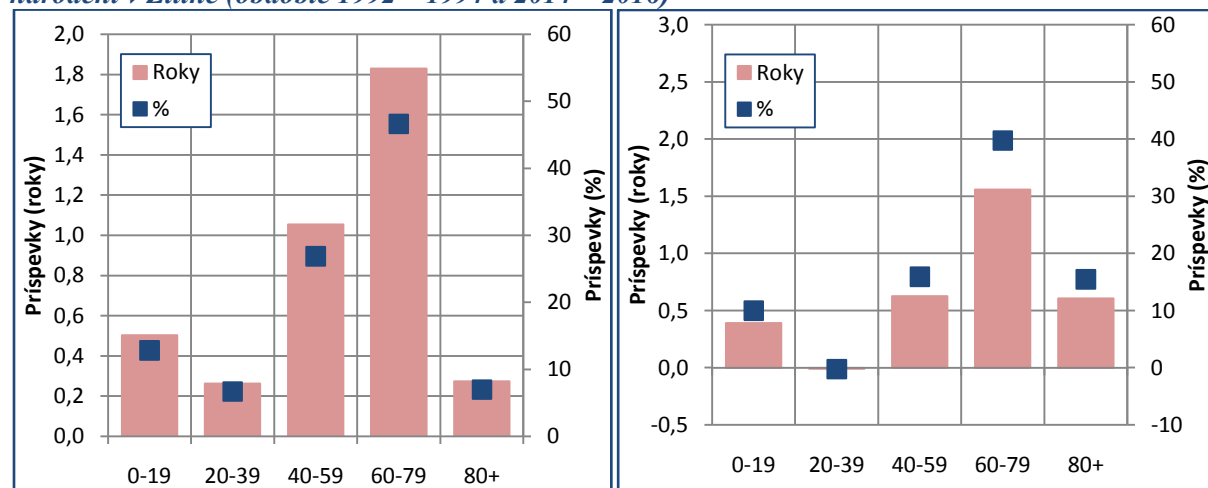
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 179 a 180: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Trnave (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 181 a 182: Absolútne a relatívne príspevky k rozdielu strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Žiline (obdobie 1992 – 1994 a 2014 – 2016)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

V ženskej časti populácie najväčších miest sa na predlžovaní života najväčšou mierou (40 – 60 %) podieľalo zlepšovanie úmrtnostných pomerov vo veku 60 – 79 rokov. Dôležitým bolo aj zníženie úmrtnosti v mladšom (40 – 59 rokov) a staršom veku (80 a viac rokov), kde sa nachádzalo ďalších 10 – 25 % z celkového nárastu. V najmladších vekoch sa zdá, že potenciál zlepšovania je značne vyčerpaný o čom svedčia aj pomerne nízke úrovne príspevkov v absolútnom i relatívnom vyjadrení (pozri obr. 161 – 182).

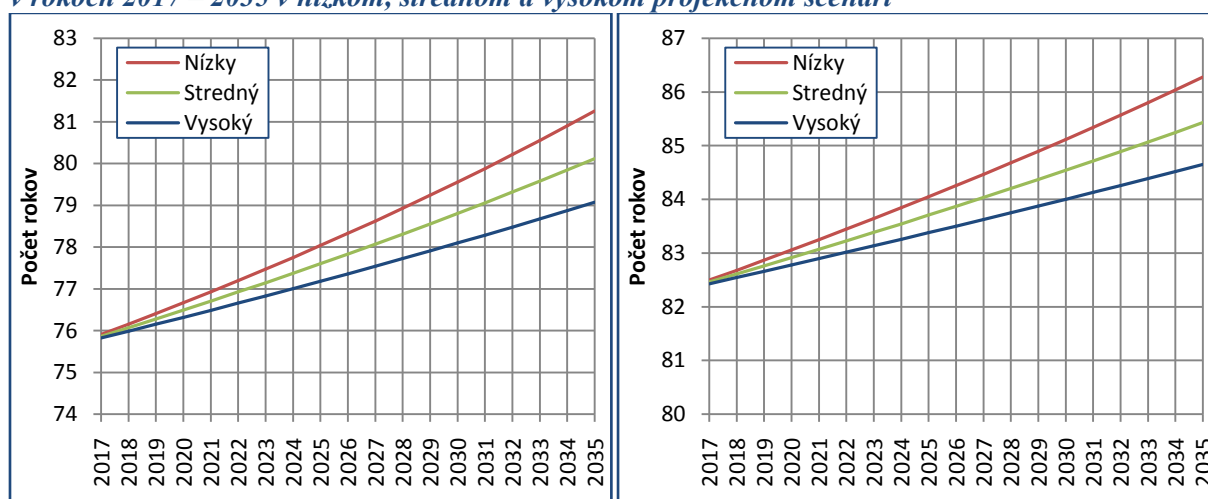
6.3 Predpoklady budúceho vývoja úmrtnosti

Jednorozmerná dekompozícia nám umožňuje predovšetkým identifikovať príčiny rozdielov v stredných dĺžkach života pri narodení, najst' vekové skupiny, v ktorých vývoj úmrtnostných pomerov najviac ovplyvnil celkové zmeny, ako aj určiť tie vekové skupiny, ktoré dlhšie zostávajú hlavným priestorom na ďalšie zlepšovanie a sú v súčasnosti príčinou zaostávania za najvyspelejšími krajinami sveta. Za účelom ich identifikovania sme vypracovali jednorozmernú dekompozíciu rozdielov strednej dĺžky života medzi sledovanými mestami a populáciami Švédska (muži) a Francúzska (ženy). Vo všeobecnosti sa ukázalo, že kým v mladších a najmladších vekových skupinách v mladších a najmladších vekových skupinách sa potenciál na ďalšie znižovanie úmrtnosti už do značnej miery vyčerpal a nie je možné predpokladať ďalšie výraznejšie zvyšovanie pravdepodobností prežitia, rozhodujúcim pre prognózované obdobie u mužov bude to, ako sa bude vyvíjať úmrtnosť v staršom produktívnom a poproduktívnom veku. U žien ide nielen o poproduktívny vek, ale v čoraz väčšej miere aj o najstaršiu vekovú skupinu 80 a viac rokov.

Hlavným predpokladom vo všetkých troch vývojových scenároch úmrtnosti sledovaných miest Slovenska je pokračovanie zlepšovania úmrtnostných pomerov u oboch pohlaví a vo všetkých vekových skupinách. Pri stanovení dynamiky, rozsahu a samotného vekového rozloženie týchto zmien sme sa opierali o vyššie uvedený potenciál znižovania úmrtnosti, ktorý v jednotlivých najväčších mestách Slovenska bol identifikovaný. Aj keď proces predlžovania života pozorujeme vo všetkých sídlach, samotná dynamika je do určitej miery rôzna. Súčasne tiež platí, že rýchlosť s akou sa zvyšuje hodnota strednej dĺžky života zaostáva za najúspešnejšími krajinami a Slovensko, ako aj populácie jeho najväčších miest naďalej pomerne výrazne zaostávajú za demograficky najvyspelejšími regiónmi Európy. Pri stanovovaní jednotlivých scenárov sme preto vychádzali z definovaného potenciálu, jeho rozloženia podľa veku a pohlavia. Preto v súlade s vyššie uvedeným očakávame vo všetkých troch variantoch predovšetkým pokles úmrtnosti v staršom produktívnom a poproduktívnom veku. Najmä u žien by sa ťažisko zmien v úmrtnostných pomeroch malo presunúť do čoraz vyššieho veku. Zlepšovanie úmrtnosti v týchto vekových skupinách však s najväčšou pravdepodobnosťou nebude prebiehať až s takou dynamikou ako pri vyčerpávaní potenciálu

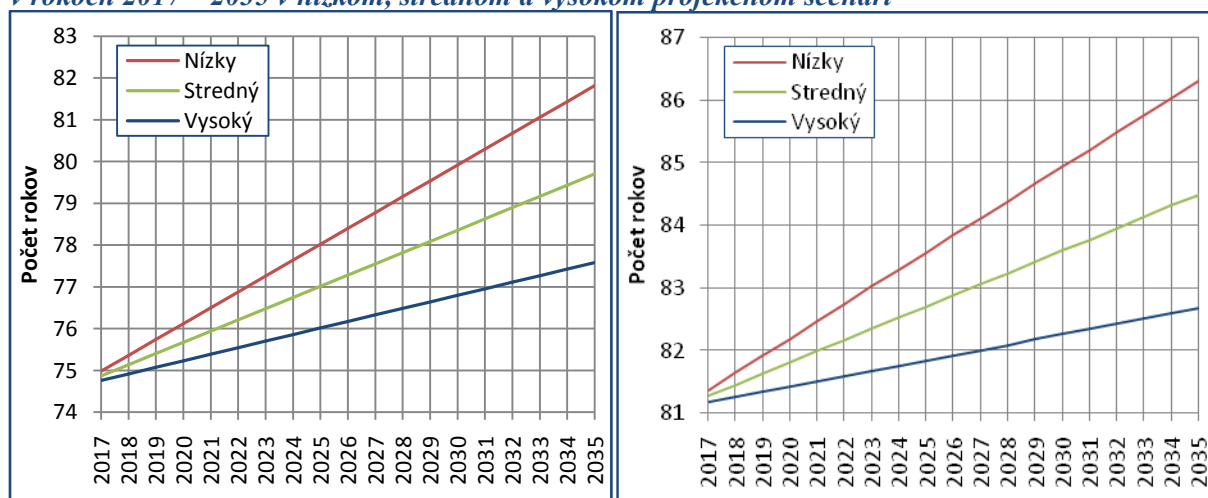
v strednom produktívnom veku. To by mohlo ku koncu prognózovaného obdobia ovplyvňovať aj rýchlosť s akou sa bude stredná dĺžka života zvyšovať. Rozdiel medzi jednotlivými vývojovými scenármi procesu úmrtnosti spočíva v dynamike presadzovania uvedených zmien, pričom za najpravdepodobnejší pokladáme stredný variant. Najrýchlejšie znižovanie úmrtnosti sa očakáva vo všetkých mestách v nízkom variante a najpomalšie vo vysokom scenári. Súčasťou našich predpokladov o budúcom vývoji úmrtnostných pomerov je tiež ďalšie pokračovanie znižovania mužskej nadúmrtnosti a tým konvergenencie hodnôt stredných dĺžok života mužov a žien pri narodení. Detailne prognózovaný vývoj stredných dĺžok života mužov a žien pri narodení v každom zo sledovaných miest Slovenska v období rokov 2017 – 2035 umožňuje sledovať nasledujúca séria obr. 183 – 204.

Obr. 183 a 184: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Banskej Bystrici v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

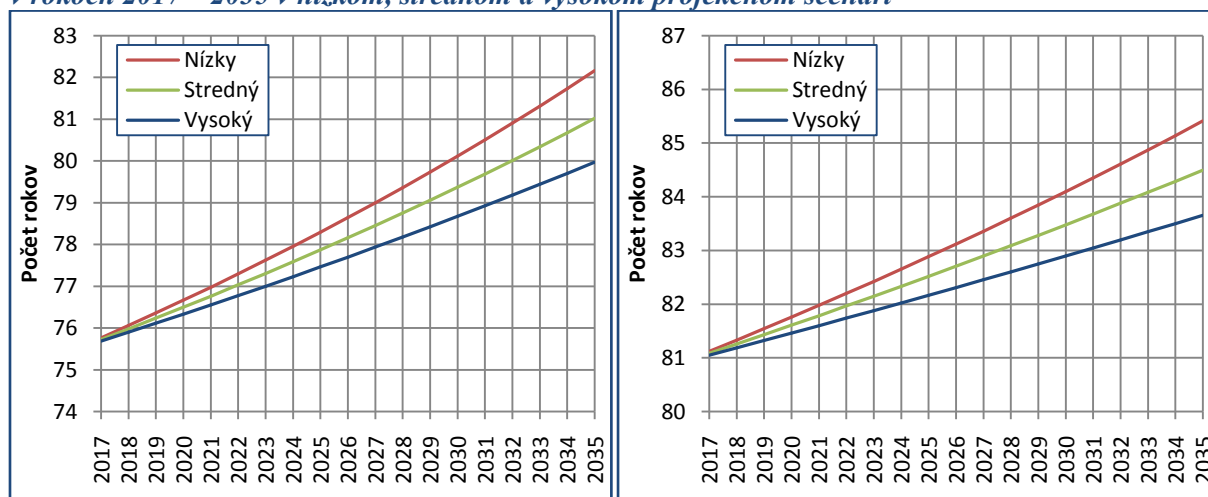
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 185 a 186: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Bratislave v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

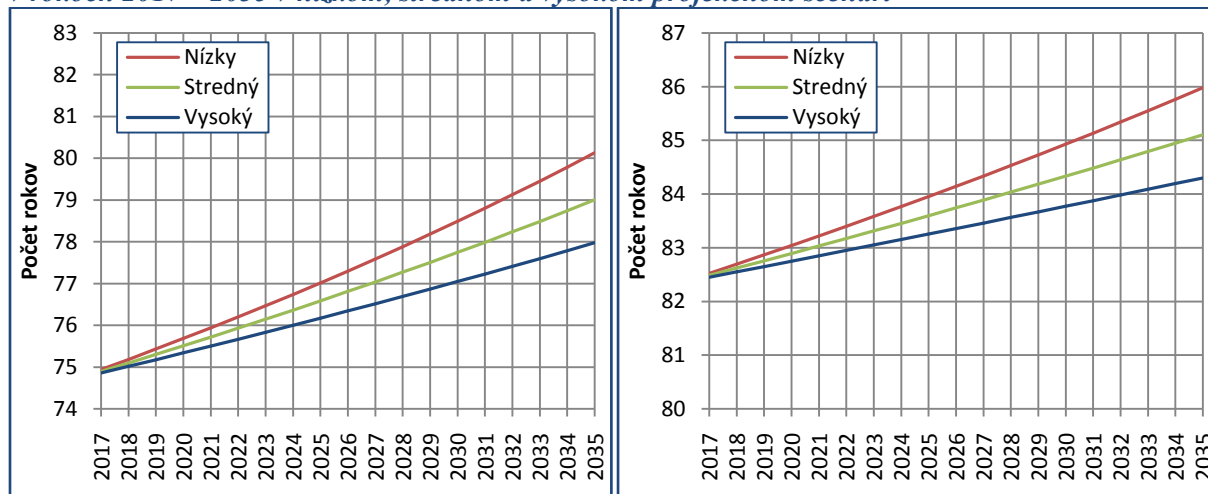
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 187 a 188: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Košiciach v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

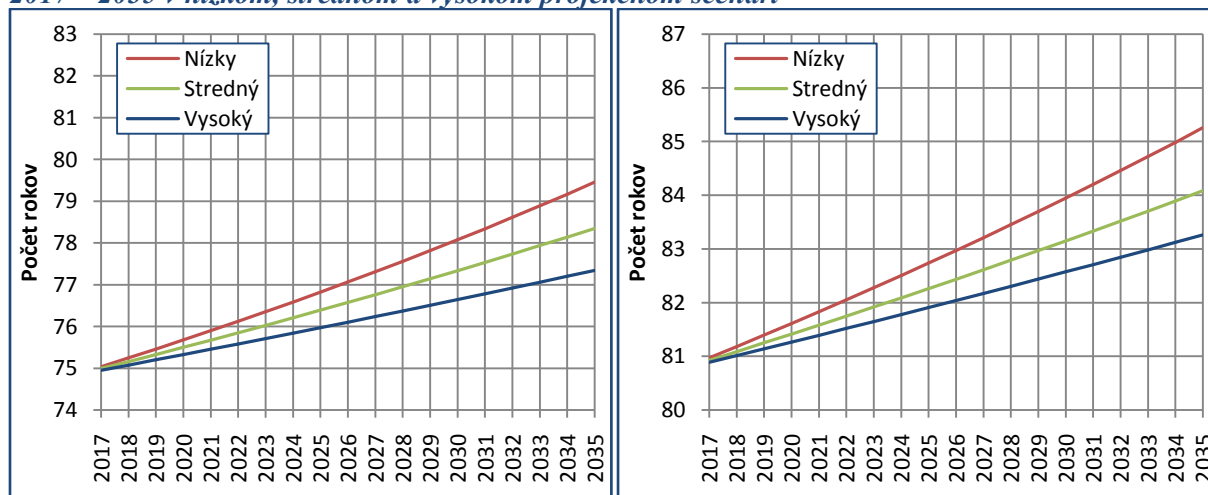
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 189 a 190: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Martine v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

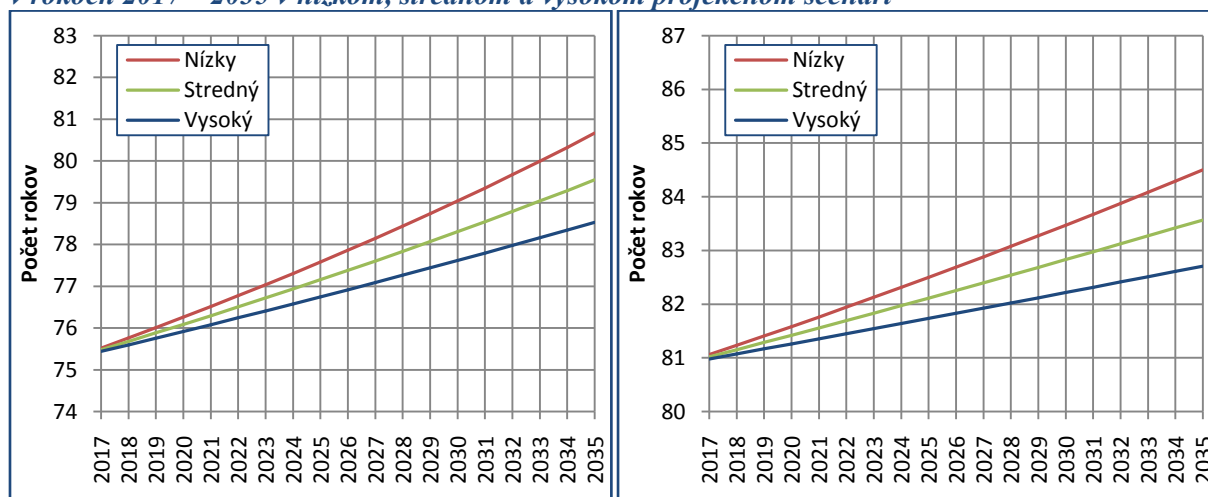
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 191 a 192: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Nitre v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

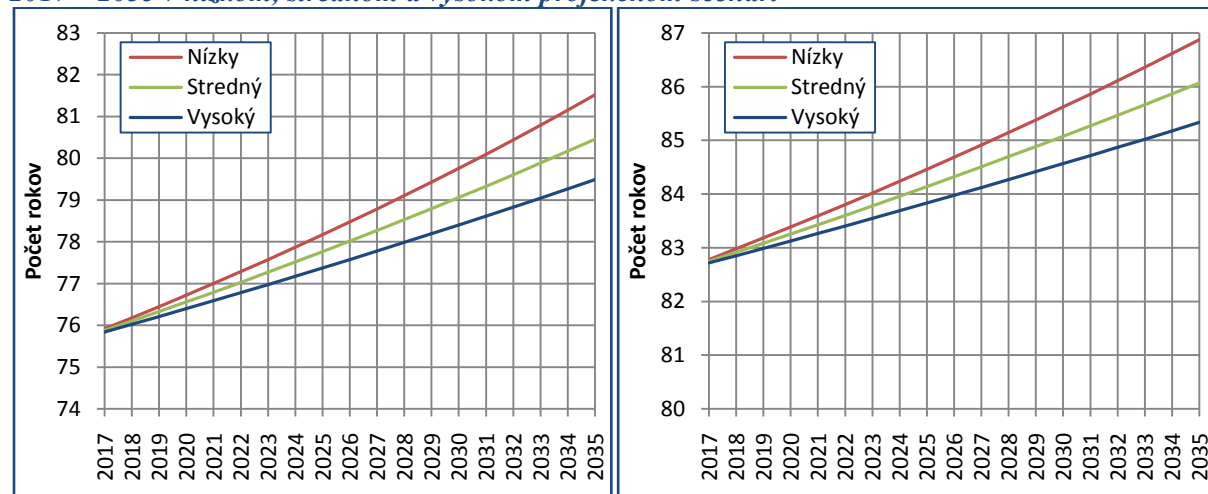
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 193 a 194: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Poprade v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

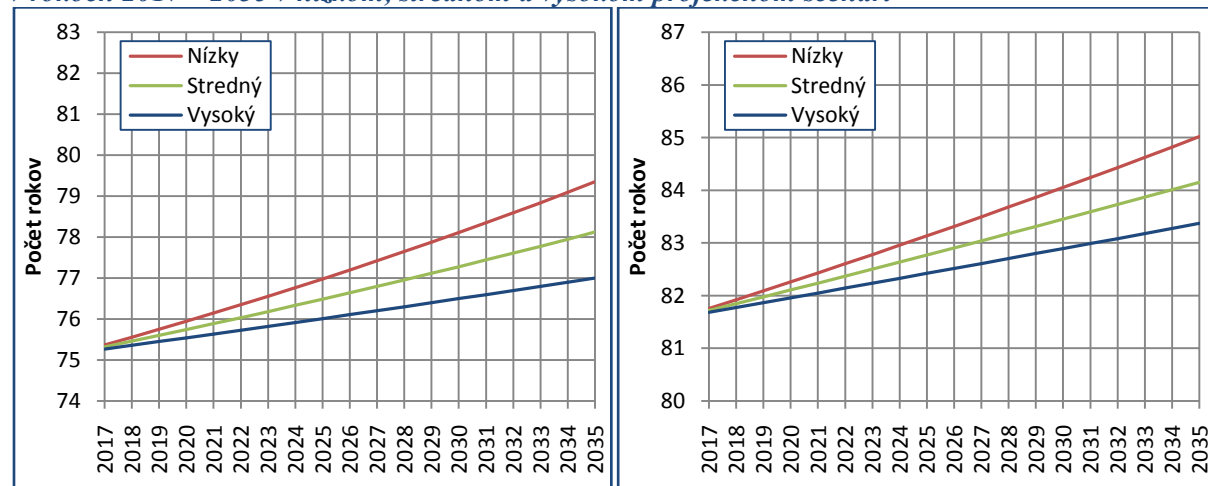
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 195 a 196: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Prešove v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

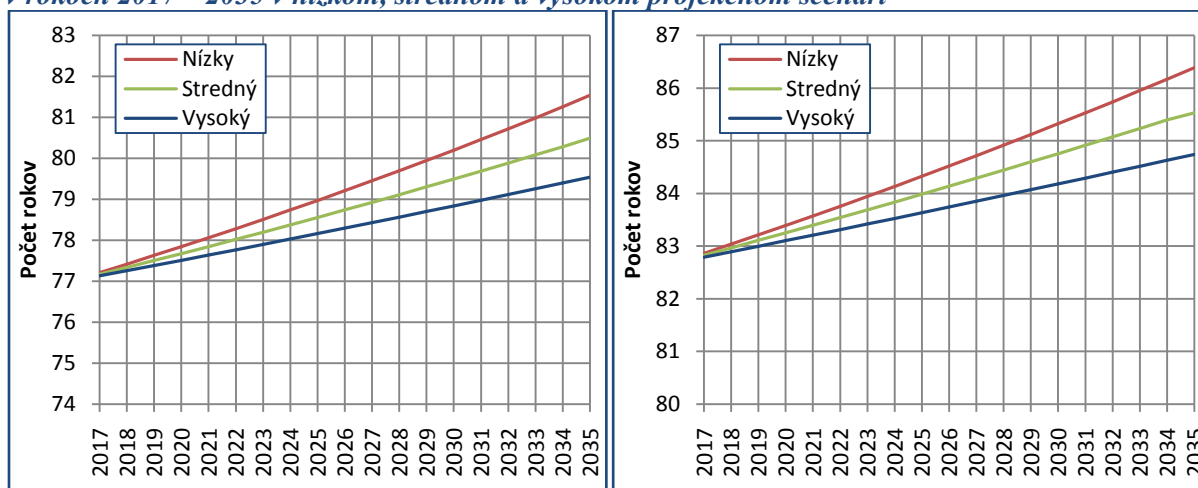
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 197 a 198: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Prievidzi v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

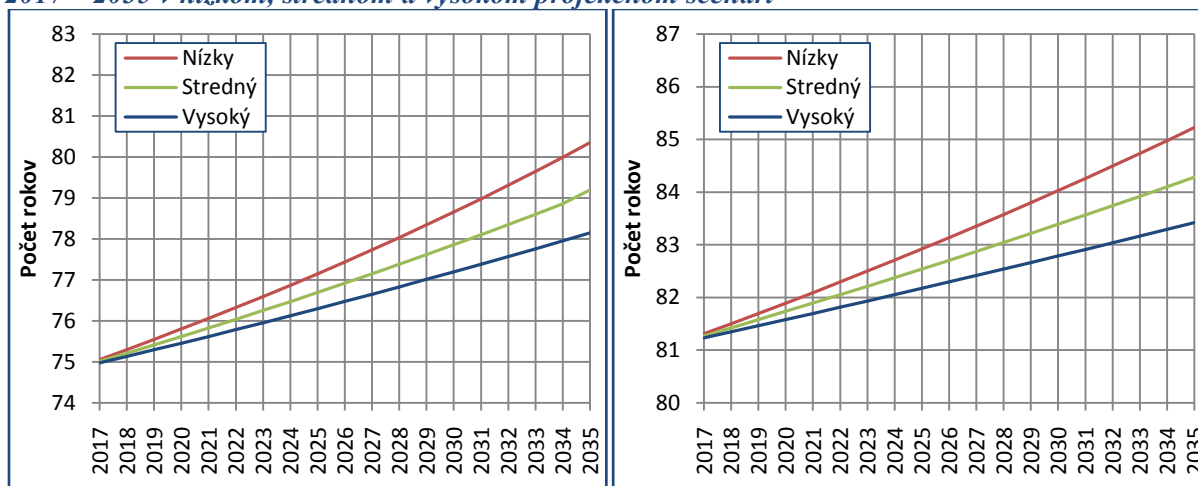
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 199 a 200: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Trenčíne v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

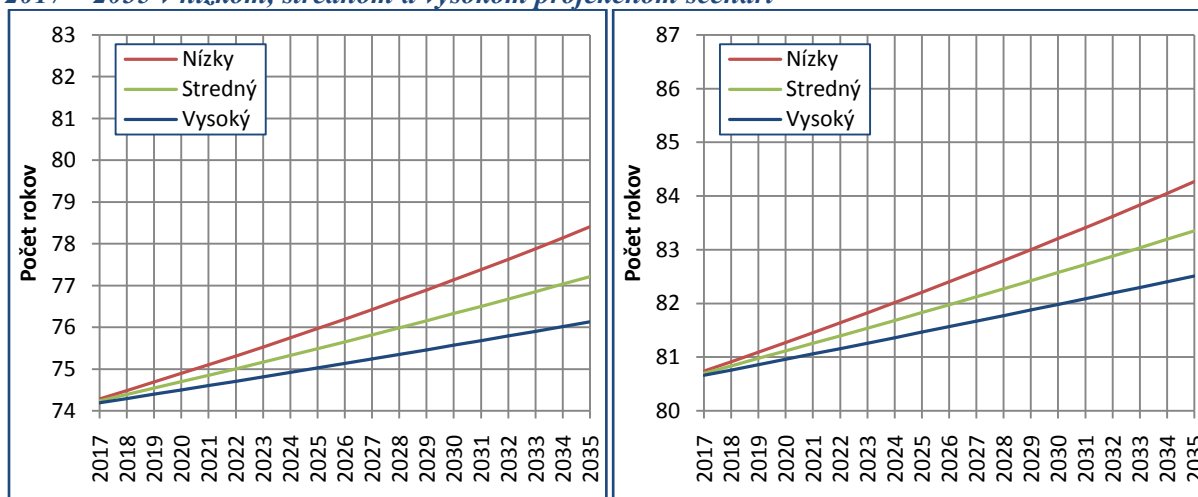
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 201 a 202: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Trnave v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 203 a 204: Očakávaný vývoj strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení v Žiline v rokoch 2017 – 2035 v nízkom, strednom a vysokom projekčnom scenári

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

7. Migrácia

7.1. Základné výsledky analýzy a koncepčné východiská prognózy migrácie

Migrácia v mestách, ako relatívne menších populačných jednotkách v porovnaní s regionálnymi celkami (napríklad krajinami) a celoštátnou úrovňou, zohráva veľkú úlohu. Pokles prirodzenej reprodukcie, zníženie fertility, zníženie prirodzených prírastkov váhu migrácie prirodzeným spôsobom zvyšuje. Okrem analýzy a predikcie exogénnych faktorov, ktoré sú kľúčové pre úspešnú prognózu migrácie, je nesmierne dôležitá analýza a vysvetlenie doterajších trendov vo vývoji dvoch hlavných migračných komponentov, migračných smerov, príčin migrácie. Je dôležité určiť, v akom štádiu urbánneho vývoja sa mestá nachádzajú a aké sú potenciálne vývojové „poruchy“ vo svetle migrácie. Tá predstavuje jednoznačne jeden z hlavných indikátorov, lakmusových papierikov v urbánnom vývoji mesta. Je zrejmé, že nie všetky trendy a z nich odvodené štádiá vývoja miest v západných krajinách v minulosti, možno bez kritickej analýzy prebrať a aplikovať na vývoj miest na Slovensku. Ouředníček (2011) poukazuje na zriedkavý výskyt štyroch fáz (nielen) v západnej Európe tak ako ich navrhli Klaasen a Scimemi v roku 1981. Pri predikovaní migrácie je nevyhnutné pracovať s teoretickými konceptmi i empirickými zisteniami ohľadom potenciálnych fáz urbánneho vývoja, avšak rovnako dôležité je pristupovať k nim opatrne, najmä s ohľadom na špecifiká vývoja post-socialistických krajín.

Navyše, súbor 11 prognózovaných miest je značne heterogénny, nielen z hľadiska ich veľkosti, pozície v urbánnom systéme, či z hľadiska vekového zloženia, ale aj z hľadiska ich pozície (resp. pozície ich funkčných regiónov) v regionálnej štruktúre Slovenska, z hľadiska aktuálneho stavu a vývoja regionálnych disparít, ak chápeme mestá ako prirodzené „póly“ polarizujúce regionálny vývoj a rozvoj v príslušných územiach. V zmysle členení viacerých autorov (Korec a Ondoš 2006, Rajčáková a Švecová 2009 a ďalší) možno rozdeliť územie Slovenska do niekoľkých typov z hľadiska úrovne regionálneho rozvoja, resp. úspešnosti transformácie. Z hľadiska rozdelenia Korca a kol. (2005) je zrejmé, že najväčšie mestá Slovenska sa nachádzajú prevažne na území „bohatšieho západu“ (resp. niekde na jeho pomyselnnej hranici) spolu s „ostrovom“ Košice - Prešov v rámci východného Slovenska, avšak napriek tomu sú z hľadiska sociálno-ekonomického rozvoja medzi nimi výrazné rozdiely. Stačí spomenúť výšku a význam zahraničných investícií, kde dominujú západoslovenské mestá, či mieru nezamestnanosti, hoci v posledných rokoch začína jej váha

ako diferenčného faktora klesať. Tieto exogénne faktory vrátane faktora makropolitologickej atraktivity, hrajú a budú hrať mimoriadnu úlohu vo vývoji miest a sprostredkovane aj vo vývoji ich migrácie.

Migrácia ako komplexný fenomén citlivo, bezpochyby najcitlivejšie zo všetkých troch demografických komponentov, reaguje na vyššie uvedené faktory. Je preto najťažšie predikovateľným komponentom s vysokou mierou neurčitosti, náročným odhaľovaním trendov a potenciálne silným stochastickým komponentom vývoja. Mestá predstavujú prirodzene migračne otvorené populácie, ktorých prognózy sú náchylnejšie na viaceré zdroje prognostických chýb, čo sa migrácie týka. Mihály a Divinský, eds. (2011) konštatujú, že celkom prirodzene rastie neurčitosť a náročnosť prognózovateľnosti migrácie s rastúcou časovou vzdialenosťou, teda čím viac je vzdialený horizont prognózy. V dlhodobom horizonte považujú za neprognozovateľné imigráciu za prácou, nelegálnu migráciu, návratovú imigráciu, i emigráciu za prácou, a aj v strednodobom horizonte ich považujú síce za prognózovateľné, ale obtiažne. V zhode s týmito autormi treba skonštatovať, že prognózovať migráciu na obdobie dlhšie ako 10 rokov je spojené s vysokou mierou neurčitosti. V prípade prognózy migrácie miest môžu byť výrazné chyby vo východiskových vekových štruktúrach, náhodné fluktuácie a časové výkyvy ale aj chyby vyplývajúce z nesprávnej interpretácie resp. posúdenia pozorovaných trendov. Prognóza migrácie miest je viac o všeobecnom vystihnutí trendov ako o presnom prognózovaní podľa jednotiek veku, je skôr o priblížení sa k čo najpresnejšiemu vystihnutiu vývojových trajektórií v dlhodobom pohľade a odhadu rozloženia podľa hlavných vekových skupín obyvateľstva. V prípade migrácie je veľmi vhodný tiež simulačný prístup, kedy odhad budúceho vývoja nie je prognózou, ale projekciou. Projekcia je podmienená, poukazuje na to, aký bude resp. lepšie povedané aký by bol vývoj počtu obyvateľov a vekovej skladby, ak by migrácia bola stanovená ad hoc, to jest napríklad ak by migrácia zostala rovnaká ako v súčasnosti, ak by došlo k jej strojnásobeniu, a pod. Sú to paušálne stanovené podmienky, ktoré simulujú vývoj, ale nemusia byť budúcou realitou (bližšie k tejto téme pozri Bleha 2006).

V prípade deterministického, to znamená variantného prístupu k prognózovaniu, je nutné zohľadniť tieto prognostické riziká v rozpätí krajných scenárov (nízky a vysoký). Vystihnutie budúcich trendov vo vývoji prisťahovaných a vyst'ahovaných na základe štrukturálnej analýzy príčin migrácie, analýzy a predikcie migračných smerov, je nutnou, nie však postačujúcou podmienkou úspešnej prognózy migrácie predmetných miest. Kľúčové je vidieť migráciu v kontexte štádií urbánneho vývoja Slovenska a miest samotných, a regionálneho vývoja Slovenska. Okrem toho je nevyhnutné korektne predikovať parametre vekového zloženia prisťahovaných, vyst'ahovaných, vo finále teda vekové zloženie migračného salda. Vzhľadom na dynamicky sa vyvíjajúcu vekovú skladbu miest, ktorá je navyše značne nerovnomerná, to nie je jednoduchá úloha. Vekovo-migračný profil miest sa môže meniť spolu s vekovou skladbou miest a zdrojových oblastí migrácie.

Okrem vyššie spomenutých problémov a prognostických výziev je samostatnou výzvou vystihnúť zahraničnej a vnútornej zložky migrácie. Sú prepojené a samostatné zároveň. Váha vnútornej migrácie je stále podstatne vyššia, avšak evidencia zahraničnej (e)migrácie je zaťažená vyššou chybou. V prípade väčších miest (najmä Bratislavy) však zároveň môžeme hovoriť aj o výraznom zaťažení chybou vyplývajúcou z podhodnotenia vnútorných suburbanizačných tokov (Šveda a Podolák 2014) a naopak tiež neprihlasovanie obyvateľov na trvalý pobyt v mestách, zatiaľ veľmi ťažko kvantifikovateľný, ktorý sa prejavuje najviac v absolútnom vyjadrení v hlavnom meste Bratislava. V prípade prognóz migrácie miest je úplne nevyhnutné okrem makroregionálnych aspektov, napríklad makropolohovej atraktivity zdôraznenej v štúdií Korca a kol. (2005, op. cit.), ktorá sa prejavuje v prípade SR aktuálne V–Z gradientom migrácie, zamerať pozornosť na mesto a jeho zázemie, na denný urbánny systém resp. funkčný (mestský) región miest. Delimitáciou funkčných regiónov sa zaoberal v niekoľkých štúdiách Bezák (1990, 2000), a tiež Halás a kol. (2014). Všetkých 11 najväčších miest Slovenska predstavuje jadro príslušných funkčných regiónov, bez ohľadu na použitú metódu delimitácie. Vo všetkých týchto funkčných regiónoch dochádza k dennej interakcii jadra a zázemia, ktorú predstavuje predovšetkým dochádzka za prácou, do škôl, za službami a iné. Suburbanizácia je svojím spôsobom prejavom tejto interakcie mesta (jadra) a jeho zázemia, resp. interakcie priestorových jednotiek celého funkčného regiónu navzájom. Skúmaním (nielen) geografických aspektov suburbanizácie, zväčša parciálne za jednotlivé najväčšie mestá Slovenska sa zaoberala početná skupina autorov, počet štúdií možno rátať na desiatky, v prípade Bratislavy to boli okrem iných štúdia Slavíka a kol. (2011), v prípade Košíc analýzy Nestorovej - Dickej (2006, 2013), v prípade mesta Prešov (Matlovič a Sedláková 2007), či Nitry (Czaková 2009, 2010), a ďalšie. Syntetický pohľad na vzťah väčších miest a ich funkčných regiónov prináša vo svojej štúdií Novotný (2011). Na základe hodnôt čistej migrácie jadier a zázemí najväčších slovenských miest sa pokúša o ich zaradenie do jednotlivých štádií urbánneho vývoja podľa niektorých publikovaných koncepcií z literatúry. Čo sa týka čistej migrácie, v zásade možno hovoriť o stabilnej alebo narastajúcej strate miest a raste zázemia miest (hodnotené v tejto práci je obdobie 2001 – 2010). To svedčí o pomerne výraznom náraste intenzity suburbanizácie, pričom do štádia suburbanizácie spadajú najväčšie mestá takmer bez výnimky. Na základe údajov do roku 2000 je v prípade Bratislavy nesporné, že suburbanizácia sa začala výraznejšie prejavovať už koncom predchádzajúceho milénia. Zároveň v prípade Bratislavy neplatí konštatovanie, že s migračným rastom zázemia je spojený migračný úbytok jadra (hlavného mesta v jeho administratívnych hraniciach). Empirické údaje za obdobie 2011 – 2016 dokladujú pokračovanie stavu „roztvorených nožníc“, čo sa týka migračnej bilancie miest a zázemí v hraniciach ich funkčných regiónov, s výnimkou hlavného mesta, v ktorého prípade pomerne výrazne migračne rastie jadro i zázemie.

Výsledky z hľadiska migračného vývoja najväčších miest v posledných 15 – 20 rokoch možno zhrnúť nasledovne:

1. Čo sa týka vnútornej migrácie v rámci SR, s výnimkou Bratislavy všetky ostatné *najväčšie mestá v posledných 15 rokoch zaznamenali záporné migračné saldo*. Bratislava je v posledných 10 rokoch migračne zisková, pričom na tomto migračnom zisku sa v poslednom období podieľajú vo väčšej miere čisté migračné toky z väčších vzdialeností, zo stredného i východného Slovenska. Migračná atraktivita Bratislavy tak dokáže kompenzovať emigračné tendencie do zázemia hlavného mesta. Na opačnom konci rebríčka sú na základe údajov z posledných troch – štyroch dostupných rokov Prievidza a Martin, kde je tendencia prehľbovania migračných strát najvýraznejšia.
2. *Zázemia najväčších miest sú v tomto období v prevažnej väčšine prípadov (a analyzovaných rokov) migračne ziskové*. Analýza migračných smerov potvrdzuje trendy rezidenčnej suburbanizácie, podľa všetkého v rôznych jej vývojových štádiách.
3. S výnimkou mesta Martin, sa *migračná strata z vnútorného sťahovania u ostatných miest znižuje alebo je stabilná*. Z hľadiska dvoch zložiek čistej migrácie všetky mestá zaznamenávajú v posledných 5 – 7 rokoch nárast počtu prisťahovaných z územia SR, najvýraznejší je v Žiline, Trenčíne, Bratislave, najmenej výrazný je v Košiciach, Banskej Bystrici a Martine. Počet vystáňovaných do iných obcí v rámci Slovenska má najvýraznejší rastový trend v prípade miest Martin, Žilina, Trnava, Nitra a Prievidza. Zvyšuje sa počet vystáňovaných aj na väčšie vzdialenosti (Kakaš 2017). Možno skonštatovať, že najväčšie mestá prispievajú k výraznejšej priestorovej redistribúcii obyvateľstva vplyvom migračných pohybov, aj keď intenzita redistribúcie zďaleka nedosahuje hodnoty z obdobia socializmu.
4. *Zahraničná migrácia má podstatne nižší vplyv z hľadiska obratu, čistej migrácie i migračnej efektívnosti*, aj keď práve v najväčších mestách je jej vplyv relatívne najvýraznejší. Zároveň sú trendy viac nestabilné v čase. Počet prisťahovaných zo zahraničia je sumárne v posledných troch štyroch rokoch o niečo vyšší ako v 90. rokoch, ale nemožno hovoriť o výraznom náraste. Hospodársky boom do približne roku 2007 (po vstupe do EÚ) utlmený následnou hospodárskou krízou sa výraznejšie prejavil na počte prisťahovaných iba v prípade Bratislavy, Prievidze, Nitry, Trenčína a v Žiline. Na počet prisťahovaných mali vplyv aj jednorazové udalosti, ako vstup významných investorov (napríklad zjavný nárast salda zahraničnej migrácie v Nitre v roku 2016). V posledných rokoch počet prisťahovaných nepresahuje hodnotu 2 osoby v prepočte na tisíc obyvateľov, s výnimkou Bratislavy s prudkým nárastom zaznamenaným po roku 2014. Sú to však stále približne 5 – 7 krát nižšie hodnoty ako v prípade vnútornej migrácie. Počty vystáňovaných do zahraničia sú v čase ešte viac volatilné. Čistá migrácia (migračná strata/zisk) v zásade osciluje okolo hodnoty 0, prevažne v kladných hodnotách do hodnoty maximálne 2 obyvatelia na 1000 obyvateľov. Vzhľadom na problémy s evidenciou (predovšetkým) vystáňovaných je nevyhnutné zahraničnú migráciu hodnotiť mimoriadne opatrne. Navyše, od roku 2012

nie sú deti narodené v zahraničí, ktoré ich matky registrujú a zároveň prihlásia na trvalý pobyt na Slovensku (čo nemusí znamenať, že sa s nimi na Slovensko aj fakticky reálne prisťahovali), evidované v rámci štatistiky pôrodov, ale v rámci prisťahovaných osôb. De iure (ale nie de facto) to spôsobuje nárast počtu prisťahovaných do Slovenskej republiky.

5. Vplyv *migrácie na vývoj počtu obyvateľov nie je nezanedbateľný*, aj keď v kontexte predošlej socialistickej rapidnej urbanizácie podstatne nižší. Ak mesto stráca ročne 3 – 5 obyvateľov z tisíc (toto je najčastejší interval v súbore analyzovaných miest), v priebehu 20 rokov ide o stratu 6 až 10 %, navyše existujú ďalšie sekundárne straty (obyvatelia a páry vo veku najvyššej reprodukcie).
6. Na lokálnej úrovni je počet obyvateľov mimoriadne dôležitým indikátorom celkového vývoja vidieckych obcí i miest, avšak rovnako dôležitou charakteristikou je veková skladba, absolútne a relatívne zastúpenie obyvateľov podľa veku a tiež podľa pohlavia. *Migrácia v najväčších mestách ovplyvňuje aj vekovú skladbu a skladbu podľa pohlavia.*
7. Migrácia je proces *pohlavne selektívny*. Z hľadiska *zahraničnej migrácie* vo väčšine miest bol sumárny zisk zo zahraničnej migrácie za obdobie 1996 – 2016 tvorený dominantne vďaka mužskej zložke, v niektorých prípadoch dokonca muži vykazujú kladné, a ženy naopak záporné migračné saldo, alebo obe zložky za 21 rokov vykázali záporné migračné saldo (Banská Bystrica, Prievidza, Prešov).
8. *Selektívnosť podľa pohlavia sa prejavuje aj v prípade vnútornej migrácie.* V posledných troch hodnotených rokoch 2014 až 2016 je jediným ziskovým mestom z hľadiska vnútornej migrácie iba hlavné mesto Bratislava, pričom 62% migračného prírastku zabezpečila migrácia žien. Ostatné mestá sú v danom období migračne stratové. Strata sťahovaním je bez výnimky vždy vyššia v prípade mužov, muži v poslednom období generujú do 55 % z celkovej migračnej straty mesta, v prípade Banskej Bystrice, Trnavy a Trenčína okolo 60 %. Situácia je teda odlišná v porovnaní so situáciou čo sa týka zahraničnej migrácie. Tam je migračný zisk generovaný mužmi, a to v oveľa vyššej miere, v niektorých mestách výlučne vďaka mužskej zložke populácie.
9. Ak sa pozrieme na mestá z hľadiska *prírastku zo zahraničnej migrácie podľa veku* v posledných troch hodnotených rokoch (2014 – 2016), jedným spoločným znakom je výrazné zastúpenie 0-ročných detí na celkovom migračnom zisku miest od roku 2012 (pozri bod 4 vyššie). Napríklad v prípade Bratislavy, je sumárny prírastok zo zahraničnej migrácie v rokoch 2012 až 2016 viac ako 1300 osôb, avšak po odpočítaní kategórie 0-ročných je to iba 551 osôb. Druhým spoločným znakom miest je fakt, že podľa veku je prírastok značne nevyrovnaný, medziročne s vysokými výkyvmi (ak hodnotíme jednotky veku, a nie širšie, napríklad 5-ročné vekové skupiny). Okrem znakov spoločných pre celú skupinu hodnotených miest, sú viditeľné aj podstatné

odlišnosti. S istou dávkou zjednodušenia mestá môžeme rozdeliť na dve základné skupiny (na základe hodnotenia posledných dostupných údajov 2014 – 2016). Prvá skupina miest stráca zahraničnou migráciou obyvateľstvo v reprodukčnom veku, v ostatných vekoch sú zisky alebo straty podstatne menej výrazné. Do tejto skupiny možno zaradiť Poprad, Prešov, Prievidzu, Banskú Bystricu. Do druhej skupiny patria Bratislava, Košice, Nitra (výrazný nárast v roku 2017), čiastočne Trnava a Žilina (výrazný vrchol v kategórii dvadsiatnikov). U zvyšných miest vekové vzorce prírastkov/úbytkov neboli tak výrazné. V kontexte problémov s evidenciou zahraničnej emigrácie, je nutné tieto výsledky hodnotiť s opatrnosťou, avšak nemožno od nich abstrahovať.

10. *Vnútorne sťahovanie má podstatne výraznejší vplyv na zmeny vo vekovom zložení analyzovaných mestských populácií.* V zhode so situáciou na národnej úrovni, je podstatná časť migrácie koncentrovaná do produktívneho veku, avšak mestá sa navzájom v niektorých aspektoch odlišujú. Osobitný typ predstavuje Bratislava. Zisk z vnútorného sťahovania veľmi výrazný vo veku približne od 20 do 35 rokov. Straty v detskom a staršom produktívnom veku nie sú tak výrazné, aby kompenzovali migračný zisk v skupine 20 – 35 ročných. Do druhej skupiny z hľadiska vekového profilu migračného salda možno zaradiť Košice, Trnavu, Žilinu, čiastočne Nitru a Banskú Bystricu, kde profil vykazuje tieto znaky, avšak nie tak jednoznačne. V týchto piatich mestách je signifikantný migračný zisk v kategórii 20 až 35 ročných obyvateľov, a migračná strata v kategórii detí a staršej produktívnej zložky obyvateľstva. Mestá Martin, Poprad, Prešov, Prievidza, Trenčín vykazujú väčšie či menšie migračné straty v podstate v celom vekovom spektre.

7.2 Predpoklady budúceho vývoja migrácie

Aj keď 11 najväčších miest Slovenska určite nemožno z hľadiska migrácie hodnotiť ako homogénnu skupinu, existuje niekoľko spoločných znakov resp. exogénnych a endogénnych faktorov, z ktorých sa vychádza pri kreovaní hypotézy a predpokladov ich budúceho migračného vývoja.

- a) *Všeobecné predpoklady:* Na najvyššej úrovni je nutné postulovať všeobecné, generálne (mimo-demografické) predpoklady. Tieto sa týkajú regionálneho rozvoja a regionálnych rozdielov, pozície miest v urbánnom systéme, pozície miest v rámci ich funkčných regiónov, vývoja rozdielov v ekonomickej kondícii miest (napríklad z hľadiska príchodu zahraničných investorov, rovnováhy z hľadiska ponuky a dopytu na regionálnych trhoch práce), diverzity pracovných ponúk, keďže migrácia je v súčasnosti výrazne ekonomicky, resp. pracovne podmienená, predovšetkým (ale nie

výlučne) migrácia na väčšiu vzdialenosť. Možno sa však domnievať, že obyvatelia spolu s rastúcou kvalitou života budú čoraz viac zohľadňovať vývoj kvality života v mestách, ale aj lokálne politiky najmä z hľadiska family-friendly opatrení, dopravy, parkovania a iné. Jedným z ďalších faktorov je vývoj cien nehnuteľností predovšetkým z hľadiska rozdielov cien medzi mestom a jeho suburbánnym zázemím, a tiež bytovej a rozvojovej politiky mesta a obcí v zázemí, ktorá môže formovať intenzitu a smery suburbanizačných migračných tokov.

Všetky vyššie zmienené všeobecné faktory vplyvajú na vnútornú migráciu, viaceré z nich ale ovplyvňujú aj zahraničnú migráciu. Keďže predkladaná prognóza je založená na registrácii trvalého pobytu, do migrácie a resp. predpokladov migrácie sú zahrnutí aj všetci cudzinci, občania EÚ ale aj tretích krajín, ktorí sa na Slovensku prihlásia na trvalý pobyt, a to bez ohľadu na dôvody pobytu a bez ohľadu na predpokladanú dĺžku pobytu v Slovenskej republike a bez ohľadu na ich status. Je zrejmé, že najmä v prípade pracovníkov z tretích krajín ide často o dočasné pobyty, a ich fluktuácia je vyššia. Naopak, u obyvateľov, ktorí sa rozhodli natrvalo žiť na Slovensku (napríklad vstúpili do manželstva s občanom SR) a žiadajú aj o slovenské občianstvo, je oveľa pravdepodobnejšie že budú súčasťou „skutočného“ teda de facto prírastku.

Všetky vyššie zmienené faktory na úrovni všeobecných predpokladov môžu pôsobiť aditívne, multiplikatívne, kontraproduktívne, iba výnimočne bez akýchkoľvek vzájomných vplyvov. Zároveň je zrejmé, aké náročné je všetky tieto exogénne faktory predikovať a následne modelovať, kvantifikovať ich vplyv na samotnú migráciu. Toto je veľmi výpovedný dôkaz o mieri neurčitosti predikcií migrácie na úrovni miest. Zotrvačnosť trendov navyše nie je taká vysoká ako v prípade plodnosti a úmrtnosti, ktoré sú vo svojej podstate omnoho viac číro demografickými procesmi. Zmena trendov, fluktuácie a náhodné výkyvy sú pre migráciu viac typické.

- b) *Súhrnné demografické predpoklady:* v prípade migrácie ide predovšetkým o predpoklady týkajúce sa migračného salda a migračného obratu (to znamená úrovne imigrácie a emigrácie), smerov migrácie. Vystihnutie budúceho trendu počtu prisťahovaných a vystáňovaných je kľúčové, pričom je úplné nevyhnutné a kľúčové zohľadniť predpoklady faktorov z bodu a.
- c) *Detailné demografické predpoklady:* imigračnú aj emigračnú zložku je nevyhnutné kalibrovať podľa veku. Súhrnný počet prisťahovaných a vystáňovaných sa musí rozdeliť podľa jednotiek veku (alebo vekových skupín), musí sa teda určiť vekový profil prisťahovaných a vystáňovaných. Rozdielom týchto dvoch profilov sa získa vekový profil migračného salda. Namiesto počtov vystáňovaných podľa veku je možné využiť vekovo-špecifické pravdepodobnosti vystáňovania, v tejto prognóze však neboli aplikované. Kalibrácia na úrovni smerom od súhrnných k detailným predpokladom a naopak prebieha vo viacerých iteráciách. V prípade kalibrácie podľa

veku, teda v prípade kreovania vekových profilov migrácie, je nevyhnutné zohľadňovať niekoľko vnútorných a niekoľko vonkajších faktorov. Medzi vnútorné faktory sa zaraďuje predovšetkým vekové zloženie a posuny v životných dráhach, ktoré prebiehajú po roku 1989 a nie sú stále celkom ukončené. Patrí sem napríklad neskoršie rodičovstvo. Populácie miest zároveň starnú, podobne ako starne populácia potenciálnych zdrojových oblastí migrácie. V tejto súvislosti očakávame mierne starnutie vekového profilu migrantov, keďže základňa potenciálnych migrantov bude väčšia vo vyššom veku a naopak. Osobitnú pozornosť je nevyhnutné venovať migrácii seniorov, kde dochádza k istým medzigeneračným posunom (Kakaš a Bleha 2017). Vzhľadom na predpokladaný nárast strednej dĺžky života, nárast ekonomickej aktivity (najmä mladších) seniorov, a predovšetkým nárast ich počtu v kontexte demografického starnutia, bude váha seniorov v migračnom profile miest narastať. Okrem vekového zloženia sa mení aj zloženie podľa rodinného stavu a štruktúra cenzových domácností

Sumárne predpoklady vývoja migrácie, ktoré vo finálnej fáze vyúsťujú do kalibrácie detailných parametrov modelu, a ktoré sú viac či menej platné pre všetky dané mestá, sú nasledovné:

1. Hlavným predpokladom vývoja migrácie 11 najväčších miest Slovenskej republiky je nárast migračného zisku, resp. pokles migračných úbytkov, v niektorých prípadoch preklopenie zo záporných úbytkových do kladných prírastkových čísel. Rast zisku z migrácie resp. pokles úbytkov z migrácie bude v rámci prognózovaných miest diferencovaný. Existujú dva kľúčové faktory z hľadiska úspešnosti prognózy. Kľúčovým pre čo najpresnejšie predikovanie budúcej migrácie je vystihnutie odozvy migrácie na vývoj regionálnych nerovností, predovšetkým na nerovnosti na národnom trhu práce, veľkosť resp. gradient push a pull faktorov predovšetkým vo východo – západnom smere, ktorý by mal v dlhodobom horizonte klesať napriek tomu, že regionálne nerovnomernosti budú na Slovensku dlhodobo aktuálne. Súčasne platí, že takmer všetky mestá zo skupiny, predovšetkým prirodzené centrá vyšších územných celkov by mohli byť prirodzenými „polarizátormi“ na medziregionálnej úrovni, to jest mohli by polarizovať širšie okolie v kontexte binárneho vzťahu jadro-periféria, vychádzajúc z teórie pólov rastu z 50. rokov 20. storočia, a na ňu čiastočne nadväzujúcej Friedmannovej teórie (Friedmann 1966) polarizovaného rozvoja zo 60. rokov minulého storočia (bližšie k prehľadu teórií napríklad Blažek a Uhlíř 2011).
2. Váha zahraničnej migrácie bude v dlhodobom horizonte stúpať, podiel na celkovom migračnom obrate a na migračnom prírastku sa bude zvyšovať, predovšetkým kvôli imigračnej zložke, nárast podielu sa ale v jednotlivých mestách bude odlišovať.
3. Zastúpenie mužov a žien na migrácii by sa nemalo výraznejšie meniť, pričom v rámci vnútornej migrácie dôjde k málo výraznému posunu smerom k zastúpeniu 50:50,

v prípade zahraničnej migrácie predpokladáme zachovanie pozície mužskej migrácie na prírastkoch, pričom ale by sa podiel žien a mužov mal viac navzájom priblížiť.

4. Vekový profil migrantov mierne zostarne, váha veku po 35 roku života na migračnej výmene stúpne u mužov aj žien, zvýši sa absolútna a čiastočne i relatívna mobilita (miery) obyvateľov vo veku 50 rokov a viac. Dominantnú pozíciu, čo sa migračného obratu a prírastku týka, ale stále bude mať vek reprodukčno - produktívny, od približne 20 – 23 až do 35 – 38 rokov s tendenciou mierneho posunu tohto vekového intervalu, pričom je tento posun limitovaný fázovaním jednotlivých životných stratégií a dráh, ktoré majú obmedzenú hornú hranicu.
5. V prípade prognóz súboru územných jednotiek, predovšetkým ak ich počet je rádovo niekoľko desiatok či stoviek, a ak tvoria bez zvyšku súčasť vyššieho územného celku (napríklad súbor 79 okresov Slovenska), sa zvykne využívať typizácia regionálnych populácií, a pre vytvorené typy sú kreované scenáre budúceho vývoja (prípadne sa využívajú multiregionálne prístupy - Rees 1983, Rogers 1995). Tento postup má výhody i nevýhody. Hlavnou výhodou je zjednodušenie predikcie parametrov, toto zjednodušenie je zároveň rizikom, pretože môže zakryť niektoré špecifiká, ktoré na prvý pohľad nie sú dôležité. Navyše, územné celky - regionálne populácie sa môžu počas prognózovaného obdobia preskupovať, typizácia je platná iba pre aktuálny, súčasný stav. V prípade predkladanej prognózy ide o 11 mestských populácií, ktoré navyše netvoria uzavretý systém. Predpoklady pre každé mesto boli kreované separovane. Spracované boli tri scenáre migrácie, pričom stredný je chápaný ako najpravdepodobnejší, nízky a vysoký scenár sú niečo ako „mantinely“ budúceho vývoja migrácie, za ktorá by jej vývoj nemal ísť ak nedôjde vyslovene k extrémnym zmenám a nečakaným zlomom v sociálno-ekonomickom a regionálnom vývoji.

Vybrané konkrétne východiská pre jednotlivé mestá sú uvedené nasledovne, pričom prehľad hodnôt predpokladaného migračného salda v troch variantoch uvádzame v Prílohe 3 na s. 255.

V prípade *Bratislavy* je východiskom prognóza hlavného mesta publikovaná v roku 2017 (Šprocha, Bleha a Vaňo 2017). V menovanej štúdii je rozšírený komentár k migračným predpokladom. V prípade Bratislavy v strednom a vysokom scenári sa počíta s nárastom migračného salda na hodnoty 2000 až 2500 obyvateľov ročne. V nízkom scenári by kladné migračné saldo nemalo klesnúť nižšie ako na približne 1200 obyvateľov ročne. V prípade Bratislavy je však najvypuklejší problém ohľadom evidencie obyvateľov, rozdiel medzi faktickým obyvateľstvom a populáciou prihlásený na trvalý pobyt je pomerne vysoký. Súčasne však istá časť faktických obyvateľov suburbánnej zóny má trvalý pobyt neprehlásený, a oficiálne sú obyvateľmi Bratislavy.

Košice, druhé najväčšie mesto Slovenskej republiky, je po Bratislave celkom jednoznačne centrom druhého rádu. Publikácia autorov Slavík a kol. (2016) stanovuje Košiciam druhé miesto vo väčšine parciálnych indikátorov a tiež samozrejme v komplexnom, syntetickom hodnotení. Saldo vnútorného sťahovania je posledných približne 10 rokov relatívne stabilné

na úrovni okolo mínus 4 obyvatelia na 1000 obyvateľov stredného stavu, čo v absolútnom vyjadrení predstavuje ročný úbytok okolo -600 až -800 obyvateľov. V rámci funkčného regiónu mesta celkom jednoznačne prebieha proces suburbanizácie. Zároveň platí, že okresy Košického kraja vrátane mesta Košice strácajú v poslednom období obyvateľstvo na úkor západného Slovenska, predovšetkým funkčného regiónu Bratislavy a mesta Bratislava, a to v podstatne väčšej miere ako tomu bolo pred 15 – 20 rokmi. Počet prisťahovaných do Bratislavy z tohto kraja stúpol za toto obdobie trojnásobne. Predpokladáme, že takáto relatívne intenzívna miera vysťahovania v smere západ-východ bude časovo obmedzená, taktiež by malo dôjsť k postupnému poklesu intenzity suburbanizácie. Toto sú dva hlavné faktory predikovaných poklesov strát z vnútornej migrácie a preklopenia strát na zisky v druhej polovici prognózovaného obdobia. Súčasná štruktúra migračného salda podľa veku indikuje zisky vo vekoch od 20 do 35 rokov, a straty v detskom veku a v staršom produktívnom veku. Očakáva sa postupné znižovanie strát a nárast migračného zisku v mladšom veku (s rôznou intenzitou v strednom resp. vysokom scenári) a zníženie celkových migračných strát v nízkom variante, pričom v strednom a vysokom variante by Košice mali byť už pred horizontom 2035 migračne ziskovým mestom, čo sa týka vnútornej migrácie, a zisk posilní zvýšená zahraničná imigrácia a tým zvýšené prírastky zo zahraničného sťahovania, predovšetkým v mladšom produktívnom veku. Celkovo by tak Košice mohli dosahovať kladné ročné migračné saldo na úrovni 400 obyvateľov v strednom variante, kladné migračné saldo by malo byť ale aj v nízkom variante vďaka zahraničnej zložke (do nej sú však započítavané aj deti narodené Slovenkám v zahraničí).

Po Bratislave a Košiciach podľa štúdie Slavíka a kol. (2016, op. cit.) v poradí komplexných centier po Bratislave a Košiciach s istým odstupom nasledujú Žilina, Nitra, Prešov, Banská Bystrica a Trnava, pričom rozdiel medzi Banskou Bystricou a niečo populačne menšou Trnavou je iba veľmi tesný. Všetky tieto mestá sú najdôležitejšie centrá osídlenia, sú to prirodzené centrá vyšších územných celkov (diskutabilná je Trnava). Sú to zároveň univerzitné centrá, čo má vplyv na formovanie smerov ale najmä vzdelanostného a vekového profilu migrantov. V celej tejto skupine odhadujeme v najpravdepodobnejšom strednom variante zníženie migračných strát, ktoré však bude prebiehať s rôznou intenzitou, v nadväznosti na aktuálnu fázu vývoja suburbanizačných procesov a na polohu a komplexný potenciál miest z hľadiska predpokladanej migračnej atraktivity. Vo všeobecnosti sa v tejto skupine miest počíta s nižšími stratami vo vekoch približne 35 – 50 rokov, a so zvyšovaním prírastkov vo veku 23 – 25 až 35 rokov s miernym starnutím vekového profilu migračného salda. Nárast prírastkov resp. pokles strát zaznamená aj zahraničný migračný komponent, u oboch pohlaví, ktoré boli predikované individuálne.

Mesto *Žilina* aktuálne stráca obyvateľov sťahovaním, väčšou mierou sa tomto fakte podieľa vnútorné sťahovanie, na strate sa podieľajú väčšou mierou muži, avšak rozdiely medzi pohlaviami nie sú stabilné v čase. Z hľadiska zahraničného sťahovania naopak väčšiu stratu obyvateľstva generuje ženská zložka. Predikovaný je pokles migračných strát,

predikovaným koncovým stavom je kladné migračné saldo vo všetkých troch variantoch migrácie.

Mesto *Banská Bystrica* vykazuje podobné migračné charakteristiky ako *Žilina*. Aj v prípade tohto mesta je prognózovaný pokles intenzity emigrácie v kombinácii s rastom imigračných prúdov, vrátane zahraničnej migrácie, absolútne prírastky by mali byť o niečo nižšie ako v prípade iba o niečo ľudnatejšej *Žiliny*, v strednom variante by kladné hodnoty migračného salda mohli byť realitou niekedy po rok 2025. *Banská Bystrica* je excentricky lokalizované krajské centrum podpriemerne rozvinutej južnej časti stredného Slovenska, pri zachovaní vnútro-regionálnych nerovností by z toho mohla ťažiť (čo sa týka imigračného komponentu). Na druhej strane, mesto samé zažíva istý odliv obyvateľstva do západnejšie položených krajov Slovenska.

Mesto *Nitra* s približne rovnako veľkou populáciou ako *Žilina* a *Banská Bystrica*, dosahovala na v posledných rokoch o niečo väčšie migračné straty ako dve spomínané mestá, na ktorých sa z hľadiska sťahovania takmer identickou mierou podieľajú muži a ženy (samozrejme medziročne pomer mužov a žien varíruje). Zapríčinil to najmä rastúci trend počtu vystťahovaných do obcí v rámci Slovenska. Na druhej strane, v roku 2016 výrazne stúpol počet prisťahovaných zo zahraničia, po období rastu prisťahovaných z územia SR nastal pokles v poslednom roku 2016. *Nitra* v rámci skupiny krajských miest zažíva v dobe prípravy tejto prognózy asi najturbulentnejší vývoj, a predikcia migrácie mesta je veľkou výzvou. Príchod veľkého investora zamával nielen migračnou bilanciou, ale aj trhom s bytmi a ďalšími aspektmi života a vývoja mesta. Očakávať možno pokles migračných strát z hľadiska vnútorného sťahovania, nárast počtu prisťahovaných z územia SR aj zo zahraničia, pričom, by sa to malo diať najmä v prvej tretine prognózovaného obdobia. Súčasne možno počítať s postupným znižovaním intenzity suburbanizácie, avšak až v druhej polovici prognózovaného obdobia. *Nitra* by mala ťažiť aj zo svojej polohy v rámci západného Slovenska a aktuálneho východno-západného migračného gradientu, hoci sa počíta s jeho poklesom. Vo všetkých troch variantoch by *Nitra* mala dosiahnuť postupne kladné migračné saldo, a to vďaka prírastku zo zahraničného sťahovania a vďaka postupnému poklesu straty a následnému rastu aj vďaka vnútornému sťahovaniu.

Hoci mesto *Trnava* je z hľadiska počtu obyvateľov menšie ako vyššie uvedené sídla vyšších územných celkov, z hľadiska charakteru migrácie resp. migračného profilu má k nim relatívne blízko. Charakteristickou črtou migrácie je v prípade *Trnavy* zreteľný, kontinuálny nárast počtu prisťahovaných z obcí v rámci Slovenska, po roku 2000 však začal výraznejšie rásť aj počet vystťahovaných, predovšetkým do zázemia mesta. Sumárne, najvýraznejší úbytok spôsobený vnútornou migráciou bol zaznamenaný v období rokov 2006 až 2008, aktuálne hodnoty sú z pohľadu straty dva krát nižšie oproti spomenutému obdobiu, avšak stále pomerne vysoké (v relatívnom vyjadrení niekde na úrovni *Žiliny* či *Nitry*). Mesto zároveň vykazuje podobný vekovo-migračný profil, to znamená najvýraznejšie zisky z vnútornej migrácie vo vekoch od zhruba 22 do 33 rokov, a migračný úbytok v predproduktívnom

a staršom produktívnom veku. Migračné predpoklady čo sa týka vnútornej aj zahraničnej migrácie sú analogické ako v prípade vyššie spomenutých miest, teda v zásade optimistické z pohľadu mesta samotného. Vo všetkých troch variantoch by sa v rôznom čase mala dostať čistá migrácia do kladných hodnôt, vďaka obom komponentom, teda vnútornej i zahraničnej migrácii.

Mesto *Prešov* sa migračnými charakteristikami od vyššie spomenutých, približne rovnako populačne veľkých miest, čiastočne odlišuje. Z hľadiska počtu obyvateľov si upevňuje tretiu pozíciu v rebríčku, a počtom obyvateľov podľa trvalého pobytu odskočilo od štvrtej Žiliny už takmer na 8 tisíc obyvateľov. Napriek tomu však sťahovaním obyvateľstvo stráca. Počet oficiálne vystahovaných do zahraničia i prisťahovaných zo zahraničia mierne v posledných 5 – 6 rokoch mierne rástol, pričom saldo je relatívne stabilné oscilujúce okolo hodnoty 0, mesto teda zahraničnou migráciou obyvateľstvo ani nestráca ani nezískava. Týmto sa výraznejšie nevymyká z priemeru miest do 100 tisíc obyvateľov. Väčšie sú však rozdiely z hľadiska vnútornej migrácie. Úbytok sa pohybuje na hodnote 4 promile ročne a viac, trend počtu vystahovaných je rastúci, sú to migrácie na kratšie ale aj väčšie vzdialenosti, teda medzi-krajské migrácie. Najväčší rozdiel oproti Nitre či Žiline je viditeľný v aktuálnom vekovom profile migračného salda. V mladšom produktívnom veku Prešov obyvateľstvo relatívne výrazne stráca, kým ostatné krajské mestá obyvateľov v tejto kategórii získavajú. Je ale nutné skonštatovať, že profil je výrazne nevyrovnaný naprieč vekovým spektrom a medziročné kolísanie je pomerne vysoké. V zásade ale obyvateľov Prešov strácal v posledných rokoch v každom veku, s pár nie príliš signifikantnými výnimkami v jednotlivých rokoch a vekoch. Dá sa predpokladať, že táto odlišnosť súvisí s pomerne značným, nadpriemerne vysokým vystahovaním obyvateľov vo veku 20 – 35 rokov z mesta, keďže počet prisťahovaných v tomto veku je tiež výrazný, v súčte ale nestačí vykryť migračnú stratu. Hlavným predpokladom je, že migračná strata by sa mohla postupne znižovať, avšak vzhľadom na súčasné odlišnosti vyplývajúce zrejme z faktora makropolohovej atraktivity, bude znižovanie úbytkov pomalšie ako vo vyššie uvedených mestách, na zreteli treba mať aj relatívnu blízkosť Košíc, centra vyššej hierarchickej úrovne. Mesto Prešov by tak malo dosiahnuť kladné migračné saldo iba vo vysokom, najviac optimistickom variante.

Mesto *Trenčín* je najmenším krajským mestom na Slovensku. Spolu s mestami Martin a Poprad predstavujú jediné tri 50-tisícové mestá na Slovensku. Prievídza už je pod hranicou 50 tisíc obyvateľov. Z pohľadu vnútornej migrácie sa v posledných rokoch migračná strata mesta výrazne znížila, a je aktuálne v relatívnom vyjadrení najnižšia po Bratislave (vyjadrená ako priemer rokov 2014 – 2016), pričom sa však v roku 2015 a 2016 strata prehĺbila o hodnotu približne 100 obyvateľov za rok, na čom sa približne z dvoch tretín podieľal pokles prisťahovaných, a z jednej tretiny nárast vystahovaných do iných obcí SR. Aktuálny vekový profil migračného salda je podobný ako zaznamenáva Nitra či Trnava, teda väčšie krajské mestá, a mesto Trenčín sa tým čiastočne odlišuje od ostatných 50-tisícových miest. V prípade

zahraničnej migrácie v tomto meste je zaujímavou skutočnosťou, že sa v omnoho väčšej miere ako v iných mestách prejavili migračné výkyvy súvisiace s hospodárskym boomom a následnou krízou spred 10 rokov (prudký rast a potom prepád zahraničnej čistej migrácie), aktuálne sú hodnoty blízke nule. Aj v prípade mesta Trenčín, podobne ako v ostatných krajských mestách západného Slovenska prognóza počíta s poklesom migračných strát a postupne aj s migračným prírastkom.

Mesto *Martin* má takmer rovnaký počet obyvateľov ako mesto Trenčín, neplní však funkciu sídla vyššieho územného celku. Už od konca 90. rokov 20. storočia v meste stúpa počet vystahovaných do obcí v rámci SR, a pri relatívne stabilnom počte prisťahovaných (z hľadiska dlhodobého trendu) sa tým prehĺbuje strata z vnútorného sťahovania. Z tohto hľadiska ide v posledných rokoch spolu s Prievidzou o mesto s najintenzívnejším úbytkom (približne mínus 8 obyvateľov na tisíc obyvateľov za rok), zatiaľ čo v prípade Trenčína je strata zhruba 5x nižšia. Vekový profil migračného salda je podobný profilu mesta Prešov, úbytkové sú takmer všetky vekové kategórie. Emigrácia prebieha na kratšiu vzdialenosť - do zázemia, bližších krajských miest, ale aj na väčšiu vzdialenosť smerom na západné Slovensko. V prípade mesta je predpokladaný pokles celkovej ročnej migračnej straty, avšak iba vo vysokom variante je predikovaný návrat do pásma mierneho migračného zisku približne na začiatku poslednej tretiny prognózovaného obdobia.

Mesto *Poprad* s obdobným počtom obyvateľov ako Martin zaznamenáva migračný úbytok vnútorným sťahovaním, v posledných rokoch o niečo nižším ako Martin, stále však na úrovni okolo 5 promile ročne. Aj v prípade tohto mesta sa počíta s pozvoľným poklesom úbytku, celkovo je prognóza niečo menej optimistická, keď v horizonte prognózy by mal byť Poprad na hladine veľmi nízkeho prírastku. Suburbanizácia v menších mestách analyzovanej skupiny bude podľa všetkého doznievať dlhšiu dobu, úlohu zohrá aj pozícia mesta v rámci Slovenskej republiky v kontexte regionálnych nerovností.

Mesto *Prievidza* má v súbore hodnotených miest špecifickú pozíciu. V priebehu hodnoteného obdobia sa jej počet obyvateľov znížil najvýraznejšie, a stratila pozíciu takzvaného 50 tisícového mesta (na základe oficiálne prihlásených osôb na trvalý pobyt), čo malo dopad aj na mestské financie. Aj keď počet prisťahovaných do mesta z územia SR sa v posledných 10 – 12 rokoch zvyšuje, rovnako sa zvyšuje aj počet vystahovaných, a posledné roky osciluje okolo hodnoty 20 vystahovaných na 1000 obyvateľov ročne, čo je najviac v skupine najväčších miest. Z hľadiska rozdielu medzi počtom prisťahovaných a vystahovaných sa Prievidza pohybuje v úbytkovom intervale 8 až 12 obyvateľov na 1000 obyvateľov ročne, pričom v tejto negatívnej štatistike je na špici (Buček a Bleha 2013). Zahraničná migrácia nehrá tak významnú úlohu čo sa migračného obratu aj salda týka. V prípade Prievidze možno predpokladať iba veľmi mierne znižovanie migračných úbytkov, pričom v nízkom variante bude pokles úbytkov mierny a dlhotrvajúci.

8. Demografické štruktúry

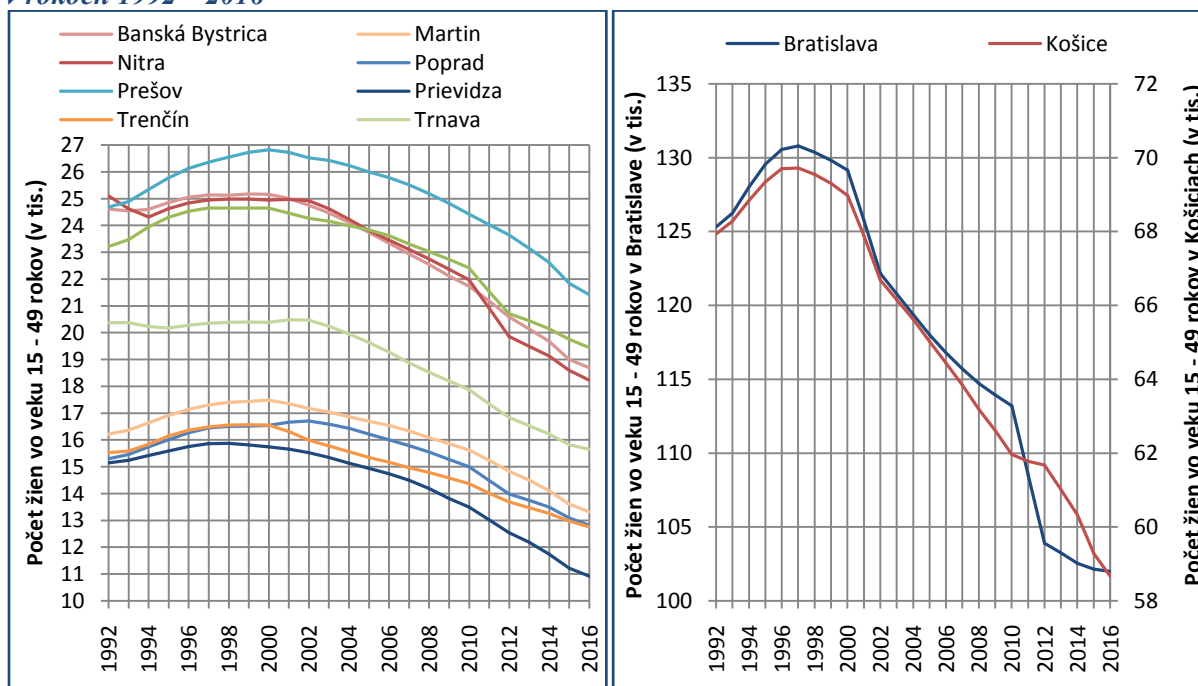
Populácie najväčších miest Slovenska nie je možné vnímať jednoducho len ako súbor osôb, ale vo svojej podstate ide o viac či menej zložitý systém rôzne stabilných kolektív. Ich identifikácia je založená na rôznych kritériách, pričom pre demografickú reprodukciu a budúci populačný vývoj najdôležitejšiu úlohu zohrávajú štruktúry vymedzované podľa veku, pohlavia, rodinného stavu, najvyššieho dosiahnutého vzdelania a ekonomickej aktivity. Svojou početnosťou predstavujú v jednotlivých mestách pomerne veľké populačné kolektivity. Ukazuje sa, že uvedené štrukturálne znaky majú na Slovensku veľmi dôležitý vplyv na formovanie intenzity, charakteru a časovania jednotlivých demografických procesov, a preto ich analýza v populácii najväčších miest predstavuje veľmi dôležitý podporný rámec pre rozhodovacie procesy nastavenia vývojových scenárov. Navyše, určité špecifiká v zložení obyvateľstva niektorých miest prinášajú s najväčšou pravdepodobnosťou odpovede na niektoré zásadné otázky odlišnej dynamiky transformácie reprodukčného správania a jej súčasného a budúceho smerovania.

8.1 Vek a pohlavie

Zloženie obyvateľstva podľa veku a pohlavia predstavuje dva základné štrukturálne znaky. Ich podrobnejšie poznanie umožňuje hlbšiu analýzu stavu a zmien demografickej reprodukcie a tým aj populačného vývoja v najväčších mestách Slovenska. Je potrebné si uvedomiť, že súčasná veková štruktúra je výsledkom predchádzajúceho populačného vývoja, hlavných demografických procesov pôrodnosti, úmrtnosti a migrácie, ale odráža v sebe aj rodinné správania a všetky podstatné spoločenské zmeny, ktoré podmienili jej formovanie. Okrem toho zloženie miestnych populácií podľa veku a pohlavia priamo ovplyvňuje nielen súčasný ale budúci populačný vývoj. V kombinácii s intenzitou plodnosti a úmrtnosti formuje generácie narodených a kohorty zomretých. Nesmieme tiež zabúdať, že s vekovou štruktúrou súvisí aj formovanie ďalších dôležitých štruktúr, ako je zloženie podľa vzdelania, rodinného stavu, ekonomickej aktivity a v neposlednej rade a samotný charakter cenových domácností. Samotný efekt vekovej štruktúry na budúce smerovanie populácií najväčších miest sa znásobuje s prítomnosťou a rozsahom existujúcich vekových nerovnomerností. Plasticky to môžeme vidieť na príklade dvoch najväčších skupín generácií, ktoré sa narodili v 50. a 70. rokoch, navyše v mestách umocnených ešte značnými migračnými ziskami pred rokom 1989.

Mladšie zo spomínaných generácií vstupovali na začiatku 90. rokov do reprodukčného veku a prinášali tak zväčšenie reprodukčného potenciálu. Ten bol navyše ešte umocnený prítomnosťou početných generácií z druhej polovice 40. a z 50. rokov. Práve tie však na začiatku nového milénia začali reprodukčný vek opúšťať a nahrádzané boli čoraz početne menšími kohortami z 80. rokov. V kombinácii s migračnými stratami, ktoré sa týkali predovšetkým mladých osôb v produktívnom a reprodukčnom veku vo väčšine sledovaných miest počet žien vo veku 15 – 49 rokov začína klesať. Tento trend je možné očakávať aj v blízkej budúcnosti, pretože do poreprodukčného veku sa postupne budú dostávať početné generácie žien narodené v 70. rokoch, pričom reprodukčnú základňu dopĺňajú a budú dopĺňať čoraz menej početné generácie z 90. rokov a začiatku nového milénia. V prípade, že by nedošlo k výraznejšiemu oživeniu imigrácie žien do sledovaných miest je možné s najväčšou pravdepodobnosťou očakávať ďalšie zužovanie ich reprodukčnej základne.

Obr. 205 a 206: Vývoj početnej veľkosti reprodukčnej základne najväčších miest Slovenska v rokoch 1992 – 2016

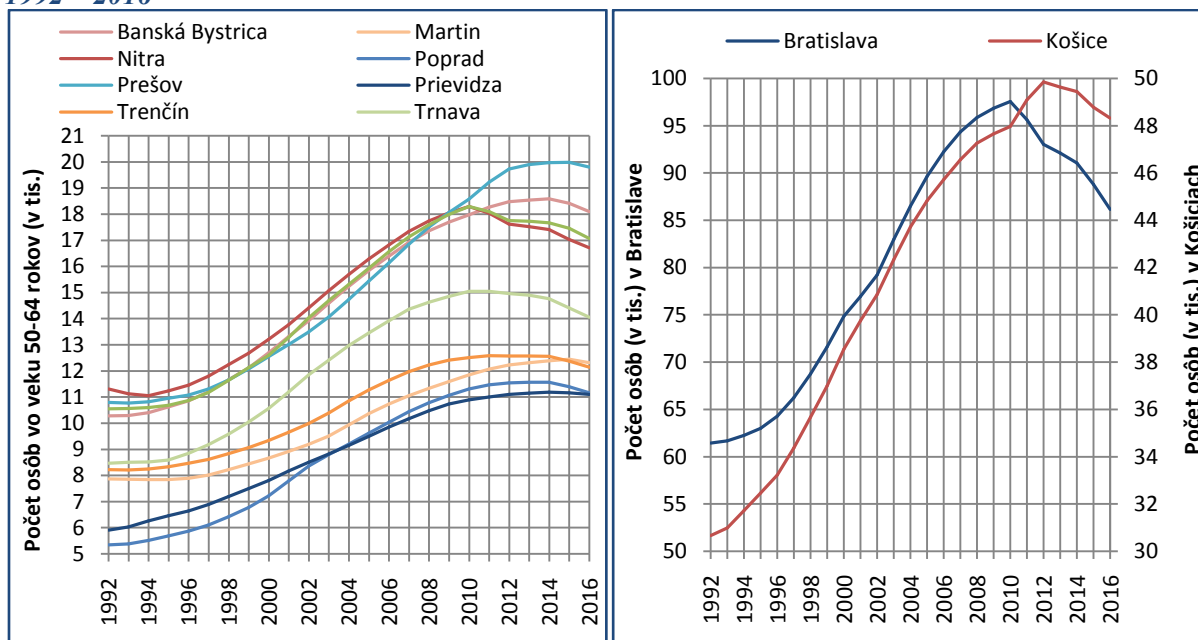

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Kontingent osôb v poreprodukčnom a staršom produktívnom veku 50 – 64 rokov predstavuje pre sledované mestá rozhodujúcu skupinu pre vývoj počtu seniorov v najbližších rokoch. V ich prípade sa situácia však odvíjala opačne. Približne od druhej polovice 90. rokov vidíme, že sa počet osôb vo veku 50 – 64 rokov vo všetkých mestách postupne zvyšoval. Až v poslednom období môžeme vidieť určitú stagnáciu a v prípade niektorých miest (Nitra, Bratislava a Košice) dokonca aj mierny pokles. Hlavným faktorom tohto vývoja bol presun početných povojnových generácií do poreprodukčného veku. V súčasnosti už tieto kohorty dosahujú postupne seniorský vek, a preto dochádza k určitému poklesu. Ten však bude len

dočasný, keďže do veku nad 50 rokov sa od 20. rokov budú dostávať početné generácie osôb narodené v 70. rokoch minulého storočia.

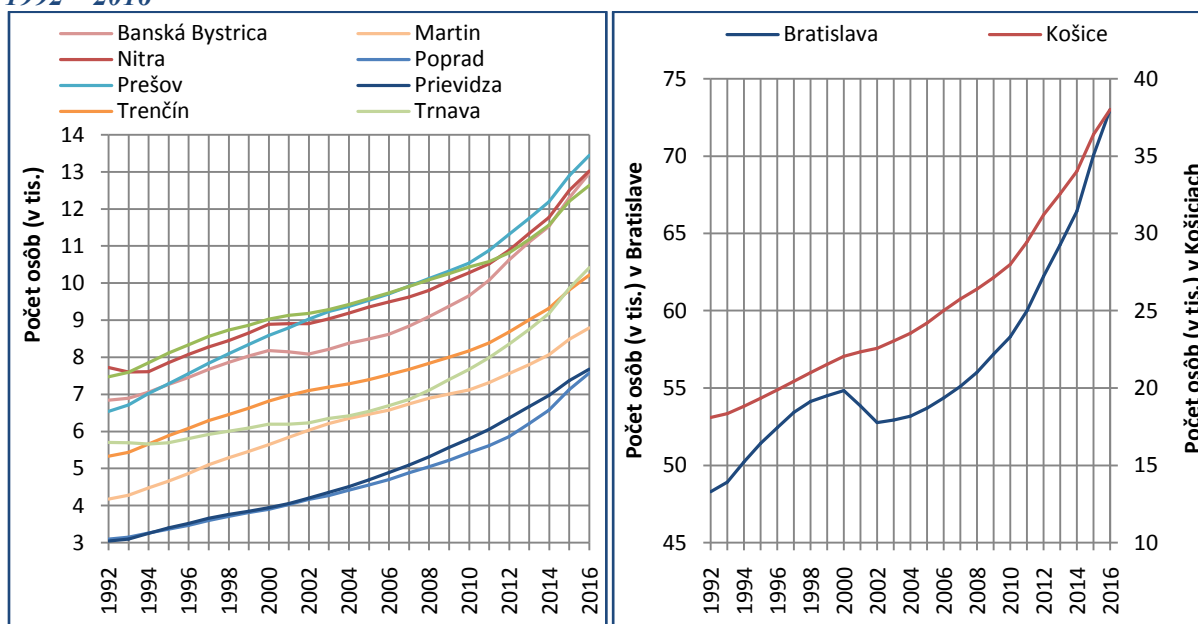
Obr. 207 a 208: Vývoj počtu osôb vo veku 50 – 64 rokov v najväčších mestách Slovenska v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Ďalším dôležitým vývojovým trendom vo vekovej štruktúre populácie najväčších miest Slovenska je pomerne stabilne rastúci počet osôb vo veku 65 a viac rokov (obr. 209 a 210). Ten je výsledkom nielen presunu početných generácií zo 40. a 50. rokov do poproduktívneho veku, ale aj zlepšovania úmrtnostných pomerov a tým predlžovania života týchto osôb.

Obr. 209 a 210: Vývoj počtu osôb vo veku 65 a viac rokov v najväčších mestách Slovenska v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Z uvedeného je zrejmé, že tak ako veková štruktúra podmieňuje charakter súčasnej a budúcej demografickej reprodukcie, je tento vzťah obojstranný a samotná demografická reprodukcia výraznou mierou ovplyvňuje zloženie obyvateľstva podľa veku a pohlavia. Rozdelenie vekových skupín podľa vzťahu k reprodukčnému resp. produktívnemu veku je v kratšom časovom horizonte zväčša stabilné. Tak výrazné zmeny v reprodukčnom správaní, ktoré zasiahli populáciu najväčších miest Slovenska v kombinácii s rôzno-početnými generáciami a ich prechodom naprieč vekom však výraznou mierou zasiahli do ich zastúpenia.

Výrazný prepád plodnosti a jej stabilizácia na veľmi nízkej úrovni sa podpísala pod značný pokles počtu narodených detí a tým aj podielu detskej zložky vo všetkých sledovaných mestách. Rovnaký trend pozorujeme aj v celej populácii Slovenska, keď sa zastúpenie detí znížilo z takmer jednej štvrtiny na niečo viac ako 15 %. V najväčších mestách na začiatku 90. rokov váha osôb vo veku do 15 rokov predstavovala s výnimkou Bratislavy (23 %) približne 25 – 31 % (pozri tab. 4). S výnimkou Bratislavy a Trenčína tak všetky sledované mestá dosahovali o niečo vyššie zastúpenie detskej zložky, ako bol celoslovenský priemer. Podľa posledných dostupných údajov z konca roka 2016 už vo všetkých analyzovaných mestách je váha detskej zložky nižšia ako je tomu na Slovensku a predstavuje len 12 – 15 %. Najhoršia situácia pritom už nie je v hlavnom meste, ale najnižšie zastúpenie detí spomedzi sledovaných sídel dosahuje Prievidza (11,7 %) a s určitým odstupom Banská Bystrica (13,1 %) a Trenčín (13,2 %), teda mestá, v ktorých plodnosť dlhodobo zostáva na nízkej úrovni a fáza rekuperácie je tu značne potlačená. Práve to ako sa darí ženám v týchto mestách dobiehať odložené reprodukčné plány a tým oživiť intenzitu plodnosti v kombinácii s počtom žien v reprodukčnom veku vytvára v niektorých sídlach kľúčový faktor vývoja počtu a podielu detí. Typickým príkladom môže byť Bratislava. V druhej polovici 80. rokov detská zložka tvorila ešte takmer štvrtinu z celej populácie. V nasledujúcej dekáde aj napriek rozširujúcej sa reprodukčnej základni došlo k dramatickému poklesu. Na začiatku 21. storočia deti do 15 rokov v hlavnom meste tvorili len približne 12 %. V posledných rokoch však sledujeme určité zvrátenie tohto trendu a postupný nárast podielu detskej zložky. Okrem vývoja v ostatných vekových skupinách (pokles produktívnej zložky) je to hlavne výsledkom spomínaného oživenia pôrodnosti a plodnosti v rámci rekuperácie.

Opačný vývoj zaznamenala produktívna zložka. Jej váha z 57 – 59 % (vo všetkých mestách bola vyššia ako celoslovenský priemer) stúpala na súčasných 64 – 67 %. Naďalej tak vo väčšine zo sledovaných miest zostáva skupina osôb vo veku 20 – 64 rokov najpočetnejšou a najdôležitejšou vekovou skupinou v miestnej populácii. V posledných rokoch však prechod početných kohort do poproduktívneho veku a oživenie pôrodnosti priniesli určitý pokles, ktorý sa v ďalších rokoch zvýrazní. Príčinou bude ďalšie prenikanie početných generácií z 50. rokov do seniorského veku, ktoré budú nahrádzať čoraz menej početné kohorty z 90. rokov a začiatku 21. storočia.

Ako sme uviedli vyššie, počet osôb vo veku 65 a viac rokov rastie vo všetkých sledovaných mestách. Prejavuje sa to aj na vývoji ich zastúpenia. Ešte na začiatku 90. rokov

s výnimkou Bratislavy (10,3 %) bol podiel seniorov v najväčších sídlach Slovenska podpriemerný, keď táto skupina tvorila len približne 5 – 10 % z miestnej populácie. Podľa posledných dostupných údajov z konca roku 2016 už osoby vo veku 65 a viac rokov tvoria viac ako 15 % (priemer Slovenska), pričom najvyšší podiel majú v Trenčíne (18 %) a v Bratislave (17 %). Vzhľadom na skutočnosť, že do veku 65 a viac rokov sa už začínajú dostávať veľmi početné kohorty osôb narodených v 50. rokoch, je možné očakávať aj v najbližšej budúcnosti ďalšie pomerne výrazné zvyšovanie podielu seniorskej zložky.

Tab. 4: Vývoj podielu osôb vybraných vekových skupín v najväčších mestách Slovenska medzi rokmi 1991 a 2016

Mesto	Podiel osôb (%) vo veku									
	0 – 14		15 – 49		0 – 19		20 – 64		65+	
	1991	2016	1991	2016	1991	2016	1991	2016	1991	2016
Banská Bystrica	26,1	13,1	54,4	47,4	33,6	16,9	58,7	66,6	7,7	16,5
Bratislava	23,3	15,2	52,6	47,4	30,7	18,4	59,0	64,5	10,3	17,1
Košice	25,3	14,4	54,9	49,5	34,2	19,2	58,5	65,0	7,3	15,9
Martin	26,8	13,6	53,3	48,3	34,6	17,9	58,8	66,2	6,6	15,9
Nitra	26,3	13,7	53,2	47,9	34,7	17,8	57,2	65,3	8,1	16,8
Poprad	30,8	14,0	54,2	49,8	39,2	18,8	55,4	66,5	5,4	14,6
Prešov	28,2	14,1	52,7	48,8	36,0	18,6	57,0	66,4	7,0	15,0
Prievidza	28,7	11,7	55,5	48,2	37,1	15,8	57,6	67,8	5,3	16,4
Trenčín	24,8	13,2	52,1	46,5	33,0	17,2	58,3	64,4	8,7	18,4
Trnava	26,3	14,1	54,6	48,5	35,2	18,1	57,0	66,1	7,7	15,9
Žilina	26,5	14,7	52,6	48,7	34,2	18,9	57,3	65,5	8,4	15,6
Slovensko	24,9	15,5	50,9	49,4	33,3	20,6	56,4	64,4	10,3	15,0

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Komplexný pohľad na vekovú štruktúru populácie najväčších miest v porovnaní s celou populáciou Slovenska nasledujúcich päť syntetických ukazovateľov. Priemerný vek nás informuje o tom koľko rokov má „priemerný obyvateľ“ daného mesta. Vo všeobecnosti vo všetkých sledovaných sídlach došlo od roku 1991 k pomerne výraznému nárastu hodnôt tohto indikátora. Kým na začiatku 90. rokov len v Bratislave sa priemerný vek dostával k hranici 35 rokov, v ostatných mestách sa pohyboval v rozpätí 31 – 33 rokov. Dokonca v Prievidzi (29,6 roku) a Poprade (28,9 roku) mal priemerný obyvateľ menej ako 30 rokov. Vzhľadom na vyšší podiel detskej zložky a nižšie zastúpenie seniorov v najväčších mestách, ako tomu bolo v celej populácii Slovenska, priemerný vek v nich dosahoval vo všeobecnosti nižšiu hodnotu (celoslovenský priemer 33,6 roka). Dynamické zmeny vo vekovej štruktúre v poslednom štvrtstoročí priniesli výrazné zvýšenie priemerného veku. V celoslovenskom meradle to bolo o takmer 7 rokov, no v sledovaných mestách tento proces prebiehal ešte dynamickejšie. Paradoxne najmenej dynamicky sa menil v Bratislave, ktorá už na začiatku sledovaného obdobia mala relatívne staršiu populáciu. Okrem toho hlavné mesto sa vyznačuje najpriaznivejším vývojom plodnosti a pôrodnosti v poslednej dekáde, čo celkový proces starnutia do určitej miery pribrzdzuje. Aj preto priemerný obyvateľ Bratislavy na konci roku 2016 mal necelých 42 rokov (nárast o niečo viac ako 7 rokov). Celoslovenská hodnota

priemerného veku sa dostala „len“ nad hranicu 40 rokov. Znamená to tiež, že všetky sledované mestá už majú priemerný vek svojich populácií vyšší. Najstaršou v priemere je populácia Trenčína s viac ako 43 rokmi. Za ním nasleduje Prievidza s takmer 43 rokmi a Banská Bystrica s 42,5 rokmi. Najrýchlejšie pritom priemerný vek rástol práve v Prievidzi, a to o viac ako 13 rokov, za ktorou so značným odstupom nasledoval Poprad (s takmer 12 rokmi). Celkovo v siedmich z jedenástich sledovaných miest predstavoval nárast hodnôt priemerného veku viac ako 10 rokov.

Index starnutia dáva do pomeru počet osôb vo veku 65 a viac rokov a deti do 15 rokov. Predstavuje jeden zo základných indikátorov úrovne a dynamiky starnutia sledovanej populácie. Vo všeobecnosti platí, že demograficky mladé populácie sa vyznačujú prevahou detskej zložky a opak nachádzame u demograficky starnúcich a starých populácií. Znamená to, že čím je hodnota indexu starnutia vyššia od 100, tým je prevaha seniorov výraznejšia. Úroveň a zmeny tohto indikátora v najväčších mestách Slovenska umožňuje sledovať tab. 5. Na začiatku 90. rokov ani v jednom meste nebola zaznamenaná prevaha seniorov. Navyše ich pomer k detskej populácii nedosahoval ani 50% hranicu. Najbližšie k nej bola Bratislava (44 %). Opäťovne tiež platilo, že len hlavné mesto dosahovalo nadpriemerné hodnoty (celoslovenský priemer 41 %), kým v ostatných mestách to bolo 18 – 34 seniorov na 100 detí. Najnižšiu úroveň index starnutia dosahoval v Prievidzi a Poprade (tab. 5). Podľa súčasných údajov už v najväčších mestách Slovenska má prevahu seniorská zložka, kým v celej populácii Slovenska tomu tak ešte nie je. Najväčší nepomer medzi osobami vo veku 65 a viac rokov a deťmi do 15 rokov vznikol v Prievidzi a Trenčíne, ktoré v poslednom štvrtstoročí súčasne aj najrýchlejšie starli. Naopak najnižšiu dynamiku identifikujeme v Bratislave, a to najmä vďaka pomerne výraznému oživeniu pôrodnosti v poslednom období. Najvyrovnannejšie zastúpenie seniorov a detí majú Prešov, Poprad a Žilina, kde index starnutia dosahuje približne 105 – 106 %.

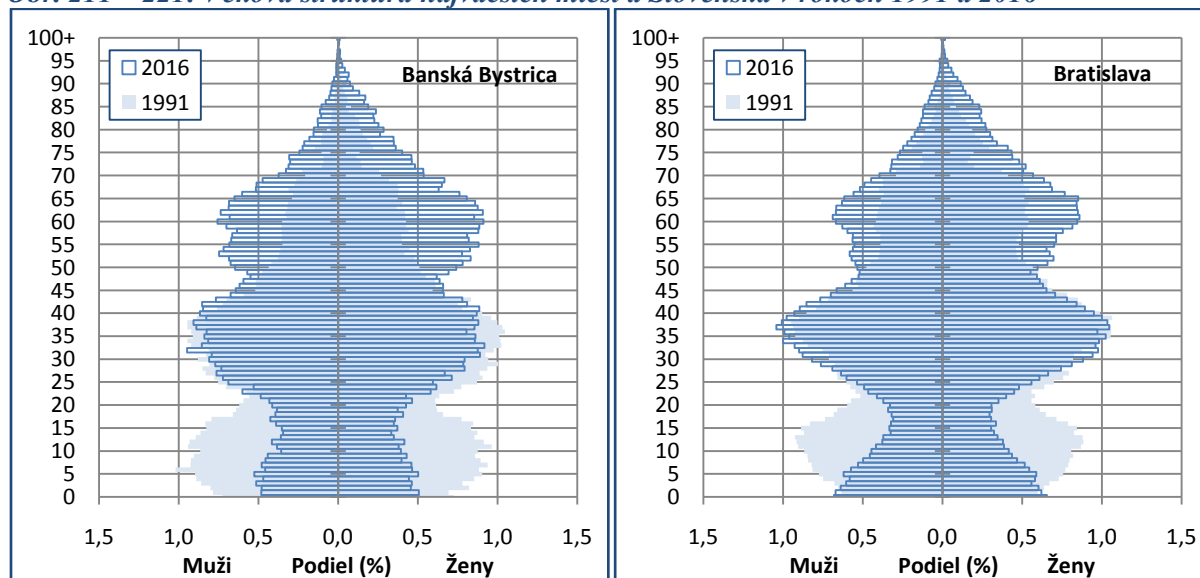
Z ekonomického a hospodárskeho hľadiska je predovšetkým dôležitý pomer produktívnej a neproduktívnej zložky. Na tento účel sa využíva najmä index celkového ekonomického zaťaženia produktívnej časti populácie, ktorý je zložený zo zaťaženia mladou (predproduktívnou) a starou (poproduktívnou) populáciou. Detailne je možné vidieť hodnoty celkového indexu, jeho oboch zložiek, ako aj ich zmeny medzi rokmi 1991 a 2016 v tab. 5. Z nej je zrejmé, že najmä vďaka poklesu detskej zložky a tým zaťaženia mladou populáciou sa hodnoty celkového ekonomického zaťaženia znížili. Na druhej strane produktívna časť populácie jednotlivých sledovaných miest je viac zaťažená seniorskou zložkou vzhľadom na jej spomínaný početný rast. V súčasnosti väčšie rozdiely medzi sledovanými mestami nepozorujeme a s výnimkou Prievidze sa index ekonomického zaťaženia ani nelíši od celoslovenského priemeru.

Tab. 5: Vývoj vybraných syntetických ukazovateľov vekovej štruktúry populácie najväčších miest Slovenska medzi rokmi 1991 a 2016

Mesto	Priemerný vek		Index závislosti mladých		Index závislosti starých		Index ekonomického zaťaženia		Index starnutia	
	1991	2016	1991	2016	1991	2016	1991	2016	1991	2016
Banská Bystrica	31,9	42,5	57,1	25,5	13,1	24,8	70,2	50,2	29,5	125,4
Bratislava	34,6	41,9	52,1	28,5	17,5	26,6	69,6	55,1	44,4	112,7
Košice	31,9	41,2	58,5	29,5	12,5	24,5	71,0	54,0	29,0	110,7
Martin	31,4	41,8	58,8	27,0	11,2	24,0	70,0	51,0	24,6	117,0
Nitra	32,1	42,1	60,7	27,3	14,2	25,8	75,0	53,1	30,9	123,1
Poprad	28,9	40,8	70,9	28,3	9,7	22,0	80,6	50,3	17,5	104,7
Prešov	30,9	41,1	63,1	28,1	12,3	22,6	75,4	50,7	24,8	106,4
Prievidza	29,6	42,9	64,5	23,3	9,2	24,2	73,7	47,5	18,5	140,0
Trenčín	33,4	43,1	56,6	26,7	14,8	28,5	71,4	55,2	34,9	138,7
Trnava	31,7	41,7	61,8	27,3	13,6	24,1	75,4	51,4	29,4	112,5
Žilina	32,3	41,1	59,7	28,8	14,7	23,8	74,4	52,6	31,8	106,2
Slovensko	33,6	40,4	59,2	31,9	18,3	23,3	77,4	55,2	41,3	97,0

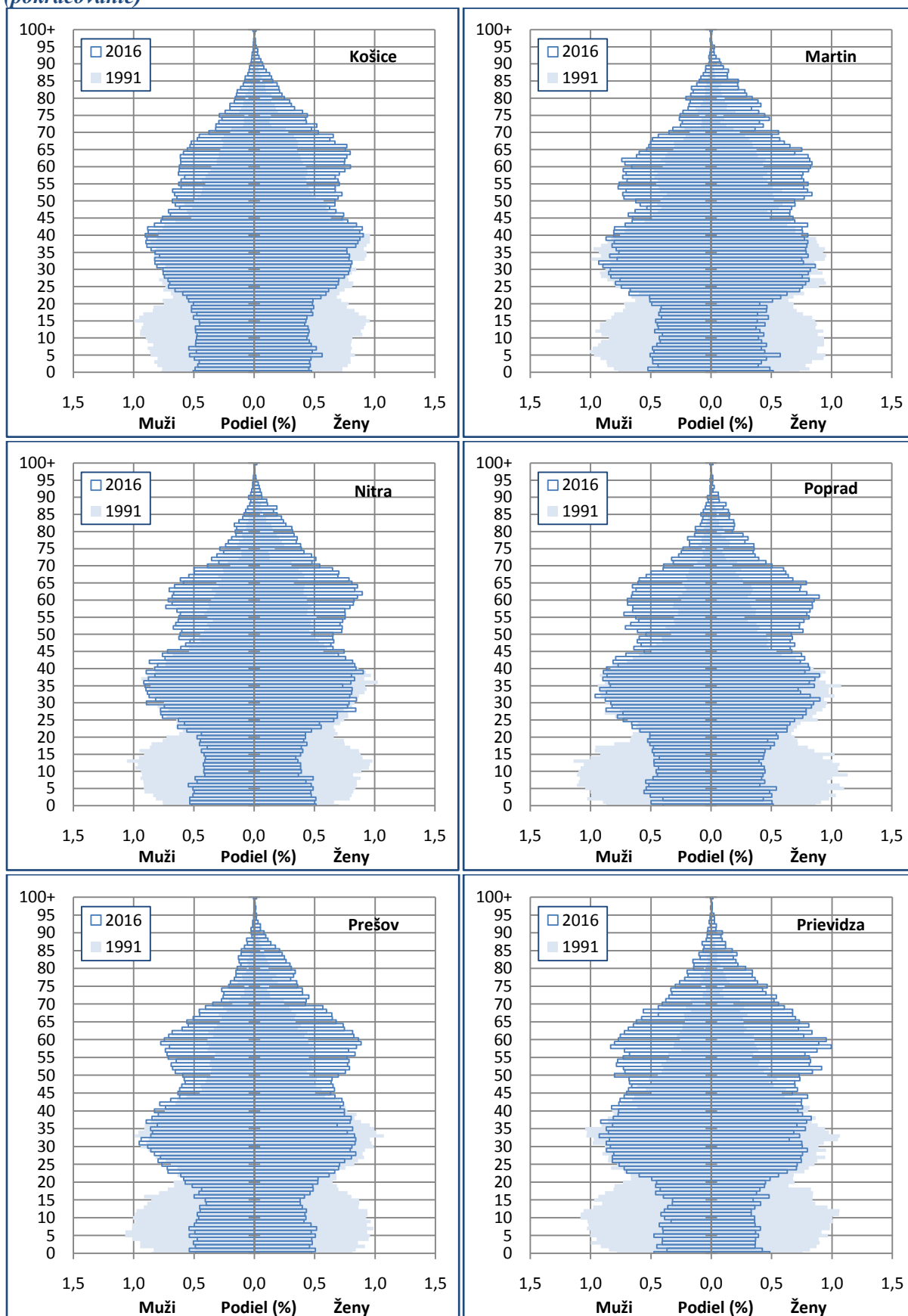
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Dôležitou súčasťou populačného vývoja najväčších miest Slovenska je a bude existencia pomerne výrazných nerovnomerností vo vekovej štruktúre. Detailne to môžeme vidieť na nasledujúcej sérii obr. 211 – 221, ktoré prezentujú vekové pyramídy týchto sídel a ich zmeny medzi rokmi 1991 a 2016. Ide predovšetkým o osoby narodené v druhej polovici 40. a v 50. rokoch, ako aj v 70. rokoch. Okrem toho vekové pyramídy jasne poukazujú na výrazný pokles pôrodnosti a zúženie ich základne. V závislosti od úspešnosti rekuperácie potom môže dochádzať v najmladších kohortách k určitému rozširovaniu (pozri pyramídu Bratislavy).

Obr. 211 – 221: Veková štruktúra najväčších miest a Slovenska v rokoch 1991 a 2016

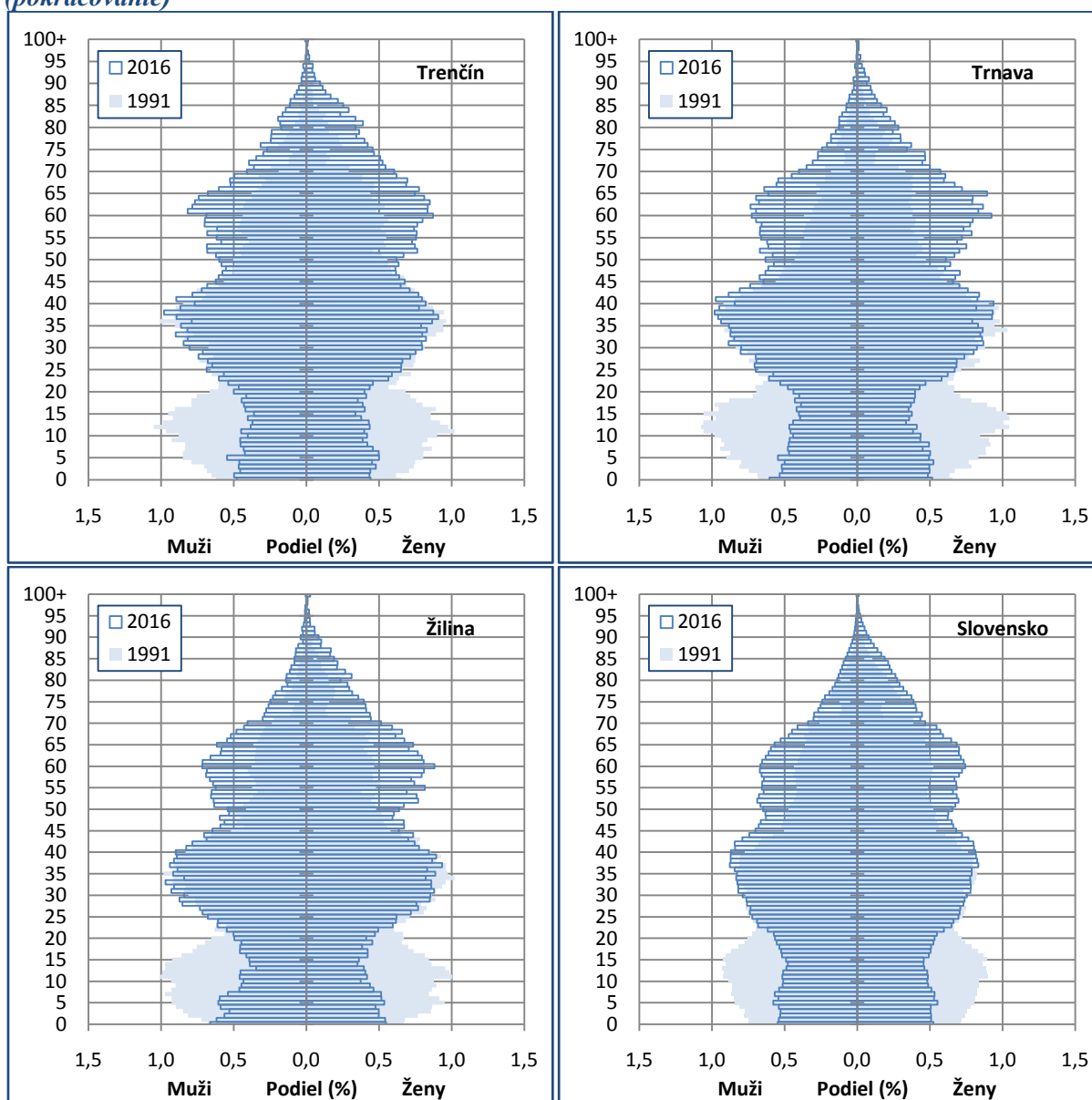
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 211 – 221: Veková štruktúra najväčších miest a Slovenska v rokoch 1991 a 2016 (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 211 – 221: Veková štruktúra najväčších miest a Slovenska v rokoch 1991 a 2016 (pokračovanie)

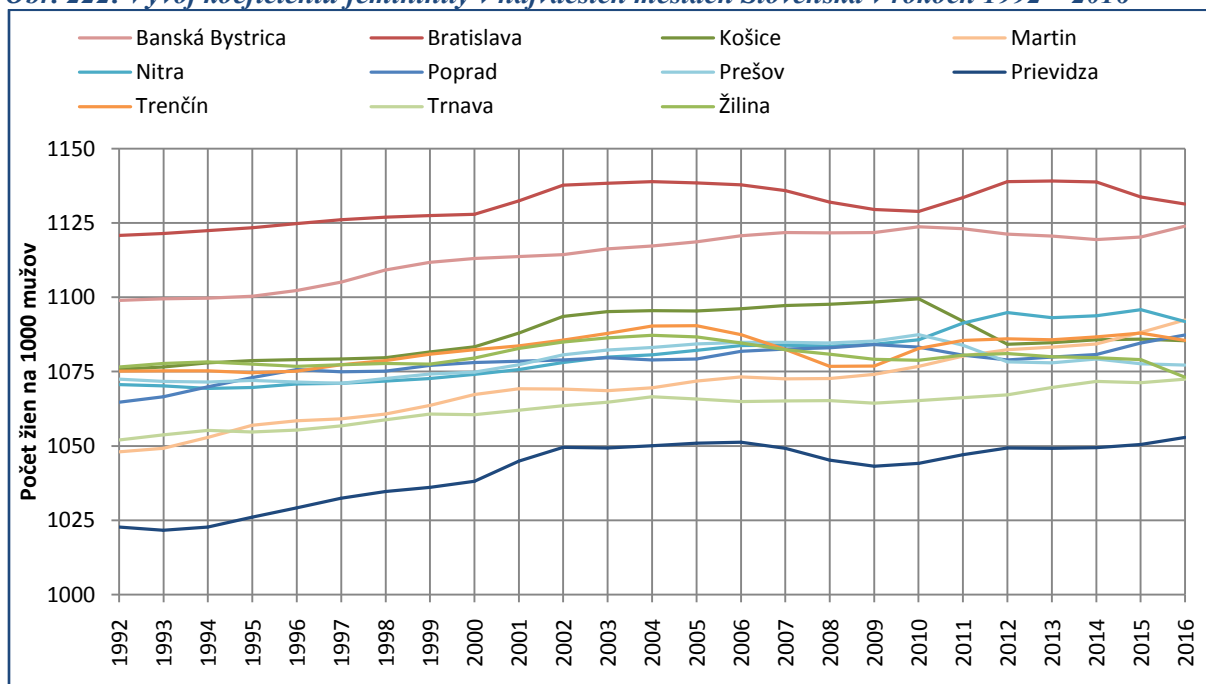
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Z hľadiska zloženia obyvateľstva podľa pohlavia sú sledované populácie typickým reprezentantom mestských sídiel, kde zastúpenie žien je nadpriemerné. Súčasne vývoj ukazuje, že zastúpenie žien sa v nich ešte posilňuje. Medzi hlavné príčiny tohto stavu je možné zaradiť rýchlejšie starnutie predmetných sídiel a tým ich celkovo staršiu populáciu, ďalej selektívnu migráciu, ktorá je úzko prepojená so štruktúrou miestnych ekonomík a zamestnanosťou.

Dá sa povedať, že na Slovensku je prevaha žien univerzálnym javom v mestských populáciách, no v prípade najväčších miest je tento jav výraznejší. Z pohľadu samotných rozdielov medzi sledovanými mestami platí, že najväčšiu váhu majú dlhodobo ženy

v Bratislave a Banskej Bystrici a naopak najvyrovnanjší pomer medzi mužmi a ženami je v Prievidzi (obr. 222).

Obr. 222: Vývoj koeficientu femininity v najväčších mestách Slovenska v rokoch 1992 – 2016

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

8.2 Rodinný stav

Zloženie obyvateľstva najväčších miest Slovenska podľa rodinného stavu v kombinácii s vekom a pohlavím je výsledkom dlhodobého formovania a prezentuje predovšetkým charakter rodinného a reprodukčného správania. Odzrkadľuje v sebe intenzitu a časovanie sobášnosti a rozvodovosti, charakter úmrtnosti, pričom dôležité sú najmä pohlavné diferenciácie, ako aj viaceré externé faktory ako socioekonomické podmienky, kultúrne a hodnotové tradície, postoje a normy. Veľký význam majú hlavne tie, ktoré sa priamo týkajú niektorých aspektov rodinného života, ako napríklad postoj k skorým sobášom, rozvodom, k opakovaným sobášom, či nemanželským párovým spolužitiam (Fialová 1991).

Analýza rodinného stavu je z pohľadu súčasného i budúceho populačného vývoja veľmi dôležitá. Je potrebné si uvedomiť, že aj napriek určitému uvoľneniu úzkeho prepojenia medzi životom v manželstve a intenzitou a časovaním reprodukcie, sa naďalej väčšina detí v najväčších mestách rodí vydatým ženám. Okrem toho rodinný stav predstavuje tiež dôležitý faktor úmrtnostných pomerov. Okrem intenzity vstupov do manželstva je pre reprodukciu dôležitý aj vek, kedy sa osoby v sledovaných mestách ženia a vydávajú. Odkladanie manželských štartov totižto výrazne skracuje dĺžku reprodukčného obdobia, znižuje

potenciálnu veľkosť realizovanej plodnosti a je tiež dôležitým aspektom odkladania rodenia detí do vyššieho veku, najčastejšie do druhej polovice reprodukčného obdobia ženy.

Porovnanie zastúpenia slobodných podľa veku v sčítaniach 1991 a 2011 potvrdzuje v plnom rozsahu trend odkladania vstupov do manželstva v najväčších mestách, ako aj v celej populácii Slovenska. Čiastočne tiež môže byť signálom na odklon od manželských zväzkov k iným formám párových súžití. Na začiatku 90. rokov, keď transformácia rodinného a reprodukčného správania ešte len začínala, výsledky posledného československého sčítania v najväčších mestách odhalili, že časovanie manželských štartov sa výraznejšie nelíšilo od celoslovenského priemeru. Dokonca v niektorých mestách podiel slobodných mužov a žien v mladom veku (20 – 24 rokov) bol ešte nižší ako ukazoval priemer za Slovensko (pozri tab. 6). Rovnako aj na konci reprodukčného veku podiel trvalo slobodných zostával na úrovni alebo pod hranicou celoslovenského priemeru. Na minimálne rozdiely v časovaní sobášnosti slobodných tiež poukazuje hodnota indikátoru SMAM (*singulate mean age at marriage*). Ten nás informuje o priemernom počte rokov, ktoré osoba prežije do dovŕšenia 50. roku života ako slobodná. U mužov to podľa cenzu 1991 bolo 23,0 – 24,5 roka, pričom vyššie hodnoty ako celoslovenský priemer (24,2 roku) dosahovala len Bratislava (tab. 6). Podobne u žien sa SMAM v najväčších mestách pohyboval v rozpätí približne 20,8 – 22,2 roka, kým priemer za Slovensko bol 21,4 roku (tab. 6).

Tab. 6: Podiel slobodných mužov a hodnoty SMAM v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011

Vek	Banská Bystrica	Bratislava	Košice	Martin	Nitra	Poprad	Prešov	Prievidza	Trenčín	Trnava	Žilina	SR
<i>Muži 1991</i>												
16–19	98,7	99,0	98,6	99,2	98,2	98,9	98,9	98,8	99,0	98,9	98,9	98,7
20–24	65,8	72,4	69,8	68,8	68,1	68,1	70,8	63,8	71,1	72,7	72,4	70,2
25–29	22,8	29,2	25,6	24,1	24,6	19,6	22,9	19,9	28,8	25,2	26,2	29,3
30–34	10,9	13,7	11,9	11,4	10,6	7,5	8,9	9,3	14,1	12,4	12,5	16,7
35–39	6,3	8,6	7,5	6,5	6,1	5,8	6,1	5,7	6,9	7,2	8,0	11,5
40–44	5,0	5,9	4,9	4,9	4,4	5,0	4,7	3,8	4,6	6,1	5,4	8,6
45–49	3,8	4,7	3,4	4,1	3,8	4,2	4,5	3,8	5,0	5,3	4,4	7,3
50–54	3,9	4,0	2,7	3,4	3,5	5,0	3,1	2,2	2,7	4,8	5,1	6,3
SMAM	23,7	24,5	24,2	23,9	23,8	23,3	23,7	23,3	24,2	24,0	24,3	24,2
<i>Muži 2011</i>												
16–19	98,7	99,4	99,3	99,9	99,2	99,8	99,3	99,9	99,8	99,5	99,5	99,1
20–24	97,0	96,3	98,3	98,3	96,9	96,8	96,7	99,1	98,4	97,9	96,2	95,2
25–29	85,6	79,0	78,1	85,8	80,3	82,1	80,9	87,2	85,7	83,5	77,0	77,7
30–34	54,4	53,7	47,7	51,1	49,4	51,4	46,8	59,2	52,2	53,0	47,7	48,2
35–39	30,2	30,0	27,0	22,8	28,9	27,2	25,9	36,1	29,5	31,0	29,2	27,5
40–44	20,3	18,7	16,2	16,4	17,3	11,5	16,9	17,6	16,7	18,5	17,2	18,3
45–49	13,8	12,3	10,2	10,2	10,5	7,4	10,8	10,4	12,8	14,4	9,9	14,0
50–54	7,8	8,6	7,6	6,2	7,1	4,0	7,2	8,1	8,9	8,8	7,7	11,1
SMAM	31,4	31,2	30,9	31,3	31,1	31,4	30,8	32,7	31,4	31,2	31,0	30,2

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Odkladanie (prípadne čiastočne aj odmietanie) sobášov do vyššieho veku, ktorého svedkami sme v posledných dvoch intercenzálnych obdobiach, sa prejavilo na výraznom náraste podielu slobodných mužov a žien v reprodukčnom veku, ako aj na predĺžení obdobia života bez

skúsenosti so životom v manželstve. Vo veku 30 – 34 rokov podiel slobodných mužov vo viacerých zo sledovaných miest prekračoval podľa sčítania 2011 hranicu 50 %. Ide predovšetkým o Bratislavu, Banskú Bystricu a Prievidzu. U žien (tab. 7) v najväčších mestách vo veku 30 – 34 rokov majú síce už prevahu osoby, ktoré aspoň raz vstúpili do manželstva, no podiel slobodných v tomto veku tvorí 30 – 44 %. Opätovne najvyššie zastúpenie majú slobodné v Bratislave, Banskej Bystrici a najmä v Prievidzi, kde predstavujú viac ako 40 %. Opačná situácia u oboch pohlaví je predovšetkým v Prešove, kde podiely slobodných dosahujú podpriemerné hodnoty (pozri tab. 6 a 7). Práve muži i ženy Prešova dosahujú spomedzi sledovaných miest najnižšie počty rokov, ktoré prežijú ako slobodné, kým pre Banskú Bystricu, Bratislavu a Prievidzu je typické najdlhšie obdobie bez skúseností s manželstvom (tab. 6 a 7). Z uvedeného je zrejmé, že model skorej a vysokej sobášnosti v najväčších mestách v podstate skončil a len malá časť osôb vstupuje v tomto priestore do prvého manželstva v mladom veku. Na druhej strane sa však ukazuje, že súbor sledovaných miest na transformujúce sa podmienky z pohľadu sobášneho správania reagoval rôznou dynamikou a rozsahom zmien. Dochádza tak k určitej divergencii, čoho výsledkom sú práve zväčšujúce sa rozdiely v zastúpení slobodných, ako aj hodnotách SMAM. Na konci a po skončení reprodukčného veku však ešte veľké diferencie nenachádzame, keďže tieto osoby pochádzajú z kohort, ktoré s procesom transformácie sobášneho správania ešte len začínali.

Tab. 7: Podiel slobodných žien a hodnoty SMAM v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011

Vek	Banská Bystrica	Bratislava	Košice	Martin	Nitra	Poprad	Prešov	Prievidza	Trenčín	Trnava	Žilina	SR
<i>Ženy 1991</i>												
16–19	95,5	96,0	94,7	94,4	94,3	95,7	94,7	93,4	95,7	94,4	95,5	93,1
20–24	41,3	50,6	45,6	40,9	42,4	39,1	46,0	33,6	46,7	43,7	46,8	40,7
25–29	15,4	19,3	15,9	13,1	14,1	13,7	16,3	9,2	15,8	14,0	14,8	15,0
30–34	12,6	13,9	11,7	7,7	8,5	9,3	10,4	5,2	10,0	9,3	10,0	9,6
35–39	10,2	11,9	9,8	6,6	7,7	8,5	10,7	5,8	7,5	6,7	8,6	7,9
40–44	8,3	10,9	7,2	6,3	7,5	8,0	9,8	5,3	7,5	6,8	8,0	6,6
45–49	7,6	8,6	5,4	5,2	6,2	8,3	8,5	3,2	5,9	6,5	7,5	5,2
50–54	6,3	7,0	4,7	2,8	5,9	7,3	5,8	4,2	4,9	4,8	5,8	4,1
SMAM	21,4	22,2	22,0	21,2	21,3	20,7	21,4	20,9	21,8	21,1	21,4	21,4
<i>Ženy 2011</i>												
16–19	98,6	98,8	99,2	99,6	99,1	99,3	99,4	99,4	99,7	99,1	99,3	98,3
20–24	94,1	94,5	95,0	96,1	93,0	93,4	92,5	95,2	93,6	92,3	93,6	89,1
25–29	73,2	69,8	62,6	72,3	66,1	67,1	62,1	73,4	68,5	66,7	62,3	60,9
30–34	40,5	43,6	34,2	35,9	34,6	34,9	29,7	43,3	35,2	36,8	32,9	32,3
35–39	20,1	24,8	20,2	13,7	18,3	20,5	17,8	20,1	18,4	19,9	19,9	17,1
40–44	16,3	15,0	12,7	9,1	11,6	9,6	13,0	10,1	11,2	11,2	12,1	10,8
45–49	10,4	11,9	9,5	6,1	8,4	8,1	10,5	6,9	8,9	10,6	8,2	8,3
50–54	10,7	10,5	8,9	5,7	6,8	7,3	9,3	5,1	7,9	7,7	6,7	7,0
SMAM	29,5	29,5	28,7	29,4	28,8	28,9	27,9	30,0	28,9	28,6	28,7	28,0

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Tab. 8: Podiel rozvedených mužov v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011

Vek	Banská Bystrica	Bratislava	Košice	Martin	Nitra	Poprad	Prešov	Prievidza	Trenčín	Trnava	Žilina	SR
<i>Muži 1991</i>												
20–24	0,8	1,0	0,7	0,5	0,6	0,5	0,8	1,4	0,9	0,8	0,8	0,5
25–29	2,9	3,6	2,7	2,6	2,1	1,9	1,6	3,6	1,8	2,4	2,1	2,0
30–34	4,9	5,8	4,9	4,8	4,0	2,8	3,2	4,7	4,0	4,4	3,4	3,6
35–39	6,7	7,7	7,3	6,2	5,4	3,8	4,2	6,5	6,3	5,2	4,6	4,9
40–44	7,8	9,2	7,3	8,4	6,7	5,8	5,2	8,7	6,4	5,9	5,1	5,7
45–49	8,3	9,5	7,3	8,7	7,0	6,7	5,5	7,6	7,2	7,0	5,3	5,7
50–54	8,4	9,2	8,3	8,5	6,3	4,4	5,2	9,6	7,0	6,3	6,2	5,2
55–59	7,3	7,9	7,4	5,8	6,8	4,8	3,8	5,5	5,2	5,4	5,6	4,3
60–64	5,7	6,5	6,4	4,9	5,5	3,8	4,7	6,7	2,8	3,7	4,0	3,4
65–69	4,1	6,3	4,9	3,9	4,5	3,7	4,5	5,3	4,1	2,8	4,7	2,8
70–74	5,5	5,1	4,2	4,3	3,5	4,4	3,0	4,0	3,4	4,4	4,6	2,3
75–79	5,2	4,3	4,7	3,1	2,5	3,8	2,5	2,9	2,7	1,6	2,5	1,7
80–84	1,4	3,6	3,1	4,4	1,7	1,8	4,0	1,0	1,1	0,4	2,5	1,3
85+	3,1	2,3	3,0	3,0	1,0	1,9	0,9	5,9	4,0	0,0	0,0	1,0
<i>Muži 2011</i>												
20–24	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,2	0,1	0,0	0,2	0,2	0,1	0,3
25–29	0,9	0,6	0,6	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0	0,7	1,1	1,8
30–34	4,4	2,9	11,8	11,4	5,0	4,6	3,6	4,7	5,3	5,5	3,9	6,4
35–39	9,4	7,1	15,6	28,4	10,5	8,8	8,6	9,3	10,2	11,2	8,1	12,1
40–44	14,2	12,2	23,0	32,9	12,0	17,9	10,9	17,1	17,8	15,8	13,2	15,7
45–49	14,0	15,2	26,0	32,0	12,4	18,4	11,2	20,0	18,0	17,3	14,7	16,3
50–54	12,2	15,1	24,0	30,7	12,3	18,5	9,6	15,4	16,6	15,5	13,3	14,8
55–59	11,3	14,9	22,7	23,1	11,5	18,6	8,5	14,3	13,5	13,0	13,7	13,1
60–64	10,6	13,9	18,3	20,6	8,8	15,8	7,2	12,4	11,2	10,7	12,8	10,5
65–69	7,8	11,4	14,7	15,6	7,2	13,4	6,1	9,7	8,3	8,9	10,8	7,8
70–74	6,8	9,3	11,1	9,6	5,0	10,9	3,2	8,7	5,5	6,3	8,5	5,6
75–79	3,9	6,3	8,4	6,2	5,0	6,0	4,1	3,8	3,6	4,5	5,8	3,9
80–84	8,0	5,0	6,0	5,3	3,6	2,0	3,0	4,8	0,9	2,9	1,8	3,1
85+	7,1	3,2	3,5	7,1	0,8	1,0	2,0	5,8	2,2	4,1	1,6	2,4

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Zastúpenie rozvedených osôb v sledovaných mestách je výsledkom spolupôsobenia intenzity a časovania rozvodovosti, predchádzajúcej sobášnosti, ako aj úrovne opakovanej sobášnosti rozvedených. Získané výsledky zo sčítaní 1991 a 2011 predovšetkým potvrdzujú rastúci podiel rozvedených osôb v populácii najväčších miest (pozri tab. 8 a 9). Rovnako sa tiež potvrdil častejší výskyt rozvedených v ženskej populácii. Ten súvisí predovšetkým so šancami na ďalšie manželstvo, ktoré sú jednoznačne vyššie u mužov. Súčasne tiež môžeme vidieť, že kým na začiatku 90. rokov medzi mestami veľké rozdiely v zastúpení rozvedených neexistovali, v súčasnosti sú tieto diferencie podstatne väčšie. Rovnako sa ukazuje, že v prípade niektorých miest je podiel rozvedených v porovnaní s celoslovenským priemerom výrazne nadpriemerný. Vo všeobecnosti platí, že u oboch pohlaví nižšie podiely rozvedených v exponovaných vekoch (40 – 54 rokov) nachádzame v Prešove a čiastočne aj v Nitre a Žiline. Na druhej strane stojí predovšetkým Martin a Košice, kde rozvedené osoby v predmetných vekoch tvoria štvrtinu až tretinu z celej vekovej kohorty. Najmä v prípade ženskej populácie ide o významný faktor demografickej reprodukcie, keďže rozvod manželstva môže výraznou mierou skracovať dĺžku reprodukčného obdobia a tým aj úroveň

realizovanej plodnosti. V neposlednej rade táto skutočnosť významne ovplyvňuje aj charakter a zloženie domácností, keď predstavuje jeden z dôležitých faktorov zvyšovania zastúpenia neúplných rodín a domácností jednotlivcov.

Tab. 9: Podiel rozvedených žien v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011

Vek	Banská Bystrica	Bratislava	Košice	Martin	Nitra	Poprad	Prešov	Prievidza	Trenčín	Trnava	Žilina	SR
<i>Ženy 1991</i>												
20–24	2,1	2,2	1,6	2,2	1,5	1,0	1,1	2,2	1,3	1,7	1,1	1,3
25–29	5,0	5,8	5,0	4,8	3,8	3,5	3,3	5,1	4,7	4,0	3,8	3,6
30–34	8,4	8,9	8,1	7,5	6,3	5,3	4,9	8,0	7,8	6,4	5,7	5,4
35–39	10,2	11,9	9,8	9,8	8,9	8,0	6,9	9,0	9,1	8,1	7,4	6,7
40–44	12,5	13,7	11,6	10,9	10,3	9,4	7,8	12,1	10,7	9,8	9,5	7,5
45–49	13,6	14,6	13,0	11,0	11,6	9,0	8,8	12,0	11,7	10,6	10,0	7,4
50–54	12,2	13,6	11,8	10,0	10,5	8,0	8,0	11,5	8,1	8,8	9,6	6,1
55–59	9,5	12,1	10,7	9,0	7,7	7,1	8,1	9,0	8,5	8,4	7,9	5,2
60–64	9,1	10,9	9,1	7,0	6,7	8,5	6,4	7,3	6,4	6,0	7,1	4,3
65–69	8,5	9,0	8,3	6,7	5,1	5,4	4,2	4,8	6,3	5,6	5,1	3,5
70–74	5,5	6,6	5,8	3,5	2,9	3,9	3,1	5,1	3,6	3,7	4,0	2,3
75–79	3,3	5,0	4,3	4,0	3,1	5,5	2,7	1,5	2,3	2,1	3,1	1,7
80–84	3,2	4,2	3,0	3,1	1,9	1,5	1,5	1,8	2,3	1,7	1,9	1,3
85+	1,0	2,9	2,3	1,7	0,3	0,8	1,4	0,0	2,8	1,0	0,3	1,0
<i>Ženy 2011</i>												
20–24	0,6	0,2	0,3	0,2	0,4	0,4	0,3	0,5	0,7	0,8	0,2	0,6
25–29	2,4	1,4	2,1	2,9	2,9	2,9	2,3	2,8	2,2	3,0	2,5	3,4
30–34	8,2	5,1	13,9	15,9	9,6	8,7	6,0	9,8	8,1	8,9	6,6	9,2
35–39	17,2	10,8	18,4	31,6	15,9	12,4	12,3	17,6	16,0	16,4	13,3	14,9
40–44	21,6	16,7	25,7	35,9	18,5	21,2	13,9	26,1	19,9	20,8	16,9	17,9
45–49	21,1	20,2	27,5	32,3	17,5	21,1	14,7	21,9	20,3	20,4	18,0	17,7
50–54	18,1	20,1	26,4	29,9	18,0	20,6	12,9	20,8	19,4	17,9	17,1	16,0
55–59	16,6	20,8	23,6	28,2	16,2	20,8	11,7	16,8	17,8	16,2	17,0	14,4
60–64	15,5	18,3	21,8	19,9	14,0	19,9	10,7	16,5	14,2	15,9	17,2	11,9
65–69	14,0	17,2	18,8	16,7	12,7	14,7	8,3	14,4	13,0	12,5	14,2	9,4
70–74	11,0	14,2	13,9	12,3	10,1	11,6	6,8	10,0	7,8	9,0	12,0	6,9
75–79	7,0	11,4	11,6	10,1	7,7	7,8	6,6	8,5	7,6	8,6	7,9	5,6
80–84	12,3	9,4	8,6	7,3	5,2	6,7	4,4	7,6	4,5	4,5	6,4	4,5
85+	12,2	6,7	5,1	7,4	4,5	3,5	2,6	2,7	2,3	5,5	3,9	3,5

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Podiel ovdovený osôb je v najväčších mestách vo všeobecnosti skôr nižší ako v celej populácii Slovenska. Hlavnou príčinou sú spomínané lepšie úmrtnostné pomery, ako aj nižšia mužská nadúmrtnosť. Na druhej strane však platí, že ovdovenými sú skôr ženy ako muži a teda aj pre najväčšie mestá Slovenska je typická feminizácia staroby. Práve tieto osoby sú potom hlavnou zložkou domácností jednotlivcov, a to nielen v poproduktívnom veku. Na druhej strane porovnanie výsledkov sčítaní 1991 a 2011 prinieslo jednoznačné zistenie o poklese ovdovených vzhľadom na znižovanie úmrtnosti, a to najmä v staršom produktívnom veku.

Tab. 10: Podiel ovdovených mužov v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011

Vek	Banská Bystrica	Bratislava	Košice	Martin	Nitra	Poprad	Prešov	Prievidza	Trenčín	Trnava	Žilina	SR
<i>Muži 1991</i>												
50–54	1,7	1,7	2,2	1,8	2,1	2,4	2,6	2,1	2,0	2,0	2,1	2,2
55–59	3,0	3,2	3,2	3,8	3,8	2,0	3,9	2,9	2,9	3,9	3,8	3,6
60–64	5,2	5,7	5,5	5,1	5,2	6,5	4,3	7,0	5,1	5,5	4,8	6,2
65–69	9,3	9,1	10,2	8,6	9,3	11,0	7,8	9,3	7,4	10,2	10,7	10,0
70–74	15,5	14,1	15,8	15,1	15,7	16,7	16,2	12,4	14,7	15,7	14,7	15,0
75–79	22,1	22,9	20,1	25,1	23,3	28,9	22,1	18,5	21,2	22,9	21,7	24,4
80–84	39,8	32,7	33,6	30,1	41,7	38,4	40,6	41,7	35,4	38,2	35,7	38,0
85+	45,0	51,3	50,2	47,0	58,1	52,8	65,5	47,1	62,7	58,5	60,8	57,8
<i>Muži 2011</i>												
50–54	1,6	1,6	1,1	0,8	1,3	1,2	1,1	1,5	1,1	1,0	1,5	1,6
55–59	2,7	3,4	2,1	2,2	2,5	2,5	1,7	1,9	2,7	2,5	4,2	3,1
60–64	3,9	7,2	3,4	2,8	3,9	4,0	3,4	3,8	3,4	3,5	4,1	5,0
65–69	6,3	8,0	7,4	5,9	6,7	7,2	5,2	7,3	5,9	7,7	5,7	7,9
70–74	10,0	11,2	10,9	12,5	10,5	6,9	9,3	10,5	9,6	11,1	12,6	12,0
75–79	15,1	17,7	16,8	18,0	14,5	12,7	15,8	22,6	15,0	19,8	15,3	19,2
80–84	26,7	28,0	25,4	26,1	30,4	26,0	24,1	31,0	26,1	33,6	26,9	30,4
85+	38,2	42,4	46,1	39,6	45,7	48,6	37,5	39,2	46,1	43,9	44,3	48,7

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Tab. 11: Podiel ovdovených žien v najväčších mestách a na Slovensku podľa výsledkov sčítaní obyvateľov 1991 a 2011

Vek	Banská Bystrica	Bratislava	Košice	Martin	Nitra	Poprad	Prešov	Prievidza	Trenčín	Trnava	Žilina	SR
<i>Ženy 1991</i>												
50–54	10,9	9,3	11,2	10,6	11,4	11,2	13,4	10,6	9,6	11,3	10,0	13,5
55–59	20,5	16,3	19,8	17,1	19,4	21,1	18,0	18,8	13,8	19,4	20,1	21,7
60–64	26,8	26,4	30,2	25,9	31,2	30,0	30,6	29,6	24,2	30,7	28,6	31,6
65–69	39,9	40,0	42,7	42,4	43,4	43,9	45,1	44,0	37,2	43,3	39,8	44,6
70–74	56,9	52,9	56,7	54,4	60,2	56,3	59,2	59,5	52,7	56,4	53,4	58,1
75–79	68,2	67,8	71,5	68,0	72,0	71,3	67,4	67,5	68,1	69,4	68,0	71,5
80–84	75,1	77,3	80,4	75,2	80,8	81,4	79,0	82,9	74,1	80,0	81,4	81,4
85+	86,0	84,0	84,3	81,5	90,1	85,6	87,1	80,2	87,8	90,5	86,5	88,0
<i>Ženy 2011</i>												
50–54	5,9	4,7	5,1	5,1	4,9	5,8	5,3	6,6	5,1	6,2	5,7	7,2
55–59	9,0	8,8	9,1	8,5	10,9	10,1	8,9	9,3	7,8	10,7	10,9	12,4
60–64	15,6	16,3	16,5	16,6	16,0	16,2	15,9	14,4	15,8	16,9	15,7	21,0
65–69	25,9	23,7	26,7	27,9	26,0	29,6	29,0	25,6	23,1	30,9	25,6	34,0
70–74	38,1	36,4	41,6	42,2	41,7	41,2	40,8	44,0	39,4	44,6	39,1	49,8
75–79	55,3	53,2	56,8	57,5	61,4	53,3	56,8	59,4	54,0	61,2	57,0	65,5
80–84	65,6	68,1	70,6	74,4	73,8	68,9	76,3	72,0	65,6	75,5	70,8	77,8
85+	71,4	77,3	84,1	78,6	81,7	83,1	86,8	84,7	86,0	82,3	83,0	86,0

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

8.3 Najvyššie dosiahnuté vzdelanie

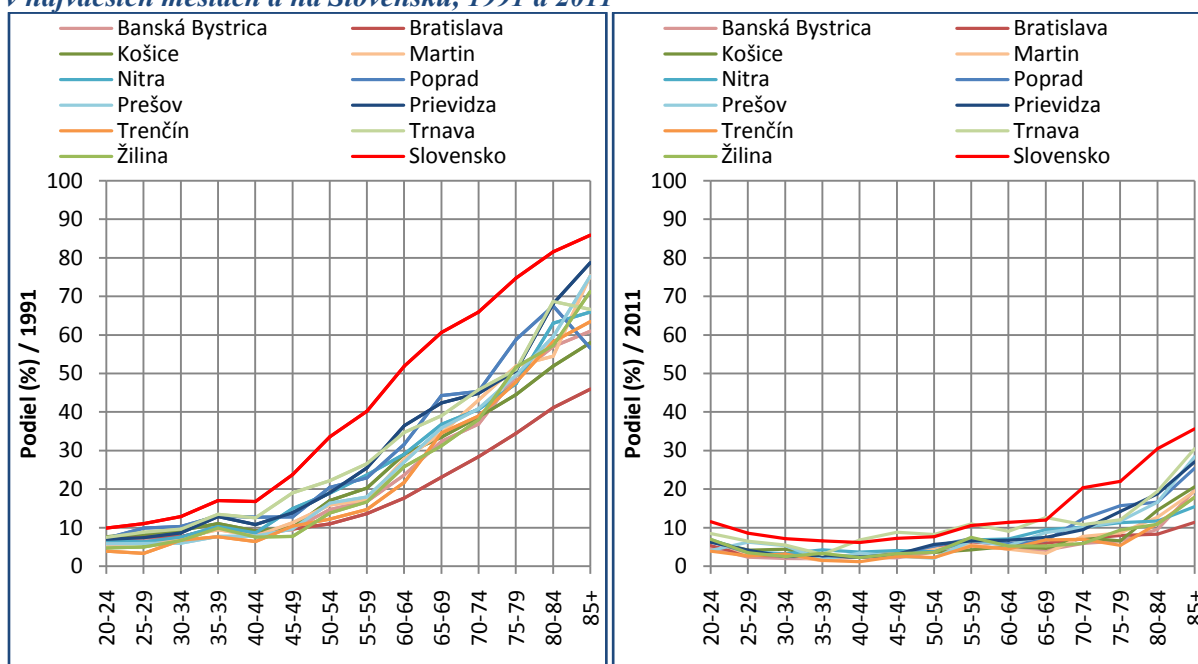
Zloženie obyvateľstva Slovenska podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania prechádza v posledných dvoch intercenzálnych obdobiach veľmi dynamickými a v mnohých aspektoch historicky jedinečnými kvalitatívnymi zmenami (pozri napr. Bleha a kol. 2014, Šprocha

2010ab, 2013). Predovšetkým sme svedkami nebývalého nárastu počtu a podielu osôb s terciárnym vzdelaním. Nikdy v histórii Slovenska tak vysoké zastúpenie osoby s vysokoškolským vzdelaním nedosahovali (Šprocha 2009). V povojnovom období sa postupne vytvoril model vzdelanostných dráh zameraný predovšetkým na znižovanie zastúpenia osôb len so základným vzdelaním a s dôrazom na stredoškolské vzdelanie. Vzhľadom na charakter vtedajšieho režimu, ako aj potreby hospodárstva bolo terciárne vzdelanie dostupné len určitej skupine mužov a žien. Pri určitom zovšeobecnení sa postupne formoval častejší príklon mužskej zložky k stredoškolskému vzdelaniu bez maturity (najčastejšie učňovské školy) a u žien k úplnému stredoškolskému vzdelaniu. Naďalej však platilo, že ženy častejšie mali len základné vzdelanie a v o niečo menšej miere absolvovali vysokú školu (Šprocha 2009, 2010a). S rozpadom režimu, prechodom na trhové hospodárstvo a potrebou kvalitnej a vzdelanej pracovnej sily v kombinácii s jasnými výhodami vyššieho vzdelania (napr. uplatnenie a stabilita na trhu práce, výška príjmu a pod.) a rozširovaním možností vzdelávania na terciárnom stupni dochádza u mladých generácií k premene vzdelanostných dráh a uprednostňovaniu úplného stredoškolského a najmä od konca 90. a začiatku nového milénia aj vysokoškolského vzdelania. Sme svedkami medzigeneračne sa prehlbujúceho dopytu po vyššom sekundárnom a najmä terciárnom vzdelaní. Veľmi dôležitým aspektom týchto zmien je tiež skutočnosť, že dynamickejšie na túto transformáciu vzdelanostných dráh reagovali ženy, a preto v najmladších generáciách, u ktorých môžeme predpokladať ich ukončenie, dosahujú historicky prvýkrát vyššie vzdelanie ako muži (Bleha a kol. 2014). Najmä v poslednom intercenzálnom období tiež môžeme identifikovať dodatočné znovuo tvorenie vzdelanostných dráh za účelom dosiahnutia terciárneho vzdelania u osôb (vo väčšej miere žien), ktoré svoje vzdelanie získali v minulých dvoch desaťročiach (pozri Šprocha 2013). Veľké mestá vo všeobecnosti predstavujú priestor, ktorý je atraktívny pre vzdelanejšie osoby vzhľadom na väčšie možnosti uplatnenia svojich znalostí a zručností. Koncentrujú sa v nich odvetvia s dopytom po vysokovzdelaných a kvalifikovaných pracovníkoch. Okrem toho práve vo veľkých mestách je sústredený aj výskum, inovácie a inštitúcie poskytujúce možnosti získania vyššieho vzdelania. Práve táto kombinácia môže vytvárať tiež silný medzigeneračne pôsobiaci psychologický efekt potreby dosahovať terciárne vzdelanie.

Ak sa pozrieme na výsledky sčítaní ľudu 1991 a sčítania obyvateľov z roku 2011, sú vyššie uvedené zistenia zreteľne identifikovateľné aj v skupine sledovaných miest Slovenska. Podiel osôb s nanajvýš základným vzdelaním mal najmä v 90. rokoch ešte s vekom pomerne rýchlo rastúci trend. V najmladšom veku u mužov tieto osoby tvorili približne desatinu, v strednom produktívnom pätinu a v staršom produktívnom štvrtinu až tretinu populácie. V seniorskom veku už táto vzdelanostná skupina prevažovala aj v najväčších mestách. Treba si však uvedomiť, že ide o osoby, ktoré svoje vzdelanostné dráhy ukončovali v prvej povojnovej dekáde alebo ešte pred nástupom bývalého režimu k moci. U žien bol podiel osôb s nanajvýš základným vzdelaním ešte vyšší, a preto ich prevaha podľa sčítania 1991 vznikla

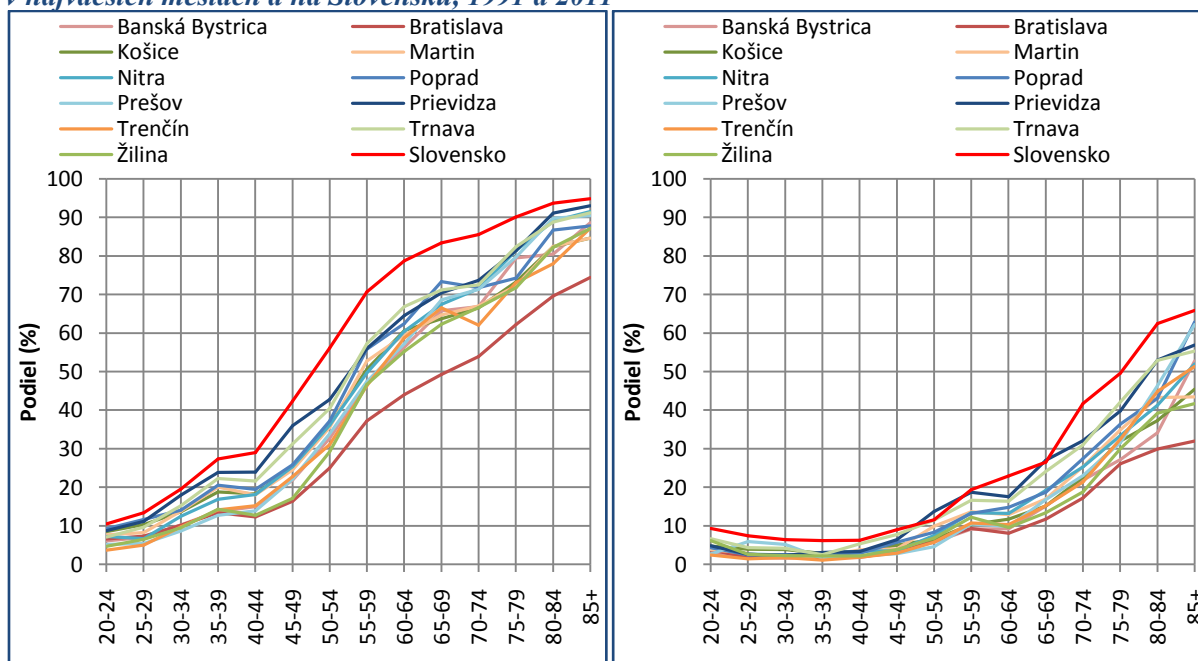
už v strednom a staršom produktívnom veku. Vo všeobecnosti je však z obr. 223 a 224 zrejme, že vo všetkých sledovaných mestách podiel tejto vzdelanostnej skupiny u oboch pohlaví a v podstate vo všetkých vekových skupinách dosahoval signifikantne nižšie hodnoty ako bol celoslovenský priemer. Súčasne sa dá tiež povedať, že medzi jednotlivými mestami existovali len pomerne malé rozdiely.

Obr. 223 a 224: Vývoj podielu mužov so základným vzdelaním a bez vzdelania podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 225 a 226: Vývoj podielu žien so základným vzdelaním a bez vzdelania podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011

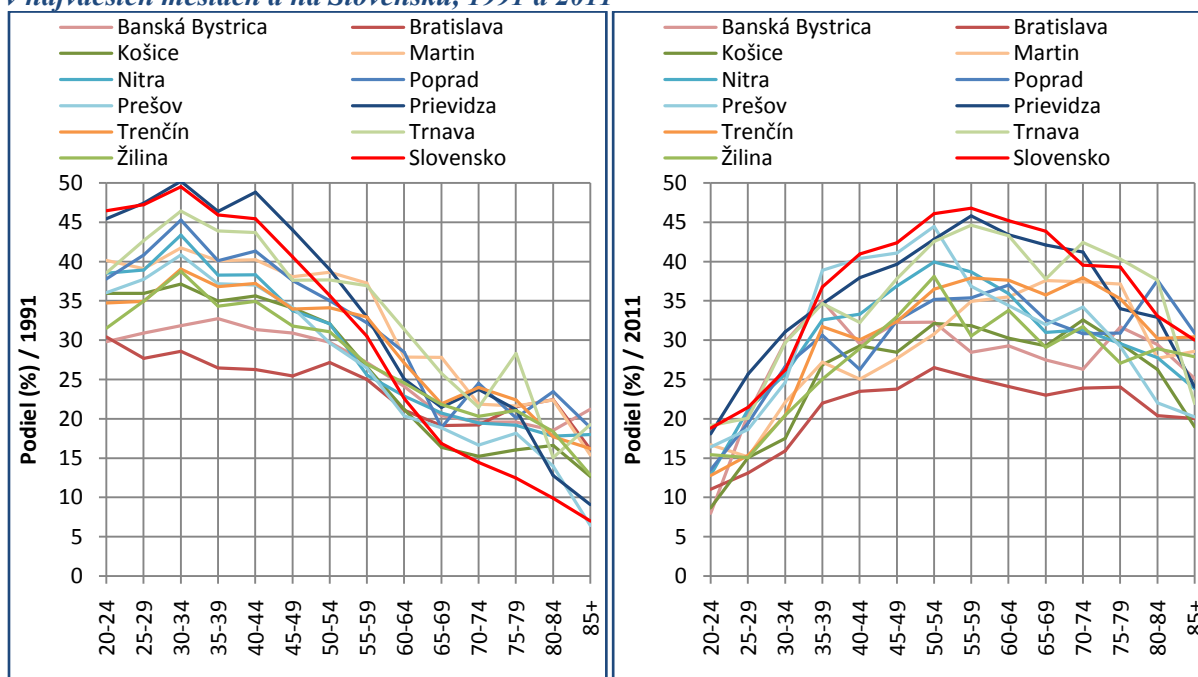

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Určitou výnimkou bola len Bratislava, ktorá jednoznačne dosahovala so značným odstupom najnižší podiel mužov i žien so základným vzdelaním alebo bez vzdelania. Výsledky posledného sčítania z roku 2011 priniesli výrazný pokles podielu tejto vzdelanostnej skupiny. Okrem zvyšovania vzdelania dôležitú úlohu zohráva v tomto procese aj vymieranie starších osôb. Ak odhliadneme práve od týchto kohort, potom osoby s nanajvýš základným vzdelaním predstavujú už len marginálnu skupinu v mestských štruktúrach.

Stredoškolské vzdelanie bez maturity bolo na začiatku 90. rokov aj v najväčších mestách a predovšetkým u mužov veľmi dôležitým vzdelanostným stupňom. Navyše práve v tejto skupine sa ukázali byť najväčšie diferencie medzi sledovanými mestami. V centrách ako Bratislava a Banská Bystrica toto vzdelanie dosahovala vo veku 20 – 50 rokov približne štvrtina až tretina miestnej populácie. Na druhej strane v Prievidzi a čiastočne aj v Trnave išlo o 40 % až polovicu mužov, čo bol aj približne celoslovenský priemer.

Obr. 227 a 228: Vývoj podielu mužov so stredoškolským vzdelaním bez maturity podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011

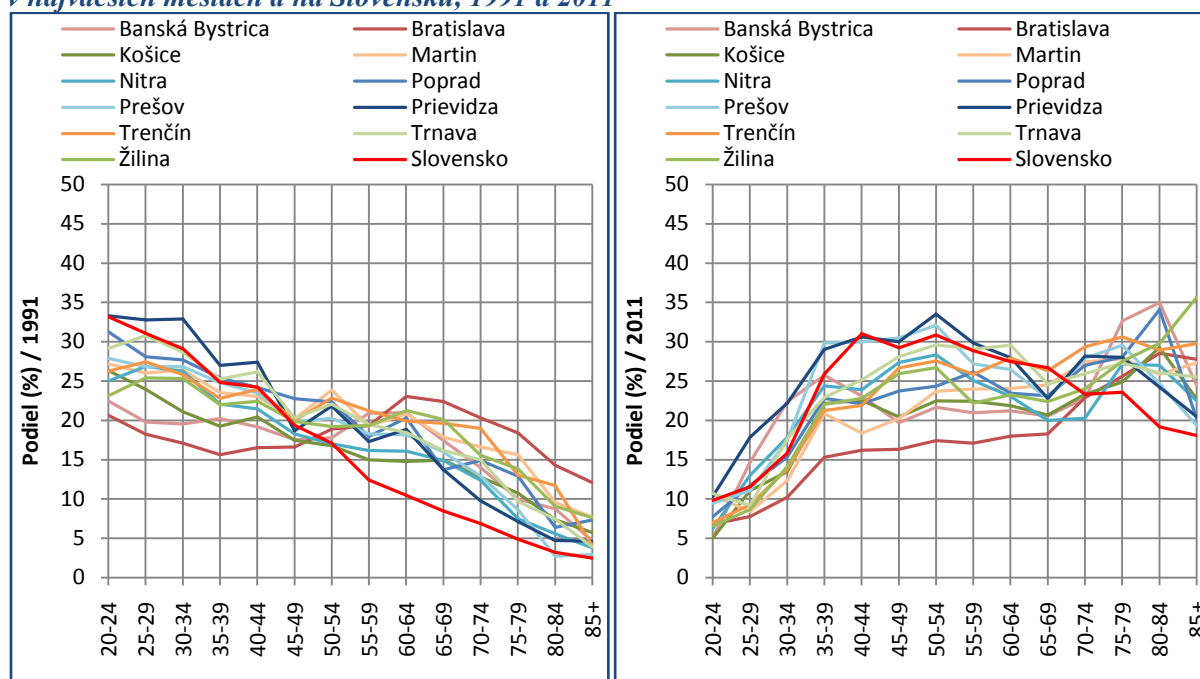

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

U žien tento vzdelanostný stupeň nemal takú obľubu a ich zastúpenie sa v mladších vekoch pohybovalo v rozpätí 20 – 35 % opäť s dominantným postavením Prievidze. Smerom k starším vekovým skupinám najmä u mužov podiel osôb s neúplným stredoškolským vzdelaním klesal a nahrádzaný bol vyššie spomínanou postupnou dominanciou nanajvýš základného vzdelania. Keďže pre staršie kohorty bolo získanie stredoškolského vzdelania bez maturity značným kvalitatívnym posunom, je logické, že práve v najväčších mestách u oboch pohlaví nachádzame ich nadpriemerné zastúpenie. Vývoj v posledných dvoch intercenzálnych obdobiach znamenal značný ústup v neúplnom stredoškolskom vzdelávaní v prospech vyšších stupňov. Prejavuje sa to predovšetkým v najmladších a mladších vekových kohortách, kde

podiel osôb s týmto vzdelaním je výrazne nižší. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o celoslovenský vývojový trend aj rozdiely medzi mestami a tiež medzi mestami a Slovenskom sa v týchto vekoch vyrovnávajú. Zaujímavosťou však je, že v niektorých zo sledovaných najväčších sídel na Slovensku (najmä Prievidza, Prešov, Trnava a u žien aj Banská Bystrica) bol podľa posledného sčítania 2011 podiel osôb s neúplným stredoškolským vzdelaním o niečo vyšší ako ukazoval priemer za Slovensko. Zdá sa, že pre určitý segment populácie v týchto mestách je dosiahnutie stredoškolského vzdelania bez maturity aj po dvoch desaťročiach transformácie procesu vzdelávania cieľom ich vzdelanostných dráh. Zastúpenie a diferencie vo vyššom veku sú predovšetkým výsledkom predchádzajúceho vývoja a procesu starnutia týchto vzdelanostných kohort.

Obr. 229 a 230: Vývoj podielu žien so stredoškolským vzdelaním bez maturity podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011

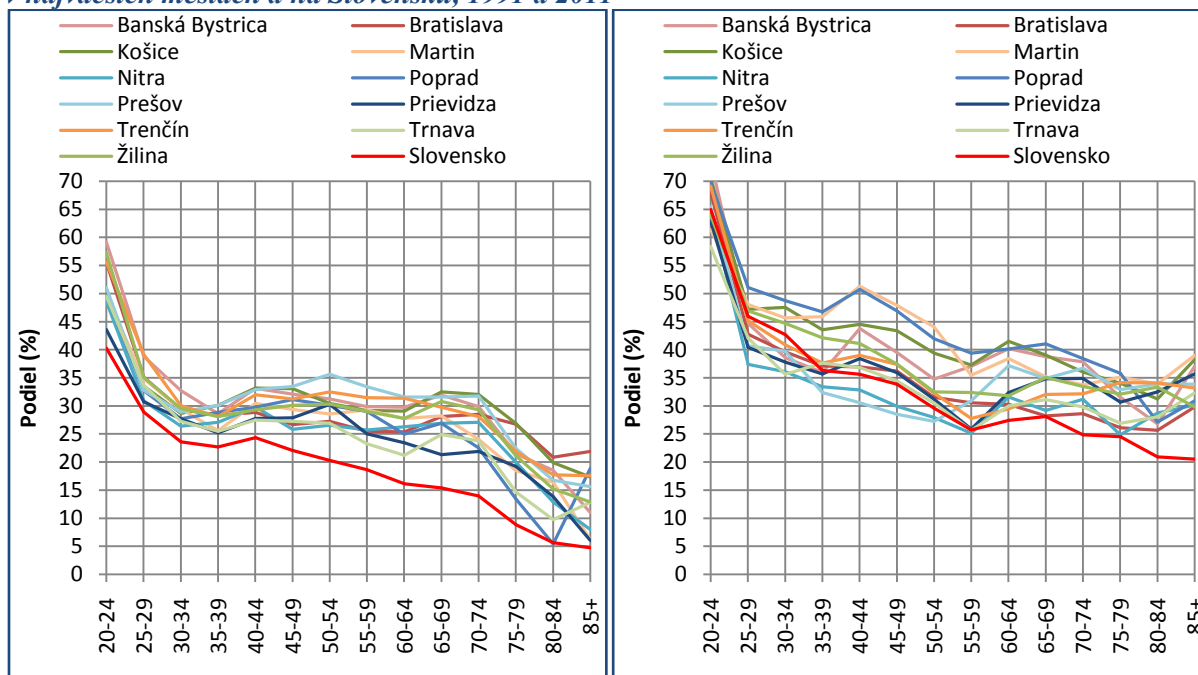

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Podiel osôb s úplným stredoškolským vzdelaním je v najväčších mestách Slovenska dlhodobo nadpriemerný (pozri obr. 231 – 234). Týka sa to nielen najmladších vekových skupín, ale predovšetkým starších mužov a žien, pre ktoré v celoslovenskom meradle išlo skôr o menej častý variant ukončovania vzdelanostných dráh. Porovnanie výsledkov sčítaní 1991 a 2011 tiež potvrdilo prehlbujúci sa záujem o tento typ vzdelania, a to predovšetkým v mužskej zložke (obr. 231 a 232). Na druhej strane v mladšom a čiastočne aj staršom produktívnom veku vzniká situácia, keď zastúpenie osôb s úplným stredoškolským vzdelaním je v niektorých zo sledovaných miest nižšie ako ukazuje celoslovenský priemer. Treba si však uvedomiť, že pre veľkú časť stredoškolákov je tento stupeň vzdelania len dočasným stavom a väčšina z nich sa snaží nadobudnúť terciárne vzdelanie. Preto je potrebné tieto dva vzdelanostné stupne chápať ako spojené nádoby. Potvrďuje to aj podiel mužov a najmä žien

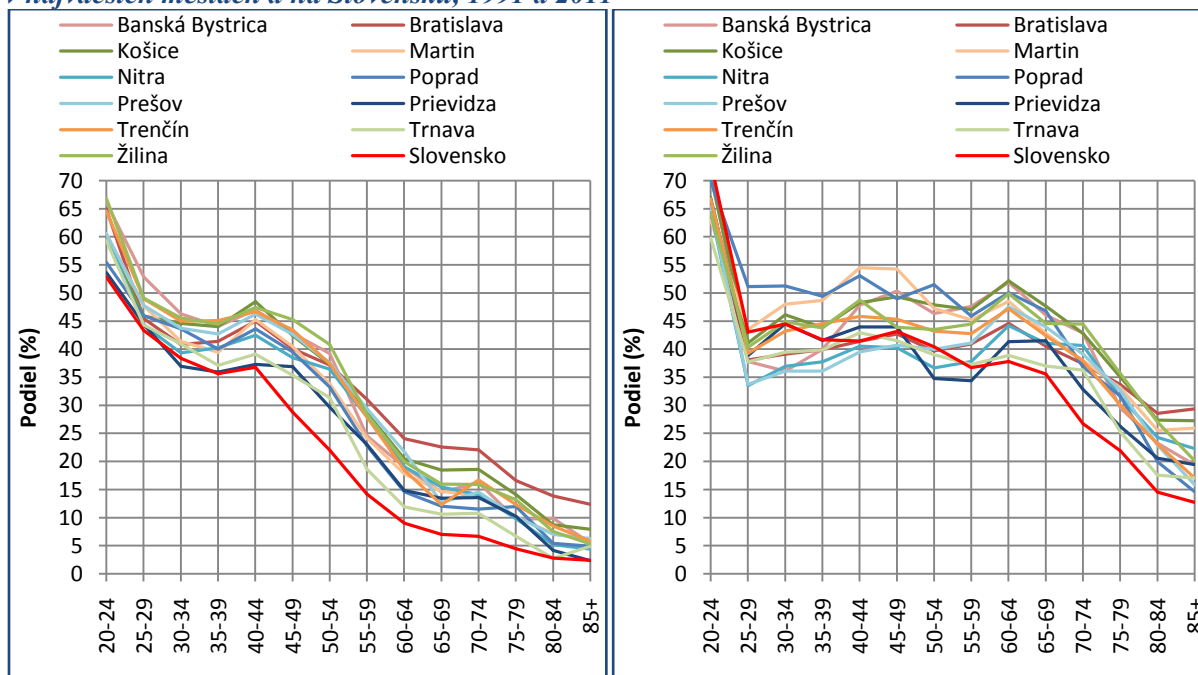
s terciárnym vzdelaním (obr. 235 – 238). Ten bol síce s výnimkou niektorých miest (Prievidza, Poprad a Trnava) už na začiatku 90. rokov v mladšom a strednom produktívnom veku nadpriemerný, no celkovo tieto osoby predstavovali v mužskej časti populácie pätinu až tretinu (s výnimkou Bratislavy) a pätinu až štvrtinu u žien (opäť bez Bratislavy).

Obr. 231 a 232: Vývoj podielu mužov so stredoškolským vzdelaním s maturitou podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 233 a 234: Vývoj podielu žien so stredoškolským vzdelaním s maturitou podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011

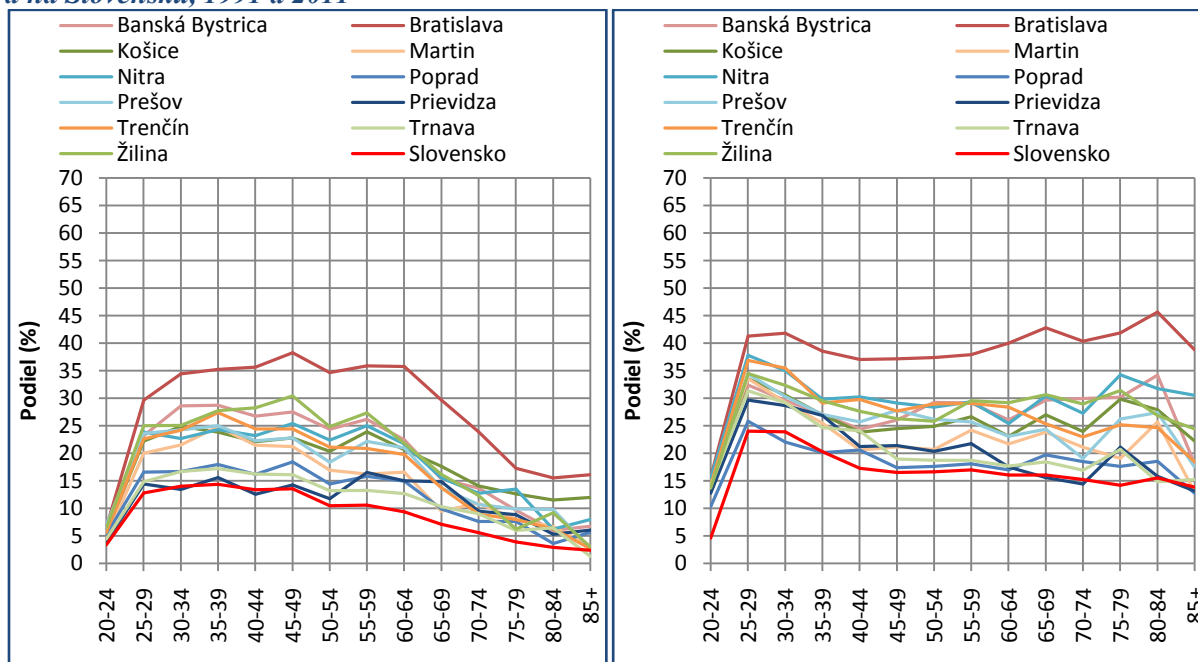

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Hlavné mesto z tohto pohľadu malo jednoznačne špecifické postavenie, keďže tu absolventi vysokých škôl tvorili približne 35 % u mužov vo veku 30 – 64 rokov a 25 – 30 % u žien vo veku 25 – 49 rokov. Pre najmladšie generácie mužov a najmä žien však terciárne vzdelanie predstavuje hlavný cieľ ich vzdelanostných dráh. Podľa výsledkov sčítania 2011 vo viacerých zo sledovaných miest podiel žien s vysokoškolským vzdelaním vo veku 25 – 29 rokov dosahuje alebo prekračuje hranicu 50 % (Bratislava, Nitra, Trenčín). V ďalšej skupine najväčších miest (Prešov, Trnava, Žilina, Banská Bystrica, Martin) sa ich podiel pohybuje v rozpätí 45 – 49 %. Nízku až podpriemernú úroveň (priemer za Slovensko je 38 %) dosahuje Prievidza (41 %) a najmä Poprad (35 %).

Podobne aj v mužskej časti populácie došlo k pomerne významnému nárastu podielu absolventov vysokých škôl. Ak sa zameriame len na mladšie vekové skupiny 25 – 34 ročných, naďalej dominuje Bratislava, kde osoby s týmto stupňom vzdelania tvoria viac ako 40 % z miestnej populácie (obr. 236). S určitým odstupom je Trenčín a Žilina (33 – 37 %). Najnižšie zastúpenie mužov s terciárnym vzdelaním má v tomto vekovom spektre Poprad, ktorý sa pohybuje približne na úrovni celoslovenského priemeru (24 %). Pod hranicou 30 % sa nachádza ešte Prievidza (29 – 30 %).

Obr. 235 a 236: Vývoj podielu mužov s vysokoškolským vzdelaním podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011

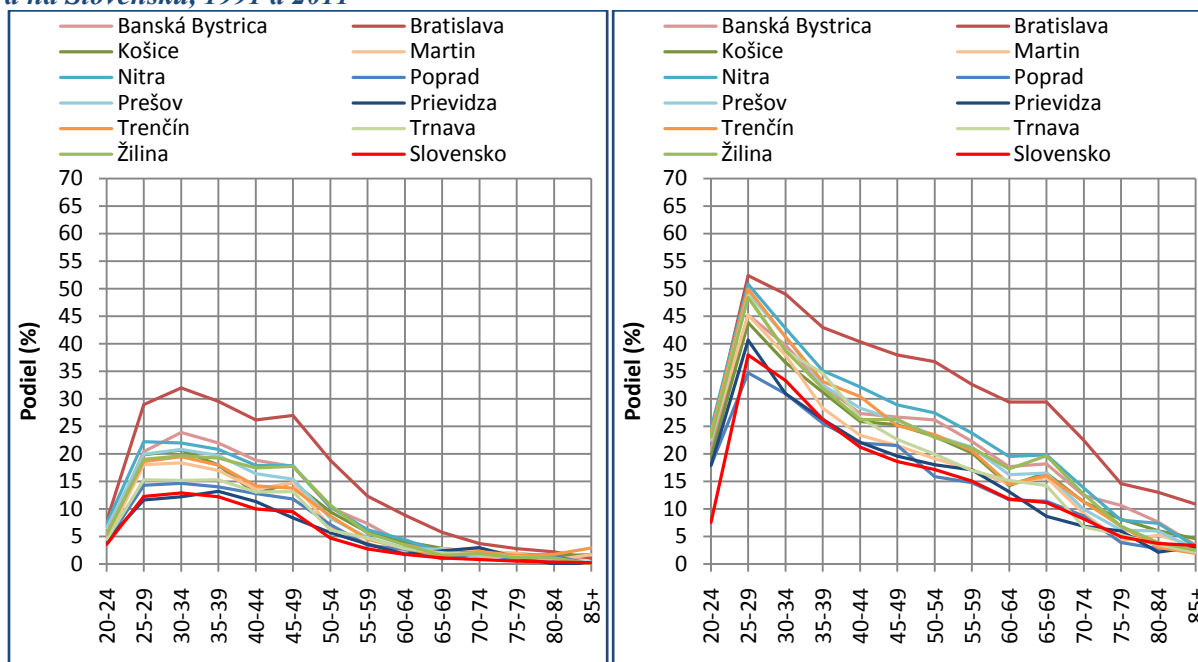

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Vzdelanostná štruktúra najväčších miest Slovenska je vo viacerých prípadoch kvalitatívne na výrazne vyššej úrovni s jasnou orientáciou na stredoškolské vzdelanie s maturitou a vysokoškolské vzdelanie. Z pohľadu reprodukčného správania a populačného vývoja je potrebné si uvedomiť, že vysoké podiely osôb s týmito stupňami vzdelania potom znamenajú nielen dlhšie štúdium, prípravu na povolanie, čo má priamy dopad na časovanie rodinných a reprodukčných prechodov, ale aj na intenzitu reprodukcie. Nepriamo na reprodukciu vplýva

prostredníctvom odlišných hodnôt, noriem vzorcov súvisiacich s utváraním rodiny, rodením detí, ktoré je možné identifikovať u vzdelanejších osôb. Nesmieme tiež zabudnúť na dôležitý efekt dosiahnutého vzdelania na úmrtnostné pomery, zdravotný stav a epidemiologickú situáciu. Preto štruktúra zloženie obyvateľstva najväčších miest Slovenska podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania predstavuje jeden z najdôležitejších externých faktorov demografickej reprodukcie a tým súčasného i budúceho populačného vývoja.

Obr. 237 a 238: Vývoj podielu žien s vysokoškolským vzdelaním podľa veku v najväčších mestách a na Slovensku, 1991 a 2011

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

8.4 Ekonomická aktivita

Súbor sledovaných miest predstavuje najväčšie hospodársky a spoločensky najvýznamnejšie administratívne centrá Slovenska s kumulovanými funkciami národného i regionálneho významu. Viaceré z nich sa vyznačujú priaznivými ekonomickými podmienkami, nízkou mierou nezamestnanosti, priemernou mzdou, objemom investícií, počtom pracovných miest a pod. S výkonnosťou miestnej ekonomiky a stavom trhu práce úzko súvisí aj štruktúra obyvateľstva podľa ekonomickej aktivity. Tú je možné podoba ako v predchádzajúcich prípadoch podrobne hodnotiť na obecnej úrovni len z výsledkov sčítania obyvateľov, pričom na tieto účely sme využili census z roku 1991, ktorý zachytával situáciu v sledovaných mestách ešte len na začiatku transformačného procesu a posledné dostupné sčítania z roku 2011. Vzhľadom na vymedzenie vyšetrovanej populácie sa v ďalšej časti analýzy budeme venovať len osobám, vo veku 16 – 69 rokov.

Vo všeobecnosti zloženie obyvateľstva podľa ekonomickej aktivity ovplyvňuje niekoľko dôležitých vzájomne pôsobiacich faktorov. Ak budeme abstrahovať od mikroekonomických podmienok a stavu trhu práce, v mladom veku je to predovšetkým dĺžka vzdelávania a prípravy na povolanie. U žien, keďže počet a podiel mužov na materskej a rodičovskej dovolenke aj v najväčších mestách je stále veľmi nízky, ide predovšetkým o časovanie a počet narodených detí. S tým úzko súvisia aj možnosti skĺbenia práce a starostlivosti o deti. Ekonomické faktory ovplyvňujú predovšetkým úroveň nezamestnanosti. Vo vyššom veku je úroveň aktívnej participácie na trhu práce podmienená nielen možnosťami a ochotou pracovať, ale aj legislatívnym nastavením veku, od ktorého vzniká nárok na starobný dôchodok. Do úvahy pri štruktúre ekonomickej aktivity je tiež potrebné brať do úvahy aj samotnú ochotu pracovať, resp. zostať v domácnosti, ako aj po strate zamestnania hľadať si nové. Práve dlhodobá nezamestnanosť a nezanedbateľný počet odradených predstavuje problematické javy trhu práce na Slovensku.

Ak sa pozrieme na nasledujúcu sériu obr. 239 – 286, môžeme konštatovať niekoľko základných zistení. Predovšetkým sa potvrdzuje medzi sčítaniami častejší príklon k vyšším formám štúdia, predlžovanie štúdia, ako aj celkovo vyšší podiel (v porovnaní s celoslovenským priemerom) študentov a študentiek vo väčšine zo sledovaných miest Slovenska. To posúva maximum ekonomickej aktivity, resp. podielu pracujúcich. U žien k tomu výraznou mierou prispievajú aj zmeny v časovaní rodenia detí a vo všeobecnosti vyšší priemerný vek pri pôrode, ako je tomu v celej populácii Slovenska. Maximum zastúpenia pracujúcich sa tak posúva na koniec reprodukčného veku a začiatok poreprodukčného veku. Medzi jednotlivými mestami veľké rozdiely v zastúpení pracujúcich podľa veku nepozorujeme. Vo všeobecnosti tiež platí, že v sledovaných mestách podiel pracujúcich dosahuje vyššie hodnoty ako je celoslovenský priemer. Týka sa to oboch pohlaví, no aj napriek tomu si dovoľíme upozorniť na dve mestá: Prievidzu a Bratislavu. V prvom prípade platí, že staršom produktívnom veku podiel pracujúcich pomerne rýchlo klesá a dostáva sa na celoslovenský alebo až pod celoslovenský priemer. Súvisí to najmä u mužov s rýchlym nárastom podielu starobných dôchodcov (najmä vo veku 55 – 59 rokov). Opačným prípadom je Bratislava, kde práve v staršom produktívnom a najmä poproduktívnom veku vidíme rastúcu tendenciu zostávať aktívne na trhu práce, a preto váha pracujúcich je tu nadpriemerný.

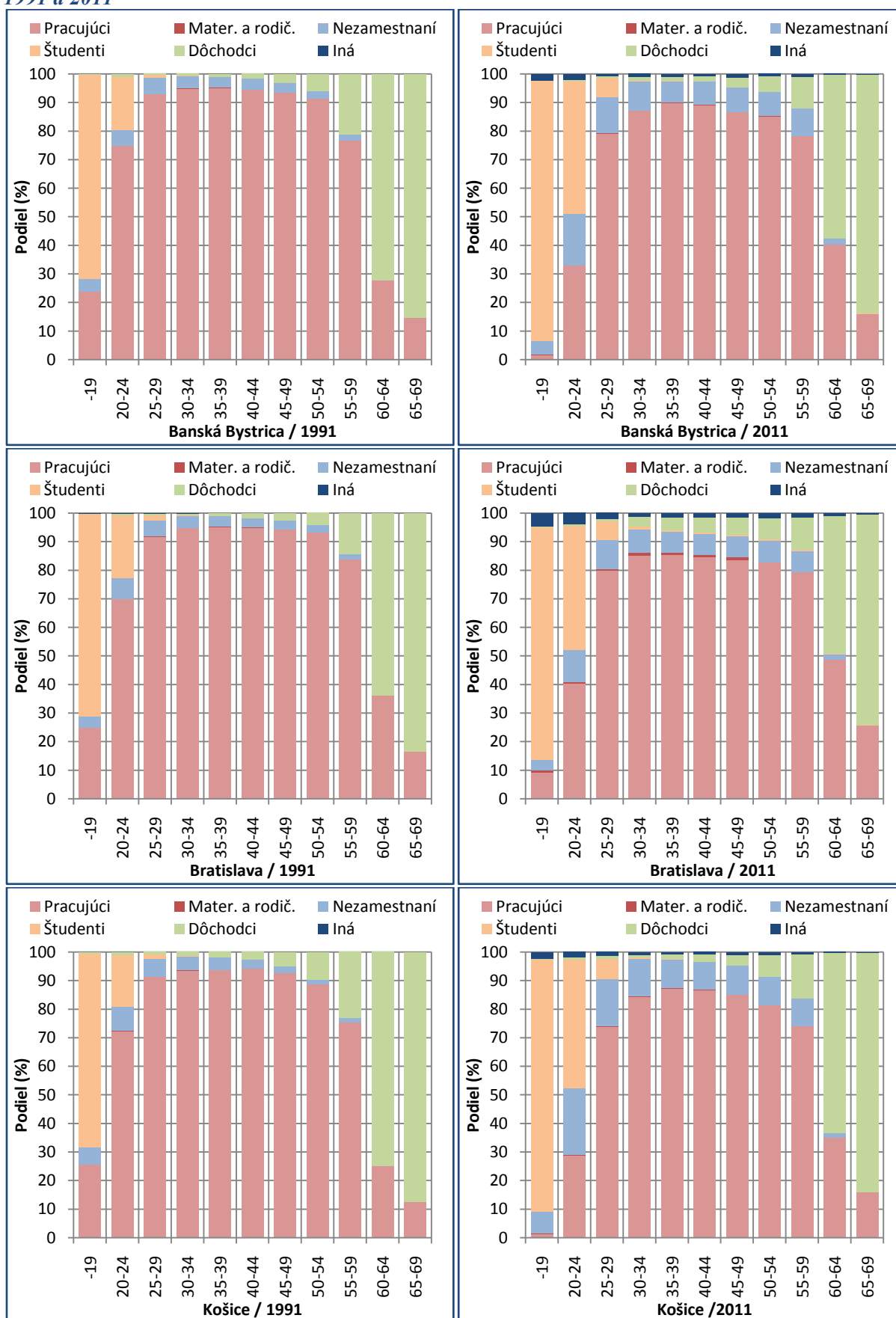
Na začiatku 90. rokov problém nezamestnanosti na Slovensku v podstate ešte len začínal vznikať, čo sa odrazilo aj na výsledkoch posledného československého sčítania. Jednoznačne najvyšší podiel nezamestnaných nachádzame v tomto období medzi mladými osobami vo veku 20 – 29 rokov. Najmä u žien bolo zastúpenie osôb hľadajúcich si zamestnanie v sledovaných mestách o niečo vyššie ako vykazoval celoslovenský priemer. Najhoršia situácia pritom u oboch pohlaví bola v Nitre, Trnave a Košiciach a naopak najnižšie zastúpenie nezamestnaní u oboch pohlaví dosiahli v Martine, Trenčíne a u mužov v aj v Prievidzi. V poslednom sčítaní už podiel nezamestnaných výrazne vzrástol (tak ako v celej populácii Slovenska). Na druhej strane ich najväčšie zastúpenie stále zostáva v mladom veku

do 30 rokov s vrcholom v skupine 20 – 24 ročných, pričom vo všeobecnosti v každom zo sledovaných miest je váha nezamestnaných nižšia ako ukazuje celoslovenský priemer. Najväčšie diferencie medzi najväčšími mestami existujú najmä v mladom veku. Kým Košice, Prešov a Prievidza vo veku do 30 rokov majú takmer identické podiely nezamestnaných, ako vykazuje celoslovenský priemer, v Trnave, Trenčíne, Žiline a najmä Bratislave je zastúpenie nezamestnaných značne podpriemerné. Uvedený stav pritom platí (s výnimkou Žiliny) až do konca produktívneho veku. V prípade Prievidze ešte upozorníme na jeden zaujímavý jav, a to je nárast podielu nezamestnaných žien na konci a po skončení reprodukčného veku. Ich zastúpenie je spomedzi sledovaných miest jednoznačne najvyššie a približuje sa celoslovenskému priemeru. Z uvedeného sa dá dedukovať, že ženy po skončení materskej a rodičovskej dovolenky majú v tomto meste problém s uplatnením na trhu práce a častejšie končia ako nezamestnané.

Materská a rodičovská dovolenka nebola a stále nie je využívaná mužmi ani v najväčších mestách Slovenska a celodenná starostlivosť o malé deti je tak aj v tomto prostredí oficiálne doménou predovšetkým žien. Z pohľadu mužov na materskej a rodičovskej dovolenke stojí za zmienku len Bratislava, ktorú vo veku 30 – 44 rokov podľa výsledkov sčítania 2011 čerpal približne jeden muž zo sto. U žien jednoznačne môžeme pozorovať posun maxima váhy osôb poberajúcich materskú alebo rodičovskú dovolenku do druhej polovice reprodukčného veku. Je to v súlade s hlavnými zmenami v reprodukčnom správaní, keď dochádza k odkladaniu materských a rodičovských štartov a tým aj nároku na uvedené formy dovoleniek. Súčasne sa tiež zastúpení týchto žien podľa veku prejavuje skutočnosť, že osoby v najväčších mestách sa stávajú vo všeobecnosti matkami neskôr, ako je celoslovenský priemer. Platí to najmä pre Bratislavu a Banskú Bystricu, kým v Žiline, Prešove a Trenčíne rastie podiel žien na materskej alebo rodičovskej dovolenke o niečo skôr.

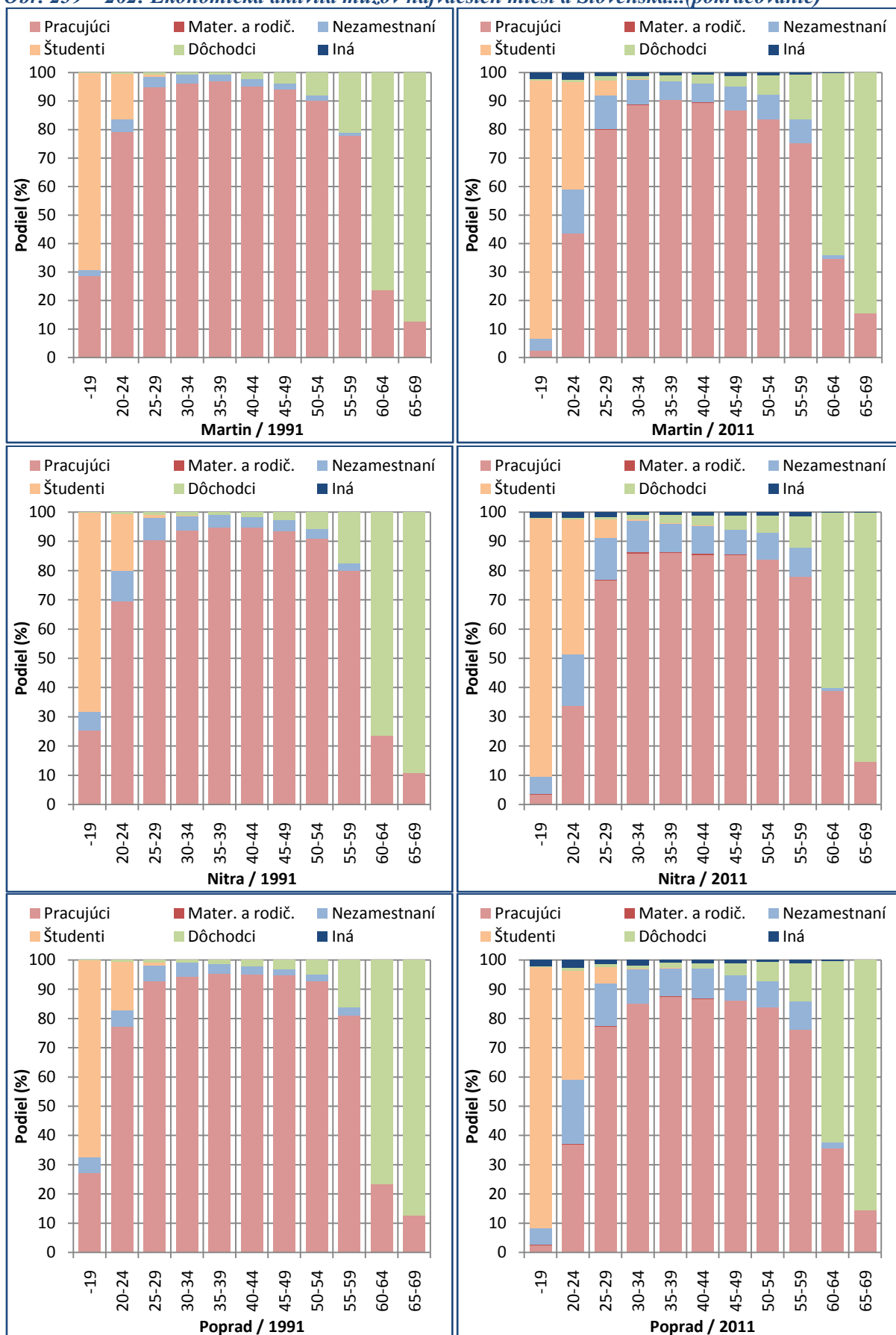
Ďalšou skupinou, ktorá prešla dôležitými zmenami sú študenti. Vzhľadom na vyššie uvedenú transformáciu vzdelanostných dráh, ktorej jedným z hlavných znakov je príklon k úplnému stredoškolskému a najmä vysokoškolskému vzdelaniu, je logickým vyústením nárast podielu študujúcich mužov a žien vo veku do 20 rokov, ako aj vo veku 20 – 24 rokov. Na začiatku 90. rokov sa podiel študujúcich mužov v najväčších mestách Slovenska vo veku 16 – 19 rokov pohyboval na úrovni 66 % (Prievidza) až 72 % (Banská Bystrica, Trenčín), pričom celoslovenský priemer bolo niečo viac ako 62 %. Vo veku 20 – 24 rokov na Slovensku študovala len približne desatina mužov, no v sledovaných mestách to v niektorých prípadoch bol aj dvojnásobok (Bratislava 22 %, Žilina 21 %, Prešov 20 %). U žien v mladšom veku podiel študentiek bol o niečo vyšší (69 – 75 %), pričom priemer za Slovensko sa pohyboval na dvoch tretinách. Na druhej strane vo veku 20 – 24 rokov študentky nedosahovali v celoslovenskom priemere ani 10% hranicu, pričom len v Bratislave študovala pätina z miestnej populácie daného veku. Opätovne najhoršie na tom spomedzi sledovaných miest bola Prievidza a Poprad (11 %). Vo veku nad 25 rokov u oboch pohlaví študoval len zlomok (0,3 – 1,8 %) z celej populácie.

Obr. 239 – 262: Ekonomická aktivita mužov najväčších miest a Slovenska podľa výsledkov sčítania 1991 a 2011

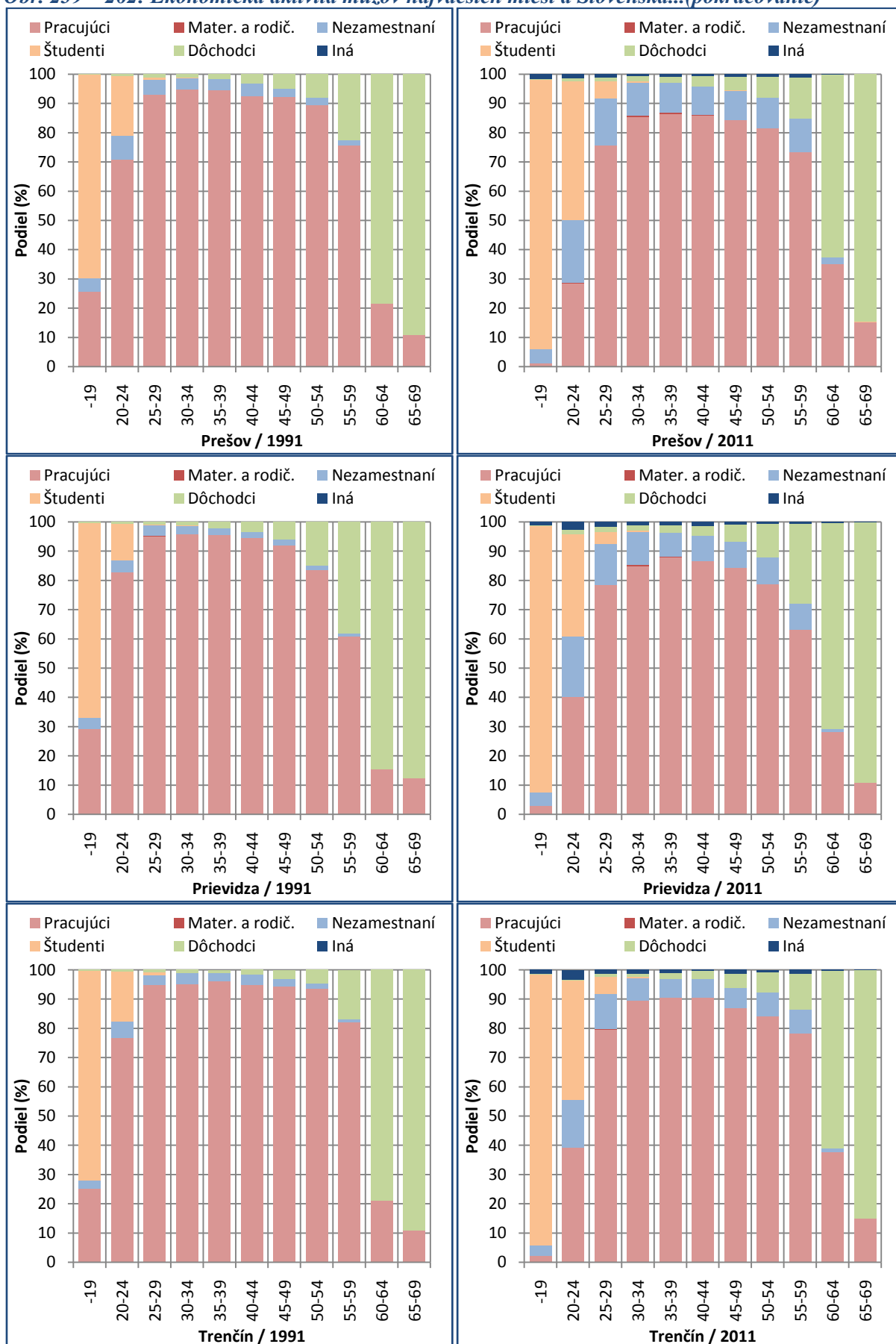
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 239 – 262: Ekonomická aktivita mužov najväčších miest a Slovenska...(pokračovanie)

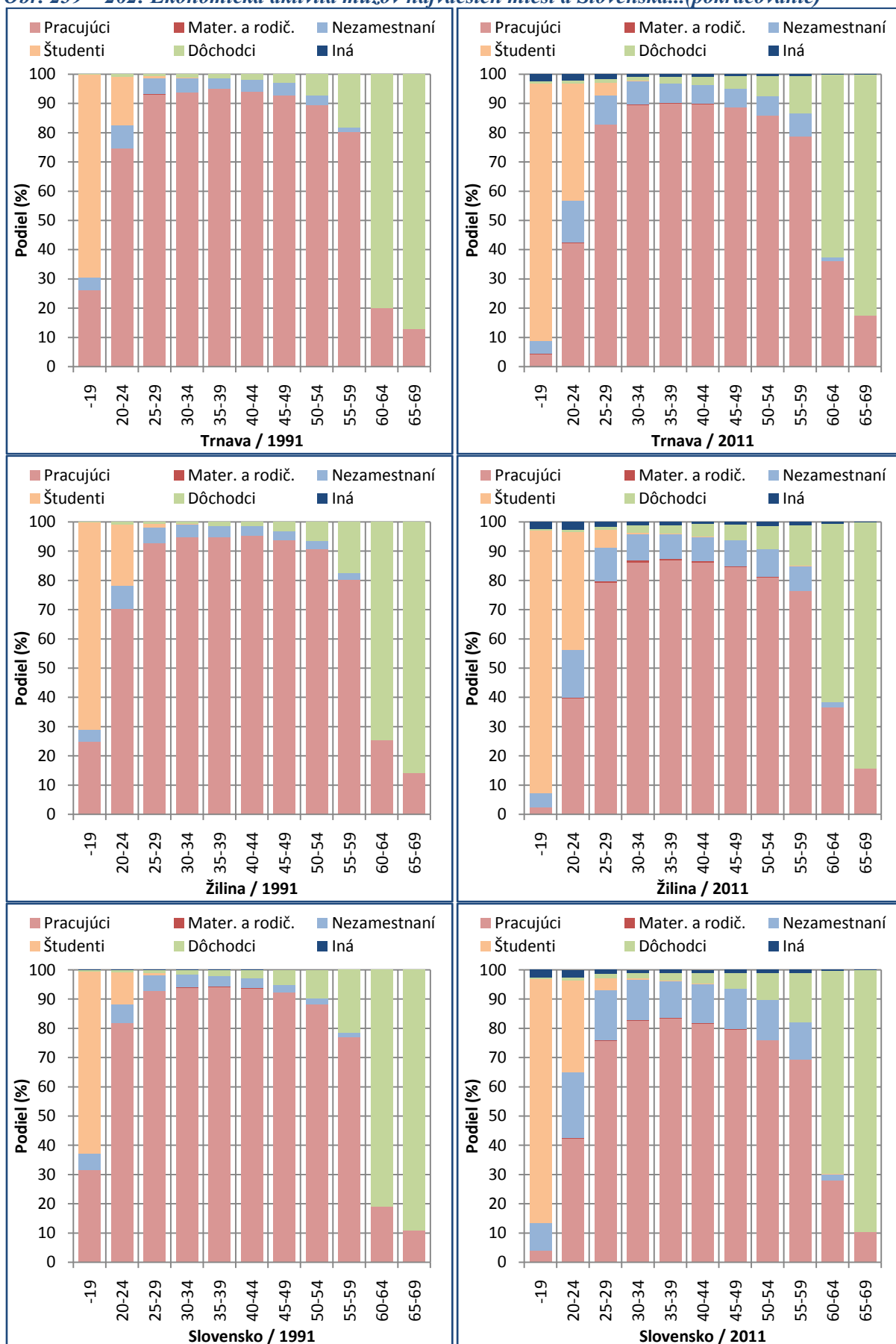
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 239 – 262: Ekonomická aktivita mužov najväčších miest a Slovenska...(pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 239 – 262: Ekonomická aktivita mužov najväčších miest a Slovenska...(pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

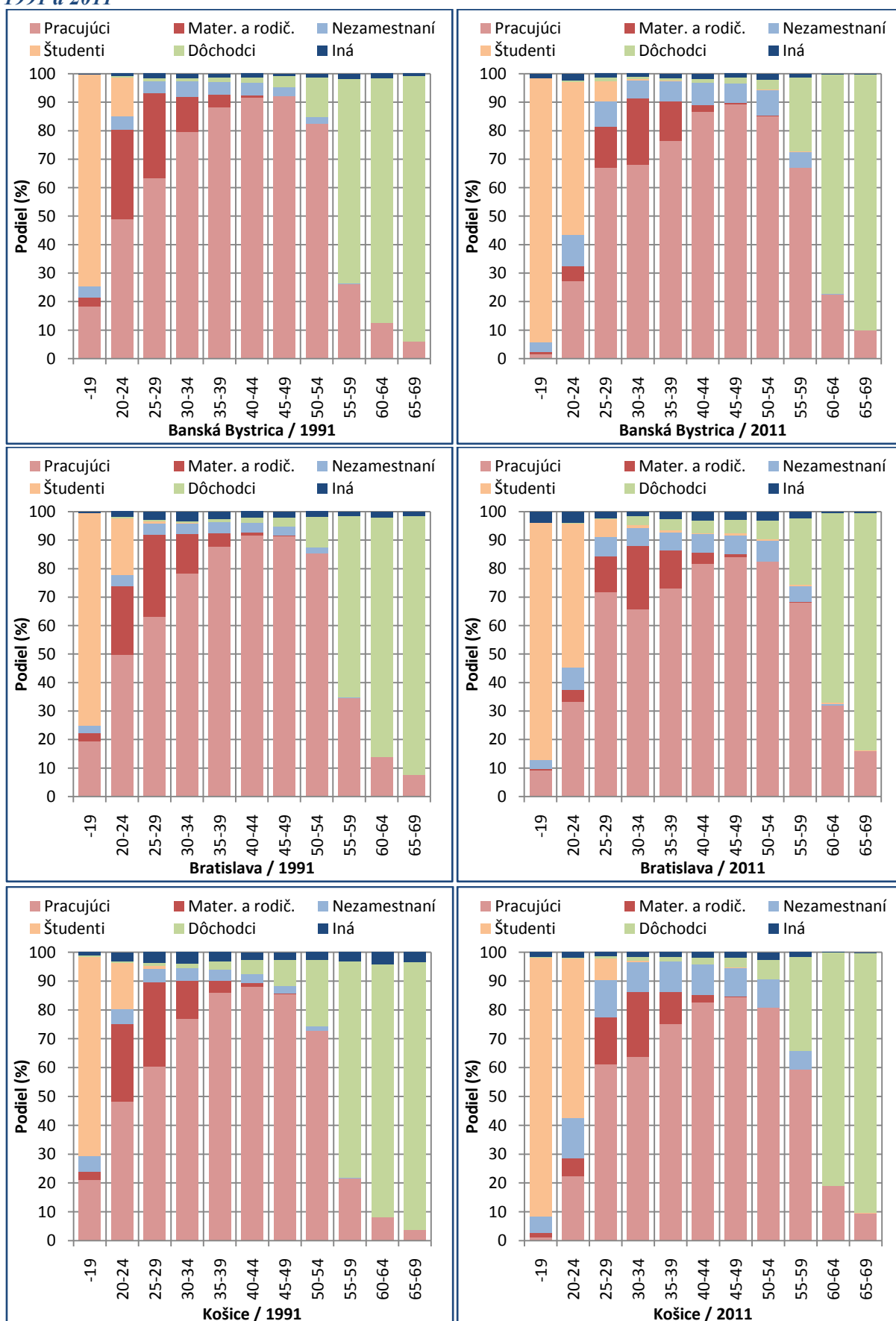
Sčítanie z roku 2011 ukázalo, že v najmladšom veku do 20 rokov podiel študentov dosahuje úroveň okolo 90 % a v prípade žien túto hranicu dokonca ešte mierne prekračuje. Znamená to tiež, že naďalej tieto najväčšie miesta predstavujú priestor, kde podiel študujúcich osôb je nadpriemerný (celoslovenský priemer 83,5 % muži a 86 % ženy). Hlavné zmeny v participácii na vzdelávaní v porovnaní so začiatkom 90. rokov však nastali vo veku 20 – 24 rokov. U mužov najnižšie podiely dosahuje stále Prievidza a Poprad (35 – 37 %), no v Banskej Bystrici, Košiciach, Nitre, Prešove a v Bratislave zastúpenie študentov výrazne prekračuje 40% hranicu (priemer za Slovensko 31 %). U žien je váha študentiek ešte vyššia, keď v Prešove, Nitre a Košiciach dosahujú viac ako 55 % (priemer za Slovensko 42,5 %). Aj v ženskej časti populácie je spomedzi sledovaných miest najhoršia situácia v Prievidzi, keďže v predmetnom veku študuje len niečo viac ako 43 % osôb.

Skupina študujúcich osôb v miestnych populáciách začína predstavovať nezanedbateľnú zložku aj vo veku 25 – 29 rokov. Ich podiel s výnimkou niektorých miest (Prievidza a Trnava u mužov) už prekračuje hranicu 5 %, pričom u žien v Banskej Bystrici, Košiciach (aj u mužov) a Žiline dokonca dosahujú úroveň 7 %.

Ako sme spomenuli vyššie, podiel poberateľov starobných dôchodkov v populáciách jednotlivých sledovaných miest sa odvíja nielen od legislatívneho nastavenia nároku na starobný dôchodok, ale aj od miestnej ekonomickej situácie na trhu práce, ako aj ochoty zamestnávať starších ľudí, resp. samotnej ochoty starších ľudí pracovať. Vo všeobecnosti oproti začiatku 90. rokov došlo vo všetkých mestách k posunu veku, kedy dochádza k výraznejšiemu nárastu podielu starobných dôchodcov. Rovnako sa znížilo ich zastúpenie v staršom produktívnom a mladšom poproduktívnom veku, ako dôsledok spomínaných faktorov. Výnimkou spomedzi sledovaných miest je len Prievidza, kde podľa posledného sčítania 2011 vo veku 55 – 59 rokov tvorili dôchodcovia viac ako štvrtinu z miestnej populácie, kým v ostatných mestách sa ich podiel pohyboval na úrovni 11 – 16 % a celoslovenský priemer predstavoval približne 17 %. Vo veku 60 – 64 rokov pod hranicou 50 % zostáva už len Bratislava a v rozmedzí 50 – 60 % sa pohybuje váha dôchodcov v Banskej Bystrici a Nitre. V ostatných sledovaných mestách tak už dôchodcovia tvoria viac ako 60 % z miestnej populácie, pričom v Prievidzi to bolo dokonca viac ako 70 % (priemer Slovenska niečo viac ako 69 %). V najstaršom zo sledovaných vekových skupín do skupiny dôchodcov už patrí na Slovensku takmer 9 z 10 mužov. V najväčších mestách tvorili približne 84 – 89 %, pričom len v Bratislave to bolo niečo menej ako tri štvrtiny.

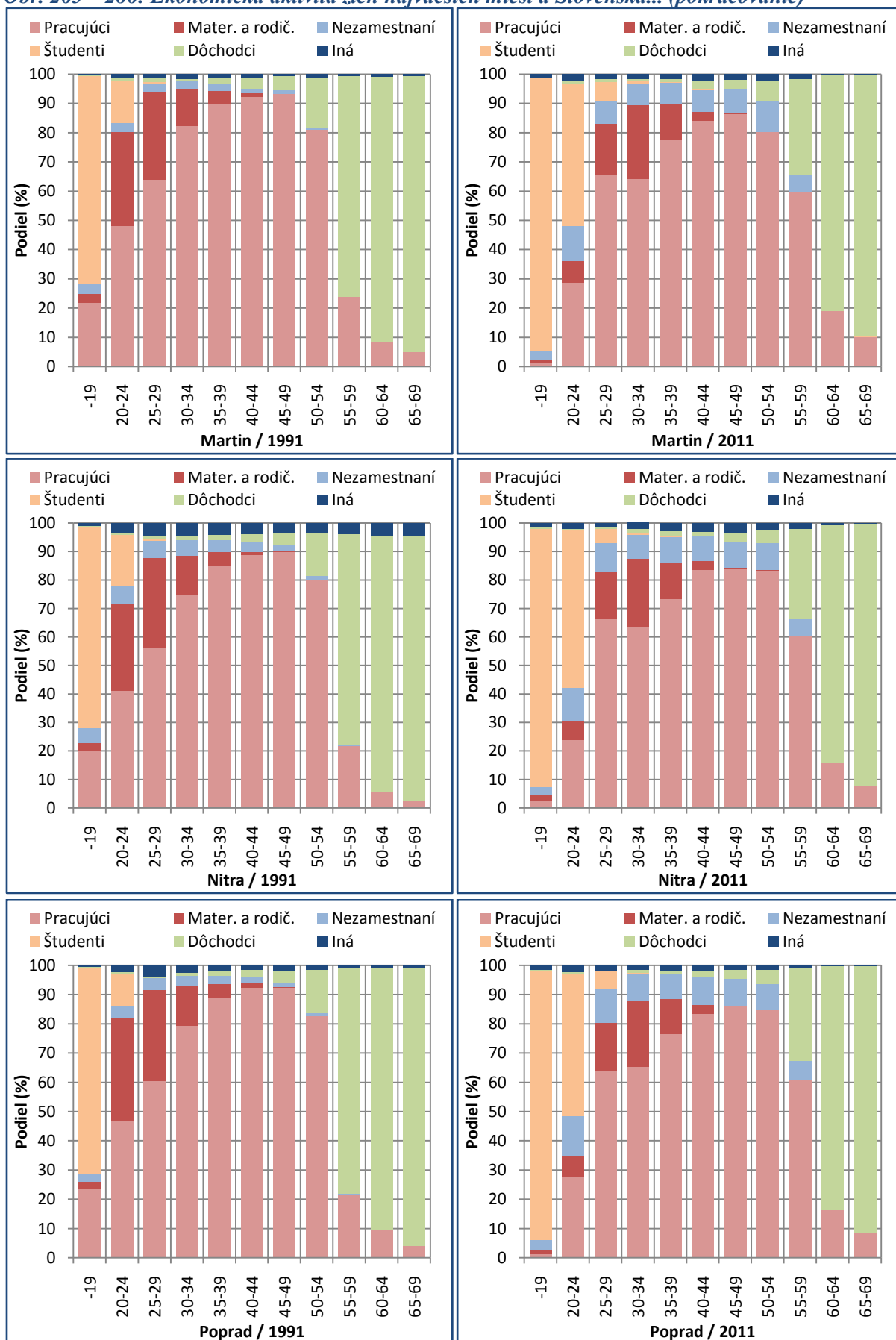
V ženskej časti populácie je podiel starobných dôchodkýň vo veku 55 – 59 rokov vyšší, keď v Bratislave a Banskej Bystrici predstavovali približne štvrtinu a v ďalších mestách tretinu až takmer 39 % (priemer za Slovensko niečo viac ako 38 %). V nasledujúcom veku v Bratislave dôchodkyne predstavovali dve tretiny a v Banskej Bystrici 77 % žien. V ďalších mestách ich podiel už prekračoval 80% hranicu. Vo veku 65 – 69 rokov sa zastúpenie dôchodkýň pohybovalo na alebo mierne nad úrovňou 90 %, pričom len v Bratislave predstavovali niečo viac ako 83 % (priemer za Slovensko takmer 94 %).

Obr. 263 – 286: Ekonomická aktivita žien najväčších miest a Slovenska podľa výsledkov sčítania 1991 a 2011

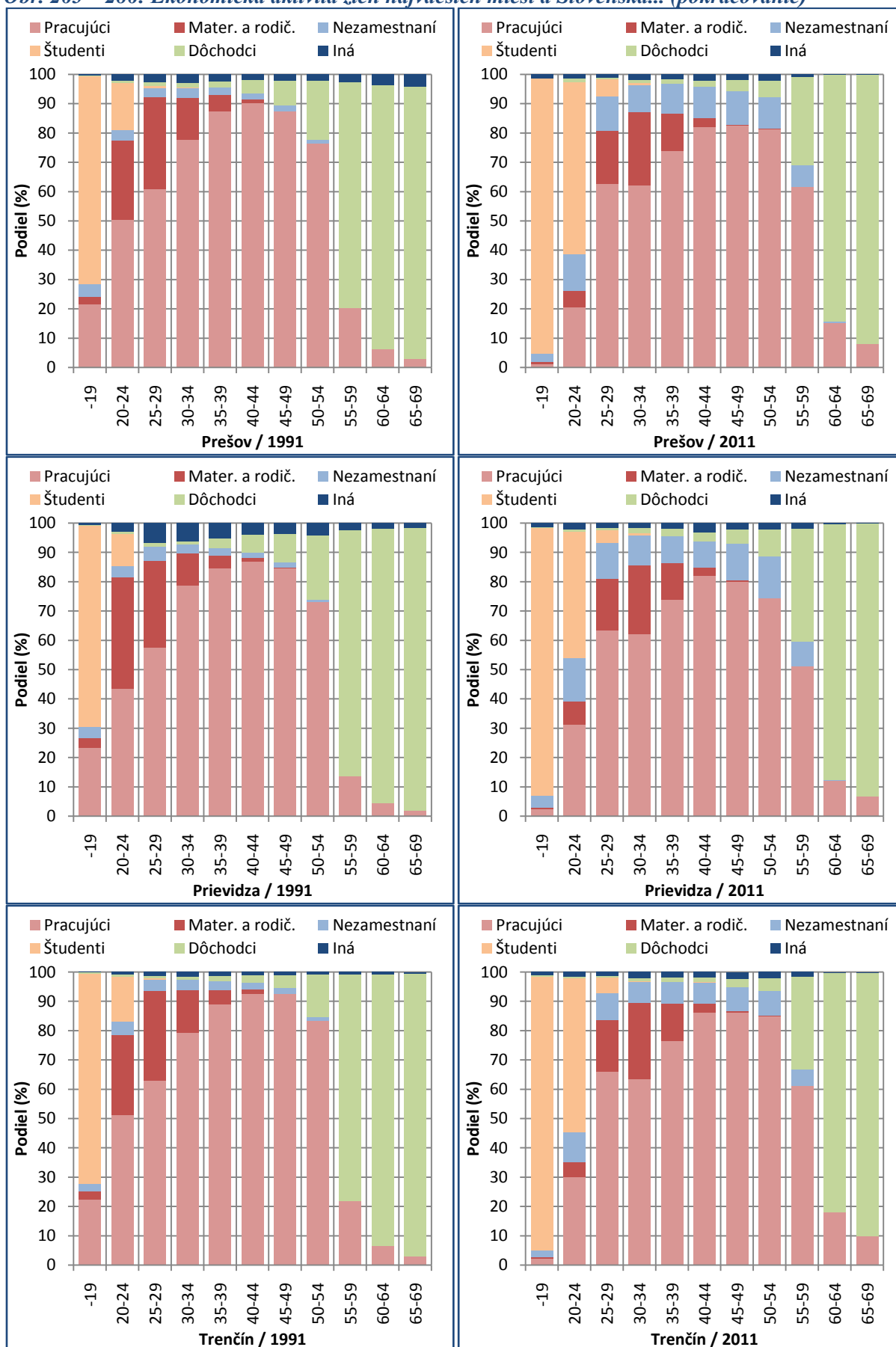
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 263 – 286: Ekonomická aktivita žien najväčších miest a Slovenska... (pokračovanie)

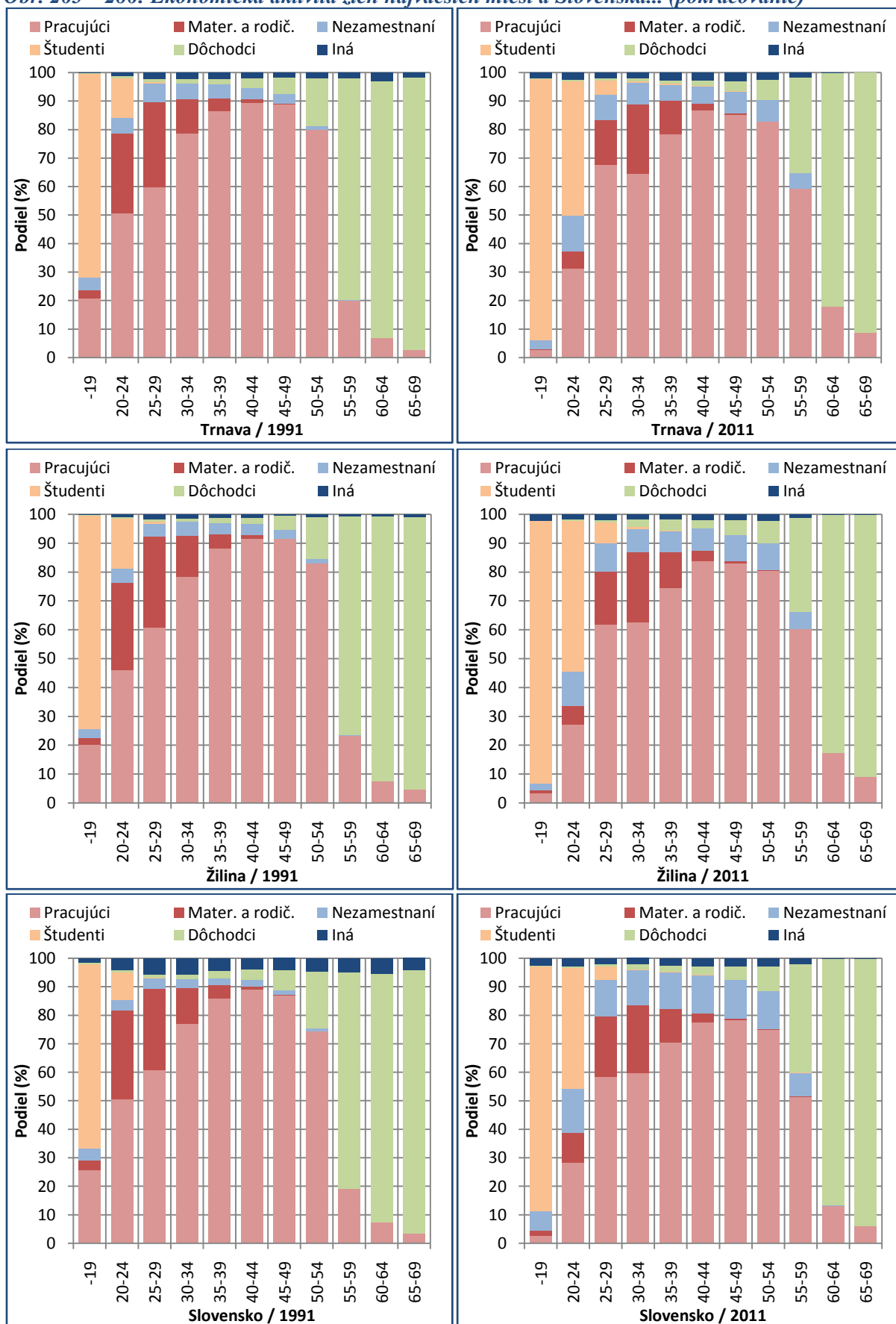
Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 263 – 286: Ekonomická aktivita žien najväčších miest a Slovenska... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

Obr. 263 – 286: Ekonomická aktivita žien najväčších miest a Slovenska... (pokračovanie)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, výpočty autorov

9. Prognóza vývoja obyvateľstva najväčších miest

Výsledky prognózy umožňujú hodnotiť vývoj počtu, prírastkov a vekového zloženia obyvateľstva v jedenástich najväčších mestách Slovenska. Vývoj počtu obyvateľov hodnotíme za všetky pri prognostické scenáre, nakoľko rozdiely medzi jednotlivými scenármi sú, čo sa týka počtu obyvateľov, zaujímavé. Vývoj prírastkov obyvateľstva a najmä vekového zloženia obyvateľstva postačuje hodnotiť kvôli väčšej prehľadnosti len za stredný scenár. Podklady k hodnoteniu výsledkov sa nachádzajú na obr. 287 – 297. Detailné výsledky za všetky 3 prognostické scenáre sa nachádzajú v prílohách 1 a 2.

9.1 Počet obyvateľov

Podrobne je možné prognózovaný vývoj počtu obyvateľov jednotlivých sledovaných miest Slovenska vo všetkých troch scenároch (nízky, stredný, vysoký) v období rokov 2018 – 2035 sledovať na obr. 287 – 297.

Banská Bystrica

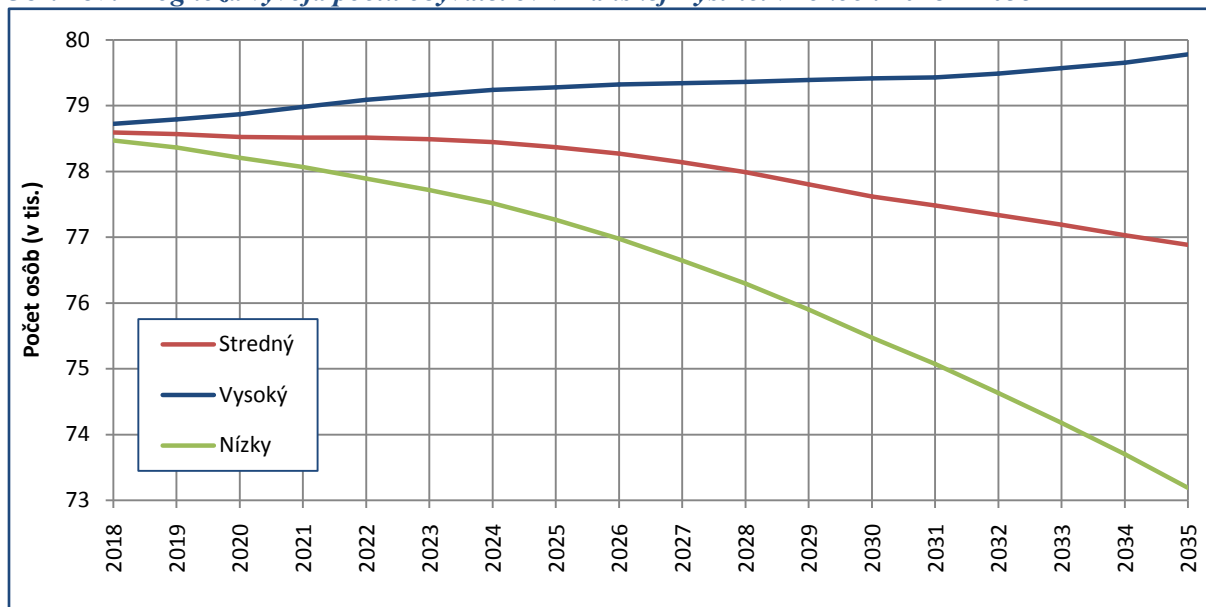
Počet obyvateľov v meste Banská Bystrica bude mať pravdepodobne mierne klesajúci trend. V roku 2035 by sa počet obyvateľov mal s veľkou pravdepodobnosťou pohybovať medzi 73 tis. a 80 tis. osôb. V najpravdepodobnejšom scenári sa očakáva zníženie počtu obyvateľov zo súčasných 79 tis. osôb na zhruba 77 tis. osôb v roku 2035, pričom pokles, zo začiatku veľmi mierny, by sa mal zrýchliť po roku 2024. Pri vývoji podľa vysokého scenára prognózy možno očakávať stagnáciu počtu obyvateľov banskej Bystrice tesne pod hranicou 80 tis. osôb. Nízky scenár by znamenal znižovanie počtu obyvateľov počas celého prognózovaného obdobia až na úroveň 73 tis. osôb (obr. 287).

Bratislava

V Bratislave sa bude počet obyvateľov pravdepodobne zvyšovať počas celého prognózovaného obdobia, každopádne by sa nemal v porovnaní so súčasnosťou znížiť. Len v prípade vývoja podľa nízkeho scenára by sa zvyšovanie počtu obyvateľov zastavilo okolo roku 2025 a nasledoval by veľmi mierny pokles, ktorý by však neznamenal zníženie počtu obyvateľov v porovnaní so súčasnosťou. Z pohľadu celého prognózovaného obdobia by išlo o veľmi malé zmeny počtu obyvateľov, ktoré je možné hodnotiť ako stagnáciu. Stredný aj vysoký scenár prognózy by priniesli zvyšovanie počtu obyvateľov počas celého prognózovaného obdobia. S najväčšou pravdepodobnosťou sa počet obyvateľov v hlavnom

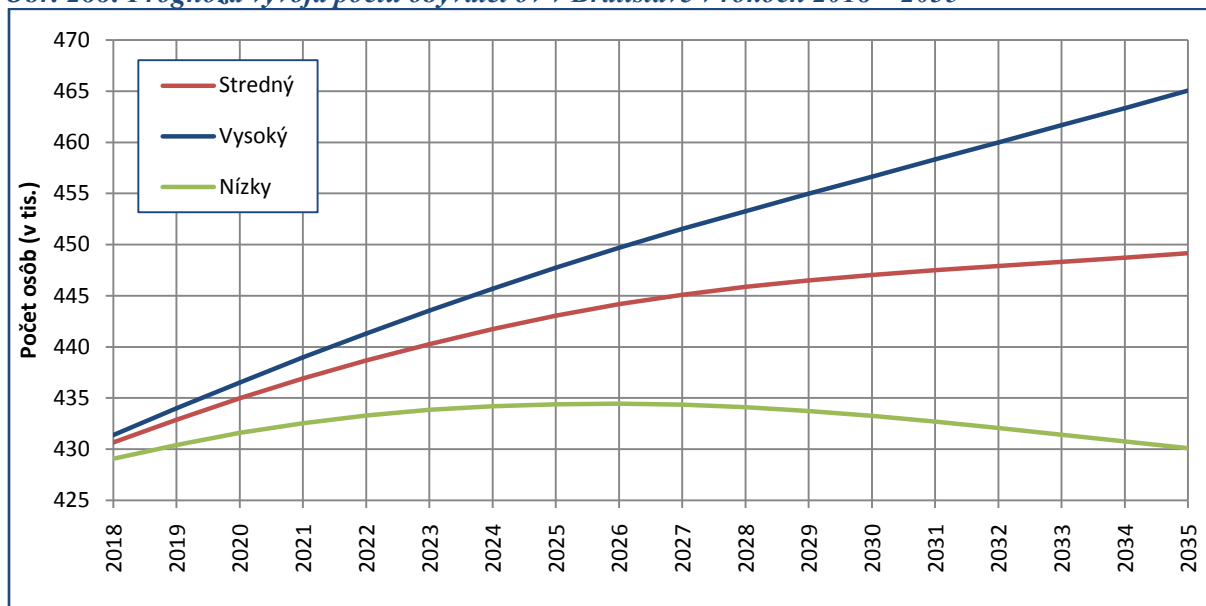
meste zvýši zo súčasných zhruba 430 tis. na 450 tis. v roku 2035. V prípade vyššej plodnosti a vyššieho migračného prírastku by počet obyvateľov Bratislavy mohol dosiahnuť hodnotu zhruba 465 tis. osôb (obr. 288).

Obr. 287: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Banskej Bystrici v rokoch 2018 – 2035

Zdroj údajov: výpočty autorov

Obr. 288: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Bratislave v rokoch 2018 – 2035

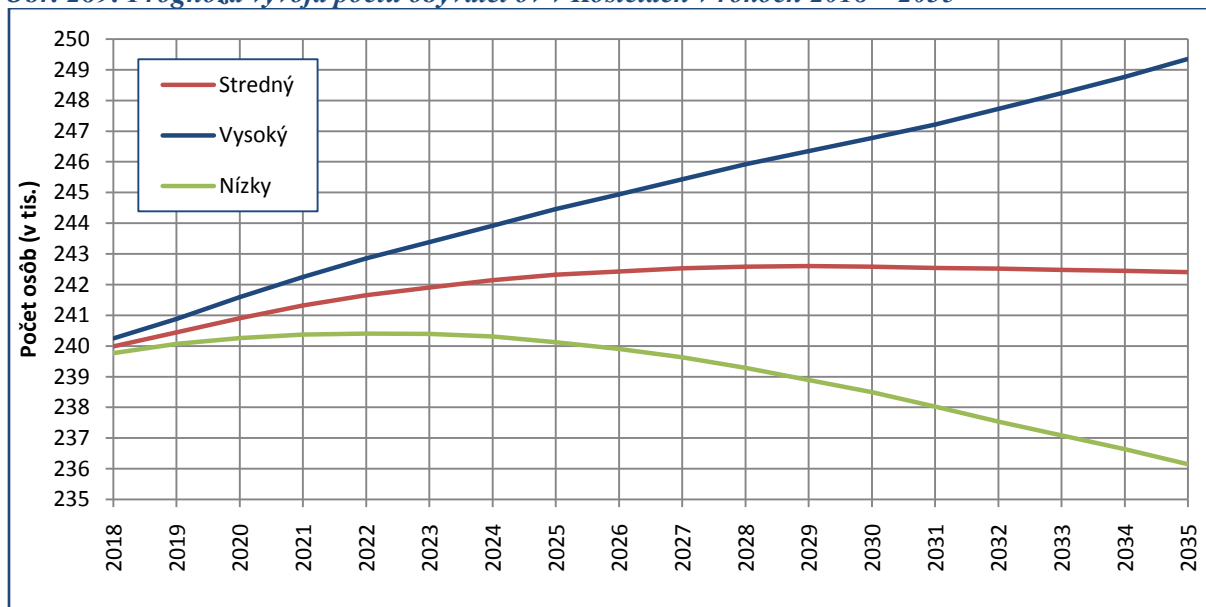
Zdroj údajov: výpočty autorov

Košice

V Košiciach bude počet obyvateľov pravdepodobne stagnovať, vylúčiť však nemožno ani mierne zníženie ani mierny rast počtu obyvateľov. S najväčšou pravdepodobnosťou sa počet obyvateľov v Košiciach bude pohybovať tesne nad hranicou 240 tis. osôb. V roku 2035 by

nemal byť s najväčšou pravdepodobnosťou nižší ako v súčasnosti. Keď zoberieme do úvahy vývoj podľa všetkých troch scenárov, počet obyvateľov by sa mal v roku 2035 pohybovať v rozpätí od 236 tis. osôb do 250 tis. osôb (obr. 289).

Obr. 289: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Košiciach v rokoch 2018 – 2035

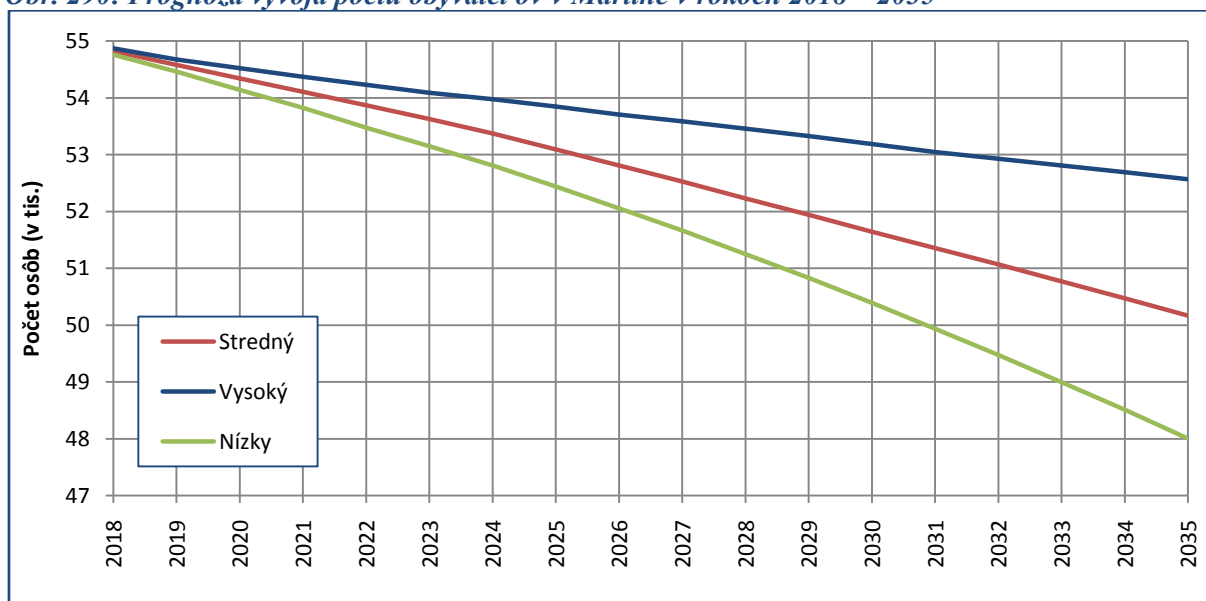

Zdroj údajov: výpočty autorov

Martin

Jednoznačne klesajúci trend počtu obyvateľov sa očakáva v meste Martin. Svedčí o tom vývoj podľa všetkých troch scenárov. Úbytok by mal byť rovnomerný, pričom počet obyvateľov by sa mal v roku 2035 pohybovať v rozpätí 48 tis. osôb až 52,5 tis. osôb, najpravdepodobnejšie však na úrovni 50 tis. osôb (obr. 290).

Obr. 290: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Martine v rokoch 2018 – 2035

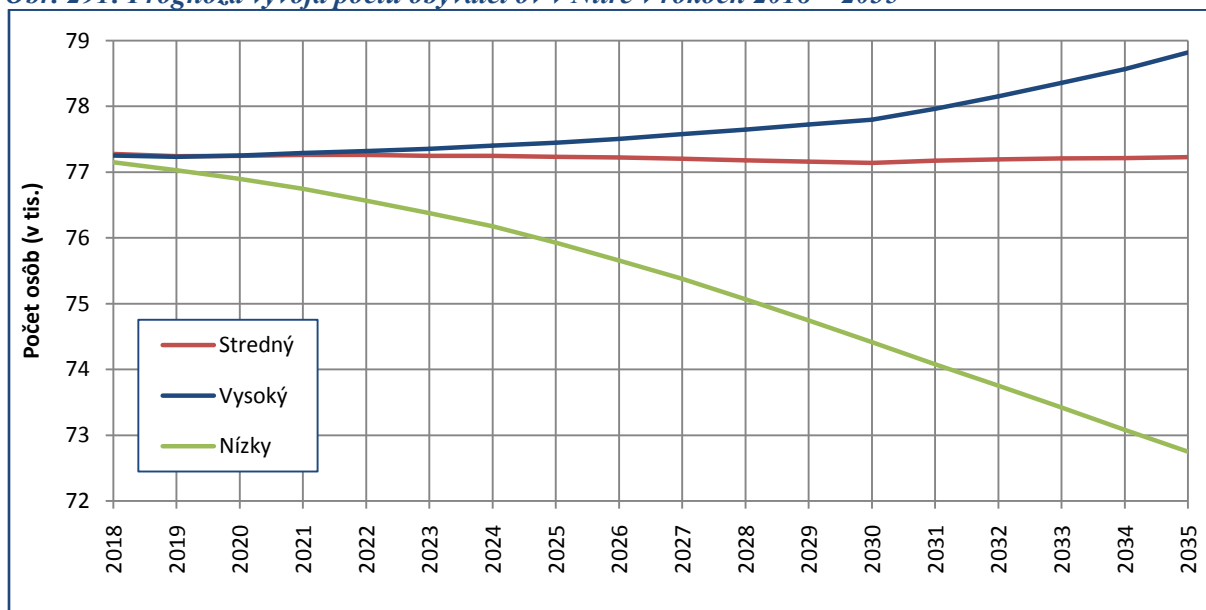

Zdroj údajov: výpočty autorov

Nitra

V meste Nitra prichádzajú do úvahy rôzne možnosti ďalšieho vývoja počtu obyvateľov - stagnácia, rast aj pokles. Najpravdepodobnejším scenárom je zo súčasného hľadiska stagnácia počtu obyvateľov na súčasnej úrovni, t.j. tesne nad hranicou 77 tis. osôb. Vývoj v súlade s vysokým scenárom by priniesol prírastok 1,5 až 2 tis. osôb do roku 2035. Naopak vývoj podľa nízkeho scenára by znamenal úbytok viac ako 4 tis. osôb do roku 2035 (obr. 291).

Obr. 291: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Nitre v rokoch 2018 – 2035

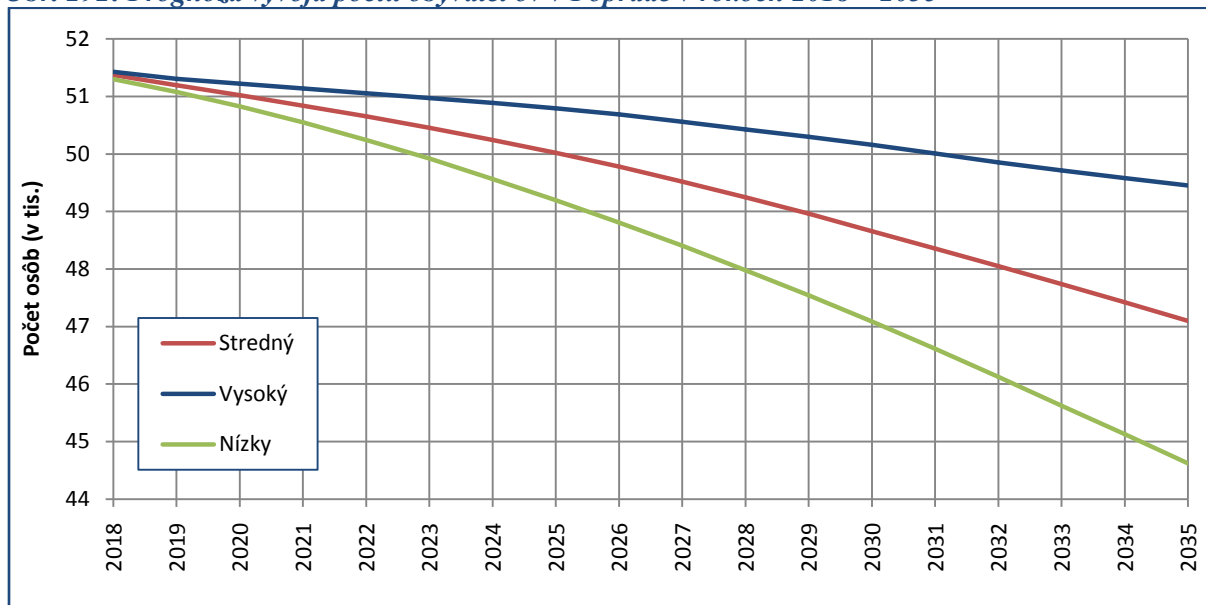
Zdroj údajov: výpočty autorov

Poprad

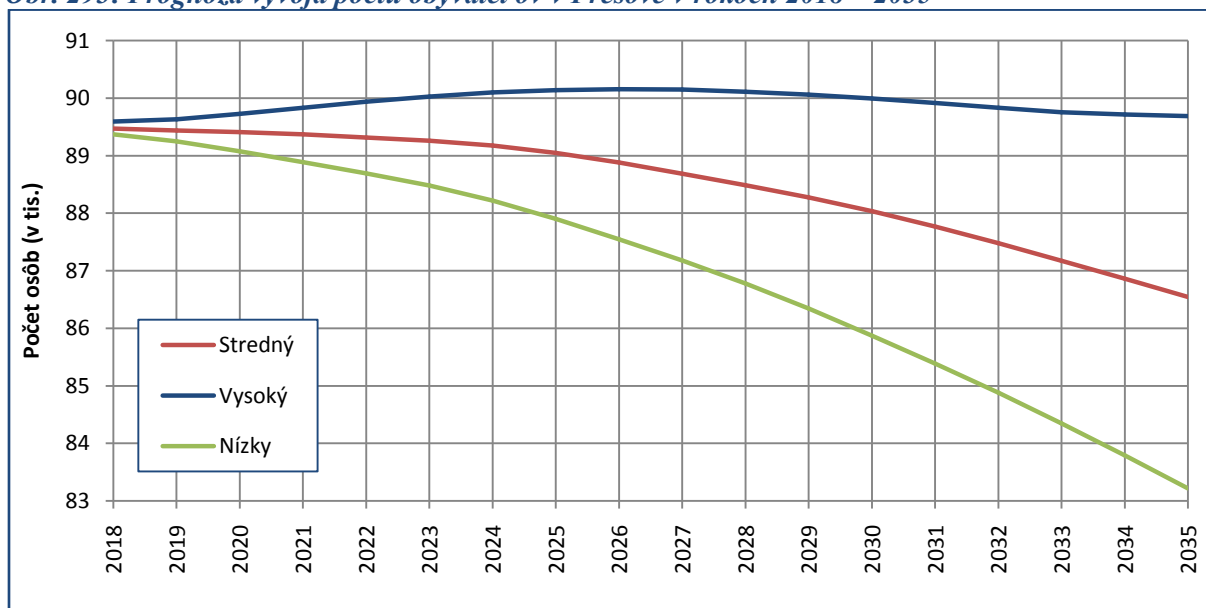
Mesto Poprad si s veľkou pravdepodobnosťou neudrží súčasný počet obyvateľov. Vo všetkých troch scenároch možného budúceho vývoja sa očakáva zníženie počtu obyvateľov do roku 2035 pod hranicu 50 tis. osôb. Kým v prípade vysokého scenára ide o pokles tesne pod spomínanú hranicu, v nízkom scenári by išlo o pokles pod hranicu 45 tis. osôb. Z dnešného pohľadu sa javí ako najpravdepodobnejší vývoj počtu obyvateľov do roku 2035 pokles na hodnotu 47 tis. osôb (obr. 292).

Prešov

V meste Prešov vychádza podľa jednotlivých scenárov prognózy do úvahy stagnácia alebo pokles počtu obyvateľov. Pravdepodobnejšie je zníženie počtu obyvateľov, ktoré môže znamenať v roku 2035 ako krajnú hodnotu 83 tis. obyvateľov. Skôr však pôjde len o menší pokles na úroveň 86,5 tis. obyvateľov do roku 2035. Stagnácia počtu obyvateľov na úrovni 90 tis. osôb by nastala len v prípade vysokého scenára, ktorý predpokladá nárast hodnôt plodnosti aj migračného salda v porovnaní so súčasnosťou (obr. 293).

Obr. 292: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Poprade v rokoch 2018 – 2035

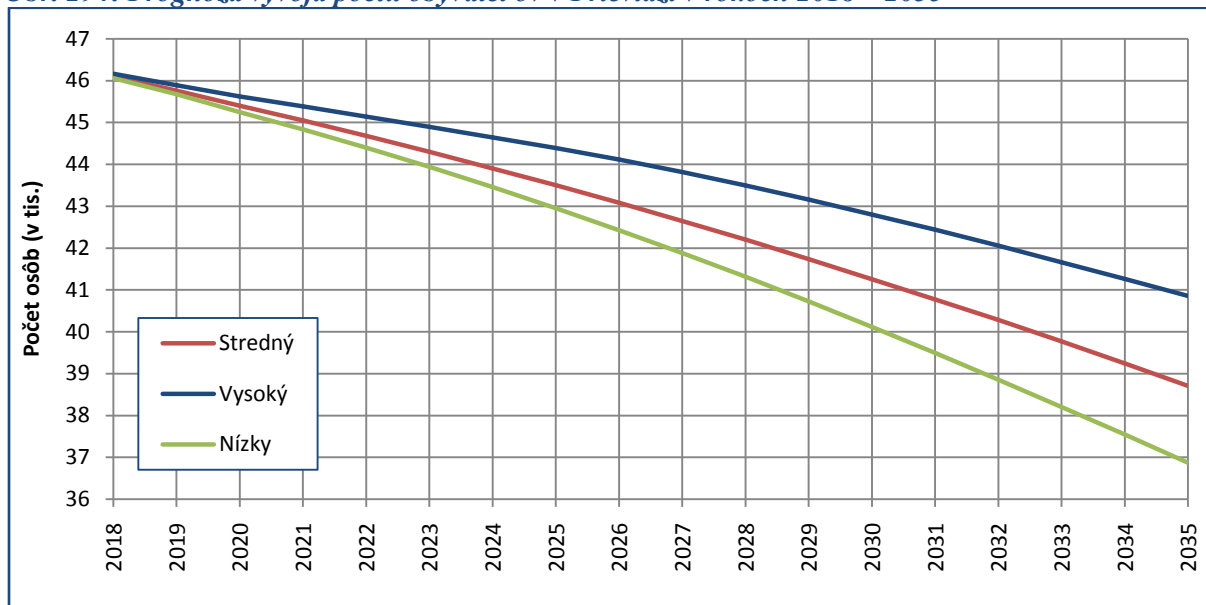
Zdroj údajov: výpočty autorov

Obr. 293: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Prešove v rokoch 2018 – 2035

Zdroj údajov: výpočty autorov

Prievidza

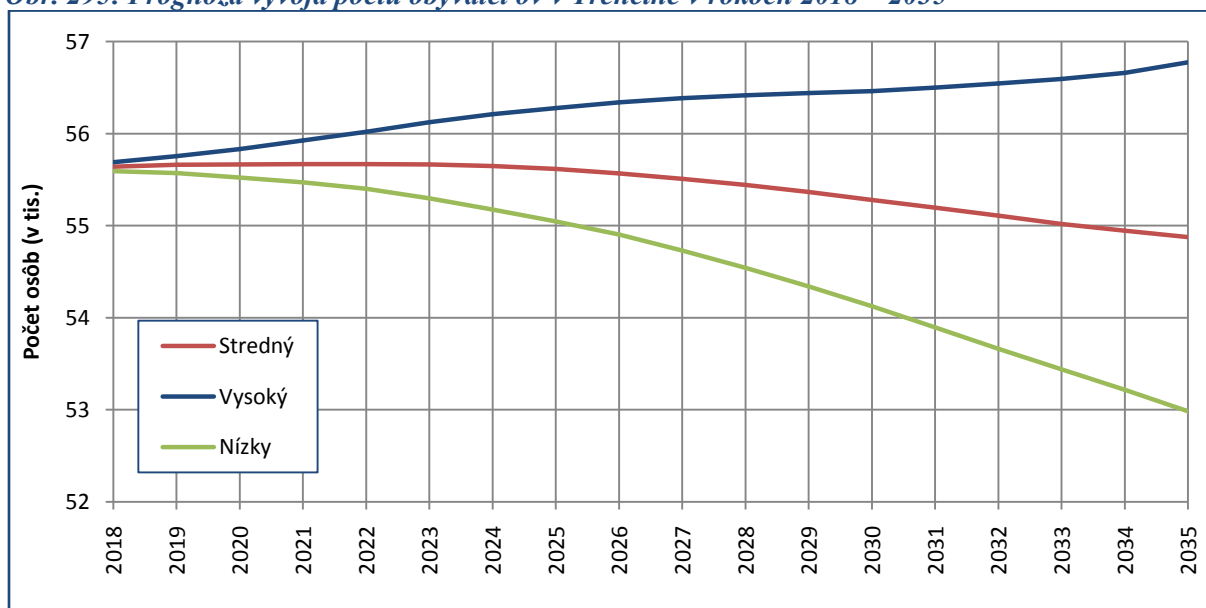
Mesto Prievidza čaká s veľkou pravdepodobnosťou zníženie počtu obyvateľov, ktoré by malo byť navyše výrazné. Vo všetkých scenároch ide o rovnomerný pokles počtu obyvateľov. V roku 2035 by sa mal počet osôb s trvalým pobytom v meste pohybovať v rozpätí 37 tis. až 41 tis., pričom najpravdepodobnejší scenár počíta so znížením počtu obyvateľov na úroveň 39 tis. osôb (obr. 294).

Obr. 294: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Prievidzi v rokoch 2018 – 2035

Zdroj údajov: výpočty autorov

Trenčín

Podľa najpravdepodobnejšieho scenára by sa mal počet obyvateľov v meste Trenčín mierne znížiť. Pri určitej kombinácii prirodzeného a migračného pohybu je reálnou možnosťou aj určitý pokles prípadne mierny rast. V roku 2035 by sa tak počet obyvateľov mohol pohybovať v rozpätí od 53 tis. do 57 tis. osôb, v strednom scenári zhruba 55 tis. osôb. Výraznejšie zmeny v počte obyvateľov sa očakávajú po roku 2025 (obr. 295).

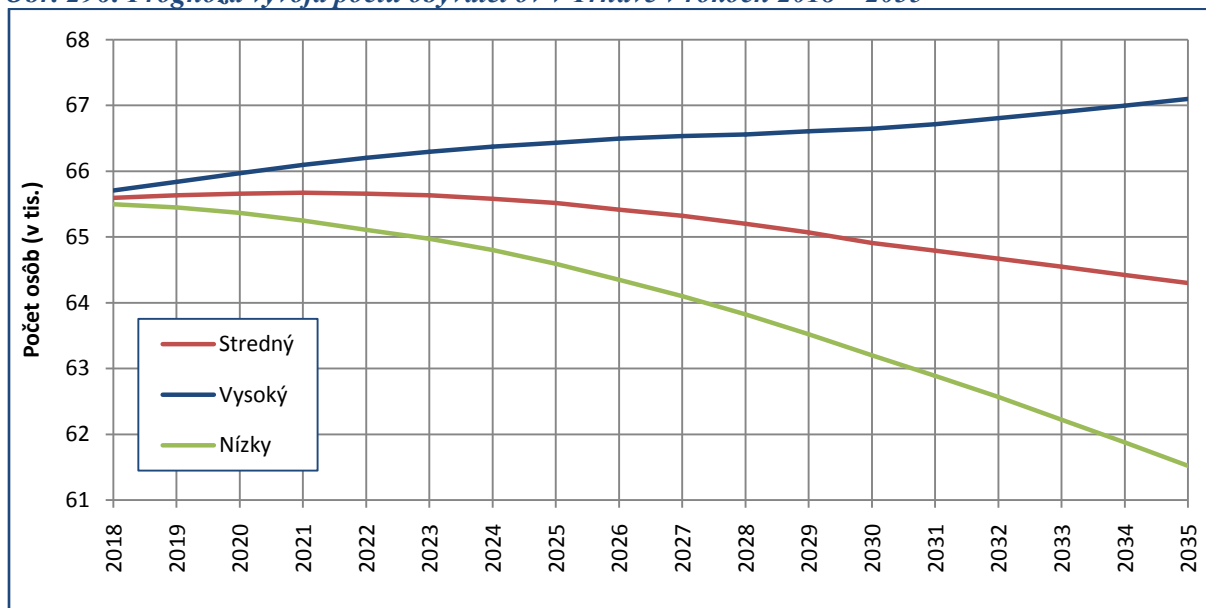
Obr. 295: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Trenčíne v rokoch 2018 – 2035

Zdroj údajov: výpočty autorov

Trnava

V meste Trnava sa ako najpravdepodobnejší vývoj počtu obyvateľov očakáva mierny pokles zo súčasných necelých 66 tis. osôb na 64,3 tis. osôb v roku 2035. Do úvahy prichádza však aj mierny rast počtu obyvateľov (vysoký scenár) alebo výraznejší pokles (nízky scenár). Počet obyvateľov by sa v roku 2035 mal každopádne pohybovať v rozpätí od 61,5 tis. do 67 tis. osôb (obr. 296).

Obr. 296: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Trnave v rokoch 2018 – 2035

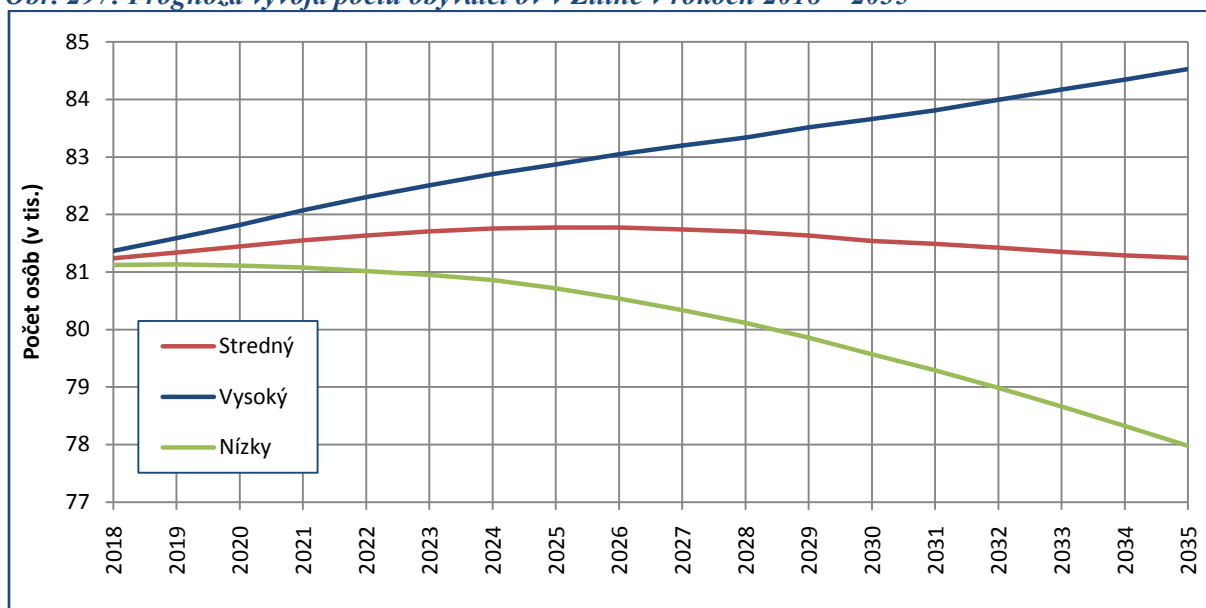

Zdroj údajov: výpočty autorov

Žilina

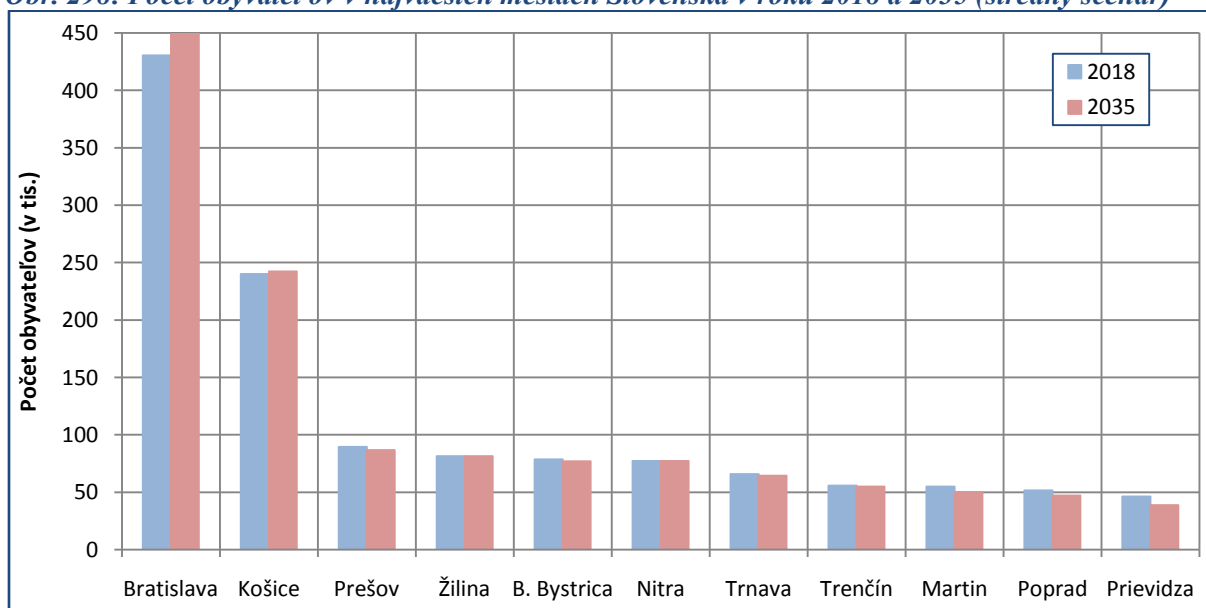
Podľa najpravdepodobnejšieho scenára by sa počet obyvateľov v meste Žilina mal do roku 2035 meniť len minimálne. V prvej polovici prognózovaného obdobia sa očakáva veľmi mierny nárast, následne v druhej polovici prognózovaného obdobia rovnako veľmi mierny pokles. Ide o zmeny rádovo vo výške niekoľko desiatok osôb, pričom počet obyvateľov na začiatku a na konci prognózovaného obdobia by mal byť prakticky rovnaký. Do úvahy však prichádza aj mierne zvýšenie, resp. zníženie počtu obyvateľov zhruba o 3 tis. osôb do roku 2035. To v prípade, že by sa vývoj počtu obyvateľov uberal podľa vysokého alebo nízkeho scenára prognózy (obr. 297).

Poradie miest podľa počtu obyvateľov zostane do roku 2035 nezmenené, s výnimkou Banskej Bystrice a Nitry, ktoré si vymenia poradie. Nitra sa stane piatym najväčším mestom v SR a Banská Bystrica klesne na šieste miesto (obr. 298). S odstupom dve najväčšie mestá zostanú Bratislava a Košice, ktorých odstup navzájom aj od ostatných miest by sa mal do roku 2035 mierne zvýšiť. Tretím najväčším mestom zostane Prešov, ktorý by sa počtom obyvateľov mal udržať nad hranicou 85 tis. obyvateľov. Nasleduje Žilina, ktorej počet obyvateľov by mal zostať nad hranicou 80 tis. osôb.

Obr. 297: Prognóza vývoja počtu obyvateľov v Žiline v rokoch 2018 – 2035

Zdroj údajov: výpočty autorov

Spomínaná zmena na piatom a šiestom mieste medzi Banskou Bystricou a Nitrou bude veľmi tesná, pričom počet obyvateľov v oboch mestách s veľkou pravdepodobnosťou zostane do roku 2035 pod hranicou 80 tis. osôb. V Trnave, ktorá je aj zostane siedmym najväčším mestom na Slovensku, sa počet obyvateľov v roku 2035 bude pohybovať v blízkosti hranice 65 tis. osôb. Štvoricu miest na ôsmom až jedenástom mieste spája hranica 50 tis. obyvateľov, ktorú v minulosti všetky tieto mestá prekonal.

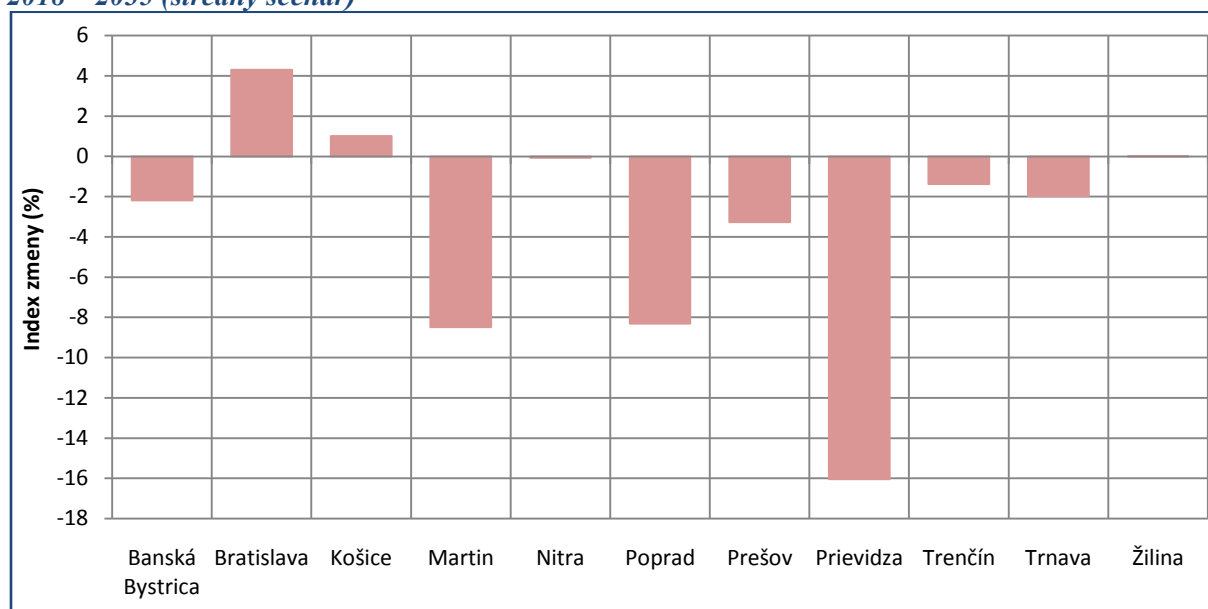
Obr. 298: Počet obyvateľov v najväčších mestách Slovenska v roku 2018 a 2035 (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Zatiaľ čo Trenčín na ôsmom mieste s veľkou pravdepodobnosťou zostane nad touto hranicou až do roku 2035, počet obyvateľov v meste Martin sa bude pohybovať v roku 2035 veľmi blízko tejto hranice. Počet obyvateľov v meste Poprad sa skoro určite zníži pod spomínanú hranicu. Prievidza je tesne pod hranicou 50 tis. osôb už v súčasnosti a pravdepodobne sa jej počet obyvateľov klesne až pod hranicu 40 tis. osôb v roku 2035.

Je zrejmé, že v najväčších mestách na Slovensku bude do roku 2035 podľa najpravdepodobnejšieho scenára prevládať klesajúci trend počtu obyvateľov (obr. 299). Jediným mestom, ktoré si pravdepodobne zachová rastúci trend počtu obyvateľov počas celého prognózovaného obdobia, je hlavné mesto Bratislava. Košice by mali mať v roku 2035 viac obyvateľov ako v súčasnosti, aj keď počet obyvateľov by sa mal zvyšovať pravdepodobne len v prvej polovici prognózovaného obdobia.

Obr. 299: Zmena počtu obyvateľov v najväčších mestách Slovenska za obdobie rokov 2018 – 2035 (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

V Nitre a Žiline by mal počet obyvateľov zostať nezmenený. V ostatných šiestich mestách sa do roku 2035 očakáva zníženie počtu obyvateľov. Najintenzívnejšia zmena v počte obyvateľov za obdobie 2018 – 2035 sa očakáva v meste Prievidza (úbytok 16 %), výrazný úbytok (nad 8 %) bude za uvedené obdobie aj v mestách Martin a Poprad. Ide o tri mestá, v ktorých sa očakáva zníženie počtu obyvateľov do roku 2035 vo všetkých troch scenároch prognózy, teda aj vo vysokom scenári. Menší úbytok od 1 % do 3 % sa očakáva v mestách Banská Bystrica, Poprad, Trenčín a Trnava. Do roku 2035 by sa mal počet obyvateľov zvýšiť len v dvoch najväčších slovenských mestách Bratislave a Košiciach. V Bratislave by malo ísť o zvýšenie nad 4 %, v Košiciach zhruba o 1 %. Až v dvoch zo sledovaných miest, Nitre a Žiline, sa očakáva v najpravdepodobnejšom scenári stagnácia počtu obyvateľov na súčasných hodnotách.

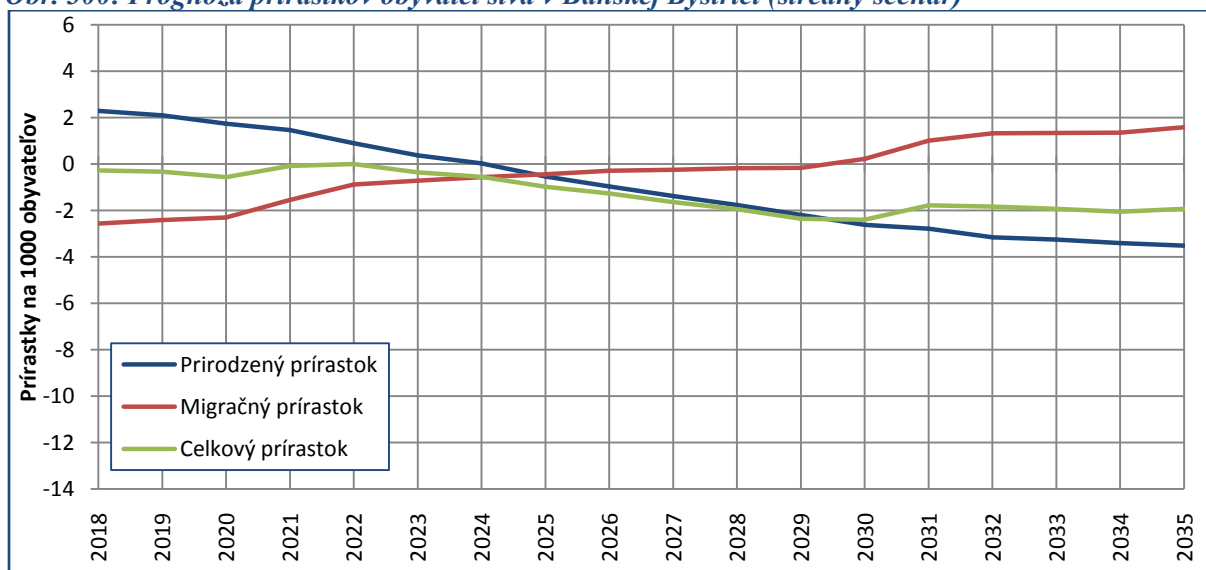
9.2. Prírastky obyvateľov

Vývoj prírastkov obyvateľstva (prirodzený, migračný, celkový) za jednotlivé mestá je uvedený na obr. 300 – 310. Vo všetkých sledovaných mestách bez výnimky platí základný trend vo vývoji prírastkov obyvateľstva a to, že prirodzený prírastok a migračné saldo budú mať opačný trend, pričom vo väčšine miest bude migračné saldo aspoň čiastočne kompenzovať prirodzený úbytok obyvateľstva. Celkový prírastok obyvateľstva sa tak bude nachádzať medzi prirodzeným prírastkom a migračným saldom. Netýka sa to štyroch z jedenástich najväčších slovenských miest (Martin, Poprad, Prešov, Prievidza), kde migračný úbytok ešte viac zosilní úbytok obyvateľstva spôsobený vývojom úmrtnosti a pôrodnosti.

Banská Bystrica

V Banskej Bystrici sa prirodzený prírastok obyvateľstva bude počas celého prognózovaného obdobia znižovať. Okolo roku 2024 sa prirodzený prírastok zmení na prirodzený úbytok. Celkove sa počas prognózovaného obdobia z prirodzeného prírastku obyvateľstva 2 osoby na 1000 obyvateľov stane prirodzený úbytok skoro 4 osoby na 1000 obyvateľov. Opačný trend by malo mať migračné saldo, ktoré sa z migračného úbytku viac ako 2 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2018 zmení na migračný prírastok skoro 2 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2035. Nakoľko úbytok prirodzeného prírastku bude intenzívnejší ako prírastok migračného salda, bude mať celkový prírastok obyvateľstva v meste Banská Bystrica klesajúci trend. Z hodnôt blízkyh nule na začiatku prognózovaného obdobia sa po roku 2022 stane celkový úbytok obyvateľstva, ktorý ku koncu prognózovaného obdobia dosiahne hodnoty zhruba 2 osoby na 1000 obyvateľov (obr. 300).

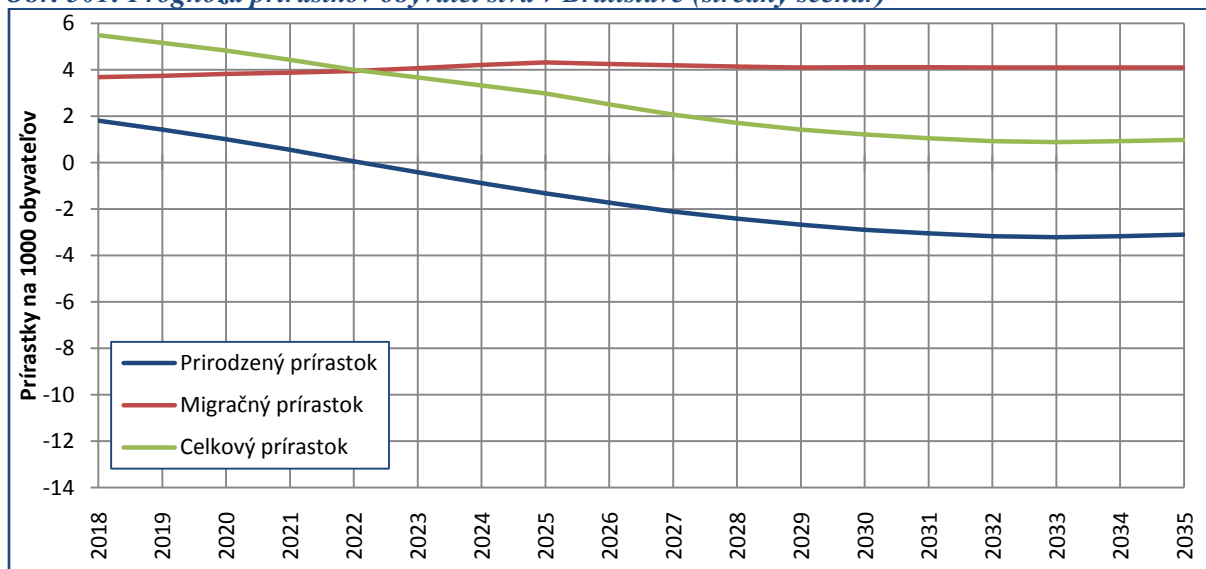
Obr. 300: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Banskej Bystrici (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Bratislava

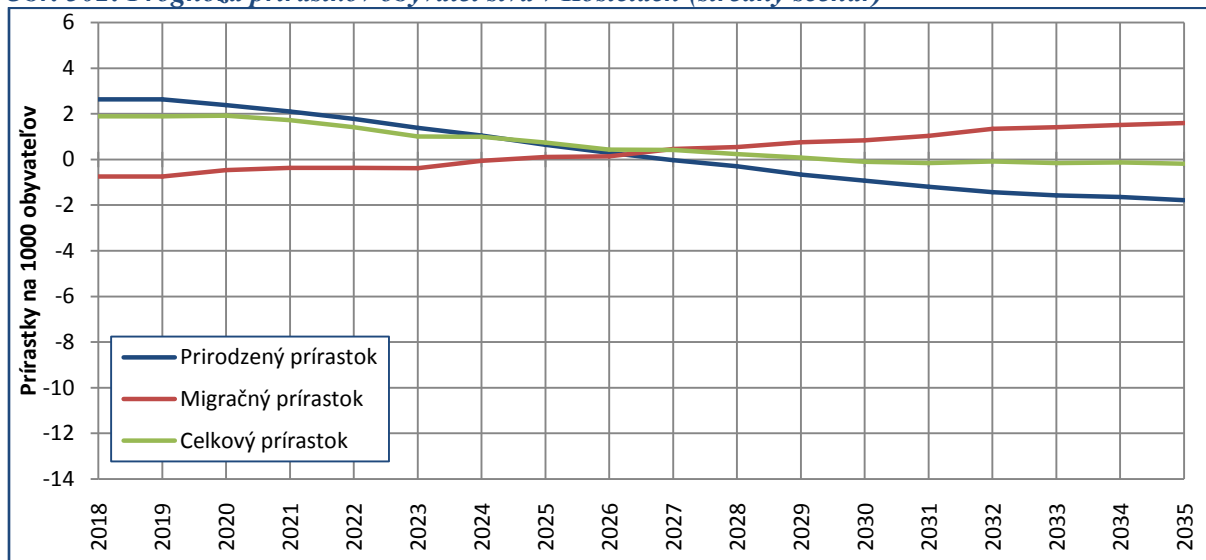
V Bratislave sa prirodzený prírastok obyvateľstva bude znižovať počas celého prognózovaného obdobia, hoci po roku 2030 sa pokles výrazne spomalí. Hodnota prirodzeného prírastku 2 osoby na 1000 obyvateľov z roku 2018 sa postupne zníži na viac ako -3 osoby na 1000 obyvateľov na konci prognózovaného obdobia. Prirodzený prírastok obyvateľstva sa v Bratislave zmení na prirodzený úbytok okolo roku 2022. Stabilný a na slovenské pomery vysoký migračný prírastok na úrovni 4 osoby na 1000 obyvateľov, ktorý zostane zachovaný počas celého prognózovaného obdobia, dokáže vykompenzovať prirodzený úbytok obyvateľstva. Celkový prírastok obyvateľstva tak bude mať síce klesajúcu tendenciu ale počas celého prognózovaného obdobia si zachová kladné hodnoty. To znamená, že počet obyvateľov Bratislavy sa bude až do roku 2035 zvyšovať, hoci medziročný prírastky budú z roka na rok nižšie. Kým v roku 2018 pribudne v Bratislave na 1000 obyvateľov viac ako 5 osôb, v roku 2035 to už bude menej ako 1 osoba (obr. 301).

Obr. 301: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Bratislave (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Košice

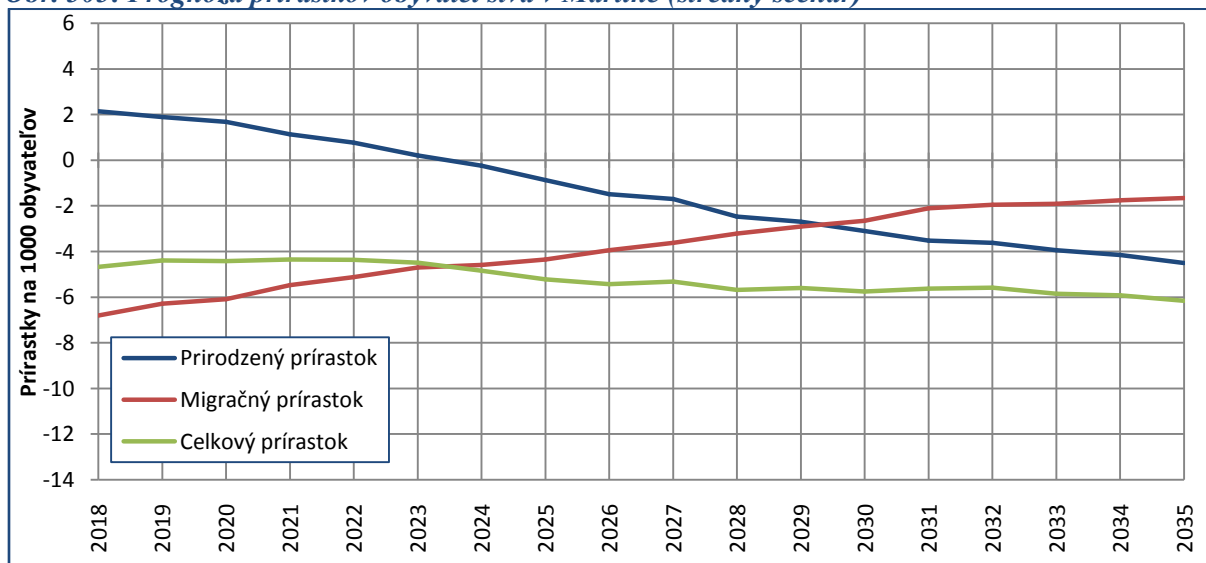
V meste Košice sa očakáva zníženie prirodzeného prírastku obyvateľstva z viac ako 2 osoby na 1000 obyvateľov na -2 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2035. Prirodzený prírastok obyvateľstva sa v Košiciach zmení na prirodzený úbytok okolo roku 2026. Opačný vývoj bude mať migračné saldo, ktoré sa postupne zvýši z mierne záporných hodnôt (menej ako 1 osoba na 1000 obyvateľov) až na prírastok skoro 2 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2035. Vo vývoji celkového prírastku to bude znamenať prechod od kladných hodnôt (prírastok 2 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2018) k hodnotám veľmi blízkym nule po roku 2028. To znamená, že počet obyvateľov Košíc sa až do konca obdobia buď nebude znižovať vôbec alebo ak áno, tak pôjde ku koncu prognózovaného obdobia o medziročný úbytky rádovo vo výške niekoľko desiatok osôb (obr. 302).

Obr. 302: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Košiciach (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Martin

V meste Martin bude mať prírodný prírastok obyvateľstva v období 2018 – 2035 výrazne klesajúcu tendenciu. Z hodnoty viac ako 2 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2018 sa zníži na hodnotu -4,5 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2035. Pod nulovú hranicu by sa mal prírodný prírastok obyvateľstva v Martine dostať v roku 2023. Migračné saldo bude počas celého prognózovaného obdobia v meste Martin záporné, hoci jeho hodnota sa bude postupne blížiť k nule (zníženie z hodnoty -6 osôb na 1000 obyvateľov v roku 2018 na -1,6 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2035). Celkový prírastok obyvateľstva, hoci sa významnejšie nebude meniť, zostane teda počas celého prognózovaného obdobia záporný. To znamená, že mesto Martin zaznamená každý rok úbytok obyvateľstva pravdepodobne vo výške od 4 do 6 osôb na 1000 obyvateľov (obr. 303).

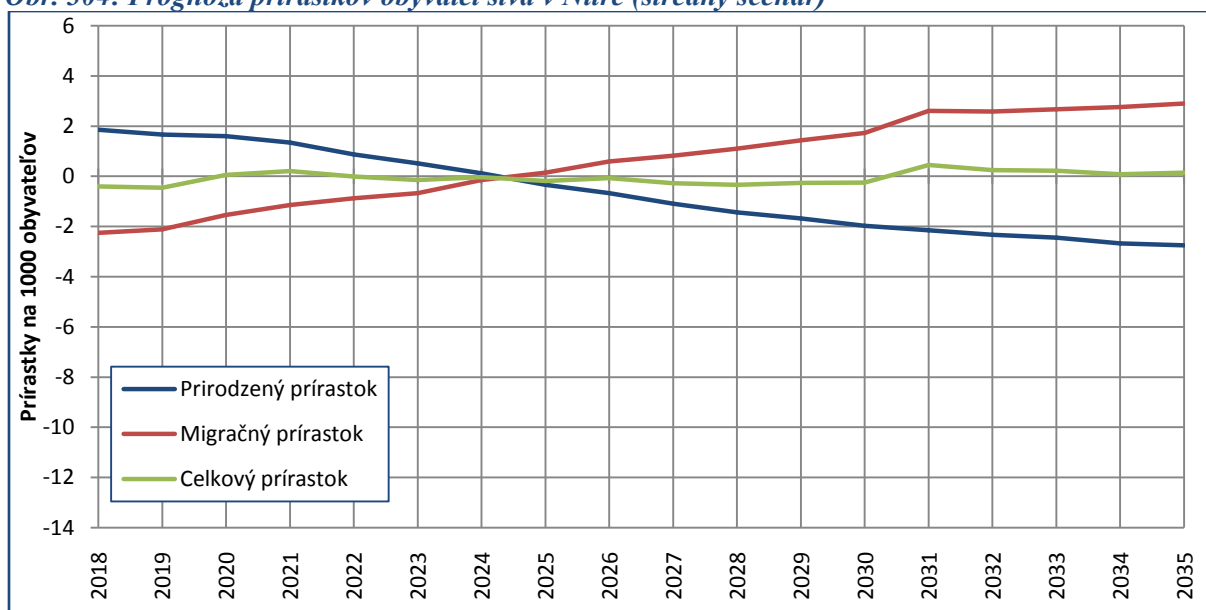
Obr. 303: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Martine (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Nitra

V meste Nitra možno očakávať zaujímavý vývoj prírastkov obyvateľstva. Prirodzený prírastok obyvateľstva a migračné saldo by mali mať presne opačný trend a to aj čo sa týka jeho intenzity. Kým prirodzený prírastok sa počas prognózovaného obdobia zníži z 2 osôb na 1000 na viac ako -2 osoby na 1000 obyvateľov, migračné saldo sa naopak zvýši z -2 osôb na 1000 obyvateľov na viac ako 2 osoby na 1000 obyvateľov. Zmena prírastkov na úbytky a naopak by mala u oboch prírastkov nastať okolo roku 2024. Zo zrkadlového vývoja prirodzeného prírastku obyvateľstva a migračného salda vyplýva, že celkový prírastok obyvateľstva bude stagnovať v tesnej blízkosti nulovej hranice. To znamená, že počet obyvateľov v meste Nitra sa počas prognózovaného obdobia nezmení (obr. 304).

Obr. 304: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Nitre (stredný scenár)

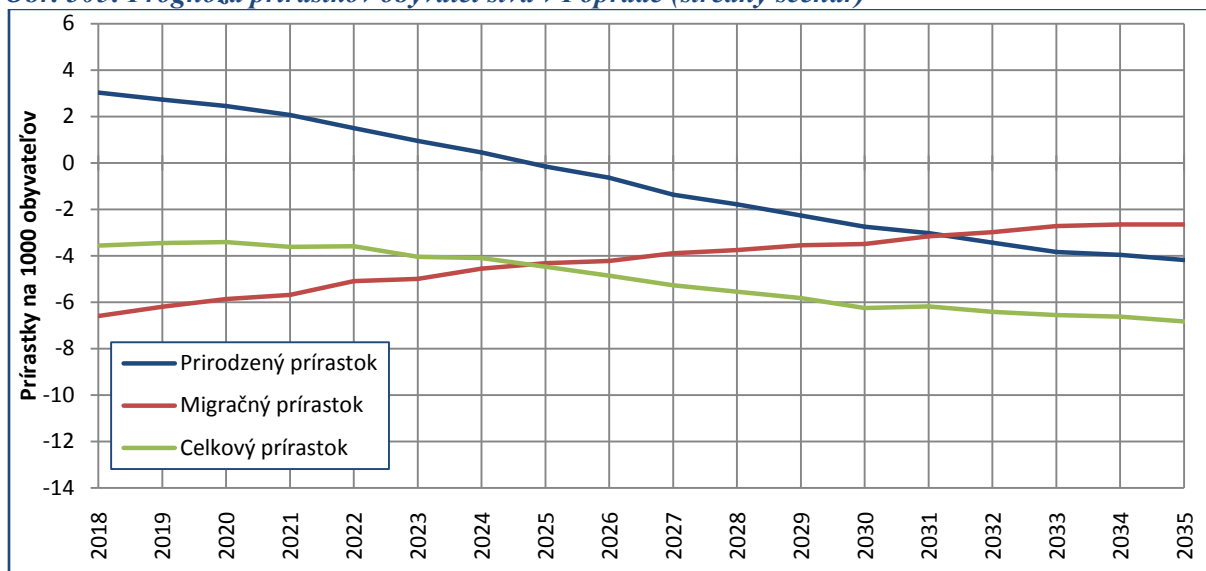
Zdroj údajov: výpočty autorov

Poprad

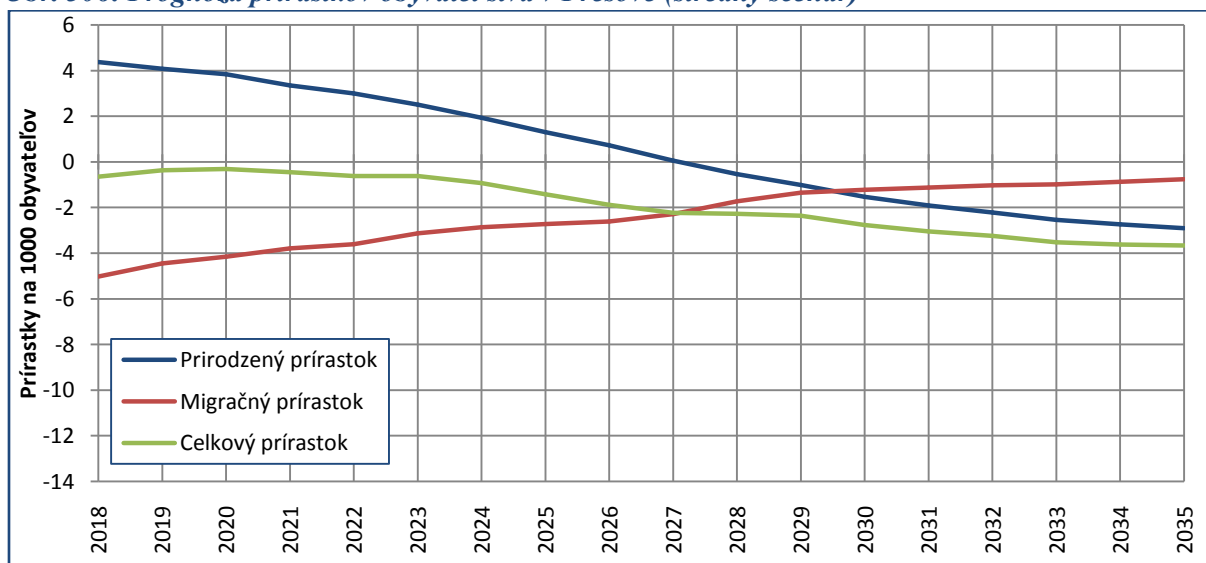
Pomerne vysoký prirodzený prírastok obyvateľstva v roku 2018 v meste Poprad (3 osoby na 1000 obyvateľov) sa bude intenzívne znižovať, pričom už od roku 2024 by sa prirodzený prírastok mal zmeniť na prirodzený úbytok. Na konci prognózovaného obdobia by prirodzený úbytok obyvateľstva mal mať hodnotu viac ako 4 osoby na 1000 obyvateľov. Počas celého prognózovaného obdobia sa v meste Poprad zachová migračný úbytok obyvateľstva, ktorý však bude mať klesajúcu tendenciu. Migračné saldo sa zmení z hodnoty -6,6 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2018 na -2,6 osoby v roku 2035. To znamená, že počet obyvateľov v meste Poprad sa bude znižovať počas celého prognózovaného obdobia, pričom medziročný úbytok počtu obyvateľov sa budú narastať. Kým na začiatku prognózovaného obdobia bude mať celkový úbytok obyvateľstva hodnotu necelé 4 osoby na 1000 obyvateľov, v roku 2035 to bude už skoro 7 osôb na 1000 obyvateľov (obr. 305).

Prešov

Vysoký prirodzený prírastok obyvateľstva v meste Prešov v roku 2018 (viac ako 4 osoby na 1000 obyvateľov) sa bude postupne znižovať. V roku 2027 sa prirodzený prírastok obyvateľstva zmení na prirodzený úbytok, ktorý sa bude postupne prehľbovať a v roku 2035 sa priblíži k hodnote 3 osoby na 1000 obyvateľov. Počas celého prognózovaného obdobia bude migračné saldo v meste Prešov nadobúdať záporné hodnoty aj keď trend bude klesajúci (migračný úbytok sa zníži z hodnoty 5 osôb na 1000 obyvateľov v roku 2018 na menej ako 1 osobu na 1000 obyvateľov v roku 2035). Do roku 2023 budú prirodzený a migračný prírastok v rovnováhe a teda celkový prírastok sa bude pohybovať v blízkosti nulovej hranice, resp. tesne pod ňou. Následne (od roku 2024) sa celkový úbytok obyvateľstva začne prehľbovať a v roku 2035 už dosiahne hodnoty blízke hranici 4 osoby na 1000 obyvateľov (obr. 306).

Obr. 305: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Poprade (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

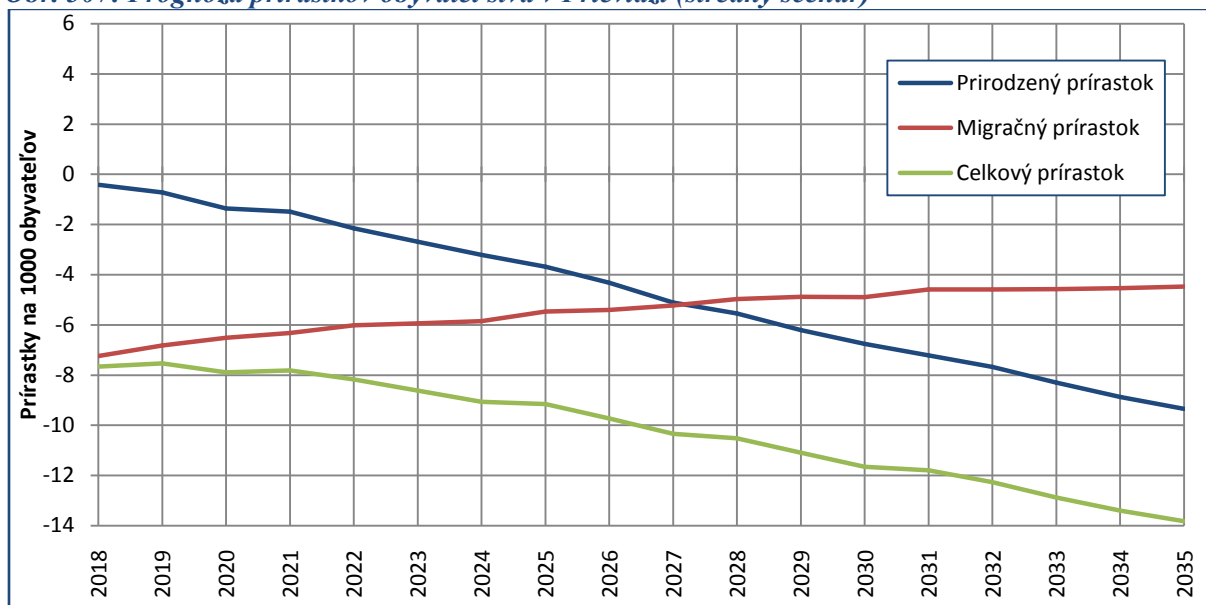
Obr. 306: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Prešove (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Prievidza

Prirodzený prírastok obyvateľov aj migračné saldo v meste Prievidza bude počas celého prognózovaného obdobia výrazne pod nulovou hranicou. Prirodzený úbytok obyvateľstva sa zvýši z hodnoty 0,4 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2018 až na 9,4 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2035. Migračný úbytok sa síce bude v priebehu prognózovaného obdobia znižovať (zo 7,2 osoby na 1000 obyvateľov na 4,5 osoby na 1000 obyvateľov), počet vystaňovaných však bude stále výrazne prevládať na počtom prisťahovaných. Je zrejmé, že pri takomto vývoji prirodzeného prírastku obyvateľstva a migračného salda sa bude počet obyvateľov v meste Prievidza znižovať, pričom intenzita poklesu bude postupne narastať. Celkový úbytok obyvateľstva sa zvýši z hodnoty 7,5 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2018 až zhruba na 14 osôb na 1000 obyvateľov v roku 2035 (obr. 307).

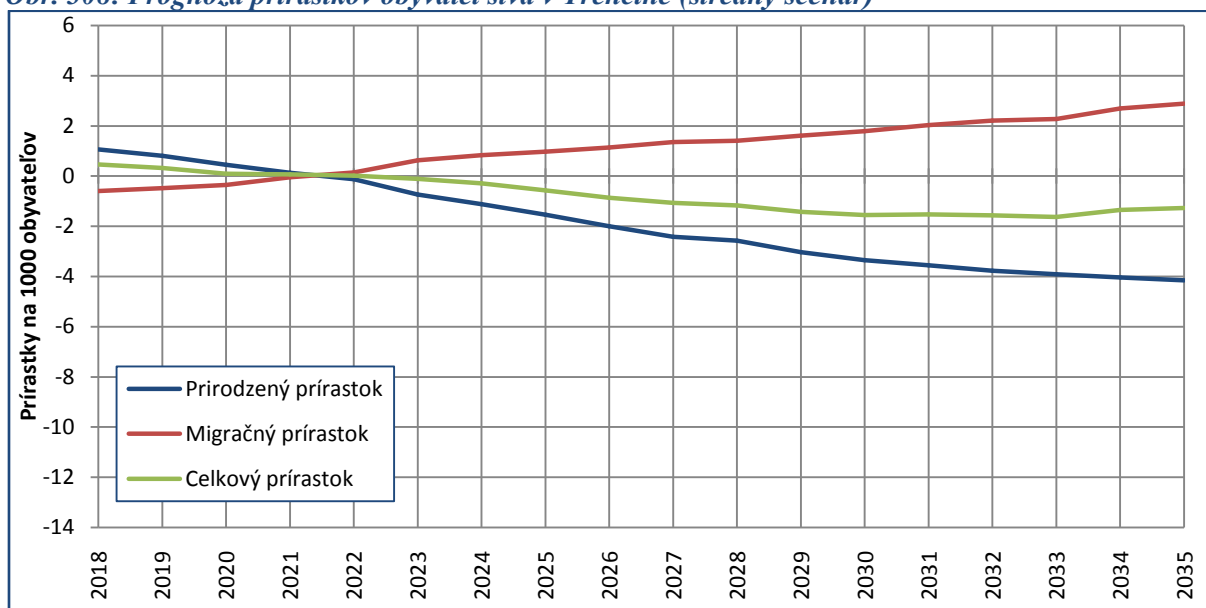
Obr. 307: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Prievidzi (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Trenčín

V meste Trenčín sa očakáva protichodný vývoj prirodzeného prírastku obyvateľstva a migračného salda, pričom zmena prirodzeného prírastku na prirodzený úbytok a zmena migračného úbytku na migračný prírastok nastane už tesne po roku 2020. Prirodzený prírastok sa zníži z hodnoty 1,1 osoba na 1000 obyvateľov v roku 2018 na -4,2 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2035. Zvýšenie migračného salda sa očakáva z hodnoty -0,6 na 1000 obyvateľov v roku 2018 na 2,9 osoby na 1000 obyvateľov v roku 2035. Nakoľko znižovanie prirodzeného prírastku bude o niečo intenzívnejšie ako nárast migračného salda, celkový prírastok obyvateľstva bude mať mierne klesajúci trend. Po stagnácii v blízkosti nulovej hranice do roku 2024 sa postupne celkový prírastok zníži až ku hranici -2 osoby na 1000 obyvateľov na konci prognózovaného obdobia (obr. 308).

Obr. 308: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Trenčíne (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Trnava

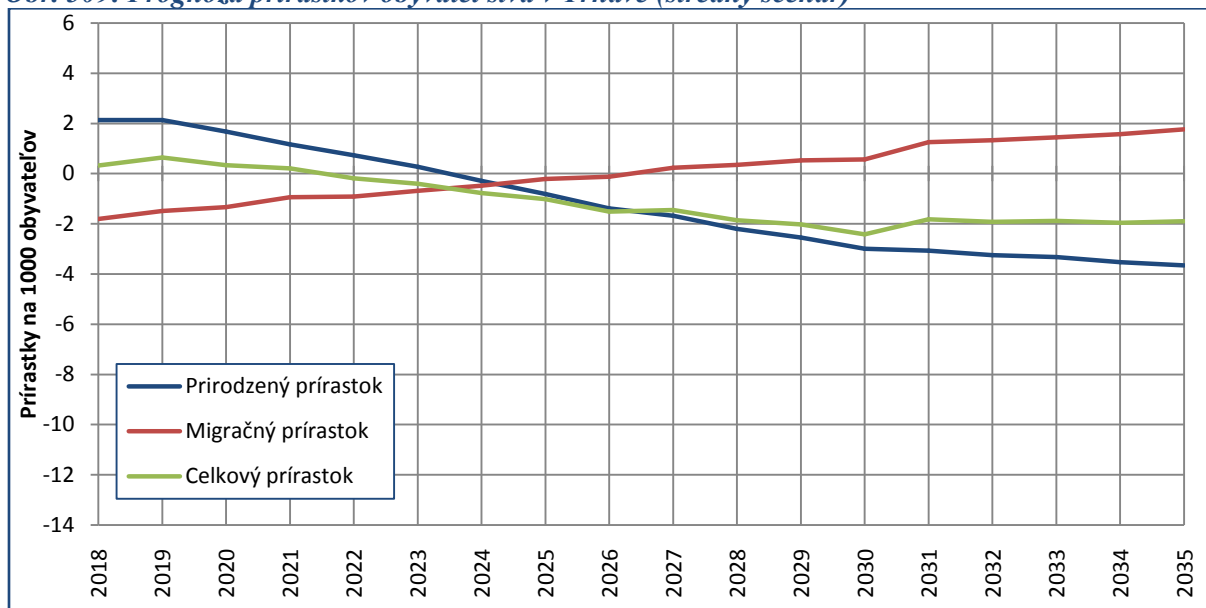
V meste Trnava sa očakáva protichodný vývoj prirodzeného prírastku obyvateľstva a migračného salda. Prirodzený prírastok by sa mal znížiť v období 2018 až 2035 z hodnoty viac ako 2 osoby na 1000 obyvateľov na hodnotu -3,7 osoby na 1000 obyvateľov. Prirodzený úbytok obyvateľstva by mal v meste Trnava nastať ešte pred rokom 2025. Migračné saldo by naopak malo rovnomerne rásť (z hodnoty -2 osoby na 1000 obyvateľov na hodnotu 2 osoby na 1000 obyvateľov). Okolo roku 2027 by sa mal migračný úbytok zmeniť na migračný prírastok. Nakoľko úbytok prirodzeného prírastku obyvateľstva bude intenzívnejší ako zvyšovanie migračného salda, celkový prírastok obyvateľstva bude mať klesajúci trend. Celkový prírastok obyvateľstva bude mať mierne kladné hodnoty len na začiatku prognózovaného obdobia a okolo roku 2022 by sa mal zmeniť na celkový úbytok obyvateľstva, ktorý sa postupne prehĺbi až na hodnotu 2 osoby na 1000 obyvateľov (obr. 309).

Žilina

Najčastejší scenár vo vývoji prírastkov obyvateľstva (znižovanie prirodzeného prírastku a zvyšovanie migračného salda) nastane pravdepodobne aj v meste Žilina. Prirodzený prírastok sa zníži z hodnoty 2,7 osoby na 1000 obyvateľov na -2,7 osoby na 1000 obyvateľov. V prípade migračného salda to bude zvýšenie z -1,5 osoby na 1000 obyvateľov na 2,2 osoby na 1000 obyvateľov. Zmena z prírastku na úbytok a naopak nastane v prípade obidvoch prírastkov okolo roku 2025. Celkový prírastok obyvateľstva sa počas celého prognózovaného obdobia nevzdiali príliš od nulovej hranice, pričom v prvej časti prognózovaného obdobia pôjde o kladné hodnoty a v druhej o záporné. V prepočte na 1000 obyvateľov sa celkový

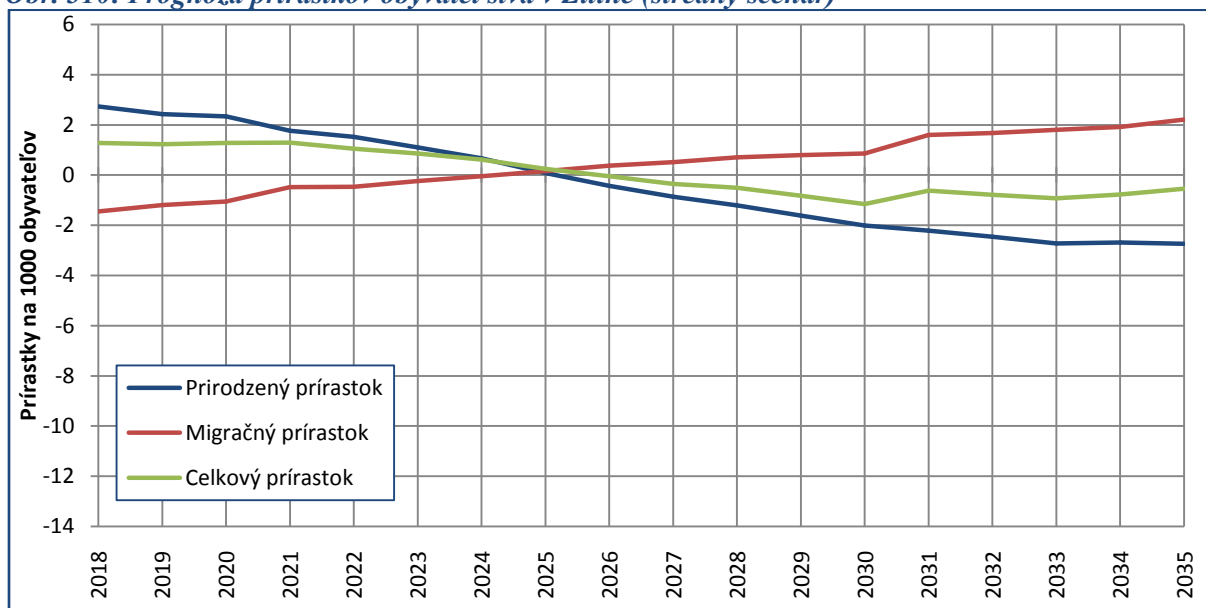
prírastok obyvateľstva v meste Žilina bude pohybovať v rozpätí od 1,3 do -1,2 osoby (obr. 310).

Obr. 309: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Trnave (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Obr. 310: Prognóza prírastkov obyvateľstva v Žiline (stredný scenár)

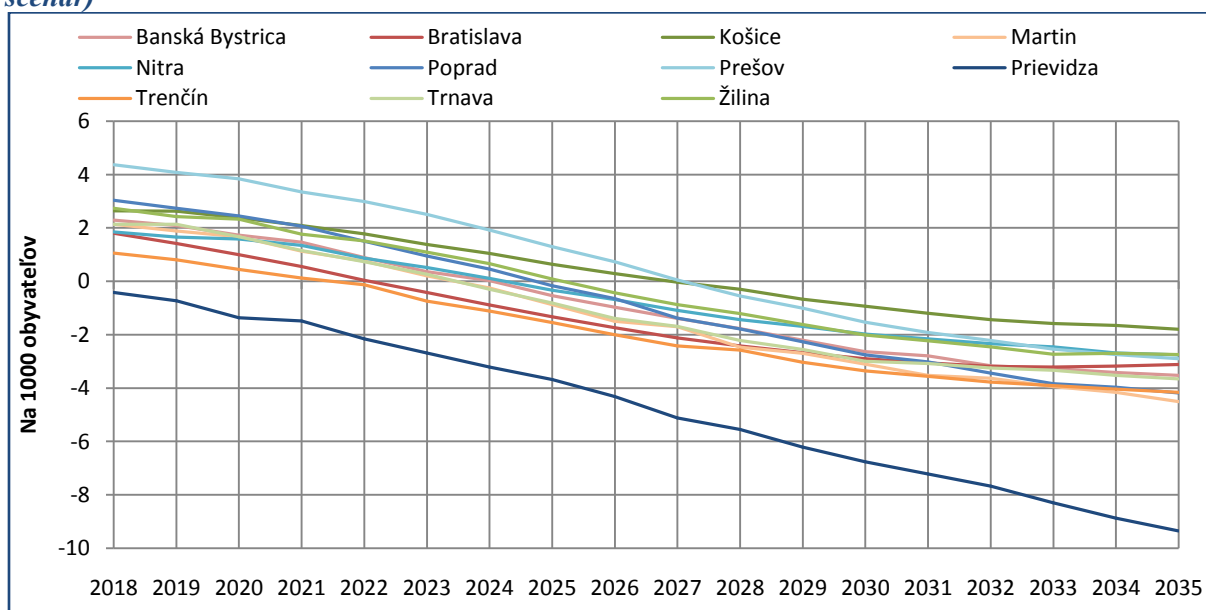

Zdroj údajov: výpočty autorov

V súčasnosti sa prírodný prírastok obyvateľstva v najväčších slovenských mestách pohybuje medzi 1 až 3 osobami na 1000 obyvateľov. Výnimkou je mesto Prešov, kde je prírodný prírastok vyšší (4,4 osoby na 1000 obyvateľov) a mesto Prievidza, kde je prírodný úbytok obyvateľstva nižší (0,4 osoby na 1000 obyvateľov) (obr. 311). Prírodný prírastok obyvateľstva bude mať klesajúci trend vo všetkých sledovaných mestách bez výnimky. Pokles bude výrazný a v druhej polovici prognózovaného obdobia bude vo všetkých

mestách prirodzený úbytok obyvateľstva. V roku 2035 bude mať väčšina sledovaných miest prirodzený úbytok vo výške od 2,5 do 4,5 osoby na 1000 obyvateľov. Do hlavnej skupiny miest sa zaradi aj mesto Prešov, v ktorom sa prirodzený prírastok výrazne zníži. Naopak z tejto hlavnej skupiny sa vďaka menšiemu poklesu prirodzeného prírastku odčlenia Košice, v ktorých bude v roku 2035 prirodzený úbytok obyvateľstva zo všetkých sledovaných miest najnižší (menej ako 2 osoby na 1000 obyvateľov). Počas celého prognózovaného obdobia bude prirodzený prírastok v meste Prievidza výrazne odlišný (nižší) v porovnaní s prirodzeným prírastkom v ostatných sledovaných mestách. V roku 2035 sa prirodzený úbytok obyvateľstva v Prievidzi priblíži v hodnote 10 osôb na 1000 obyvateľov, čo je viac ako dvojnásobok hodnoty v meste Martin, ktorý bude mať v roku 2035 druhý najvyšší prirodzený úbytok obyvateľstva. Za povšimnutie stojí vývoj prirodzeného prírastku obyvateľstva v hlavnom meste. Ako v jedinom zo sledovaných miest sa znižovanie prirodzeného prírastku obyvateľstva zastaví pred rokom 2035 (pravdepodobne v roku 2031).

Obr. 311: Prognóza prirodzeného prírastku obyvateľstva najväčších miest Slovenska (stredný scenár)

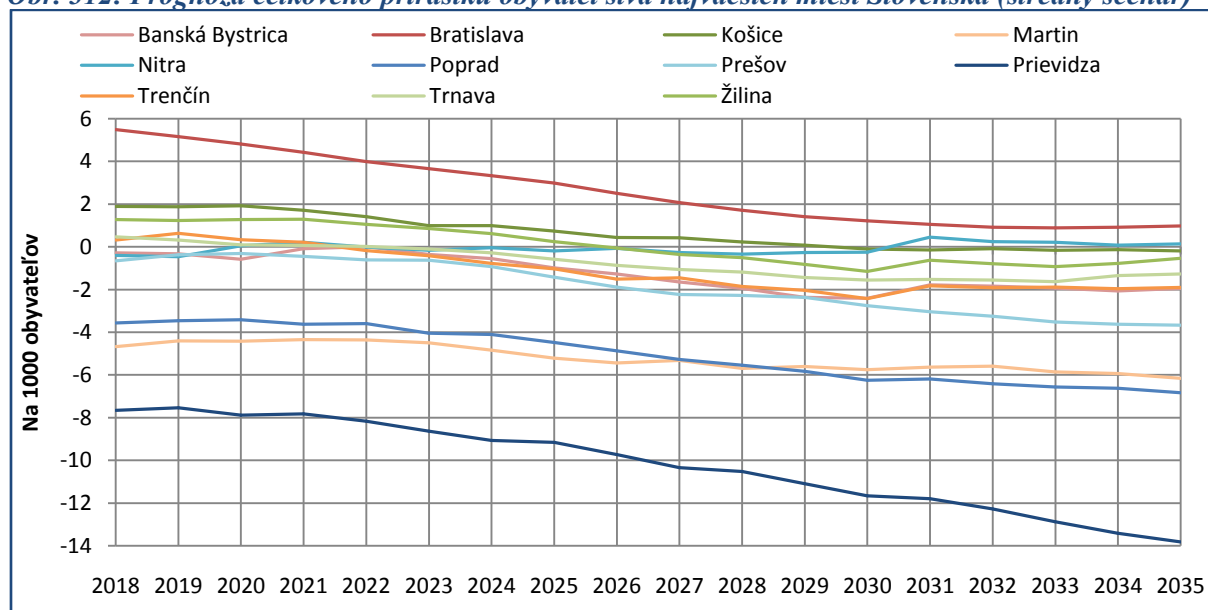
Zdroj údajov: výpočty autorov

Migračné saldo bude mať, na rozdiel od prirodzeného prírastku obyvateľstva, vo všetkých sledovaných mestách rastúci trend (obr. 300 – 310). Vo väčšine miest (Banská Bystrica, Bratislava, Košice, Nitra, Trenčín, Trnava, Žilina) sa migračné saldo bude pohybovať nad nulovou hranicou (aspoň časť prognózovaného obdobia). V takom prípade bude kompenzovať prirodzený úbytok obyvateľstva. Vo zvyšných štyroch mestách (Martin, Poprad, Prešov, Prievidza) by malo zostať migračné saldo počas celého prognózovaného obdobia záporné, čím by sa ešte viac prehĺbil prirodzený úbytok obyvateľstva v týchto mestách. Celkový prírastok obyvateľstva bude mať preto väčšie rozpätie ako prirodzený prírastok (obr. 312).

S výnimkou mesta Nitra, kde bude celkový prírastok obyvateľstva stagnovať v blízkosti nulovej hranice počas celého prognózovaného obdobia, v ostatných sledovaných mestách bude mať celkový prírastok obyvateľstva viac alebo menej klesajúci trend. Najväčší úbytok celkového prírastku obyvateľstva bude v Bratislave (zníženie o 4,5 osoby na 1000 obyvateľov). Zníženie celkového prírastku o viac ako 3 osoby na 1000 obyvateľov sa očakáva aj v mestách Prešov, Poprad a Prievidza. V ostatných mestách sa celkový prírastok obyvateľstva neznižuje o viac ako 2 osoby na 1000 obyvateľov (obr. 312).

Bratislava si s veľkou pravdepodobnosťou zachová celkový prírastok obyvateľstva počas celého prognózovaného obdobia, hoci po roku 2030 to už bude nízky prírastok menší ako 1 osoba na 1000 obyvateľov. Je možné, že sa k Bratislave pridajú aj Košice a Nitra, ktorých celkový prírastok by sa mal pohybovať v blízkosti nulovej hranice (v Košiciach od roku 2028, v Nitre počas celého prognózovaného obdobia), takže ako reálna možnosť sa javí nízky prírastok ako aj nízky úbytok. V ostatných mestách sa očakáva, že celkový úbytok obyvateľstva sa zachová počas celého prognózovaného obdobia alebo sa v priebehu prognózovaného obdobia zmení celkový prírastok obyvateľstva na celkový úbytok. V roku 2035 sa najmenší celkový úbytok obyvateľstva očakáva v mestách Žilina a Trenčín (do 1 osoby na 1000 obyvateľov) a najväčší v mestách Martin, Poprad (približne 6 osôb na 1000 obyvateľov) a Prievidza (zhruba 14 osôb na 1000 obyvateľov) (obr. 312).

Obr. 312: Prognóza celkového prírastku obyvateľstva najväčších miest Slovenska (stredný scenár)

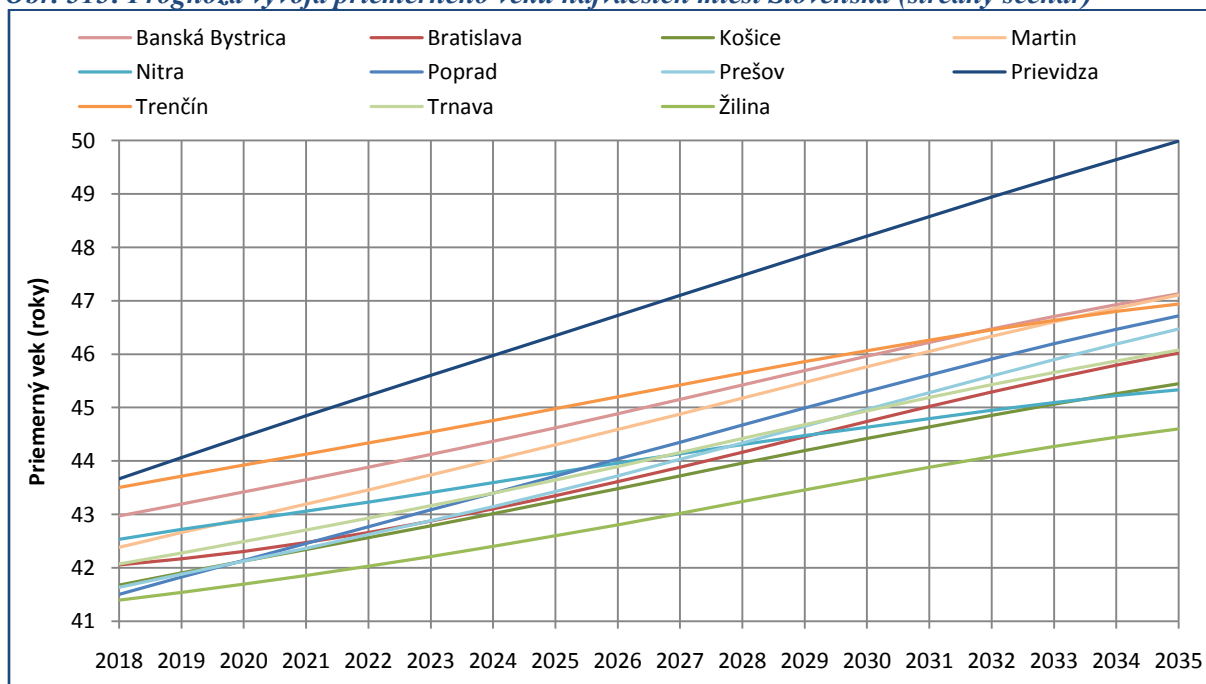
Zdroj údajov: výpočty autorov

9.3 Vekové zloženie obyvateľstva

Trend starnutia obyvateľstva sa prejavuje vo všetkých sledovaných mestách. Svedčí o tom vývoj priemerného veku (obr. 313), ako aj vývoj podielu osôb podľa hlavných vekových skupín (obr. 315).

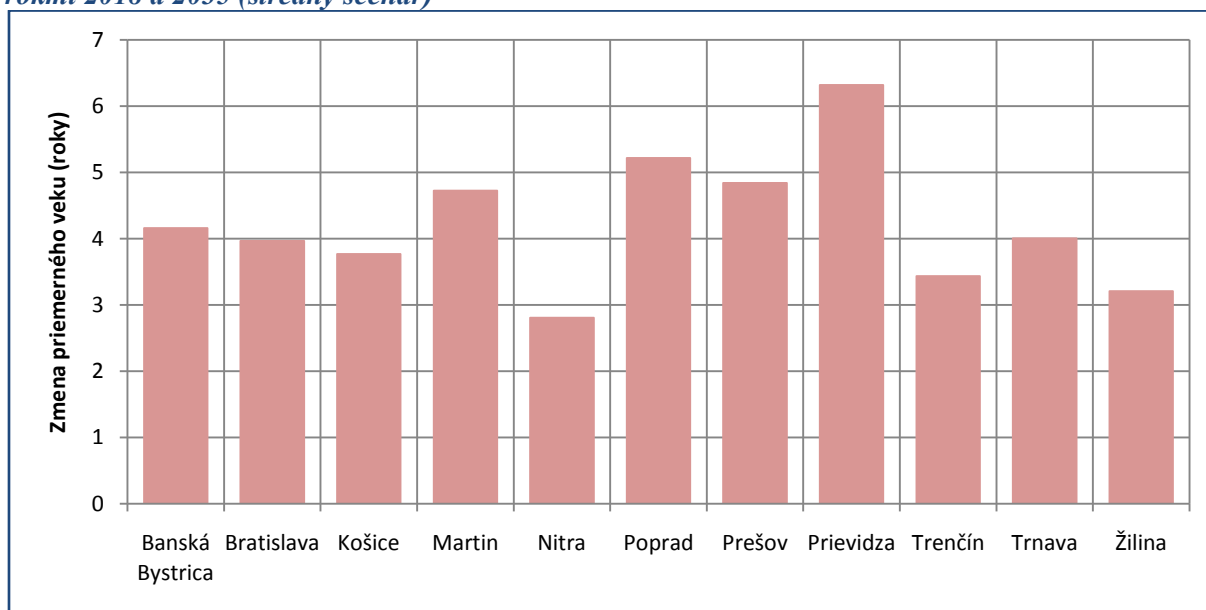
V súčasnosti sa priemerný vek obyvateľov v najväčších slovenských mestách pohybuje v rozmedzí od 41 do 44 rokov. Najnižší priemerný vek zo sledovaných miest v roku 2018 budú mať obyvatelia v Žiline (41,4 roka) a v Poprade (41,5 roka). Najvyšší priemerný vek obyvateľov bude v Prievidzi (43,7 roka) a v Trenčíne (43,5 roka) (obr. 313). Do roku 2035 sa bude priemerný vek obyvateľov zvyšovať vo všetkých sledovaných mestách bez výnimky, pričom prírastok sa bude pohybovať od necelých 3 rokov v Nitre až po viac ako 6 rokov v Prievidzi (obr. 314). Okrem Nitry bude nižší prírastok priemerného veku obyvateľstva (tesne nad 3 roky) ešte v mestách Žilina a Trenčín. Naopak vyšší prírastok priemerného veku obyvateľstva sa okrem Prievidze očakáva aj v Poprade (zvýšenie o viac ako 5 rokov) a v mestách Martin a Prešov (zvýšenie tesne pod 5 rokov). V roku 2035 bude priemerný vek obyvateľstva v najväčších slovenských mestách v intervale od 45 do 47 rokov s výnimkou Žiliny, v ktorej priemerný vek obyvateľstva dosiahne len 44,6 roka a Prievidze, v ktorej bude obyvateľstvo s odstupom najstaršie (priemerný vek dosiahne hodnotu 50 rokov). Po Žiline by malo byť najmladšie obyvateľstvo v Košiciach a Nitre (menej ako 46 rokov). Po Prievidzi sa by malo byť najstaršie obyvateľstvo v mestách Banská Bystrica a Martin s priemerným vekom obyvateľstva tesne nad hranicou 47 rokov (obr. 313).

Obr. 313: Prognóza vývoja priemerného veku najväčších miest Slovenska (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Obr. 314: Predpokladaná zmena priemerného veku obyvateľstva najväčších miest Slovenska medzi rokmi 2018 a 2035 (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Čo sa týka vývoja obyvateľstva v jednotlivých hlavných vekových skupinách, jednoznačný vývoj sa očakáva vo vekovej skupine 20 – 44 rokov (nižšie zastúpenie) a vo vekovej skupine 65 a viac rokov (vyššie zastúpenie). Pravdepodobne sa zvýši aj zastúpenie obyvateľstva vo vekovej skupine 45 – 64 rokov. Zmeny vo vekovej skupine 0 – 19 rokov budú počas prognózovaného obdobia malé a nebudú mať vo všetkých sledovaných mestách rovnaké smerovanie. To znamená, že skutočnosť sa môže od prognózy líšiť (obr. 315).

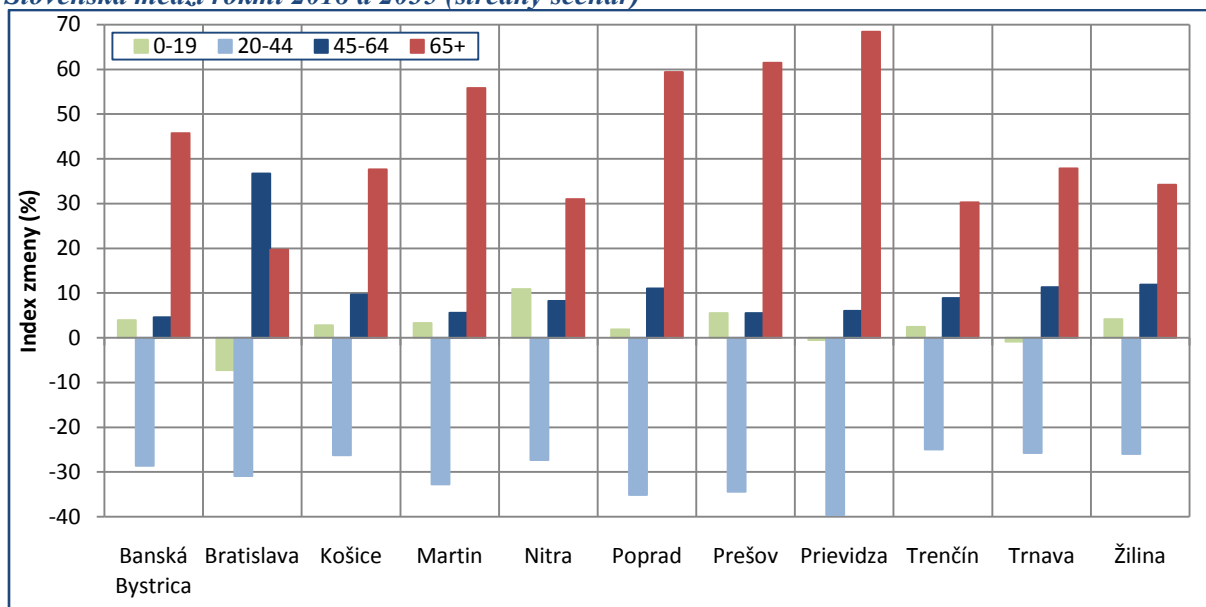
Najmenej zo všetkých hlavných vekových skupín obyvateľstva sa počas prognózovaného obdobia zmení zastúpenie obyvateľov vo vekovej skupine 0 – 19 rokov. V žiadnom zo sledovaných miest sa podiel obyvateľov tejto vekovej skupiny nezmení o viac ako 11 %. V troch mestách sa podiel zníži (Bratislava o 7,2 %, Prievidza a Trnava menej ako o 1 %). V ostatných mestách sa podiel obyvateľov vo veku 0 – 19 rokov zvýši, najviac v Nitre (o 10,8 %), Prešove (o 5,5 %) a Žiline (o 4,2 %) (obr. 315).

Podiel obyvateľov vo vekovej skupine 20 – 44 rokov sa zníži vo všetkých sledovaných mestách, pričom pôjde o výrazné zníženie v rozpätí od 25 % do 40 %. Najväčší úbytok zastúpenia obyvateľov v tejto vekovej skupine sa týka mesta Prievidza (40 %), nasledujú mestá Poprad (35,1 %), Prešov (34,4 %) a Martin (32,8). Najmenší úbytok obyvateľov tejto vekovej skupiny (tesne nad hranicou 25 %), sa očakáva v mestách Trenčín, Trnava a Žilina (obr. 315).

Podiel obyvateľov vo vekovej skupine 45 – 64 rokov sa zvýši vo všetkých jedenástich mestách. Okrem Bratislavy ide o relatívne malé zvýšenie v rozsahu do 12 %. V Bratislave sa podiel obyvateľov tejto vekovej skupiny zvýši zhruba o 37 %. Z ostatných miest sa podiel obyvateľov tejto vekovej skupiny zvýši o viac ako 10 % ešte v troch ďalších mestách: Trnave,

Žiline a Poprade. Najmenej (o 4,6 %) sa zvýši podiel obyvateľov vo veku 45 – 64 rokov v meste Banská Bystrica (obr. 315).

Obr. 315: Predpokladaná zmena zastúpenia hlavných vekových skupín v najväčších mestách Slovenska medzi rokmi 2018 a 2035 (stredný scenár)

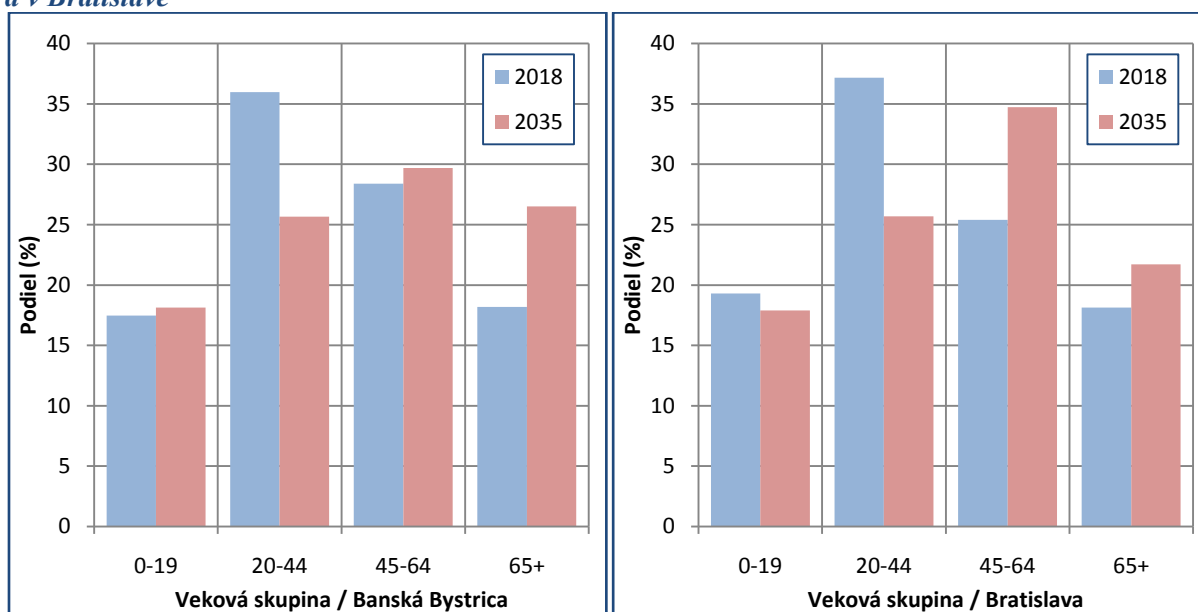

Zdroj údajov: výpočty autorov

Aj vo vývoji zastúpenia obyvateľov vo vekovej skupine 65 a viac rokov je trend vo všetkých mestách rovnaký – očakáva sa jeho jednoznačné zvýšenie. Intenzita tohto zvyšovania však nebude rovnaká, pričom sa bude pohybovať od 20 do 70 %. Najväčší prírastok sa očakáva v meste Prievidza (takmer 70%), prírastok zastúpenie viac ako 50 % sa očakáva aj v mestách, ktoré sa nachádzajú na severe stredného a východného Slovenska - Prešov, Poprad a Martin. Najmenší nárast podielu seniorov (aj vzhľadom na výrazné zvýšenie zastúpenia obyvateľov vo veku 45 – 64 rokov) bude v hlavnom meste (do 20 %) a zvýšenie do 30 % sa očakáva v mestách Trenčín a Nitra (obr. 315).

Banská Bystrica

V Banskej Bystrici sa priemerný vek obyvateľstva zvýši zo 43 rokov v roku 2018 na viac ako 47 rokov v roku 2035, čo znamená prírastok 4,2 roka, resp. 9,7 %. Nízky prírastok obyvateľov vo vekových skupinách 0 – 19 rokov (necelý percentuálny bod) a 45 – 64 rokov (1,3 percentuálneho bodu) a výrazný prírastok vo vekovej skupine 65 a viac rokov (viac ako 8 percentuálnych bodov) bude kompenzovaný výrazným úbytkom obyvateľov vo veku 20 – 44 rokov (viac ako 10 percentuálnych bodov) (obr. 316).

Obr. 316 a 317: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Banskej Bystrici a v Bratislave

Zdroj údajov: výpočty autorov

Bratislava

V Bratislave sa priemerný vek obyvateľov zvýši zo 42 rokov v roku 2018 na 46 rokov v roku 2035, čo znamená prírastok priemerného veku počas prognózovaného obdobia 4 roky, resp. 9,4 %. Podiel obyvateľov vo vekovej skupine 0 – 19 rokov sa zníži o 1,4 percentuálneho bodu a vo vekovej skupine 20 – 44 rokov až o 11,5 percentuálneho bodu. Podiel obyvateľov v starších vekových skupinách sa zvýši, vo vekovej skupine 45 – 64 rokov to bude zvýšenie o necelých 10 percentuálnych bodov a vo vekovej skupine 65 a viac rokov o viac ako 3,5 percentuálneho bodu (obr. 317).

Košice

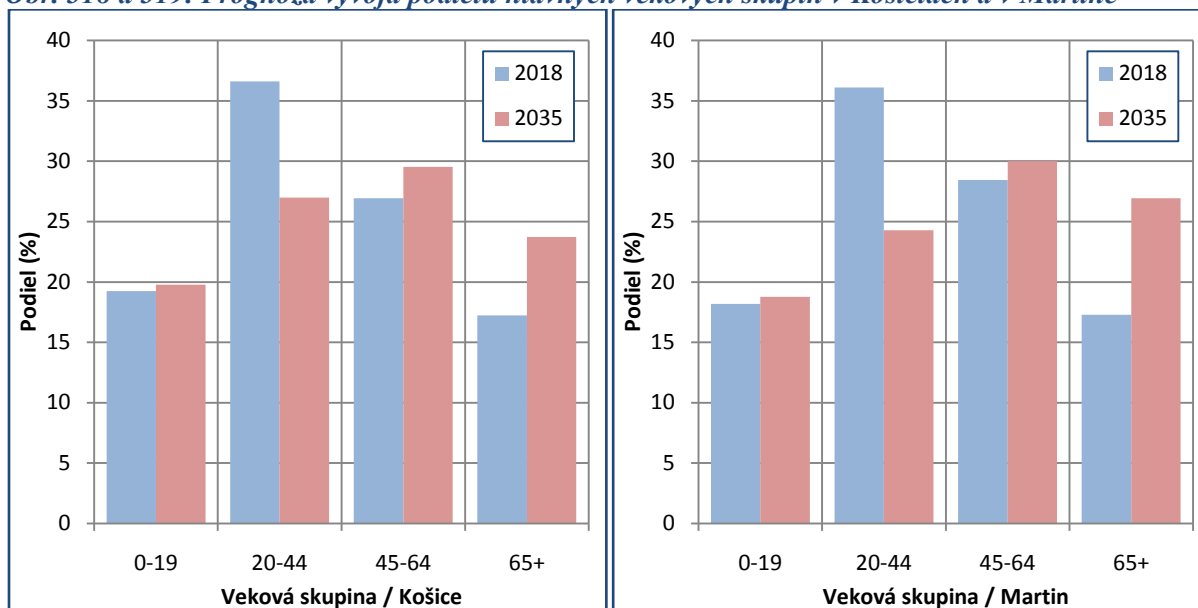
V Košiciach sa očakáva zvýšenie priemerného veku obyvateľstva zo 41,7 roka v roku 2018 na 45,4 roka v roku 2035., čo znamená prírastok 3,8 roka, resp. 9 %. Z hľadiska hlavných vekových skupín to bude znamenať veľmi mierny prírastok obyvateľov vo vekovej skupine 0 – 19 rokov (0,5 percentuálneho bodu), výrazný úbytok vo vekovej skupine 20 – 44 rokov (zníženie skoro o 10 percentuálnych bodov), prírastok vo vekovej skupine 45 – 64 rokov (zvýšenie o 2,6 percentuálneho bodu) a výrazný prírastok vo vekovej skupine 65 a viac rokov (zvýšenie o 6,5 percentuálneho bodu) (obr. 318).

Martin

V meste Martin sa priemerný vek obyvateľov počas prognózovaného obdobia zvýši o 4,7 roka zo 42,7 roka v roku 2018 na 47,1 roka v roku 2035, čo znamená zvýšenie o 11,1 %. Vo vekových skupinách 0 – 19 rokov a 45 – 64 rokov sa podiel obyvateľov zvýši len málo (o 0,5, resp. 1,5 percentuálneho bodu). V vekovej skupine 20 – 44 a 65 a viac rokov však zmeny

budú významné (zníženie takmer o 12 percentuálnych bodov, resp. zvýšenie takmer o 10 percentuálnych bodov) (obr. 319).

Obr. 318 a 319: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Košiciach a v Martine

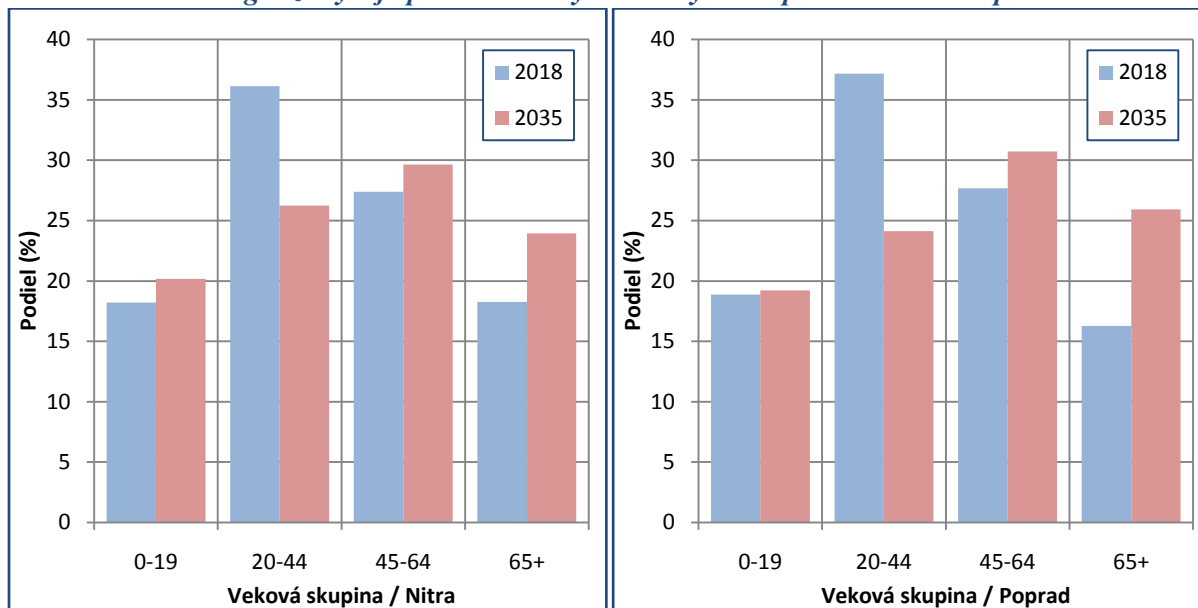
Zdroj údajov: výpočty autorov

Nitra

V meste Nitra sa priemerný vek obyvateľov zvýši zo 42,5 roka v roku 2018 na 45,3 roka v roku 2035, čo predstavuje zvýšenie o 2,8 roka, resp. 6,6 %. Znížiť by sa mal podiel obyvateľov vo veku 20 – 44 rokov (o 10 percentuálnych bodov), podiel obyvateľov v ostatných hlavných vekových skupinách by sa mal do roku 2035 zvýšiť (vo vekovej skupine 0 – 19 rokov o 2 percentuálne body, vo vekovej skupine 45 – 64 rokov o 2,2 percentuálne body a vo vekovej skupine 65 a viac rokov o 5,7 percentuálneho bodu) (obr. 320)

Poprad

Priemerný vek obyvateľov v meste Poprad sa zvýši z hodnoty 41,5 roka v roku 2015 na 46,7 rokov v roku 2035, čo znamená zvýšenie o 5,2 roka, resp. 12,6 % počas prognózovaného obdobia. Podiel obyvateľov vo veku 0 – 19 rokov sa v období 2018 – 2035 prakticky nezmení (zvýšenie o 0,3 percentuálneho bodu). Podiel obyvateľov vo veku 20 – 44 rokov sa výrazne zníži (pokles o 13 percentuálnych bodov). Vo zvyšných dvoch hlavných vekových skupinách sa podiel obyvateľov zvýši. Vo vekovej skupine 45 – 64 rokov o 3 percentuálne body a vo vekovej skupine 65 rokov a viac o necelých 10 percentuálnych bodov (obr. 321).

Obr. 320 a 321: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Nitre a v Poprade

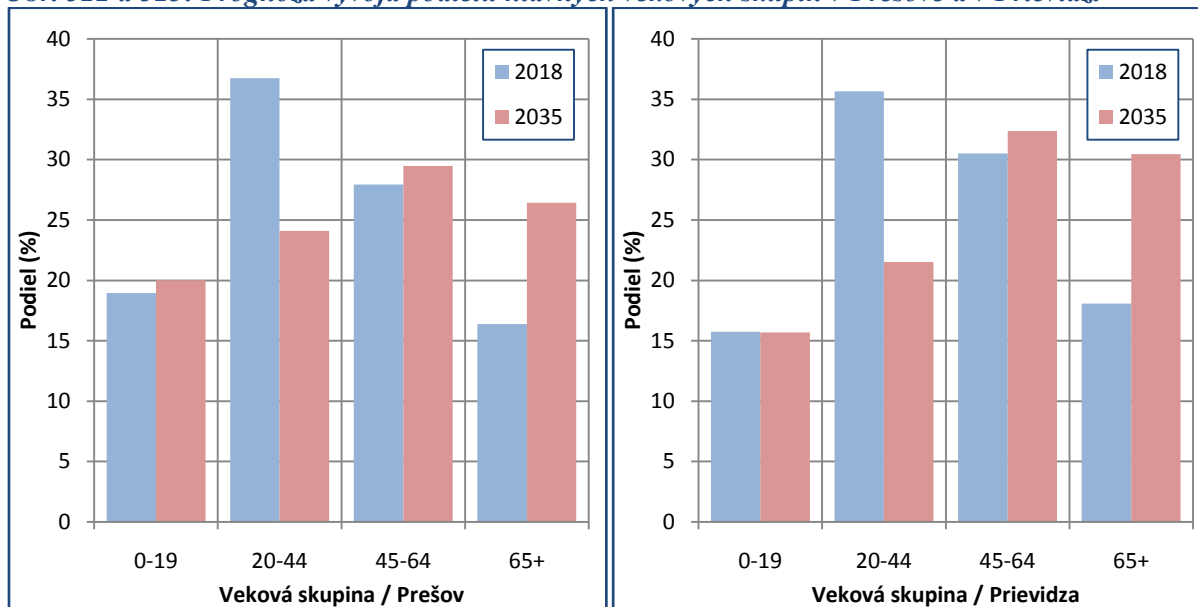
Zdroj údajov: výpočty autorov

Prešov

Priemerný vek obyvateľov v meste Prešov sa počas prognózovaného obdobia zvýši zo 41,6 roka na 46,5 roka, t.j. o 4,9 roka, resp. 11,6 %. Zvýšenie priemerného veku pôjde na úkor obyvateľov vo vekovej skupine 20 – 44 rokov, ktorej podiel na celkovom počte obyvateľov sa zníži o viac ako 12,5 percentuálneho bodu. Podiel ostatných hlavných vekových skupín sa zvýši. Vo vekovej skupine 0 – 19 rokov to bude nárast o 1 percentuálny bod, vo vekovej skupine 45 – 64 rokov o 1,5 percentuálneho bodu a vo vekovej skupine 65 rokov a viac o 10 percentuálnych bodov (obr. 322).

Prievidza

Priemerný vek obyvateľov v meste Prievidza sa zvýši z hodnoty 43,7 rokov v roku 2018 na 50 rokov v roku 2035, čo predstavuje zvýšenie o 6,3 roka, resp. 14,5 %. Rozhodujúci posun vo vekovom zložení obyvateľstva v meste Prievidza sa uskutoční medzi vekovými skupinami 20 – 44 rokov a 65 a viac rokov. Vo vekovej skupine 0 – 19 rokov sa totiž podiel obyvateľov počas prognózovaného obdobia nezmení a vo vekovej skupine 45 – 64 rokov sa zvýši len o 1,5 percentuálneho bodu. V spomínaných dvoch vekových skupinách sa naopak očakávajú výrazne zmeny. Podiel obyvateľov vo veku 20 – 44 rokov sa počas prognózovaného obdobia zníži zhruba o 14 percentuálnych bodov a podiel obyvateľov vo veku 65 rokov a viac sa zvýši o viac ako 12 percentuálnych bodov (obr. 323).

Obr. 322 a 323: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Prešove a v Prievdzi

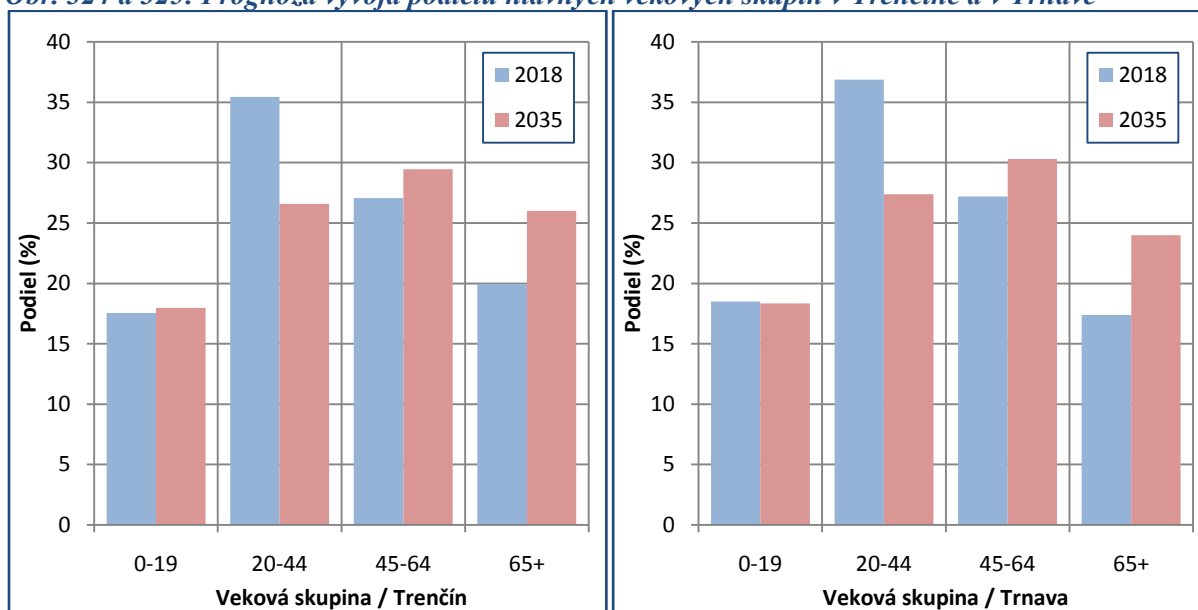
Zdroj údajov: výpočty autorov

Trenčín

V meste Trenčín sa priemerný vek obyvateľov zvýši zo 43,5 roka v roku 2018 na 46,1 roka v roku 2035, čo znamená zvýšenie o 3,4 roka, resp. 7,9 %. Minimálny prírastok podielu obyvateľov sa očakáva vo vekovej skupine 0 – 19 rokov, väčšie prírastky vo vekovej skupine 45 – 64 rokov (zvýšenie o 2,4 percentuálneho bodu) a vo vekovej skupine 65 a viac rokov (zvýšenie o 6 percentuálnych bodov). Jedinou z hlavných vekových skupín, v ktorej sa podiel obyvateľov zníži, je veková skupina 20 – 44 rokov (zníženie o necelých 9 percentuálnych bodov) (obr. 324).

Trnava

V meste Trnava sa počas prognózovaného obdobia zvýši priemerný vek obyvateľov z hodnoty 42,1 rokov na 46,1 rokov, čo predstavuje zvýšenie o 4 roky, resp. 9,5 %. Zmeny vo vekovom zložení sa budú týkať len obyvateľov vo veku nad 20 rokov. Vo vekovej skupine 0 – 19 rokov sa podiel obyvateľov počas prognózovaného obdobia prakticky nezmení. Vo vekovej skupine 20 – 44 možno očakáva pokles podielu obyvateľov o 9,5 percentuálneho bodu a o rovnakú hodnotu vzrastie podiel obyvateľov vo zvyšných dvoch hlavných vekových skupinách. Vo vekovej skupine 45 – 64 rokov to bude zvýšenie o 3 percentuálne body a vo vekovej skupine 65 a viac rokov o 6,5 percentuálneho bodu (obr. 325).

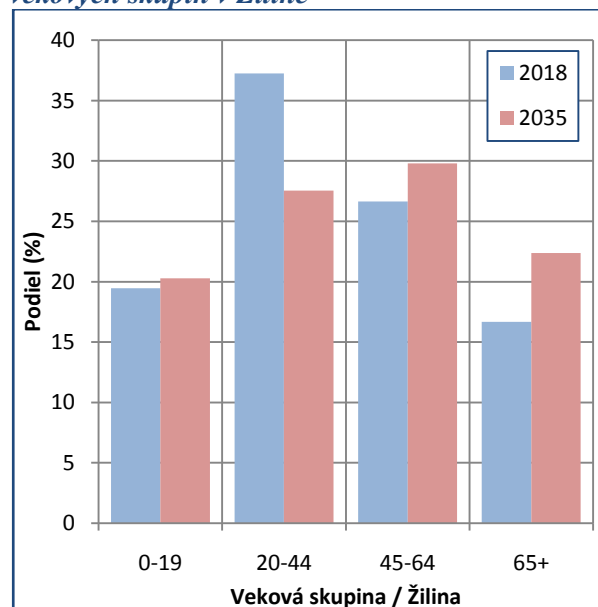
Obr. 324 a 325: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Trenčíne a v Trnave

Zdroj údajov: výpočty autorov

Žilina

V meste Žilina možno podľa stredného scenára populačnej prognózy medzi rokmi 2018 – 2035 očakávať zvýšenie priemerného veku obyvateľstva zo 41,4 roka na 44,6 roka. V absolútnom vyjadrení to znamená nárast o 3,2 roka, a v relatívnom o takmer 8 %. Pokles podielu obyvateľov sa očakáva len v mladšom produktívnom veku 20 – 44 rokov a malo by to byť podľa stredného scenára o necelých 10 percentuálnych bodov.

V ostatných sledovaných hlavných vekových skupinách môžeme očakávať, že sa podiel obyvateľov zvýši. Vo vekovej skupine 0 – 19 rokov však táto zmena bude podľa stredného scenára predstavovať len necelý percentuálny bod. V staršom produktívnom veku 45 – 64 rokov by to podľa stredného scenára malo byť o viac ako 3 percentuálne body. Ešte dynamickejšie by mala rásť poproduktívna zložka, keď vo vekovej skupine 65 rokov a viac očakávame nárast o približne 6 percentuálne body (obr. 326).

Obr. 326: Prognóza vývoja podielu hlavných vekových skupín v Žiline

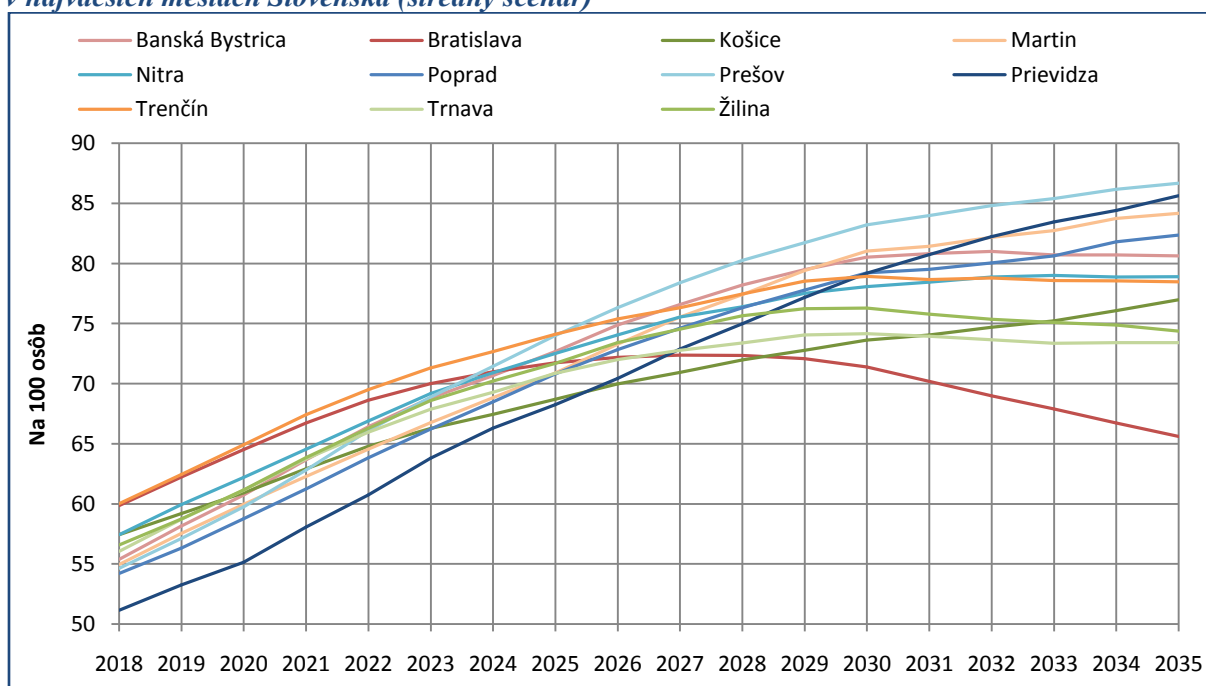
Zdroj údajov: výpočty autorov

9.4 Ekonomické zaťaženie obyvateľstva

V roku 2010 sa na Slovensku skončilo obdobie znižovania ekonomického zaťaženia obyvateľstva⁴, ktoré trvalo niekoľko desaťročí. V súčasnosti aj v najbližších rokoch sa bude na Slovensku ekonomické zaťaženie obyvateľstva zvyšovať, čo sa s rôznou intenzitou a s určitými časovými posunmi prejaví aj v sledovaných mestách (obr. 327).

Vzhľadom na vývoj ekonomického zaťaženia obyvateľstva možno sledované mestá rozdeliť do troch skupín. V prvej skupine sú mestá, v ktorých sa zachová rast ekonomického zaťaženia počas celého prognózovaného obdobia (Košice, Martin, Poprad, Prešov, Prievidza). Do druhej skupiny patria mestá, v ktorých po období rastu ekonomického zaťaženia obyvateľstva bude nasledovať v druhej polovici prognózovaného obdobia stagnácia (Banská Bystrica, Nitra, Trenčín, Trnava). V tretej skupine sú mestá, v ktorých po období rastu (a prípadnej krátkej stagnácii) sa bude ekonomické zaťaženie obyvateľstva ku koncu prognózovaného obdobia znižovať (Bratislava, Žilina) (obr. 328).

Obr. 327: Prognóza indexu celkového ekonomického zaťaženia produktívneho obyvateľstva v najväčších mestách Slovenska (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Najväčšie zvýšenie ekonomického zaťaženia obyvateľstva sa v období 2018 až 2035 očakáva v meste Prievidza (skoro 35 percentuálnych bodov). V Poprade sa zvýšenie ekonomického zaťaženia obyvateľstva bude pohybovať nad hranicou 30 percentuálnych bodov a v meste

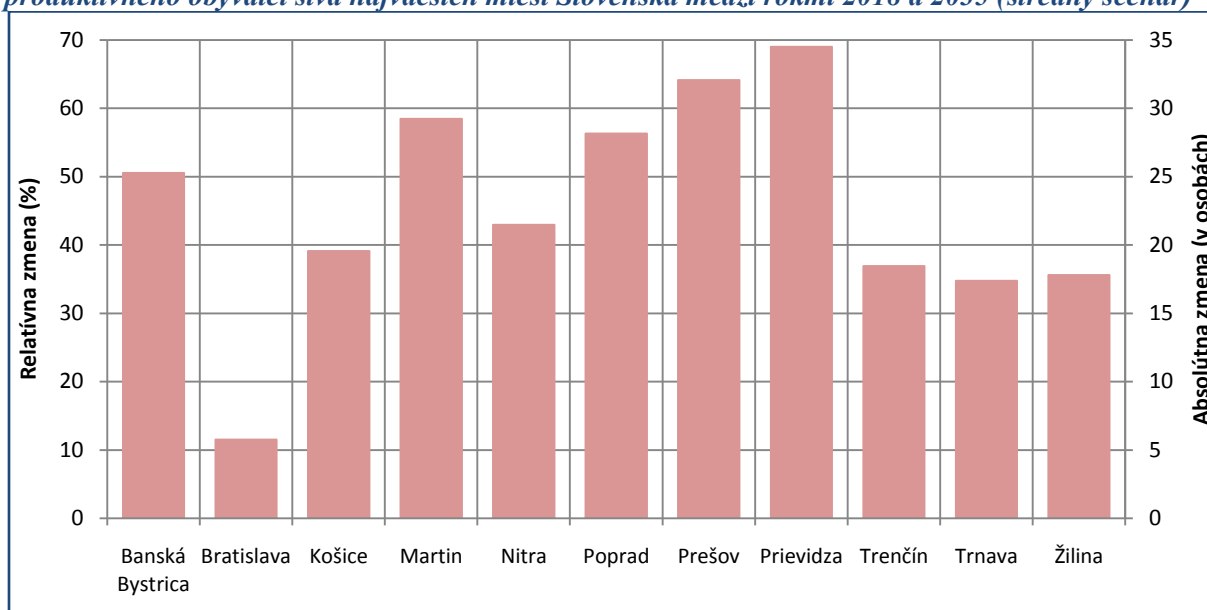
⁴ Zaťaženie obyvateľstva v produktívnom veku (20 až 64 rokov) obyvateľstvom v neproduktívnom veku (0 až 19 rokov a 65 a viac rokov)

Martin tesne pod hranicou 30 percentuálnych bodov. V žiadnom zo sledovaných miest s výnimkou Bratislavy nebude rast ekonomického zaťaženia obyvateľstva menší ako 17 percentuálnych bodov. Špecifické vekové zloženie obyvateľstva v hlavnom meste sa prejaví aj vo vývoji ekonomického zaťaženia obyvateľstva. Bratislava bude jediným mestom, v ktorom sa ekonomické zaťaženie obyvateľstva v druhej časti prognózovaného obdobia viditeľnejšie zníži. Pri porovnaní rokov 2018 a 2035 tak bude zvýšenie ekonomického zaťaženia obyvateľstva len necelých 6 percentuálnych bodov (obr. 328).

Banská Bystrica

V meste Banská Bystrica potrvá zvyšovanie ekonomického zaťaženia obyvateľstva zhruba do roku 2030 pričom index ekonomického zaťaženia sa zvýši z hodnoty 55 % v roku 2018 na hodnotu 80 % v roku 2030. Následne sa očakáva stagnácia ekonomického zaťaženia obyvateľstva na hranici alebo tesne nad hranicou 80 % (obr. 327).

Obr. 328: Prognóza absolútnej a relatívnej zmeny indexu celkového ekonomického zaťaženia produktívneho obyvateľstva najväčších miest Slovenska medzi rokmi 2018 a 2035 (stredný scenár)

Zdroj údajov: výpočty autorov

Bratislava

Vzhľadom na špecifické vekové zloženie obyvateľstva v hlavnom meste, bude mať súčasné zvyšovanie ekonomického zaťaženia obyvateľstva krátke trvanie. V období 2018 až 2025 sa index ekonomického zaťaženia zvýši z necelých 60 % na 71,8 %. Po stagnácii v období 2025 až 2030 by malo nasledovať obdobie znižovania ekonomického zaťaženia obyvateľstva. Do roku 2035 by sa mal index ekonomického zaťaženia znížiť až na úroveň 65 % (obr. 327).

Košice

V meste Košice sa bude ekonomické zaťaženie obyvateľstva s veľkou pravdepodobnosťou zvyšovať počas celého prognózovaného obdobia. Index ekonomického zaťaženia sa zvýši z hodnoty 57,4 % v roku 2018 na 77 % v roku 2035 (obr. 327).

Martin

Ekonomické zaťaženie v meste Martin sa bude zvyšovať počas celého prognózovaného obdobia, pričom rast pred rokom 2030 bude výrazne intenzívnejší ako v období 2030 až 2035. Na začiatku prognózovaného obdobia sa bude index ekonomického zaťaženia pohybovať na úrovni 55 %, do roku 2035 sa zvýši na hodnotu zhruba 84 % (obr. 327).

Nitra

V meste Nitra bude obdobie zvyšovania ekonomického zaťaženia obyvateľstva rozdelené na dve časti. V rokoch 2018 až 2027 sa bude ekonomické zaťaženie obyvateľstva zvyšovať intenzívnejšie, pričom index ekonomického zaťaženia vzrastie z hodnoty 57,4 % na 75,5 %. Po roku 2027 pri spomalenom raste ekonomického zaťaženia obyvateľstva sa index ekonomického zaťaženia postupne priblíži k hodnote 80 % (obr. 327).

Poprad

V meste Poprad sa bude ekonomické zaťaženie obyvateľstva zvyšovať počas celého prognózovaného obdobia, zlom v intenzite tohto nárastu by mal nastať pred rokom 2030, kedy sa zvyšovanie ekonomického zaťaženia obyvateľstva spomalí. Celkove sa index ekonomického zaťaženia obyvateľstva zvýši v meste Poprad z hodnoty viac ako 54 % na viac ako 82 % v roku 2035 (obr. 327).

Prešov

Ekonomické zaťaženie obyvateľstva v meste Prešov sa bude zvyšovať počas celého prognózovaného obdobia, po roku 2030 sa očakáva mierne zníženie tohto rastu. Index ekonomického zaťaženia sa zvýši z hodnoty necelých 55 % v roku 2018 na viac ako 86,5 % v roku 2035 (obr. 327).

Prievidza

V meste Prievidza sa očakáva intenzívny rast ekonomického zaťaženia obyvateľstva počas celého prognózovaného obdobia. Index ekonomického zaťaženia sa zvýši z hodnoty 51 % v roku 2018 na hodnotu 85,6 % v roku 2035 (obr. 327).

Trenčín

Ekonomické zaťaženie obyvateľstva v meste Trenčín sa bude zvyšovať len do roku 2029. Za toto obdobie sa index ekonomického zaťaženia obyvateľstva zvýšil z hodnoty 60 % na

78,5 %. V období 2030 až 2035 bude ekonomické zaťaženie obyvateľstva stagnovať, index ekonomického zaťaženia by sa mal pohybovať tesne pod hranicou 80 % (obr. 327).

Trnava

V Trnave sa rast ekonomického zaťaženia obyvateľstva nezachová počas celého prognózovaného obdobia. V období 2018 až 2029 sa očakáva zvyšovanie, následne stagnácia. Index ekonomického zaťaženia vzrastie z hodnoty 56 % na 74 %, stagnácia sa očakáva tesne pod úrovňou 75 % (obr. 327).

Žilina

V meste Žilina sa počas prognózovaného obdobia vystriedajú obdobia zvyšovania ekonomického zaťaženia obyvateľstva aj jeho mierny pokles. V období 2018 až 2030 sa index ekonomického zaťaženia obyvateľstva zvýši z hodnoty 56,6 % na hodnotu 76,3 %. Následne sa očakáva mierny pokles indexu ekonomického zaťaženia zhruba o dva percentuálne body na hodnotu 74,4 % (obr. 327).

10. Demografické prognózy najväčších miest Slovenska a ich priemet do urbánnych politík

Najväčšie mestá Slovenska, alebo v širšom chápaní ich urbanizované regióny (mestá aj s presahom do svojho zázemia, za svoje administratívne hranice) sú kľúčovou zložkou fungovania modernej slovenskej spoločnosti. Koncentrujú v sebe významný podiel celkovej zamestnanosti aj pre obyvateľov žijúcich mimo nich, sú centrom inovácií najrozmanitejšieho charakteru, ako aj zásadným faktorom celkovej ekonomickej konkurencieschopnosti Slovenska. Okrem miesta bývania a práce sú podstatným prvkom poskytovania služieb najmä vyššej hierarchickej úrovne (nemocnice, univerzity, kultúrne inštitúcie atď.) pre všetkých obyvateľov. Mestá však čelia nielen dopadu populačného vývoja a najmä jeho transformácii v poslednom štvrtstoročí, ale aj pomerne veľkému počtu ďalších vzájomne previazaných výziev spájajúcich sa so súčasnou fázou globálneho spoločensko-ekonomického vývoja, ktorého sú súčasťou. Musia veľmi úspešne a na úrovni doby zvládať mnohé úlohy. To vytvára silný tlak na kvalitu ich urbánnych politík (politik zameraných na užšie definované ciele ako napr. ekonomický rozvoj, podporu bývania, kvalitu života).

Keďže sa v tejto monografii zaoberáme výsostne problematikou miest, môžeme požívať pojem bežne zaužívaný vo svetovej odbornej literatúre a to urbánna politika (angl. urban politics/policy). Vyhneme sa tak požívaniu termínu komunálna politika, ktorý sa viaže na „politiky“ vo všetkých obciach (vidieckych obciach i mestách) a býva spájaný najmä s aktivitami a procesmi úzko súvisiacimi s miestnymi samosprávami. Dnešná urbánna politika má širší rámec a viacero významov. Pokrýva napr. urbánnu politiku centrálného štátu (vlády), alebo odráža spolupôsobenie mnohých ďalších významných aktérov aktívnych v rozvoji miest (mimo samosprávy mesta), širšie ponímané rozhodovanie v mestách, rešpektujúc aj v súčasnosti veľmi rozšírené a akceptované koncepty partnerstva a „governance“.

Z hľadiska prístupov k problémom a potrebám miest môžeme identifikovať postupnú zmenu a gradáciu úloha náročnosti urbánnej politiky. Od skôr pasívnejšej podoby urbánnych politík môžeme sledovať jej posun do ďalších oblastí aktivity (napr. Buček 2016). Tradičné boli najmä úlohy v zabezpečení tzv. verejnej spotreby (verejných služieb v rôznom rozsahu), v čom hrali hlavnú úlohu orgány samosprávy miest (prevažne v rámci určenom centrálnou úrovňou štátu). Neskoršie sa očakávaná a aktivity urbánnej politiky obohatili o oblasť plánovania, ochrany a tvorby životného prostredia (nárast ekologických hnutí na západe, ale aj ekologického aktivizmu u nás napr. už v 80. rokoch 20. storočia). Zmeny v celkovej organizácii ekonomiky (liberalizmus, deregulácia, globalizácia) a posun v prospech decentralizácie, donútili mestá k postupnému prevzatiu výraznejšej miery zodpovednosti aj za ekonomický rozvoj na svojom území. Začalo sa hovoriť o „podnikateľských“ prístupoch, či

uplatňovaní konceptu miestneho ekonomického rozvoja (Blakely a Bradshaw 2002). Medzi významné praktické prístupy miest sa dostávajú postupy new public management, strategické plánovanie, nové prístupy k financovaniu rozvoja (niekedy ako tzv. financializácia mestského rozvoja). Menia sa aj priority rozvojových politík smerom od výroby k službám, až stratégiám rozvoja založeným na kultúre, kreativite, najmodernejších technológiách. Priestorovou dimenziou už nebýva mesto vo svojich administratívnych hraniciach, ale širšie definované urbanizované územie v centre so svojim jadrom, spolu tvoriace integrovaný mestský región (metropolitný región, funkčný mestský región, napr. Tosics 2007).

Mnohé aj tradičnejšie sféry záujmu urbánnej politiky dostávajú neustále svoje aktuálnejšie podoby. K zaužívaným témam s novým obsahom a naliehavosťou patrí širšie chápaná problematika životného prostredia obzvlášť z hľadiska konfliktov o verejný priestor, sporov o kontinuitu a hodnotu fyzického prostredia, kvalitu prírodného prostredia. V posledných dekádach sa však do popredia dostal boj proti klimatickým zmenám, ktorý sa v značnej miere odohráva aj v mestách ako veľkých producentoch skleníkových plynov, primárne z dôvodu veľkej dopravnej a energetickej náročnosti fungovania celých mestských regiónov. Najmä téma „low carbon cities“ rezonuje pomerne intenzívne v celom spektre požiadaviek na súčasnú urbánnu politiku (napr. Bulkeley 2010).

Keďže sa v spoločenskej praxi presadzuje názor o zásadnej dôležitosti miest v rozvoji územia, či už štátov alebo regiónov, mestá musia byť schopné primerane sa zhostiť mnohých výziev. K nim patrí napr. zvládnutie ich ekonomického rozvoja, keďže priťahujú kľúčové investície a generujú dominantný objem pracovných príležitostí. Mestá a ich elity sú partnerom ako centrálnych vlád tak aj nadnárodných korporácií, významných predstaviteľov miestneho biznisu, finančného sektora či podnikateľských asociácií. Často spájajú svoje predstavy do iniciatív a projektov generujúcich nové pracovné miesta, zdokonaľujúcich podnikateľské prostredie, zveľaďujúcich fyzické prostredie a rozširujúce spotrebiteľské možnosti občanov. Sú dôležitým životným priestorom pre značnú časť slovenskej populácie.

Urbánnu politiku podlieha vždy aj svojim dobovým „veľkým témam“, medzi ktoré v súčasnosti určite patrí téma „smart cities“ a jej rôzne podoby a súvisiace označenia (napr. „inteligentné mestá“), presadzujúce sa aj na Slovensku. Okrem širokej plejády zástancov a podporovateľov má aj svojich kritikov pre snahu o prílišnú dominanciu v oblasti urbánnych politík (čiastočne spôsobenú silným tlakom zainteresovaných technologických „aktérov“, ale i príťažlivosťou pre časť obyvateľov a decízorov). K jedným zo známych argumentov patrí že koncept „smart cities“ ešte nie je dostatočne ucelený a rozpracovaný v rôznych podmienkach (napr. Kitchin 2015). Môžeme ho vnímať ako pomerne logickú snahu výrazne v mestách uplatniť desaťročia technologického rozvoja, pričom je ďalším stupňom konkurenčného boja medzi mestami. Dochádza ku snahám zvýšiť takto atraktivnosť mesta (úspešnosťou v jeho aplikáciách), podporiť ekonomický rozvoj a prosperitu (vychádzajúc napr. z Glasmeier a Christopherson 2015). Často sa presadzuje či vníma primárne jeho technologická stránka (napr. digitálne mestá, internet vecí). Reálne aplikácie však sú fragmentárne či až symbolické

(aplikácie malých technologických aplikácií, využívaných obmedzeným počtom obyvateľov). Časť aktérov urbánnych politík sa do neho zapája nedostatočne a časti občanov môžu byť jeho efekty dokonca nedostupné. K jeho všeobecným predpokladom však platí, že sa skôr a lepšie uplatní práve v najväčších mestách. Presadiť sa však musí komplexnejšie chápanie celého konceptu vrátane jeho environmentálnych aspektov, dôrazu na kvalitu života či zdravie. Nemôžeme ho chápať ako všeliek. Je otázne ako tento koncept prispieva k riešeniu naliehavých sociálnych problémov miest napr. chudoby, či kvality vzdelávania, bývania a pod. Zlepšenie riadenia a prevádzky miest s využitím rôznych aspektov konceptu smart cities je určite prínosné musí však byť doplnené prepracovaným prechodom od technologického, ekonomického k sociálnemu a občianskemu a zahrnúť mnohé ďalšie aspekty života v mestách a ich problémy. V tomto kontexte si veľkú pozornosť zaslúži aj populačný vývoj, jeho rôzne súvislosti a primerané zakomponovanie do súčasných urbánnych politík.

10.1 Kľúčové demografické procesy a ich súvislosti v kontexte urbánnej politiky

Analýza a prognóza vývoj obyvateľstva vo veľkých mestách Slovenska naznačuje niekoľko kľúčových procesov a s nimi súvisiacich konceptov, ktoré generujú viaceré nové výzvy pre urbánnu politiku. Práve otázky vplyvu populačných procesov boli doteraz vnímané v urbánnych politikách s menšou pozornosťou, pomerne rutinne, s dôrazom na pomerne pragmaticky a intuitívne aplikované riešenia, s kratším časovým horizontom prijímaných opatrení. Významný posun v tejto oblasti prináša rozmach viacerých smerov plánovacích procesov (príprava PHSR, komunitné plány, aktualizácie územných plánov, projekty integrovaného rozvoja územia a pod.), ako aj transfer mnohých prístupov v rámci politík EÚ. Ich reálne využívanie a aplikácie sú však diferencované a menej systematické.

K zásadným procesom ovplyvňujúcim rozvojové úvahy a praktické fungovanie miest patrí pokles počtu obyvateľov, prípadne jeho stagnácia (napr. kombináciou negatívneho vývoja prirodzeného prírastku a migrácie), starnutie (nárast priemerného veku, počtu obyvateľov v najvyšších vekových kategóriách 65+), nevyvážená veková štruktúra (početne silné vekové kohorty striedané menej početnými), významný vplyv vnútornej a potenciálne aj zahraničnej migrácie a migračných tokov (hoci ťažšie prognózovateľné). Najmä štyri „najmenšie“ študované mestá Martin, Poprad, Trenčín a Prievidza budú musieť formulovať viacerá špecifické politiky a prijať náležité opatrenia ako čeliť či vysporiadať sa s naznačenými trendmi, zvrátiť ich alebo sa na ne adaptovať.

K najväčším procesom, ktorým mestá z demografického hľadiska čelia, patrí bez pochybností pokles počtu ich obyvateľov. Keďže jednotlivé demografické procesy a štruktúry sú vzájomne silne prepojené, tento na jednoduchom ukazovateli pozorovateľný vývoj musíme

chápať aj v kontexte ďalších demografických súvislostí. Pokles počtu obyvateľov môže byť spájaný so starnutím obyvateľstva, poklesom produktívnej zložky (a tým aj počtu osôb odvádzajúcich dane), reprodukčného potenciálu obce, nízkym prirodzeným prírastkom až úbytkom obyvateľstva, prípadne migračnými stratami. Demografický vývoj je však predovšetkým odrazom širších spoločensko-ekonomických procesov a práve v takomto kontexte sa ho musíme snažiť vnímať. Keďže podobnému vývoju čelia mnohé mestá po celom svete, venuje sa mu pomerne veľká pozornosť aj vo vedeckých kruhoch (napr. Turok a Mykhnenko 2007, Hospers 2014b). Najkomplexnejším vyjadrením týchto snáh je koncept „urban shrinkage“, resp. „shrinking cities“. Preklad tohto termínu zatiaľ nie je na Slovensku pevne zaužívaný preto budeme používať tento medzinárodne etablovaný termín (hoci by sme mohli vychádzať napr. z termínu používaného v Česku – „smršťující město“, napr. Rumpel a Slach 2012).

Koncept „shrinking cities“ vyjadruje najmä snahu o reflexiu súčasných zmien vo vývoji mnohých miest. Zameraný je predovšetkým na mesto (mestský región), ktoré čelí poklesu počtu obyvateľov iniciovanému demografickými procesmi (napr. poklesom pôrodnosti, emigráciou), ale aj suburbanizácii, ekonomickej stagnácii, úpadku a reštrukturalizácii (napr. v dôsledku deindustrializácie), koncentracii rôznych sociálnych (napr. nezamestnosť) a environmentálnych problémov (napr. Cunningham-Sabot, Audirac, Fol a Martinez-Fernandez 2014). Chápe sa ako multidimenzionálny jav, s mnohorakými dopadmi, sprevádzaný simultánnymi kvantitatívnymi a kvalitatívnymi zmenami. Stretávajú sa v ňom demografické, ekonomické, environmentálne, sociálne a politické aspekty. Práve demografické procesy bývajú medzi najjasnejšími indikátormi „urban shrinking“. Uvažovanie v duchu „urban shrinking“ sa nesústreďuje sa len na identifikáciu takýchto miest, ale aktívne sa zaoberá problematikou ich plánovania a adaptáciou ich urbánnych politík na vzniknutú situáciu (napr. Wiechmann 2008, Hospers 2014a).

„Shrinking cities“ neznamená nevyhnutne negatívne chápanie vývoja. Pri vhodných politikách môže priniesť nové kvality, hoci pri nižšom počte obyvateľov (napr. lepšie bývanie či životné prostredie). K typickým prejavom urban shrinking však môžeme uviesť okrem poklesu počtu obyvateľov napr. transformáciu a degradáciu fyzickej štruktúry mesta (problémy s jej udržiavaním a využitím, pokles hodnoty nehnuteľností), predimenzovanú verejnú infraštruktúru (nevyužívané verejné služby, verejné zariadenia, vysoké fixné výdavky udržiavania sietí) alebo naopak jej poddimenzovanie (napr. v dôsledku starnutia populácie), zmenu štruktúry domácnosti (menší počet členov domácností, nárast počtu jednočlenných domácností), pokles celkovej ekonomickej výkonnosti miestnej ekonomiky (zatváranie podnikov, obchodov, odchod kvalifikovanej pracovnej sily), znižovanie finančných príjmov miest (z daní, užívateľských poplatkov) a ťažkosti s financovaním nových aktivít, nárast poberateľov sociálnych dávok, zhoršenie atmosféry v meste (narušenie tradičných hodnôt, pokles občianskeho aktivizmu, podnikateľskej iniciatívy), zníženie atraktivity mesta (napr. Reckien a Martinez-Fernandez 2011, Hospers 2014a). Mestá na tento vývoj aktívne reagujú

stratégiami a politikami s cieľom vrátiť sa na rozvojovú trajektóriu, prípadne sa snažia na tento vývoj adaptovať s čo najmenšími negatívnymi dopadmi a situáciu stabilizovať.

Prezentovaná prognóza a známe poznatky o predchádzajúcom demografickom vývoji ukazujú, že tento koncept môže byť aj slovenskom kontexte dôležitý, hoci zatiaľ nie je extenzívnejšie vnímaný a skúmaný. Spôsobené to je doteraz menej intenzívnym a menej komplexným dopadom takýchto procesov na Slovensku v porovnaní s inými krajinami (napr. Buček a Bleha 2013). Viaceré štúdie sa však zaoberajú aj populačným vývojom a dopadmi „urban shrinkage“ na príklade vybraných slovenských miest (Bleha a Buček 2010, Bleha a Buček 2015, Buček a Bleha 2015, Richter 2017). Aj v našich podmienkach pozorujeme vybrané typické dopady procesov shrinking ako napr. tlak na sociálne opatrenia adresované na rastúci podiel starších obyvateľov (napr. opatrovateľské služby, zariadenia pre seniorov), zatváranie škôl v dôsledku nižšieho počtu detí, zanedbané a opustené výrobné priestory, pokles cien nehnuteľností spôsobený vyššou ponukou ako dopytom. Špecifickým prípadom dopadu na komunálnu politiku je znižovanie transferov do miestnych rozpočtov z podielových daní (hoci nie vždy aj v absolútnom vyjadrení), závislých významne od počtu obyvateľov. Mestá reagujú opatreniami na aktuálnu situáciu často bez prípravy dlhodobějších politík reflektujúcich očakávaný vývoj.

Jedným z najvýznamnejších znakov súčasnej spoločnosti je jej dynamická mobilita v najrôznejších podobách (kapitálu, pracovnej sily). Pre mestá je jedným z najvýznamnejších práve jej lokálny dopad. Hoci v širokej verejnosti intenzívne rezonuje téma migrácie, týka sa to skôr hrozby možnej „veľkej“ zahraničnej migrácie (napr. utečenci). Paradoxne však súčasný vývoj miest však oveľa významnejšie ovplyvňuje vnútroštátna migrácia (najmä sťahovanie za prácou, sprievodné procesy ako suburbanizácia - sťahovanie sa do zázemia miest). Súčasné toky zahraničnej migrácie sú menej početné, menej nárazové, to však neznamená, že ich význam nevzrastie a v kumulatívnom efekte dlhšieho obdobia môže zahraničná migrácia výraznejšie vstúpiť do fungovania miest, najmä ako potreba doplniť miestnej ekonomike chýbajúcu pracovnú silu. Aj v tomto prípade však nemusí ísť o trvalú migráciu. Otázky zahraničnej migrácie sú však prevažne pod výraznou kontrolou centrálnych vlád, s menšími priamymi možnosťami miestnych samospráv. Spektrum lokálnych politík vo svete v závislosti aj od celonárodného rámca osciluje od integračných politík až po anti-imigračné opatrenia (napr. Varsanyi 2011; Jaczewska 2013; Dekker, Emilsson, Krieger a Scholten 2015).

Preto sa aj v našom prípade už existujúce dokumenty musia zaoberať dopadmi migračných tokov v širšom chápaní, alebo to znamená pripraviť v prípade miest ktoré migračné toky zasiahnu výraznejšie, špecifické „miestne migračné politiky“. Skúsenosti s podobne zameranými politikami riešiacie rôzne aspekty miestnych dopadov migrácii môžeme nájsť v rôznych mestách po svete. Procesy zahraničnej migrácie majú komplexnejšie súvislosti ako vnútroštátna migrácia, ktorú sledujeme v rôzne veľkých tokoch nepretržite (a v pomerne nedávnej histórii aj vo významných počtoch napr. v časoch socialistickej

urbanizácie). Cezhraniční migranti môžu tvoriť špecifický dopyt po službách, vyžadujú špecifický prístup napr. vďaka odlišnému jazyku, etnicite, či náboženstvu. Adaptácia miestnych systémov na zvládnutie spolužitia, či ich integráciu musí byť pripravená s predstihom a v náležitej odbornej kvalite, aj s potrebnou prípravou na úrovni kapacít. Je to aj otázka udržateľnosti miestnych kapacít a primeranosti tokov zvládnuteľných na miestnej úrovni, kde má zásadný význam postoj štátu a koordinovanie aktivít všetkých úrovní a línii verejnej správy. Pozícia miestnej komunity vyjadrená napr. miestnou samosprávou musí byť tiež rešpektovaná.

Migrácia je aj šancou a alternatívou riešenia časti problémov miest. Môže ísť o zachovanie výkonnosti a príťažlivosti našich veľkých miest z hľadiska budúcej kvality ich miestnych ekonomík. Ide o atraktivnosť pre vysokokvalitných pracovníkov, ktorí budú chápať pôsobenie v ich mestských regiónoch ako šancu na kvalitný a úspešný život. Práve na tento segment sa mnohé mestá vo svete v súčasnosti koncentrujú aj v kontexte domácej a zahraničnej migrácie - pritiahnuť a udržať v meste vysokokvalifikovaných ľudí (napr. Föbker, Temme a Weigandt 2013). Mestá sa musia zaoberať svojimi predpokladmi a podmienkami, ktoré obyvateľom poskytujú. Vysokokvalifikovaní pracovníci si môžu vybrať z mnohých lokalít pôsobenia. Prijímajúce mestá z nich však môžu v rôznych smeroch profitovať, najmä však v zabezpečení vysoko produktívnej a rastúcej miestnej ekonomiky. Odmietnutie primeraných tokov migrácie, snaha o zakonzervovanie súčasného stavu môžu byť značnou hrozbou pre mestá. Môžu byť degresívnou stratégiou, vedúcou k strate konkurencieschopnosti a úpadku mesta s veľkým dopadom aj na už v meste žijúcich obyvateľov. Môže viesť v starnutiu populácie, emigrácii časti obyvateľov, poklesu dostupnosti služieb, zvýšeniu ich nákladov a pod. Pri absencii vnútorných zdrojov migrácie, môžu byť nutné aj regulované cezhraničné migračné toky.

10.2 Odporúčania pre verejné politiky indukované prognózovaným populačným vývojom v mestách

Vychádzajúc z doterajšieho vývoja situácie v oblasti urbánnych politík sa môžeme pokúsiť o identifikovanie niekoľkých hlavných tém a praktickejších odporúčaní na zváženie pre decíznu sféru - samosprávy miest, koordinačné orgány mestských regiónov (bez ohľadu na ich právnu formu) i centrálné orgány.

K základným odporúčaniam musíme zaradiť potrebu presnejších poznatkov o demografickom a sociálno-ekonomickom vývoji miest vôbec, predovšetkým v podobe dostupných dát na úrovni jednotlivých miest a mestských regiónov (ako aj ich agregovateľnosť). Mnohé z významných vývojových trendov a súvisiacich faktorov nie je možné dostatočne postihnúť pre absenciu dostatočne presne lokalizovaných sociálno-ekonomických dát, resp. ich priestorovej nespracovateľnosti (napr. o vývoji miestnej

ekonomiky, sociálnej situácii, vrátane časti demografických dát). Je potrebné čoraz viac využívať aj ďalšie zdroje informácií o obyvateľoch žijúcich v mestách, ako aj o obyvateľoch užívajúcich mestá vďaka ich ďalším funkciám (nasadenie a užívanie moderných technológií otvára obrovské možnosti). Rovnako je potrebné tieto poznatky o vývoji rôznych podsystémov fungovania mesta priebežne vyhodnocovať, čo si vyžaduje systematickejšie analýzy najmä v prípade veľkých miest.

Prehĺbiť sa musia systematické väzby medzi rôznymi úrovňami a líniami verejnej správy v riešení problematiky rozvoja miest, vrátane demografických aspektov. Napriek posunu v posledných rokoch sú stále viaceré sféry urbánnej politiky neriešené v dostatočne prepracovanom rámci „governance“ všetkých aktérov (mestá, samosprávne kraje, centrálny štát a jeho dekoncentrované orgány, zástupcovia privátneho a neziskového sektoru). Veľké mestá, resp. mestá dlho neboli súčasťou žiadnej systematickej politiky centrálného štátu. Týkali sa ich skôr ad hoc rozhodnutia prípadne mali k dispozícii iniciatívu v sektorovo formulovaných programoch či programoch EÚ, otvorených pre všetky miestne samosprávy (hoci v nich logicky boli často úspešné). Až v poslednom čase dochádza k ich posilneniu vďaka posunom v prioritách mestského rozvoja z úrovne EÚ a väčšej pozornosti mestskému rozvoju v politikách centrálnej úrovne vlády (napr. Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky, 2018).

Mestá musia zvýšiť pozornosť demografickým procesom a ich hlbšiemu zakomponovaniu do plánovacích a rozvojových dokumentov. Dôležitý je posun k odbornejšiemu plánovaniu vychádzajúcemu z kompetentne identifikovaných demografických trendov. Už existujúce línie plánovania musia byť v tomto smere realistickejšie. V opodstatnených prípadoch to môže znamenať korekciu prevládajúceho rastovo orientovaného plánovania smerom k adaptívnejšiemu plánovaniu miest, ktoré zohľadňuje pokles počtu obyvateľov, pričom zachováva kvalitatívne parametre rozvoja (známe napr. ako decline oriented planning, alebo right-size planning, Schatz 2017). Pre potreby všetkých rozvojových plánovacích a programových dokumentov veľkých miest (ÚPN, PHSR, komunitné plány a pod.) je potrebné pripravovať ucelenejšie populačné analýzy a prognózy ako východiská pre tvorbu efektívnych politík.

Predstavitelia miest a mestských regiónov musia myslieť na odlišné potreby a reálne dimenzie v prípade rôznych vekových skupín s meniacou sa početnosťou. Znamená to posun k flexibilnej adaptácii poskytovaných služieb, schopnosť modifikovania zariadení služieb bez výrazných strát, napr. výstavbou flexibilných a inteligentných budov (adaptabilných na rôzne účely bez vysokých nákladov – napr. školy, zariadenia pre seniorov a pod.), či vlastníctvo dlhodobého využiteľného majetku pre meniace sa potreby občanov.

Špecifická pozornosť by sa mala venovať mestám ohrozeným komplexným procesom „shrinking city“. V prípade veľkých miest to môže znamenať narušenie rozvojového potenciálu celého príslušného regiónu. Jednotlivé sféry života a parciálne trhy (pracovnej sily, nehnuteľností) sa musia podrobiť podrobnému skúmaniu a monitoringu, zhodnoteniu podstaty

procesu a zvážení adekvátnej odozvy. V tomto kontexte sa ukazuje ako opodstatnená pozornosť napr. vývoju v regióne hornej Nitry a meste Prievidza (pokles počtu obyvateľov, ekonomická reštrukturalizácie, zlepšenie životného prostredia) a jeho korekcia spojeným úsilím mesta, regiónu, centrálnej vlády a EÚ, v spolupráci s partnermi z ostatných sektorov.

Súčasný poznatky o demografickom vývoji poukazujú na vysokú prepojenosť miest a ich zázemia v podobe mestských regiónov. Aj keď sa časť obyvateľov „suburbanizuje“ do zázemia mesta, stále zostávajú súčasťou integrovaného mestského regiónu. Mnohé funkcie jadrového mesta regiónu sú stále intenzívne využívané obyvateľmi zázemia. Fungovanie jadrového(centrálneho) mesta urbanizovaného regiónu môže byť ohrozené, ak nebudú fungovať politiky postavené na funkčných mestských regiónoch, uznaní jeho centrálnych funkcií, resp. minimálne efektívnej medziobecnej spolupráci a koordinácii. Posun ku koordinácii fungovania a integrovanému plánovaniu rozvoja na úrovni mestských regiónov je veľmi dôležitý, ak sa nemá ohroziť za určitých rozvojových turbulencií aj samotné jadrové mesto.

Aj slovenský kontext potvrdzuje potrebu zosúladenia rozvojových a migračných stratégií a politík vo vertikálnej medzivládnej spolupráci a koordinácii (na báze tzv. multi-level governance) vrátane národného a nadnárodného (najmä EÚ) aspektu (napr. aj Sørensen 2016). Úlohy a kompetencie jednotlivých úrovní vlády by mali byť špecifikované. Makroekonomické záujmy a celonárodné politiky by mali byť podporené lokálnymi adaptačnými opatreniami, zapojením mestských samospráv a tvorbou adekvátnych kapacít (napr. pre integráciu migrantov do bežného života mesta). Práve väčšie mestá však migračné toky zvládajú najlepšie.

Z praktických opatrení presahujúcich situáciu jednotlivých miest je vhodné zvážiť zmeny vo využívaní informácií z evidencie obyvateľstva najmä v kontexte financovania miest.

Jedným z najzávažnejších zdrojov diskusií spájajúcí rozvoj a fungovania veľkých miest a ich populačný vývoj je už dlhšie obdobie otázka „neúplnej evidencie“ obyvateľstva (napr. aj Šveda a Podolák 2014), ktorá sa stáva značne nepresným indikátorom počtu reálne žijúcich obyvateľov v mestách a vidieckych obciach(z rôznych dôvodov). Táto informácia ovplyvňuje primerané nastavenie mnohých funkčných systémov a politík miest. Jej zásadný význam pre mestá vyplýva aj z dopadu tejto informácie na alokáciu podielových daní ako jedného z kľúčových zdrojov miestnych rozpočtov. Tento aspekt sa týka najmä miest s najväčšou koncentráciou pracovných miest, prechodného bývania a vplyvom procesov suburbanizácie.

Nižší oficiálny ako reálny počet obyvateľov vyvoláva u vedení miest snahy zmeniť tento princíp (či dokazovať iné ako oficiálne počty obyvateľov), alebo pragmaticky motivovať obyvateľov k prihláseniu sa na trvalý pobyt. Okrem presvedčania a kampaní, špecifickými nástrojmi boja proti neevidencii bývajúcich obyvateľov sú rôzne parciálne politiky znevýhodňujúce neregistrovaných obyvateľov voči evidovaným (napr. v oblasti

parkovacej politiky, ponukou výhod pre obyvateľov napr. pri prihlasovaní do materských škôl a školských zariadení, nižšími poplatkami za vybrané služby ponukou špecifických služieb). Tieto sú však nezriedka komplikované a nákladne implementovateľné, resp. sa stretávajú so značným odporom obyvateľstva. Občania sa stávajú „kalkulátormi“ prínosu a strát (výhod a nevýhod) pri voľbe trvalého bydliska, ak túto možnosť voľby majú.

Iný aspekt súvisiaci s využívaním počtu obyvateľov ku koncu roku ako premennej v distribučných formulách podielových daní sa týka miest okolo hraničných počtov obyvateľov. V našom prípade ide o hranicu 50 tisíc obyvateľov. Pokles pod túto hranicu pre dotknuté mestá znamená „skokové“ zníženie transferu z podielových daní pre ich mesto. Hoci sa pôvodne nepočítalo, že by populačný vývoj takto vstúpil do financovania miest (pôvodne mali o dosť vyšší počet obyvateľov), realita spôsobila tento negatívny dôsledok. Používanie takejto hranice okolo ktorej oscilujú nejaké mestá svojim počtom obyvateľov je menej vhodné a nebolo pôvodným zámerom. Týka sa to napr. už spomínaného mesta Prievidza v súčasnosti sa pripravujúceho na proces transformácie ekonomickej bázy v regióne, čo môže jeho rozvojové zámery sťažiť.

Na zváženie je úprava súčasného modelu, ktorý už ohrozil a ešte môže v dlhodobom pohľade poznamenať finančnú situáciu niekoľkých veľkých miest (pozri výsledky našej prognózy). Najvhodnejšou by bola úprava distribučných pravidiel tak, aby pokles pod určitú hranicu počtu obyvateľov neznamenal „skokovú“ stratu objemu prostriedkov (rádovo v státisícoch EUR) pre rozpočet miest (napr. nepoužitie koeficientu veľkostnej kategórie ale explicitným určením skupiny „veľkých“ miest). Možnosťou je aj explicitné určenie „veľkých miest“ so zásadným významom v sídelnej a sociálno-ekonomickej štruktúre Slovenska, s preferenčným finančným rámcom (oproti menším mestám), keďže mnohé svoje „centrálne“ funkcie tieto mestá plnia aj naďalej, aj po malom poklese počtu obyvateľov (často sa pritom uvažuje napr. práve nad súborom miest, ktoré sme v tejto publikácii sledovali). Iné zvýhodnenie týchto miest (ako významných regionálnych centier, nemusia to byť len krajské mestá, pričom v ich rámci Bratislava Košice môžu stále mať špecifické postavenie) sa môže týkať špecificky definovaných politík centrálnej vlády, či iným programových zámerom týkajúcim sa rozvoja týchto miest a ich regiónov. Ak považujeme veľké mestá za kľúčové, riziká náhlych zmien ich financovania v závislosti od zmeny počtu obyvateľstva nie sú opodstatnené.

Záver

Najväčšie mestá Slovenska zažili od politického prevratu razantné demografické zmeny. Kým do roku 1989 patrili ich populácie k najrýchlejšie rastúcim, po roku 1989 je to skôr naopak. Demografický vývoj v najväčších mestách verne odzrkadľuje trendy, ktoré sú tak typické pre transformujúce sa populácie bývalého východného bloku, a ktoré sú spájané s druhým demografickým prechodom, veľmi výraznou zmenou rodinného a reprodukčného správania. Vo všetkých mestách sa znížila plodnosť, zmenilo sa jej časovanie, ktoré sa napríklad prejavuje nárastom priemerného veku matky pri prvom pôrode, nárastom váhy plodnosti v druhej polovici reprodukčného veku. Rovnako došlo k poklesu sobášnosti, potratovosti, rastie stredná dĺžka života, ako aj rozvodovosť. Toto sú známe a do určitej miery aj očakávané fakty. Výsledky našich detailných analýz však obraz ešte rozširujú. V prípade plodnosti, ktorá má kľúčový vplyv na prirodzený prírastok, bola uskutočnená longitudinálna, teda generačná analýza, ktorá zjednodušene umožňuje vidieť posun v reprodukcii z generácie na generáciu. Okrem toho sme sa pozreli aj na to, ako výrazne ženy v najväčších mestách odkladajú svoje reprodukčné zámery a tiež ako sú úspešné v ich realizácii vo vyššom veku. Ukázalo sa, že v najväčších mestách Slovenska sú tieto zmeny výrazné. Aj v rámci sledovanej skupiny miest však dokážeme identifikovať rozdiely, hoci mnohé z nich sa v čase zmenšovali. Špecifickú pozíciu tu majú dve mestá (Bratislava, Banská Bystrica) s najnižšou realizovanou plodnosťou generácií, ktoré už dosiahli post-reprodukčný vek. Z vývojového hľadiska jednotlivých paritných skupín je zrejmé, že v súlade s celoslovenským trendom dochádzalo predovšetkým k posilňovaniu zastúpenia žien s dvomi deťmi na úkor väčších rodín. S výnimkou Popradu a Prešova bol podiel dvojdetného modelu rodiny v najväčších mestách nadpriemerný a maximum vo všeobecnosti (často viac ako 50 %) dosahoval v generáciách z 50. rokov. Smerom k mladším generáciám však môžeme očakávať pokles veľkosti rodín, ďalšie znižovanie realizovanej plodnosti a čoraz väčší príklon k jednodetnosti na úkor dvojdetného modelu rodiny. Okrem toho s najväčšou pravdepodobnosťou budeme svedkami určitého nárastu bezdetnosti, ako vyústenia kontinuálneho odkladania materských štartov, prípadne celkového odmietania úlohy materstva a rodičovstva. Nesmieme tiež zabúdať ani na problémy spojené s párovým súžitím, rezidenčnou samostatnosťou, nízkou sobášnosťou, širším okruhom alternatív voči materstvu, či veľkým objemom stratených príležitostí v prípade starostlivosti o dieťa (deti).

V prípade prirodzeného prírastku je v posledných rokoch väčšina zo skupiny analyzovaných miest v kladných hodnotách (hoci nijako výrazných). V prípade migrácie sú pre všetky sledované mestá s výnimkou Bratislavy charakteristické výrazné migračné straty,

spôsobené emigráciou na kratšie vzdialenosti do zázemia miest (suburbanizácia), ale aj na väčšie vzdialenosti, a to predovšetkým z miest stredného a východného Slovenska do regiónov západného Slovenska. S výnimkou mesta Martin, sa migračná strata z vnútorného sťahovania u ostatných miest znižuje alebo je stabilná. Z hľadiska dvoch zložiek čistej migrácie všetky mestá zaznamenávajú v posledných 5 - 7 rokoch nárast počtu prisťahovaných z územia Slovenska. Najvýraznejší je v Žiline, Trenčíne, Bratislave a naopak najmenej výrazný je v Košiciach, Banskej Bystrici a Martine. Počet vystáňovaných do iných obcí v rámci Slovenska má najdynamickejší rastový trend v prípade miest Martin, Žilina, Trnava, Nitra a Prievidza. Zahraničná migrácia má podstatne nižší vplyv z hľadiska obratu, čistej migrácie i migračnej efektívnosti, aj keď práve v najväčších mestách je jej vplyv relatívne najvýraznejší. Zároveň je treba tiež dodať, že trendy zahraničnej migrácie sa vyznačujú väčšou nestabilitou v čase.

Predpoklady budúceho demografického vývoja môžeme zhrnúť nasledovne. V prípade úhrnnej plodnosti vo všetkých mestách a vo všetkých troch variantoch (nízky, stredný aj vysoký) sa očakáva nárast jej úrovne, avšak tento nárast ani v jednom prípade nebude znamenať dosiahnutie takzvanej záchovnej hodnoty, čiže 2 detí na jednu ženu. S najväčšou pravdepodobnosťou sa budú hodnoty pohybovať v intervale 1,6 až 1,8 dieťaťa. Už to nie sú kritické hodnoty pod 1,3 či dokonca pod 1 dieťa na ženu, no stále sú to hodnoty, ktoré v dlhodobom horizonte nezabezpečujú zachovanie veľkosti populácie (abstrahujúc od migračných trendov). Súčasne však dodávame, že ani v prípade Slovenska ako celku sa dosiahnutie hodnoty dvoch detí v budúcnosti neočakáva. Druhý základný proces v rámci prirodzeného pohybu obyvateľstva predstavuje úmrtnosť. Vo všetkých 11 mestách bez výnimky sa predpokladá ďalšie zlepšovanie úmrtnostných pomerov, ktoré sa prejaví v náraste strednej dĺžky života pri narodení, a to u mužov i žien. Všetky mestá zostanú z hľadiska úrovne úmrtnosti pod celoslovenským priemerom.

Migrácia v mestách, regiónoch ale aj na celoštátnej úrovni vnáša do procesu kreovania predpokladov najviac neurčitosti. V prognózach na lokálnej úrovni je pritom najčastejším a najväčším zdrojom chýb. Je to proces tak komplexný a zároveň tak nestabilný v čase, že musí byť neurčitosť vyjadrená dostatočne širokým intervalom spoľahlivosti (rozdielom medzi nízkym a vysokým scenárom). V prípade migrácie platí v najväčšej miere, že demografické prognózovanie nie je o vystihnúť presných čísel v tom ktorom roku, ale predovšetkým o vystihnúť trendov. Odhad počtu prisťahovaných a vystáňovaných (v konečnom dôsledku migračného salda) v tejto prognóze je v zásade optimistický. To znamená, že vo všetkých mestách je predikované znižovanie migračných úbytkov. Najväčšie mestá sa líšia iba tým, aké bude predpokladané tempo znižovania úbytkov, či dosiahnu v časovom horizonte kladné migračné saldo a na akej úrovni (a v ktorých variantoch). Bratislava je pritom v kladných hodnotách už v súčasnosti. Vychádza sa z postupného doznievania suburbanizácie, no v niektorých mestách jej vrchol ešte nebol dosiahnutý. Zároveň bolo potrebné zohľadniť

lokálne a regionálne špecifiká, predpoklady vývoja regionálnych disparít, ako aj pozície miest z hľadiska regionálnej štruktúry.

Predpokladané parametre úmrtnosti, plodnosti a migrácie sa premietajú do výsledkov populačnej prognózy. V strednom scenári sa očakáva zníženie prirodzený prírastok vo všetkých jedenástich mestách, pričom v období rokov 2023 - 2027 sa môže dostať do záporných čísel (v prípade Prievidze je záporný už v súčasnosti). Tento nepriaznivý vývoj je zdanlivo paradoxný vzhľadom na predpokladaný nárast plodnosti žien. Avšak počet narodených detí sa napriek tomu bude znižovať, keďže reprodukčná základňa (počet žien vo veku 15 - 49 rokov) sa bude znižovať kvôli vstupu početne menších generácií narodených po roku 1989 do reprodukčného veku. Tento trend pritom nedokáže eliminovať ani predpokladaný nárast plodnosti a ani pozitívne migračné saldo v reprodukčnom veku vo väčšine miest.

Celkový prírastok ako súčet prirodzeného a migračného prírastku bude v rámci sledovaného súboru miest viac diferencovaný. Predpokladaný pokles migračných strát bude vplývať na znižovanie celkového úbytku. Treba si však uvedomiť, že k tomu dôjde až do momentu preklopenia salda do kladných hodnôt. V horizonte prognózy bude jedna skupina miest v situácii, že migračný prírastok bude kombinovaný s prirodzeným úbytkom. Druhá skupina miest bude v situácii, že migračný úbytok bude kombinovaný s prirodzeným úbytkom. Rozpätie (v strednom scenári) medzi mestami však bude široké. Na jednej strane v horizonte prognózy v roku 2035 bude stáť Prievidza s výraznými stratami. Na opačnom konci bude Bratislava s nevýraznou kladnou hodnotou celkového prírastku. V konečnom dôsledku však treba vidieť vývoj v pásme medzi nízkym a vysokým scenárom. Tie je potrebné vnímať ako mantinely, za ktoré by vývoj nemal ísť. Stredný scenár je najviac pravdepodobný, avšak nemožno ho považovať za niečo, čo sa bezvýhradne potvrdí. Na to je demografický vývoj v mestách (najmä čo sa týka migrácie) príliš nestabilný a horizont prognózy dosť vzdialený. Celkový prírastok v určitom období v konečnom dôsledku rozhoduje o zmene počtu obyvateľov. Iba dve najväčšie slovenské mestá budú mať podľa stredného scenára vyšší počet obyvateľov v roku 2035 oproti súčasnosti. Strata Martina a Popradu by mala presiahnuť 8 %. V prípade Prievidze to bude dokonca viac ako 15 % a u ostatných miest by to mohlo byť menej ako 3 % do roku 2035. V hornom scenári (s vyšším nárastom plodnosti a pozitívnejšou migračnou bilanciou) existuje podskupina miest, kde by sa počet obyvateľov mohol mierne zvýšiť, resp. stagnovať (Bratislava, Košice, Žilina, Trnava, Trenčín, Prešov a Nitra). Výraznejší nárast počtu obyvateľov (aspoň o 10 %) však nie je reálny ani v jednom z 11 miest, a to dokonca ani v hornom scenári.

Všetky mestá budú demograficky starnúť. Priemerný vek do roku 2035 narastie o nezanedbateľných 3 až 6 rokov. Zvýši sa absolútny počet i relatívne zastúpenie seniorov nad 65 rokov, a to podstatne, prinajmenšom o jednu pätinu, v prípade Prievidze až o dve tretiny. Narastie tiež hodnota indexu ekonomického zaťaženia a indexu starnutia. Kým v prípade počtu obyvateľov môžu byť medzi nízkym a vysokým scenárom rozdiely v tom

zmysle, že jeden vykáže smerom k horizontu prognózy prírastkový a druhý naopak úbytkový trend, v prípade indikátorov starnutia ani v prípade najoptimistickejších predpokladov nenastane stagnácia, tobôž mladnutie populácie. Starnutie populácii najväčších miest je nezvratné. Do dôchodkového veku sa presúvajú početné generácie, zvyšuje sa stredná dĺžka života, zároveň populácie starnú a budú starnúť zdola v dôsledku menšieho počtu narodených detí. Sťahovanie mladých do miest tento trend môže čiastočne eliminovať, ale iba v menšej miere, a nie vo všetkých jedenástich mestách. Nerovnomernosť, nevyrovnanosť vekového zloženia tak bude ovplyvňovať aj budúcu populačnú dynamiku.

Literatúra

- BEZÁK, A. (1990). Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. *Geografický časopis*, 42, s. 57 – 73.
- BEZÁK, A. (2000). Funkčné mestské regióny na Slovensku. *Geographia Slovaca*, 15, Bratislava (Geografický ústav SAV).
- BILLARI, F.C. (2005). Partnership, childbearing and parenting: Trends of the 1990s. In: Macura, M., MacDonald, A.L., HAUG, W. (eds.) *The New Demographic Regime. Population Challenges and Policy Response*. New York and Geneva: United Nations, pp. 63 – 94.
- BILLARI, F.C., KOHLER, H.-P., ANDERSSON, G., LUNDSTRÖM, H. (2007). Pushing the limit: long-term trends in late fertility in Sweden. *MPIDR Working Paper WP 2007–004*.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011). *Teorie regionálního rozvoje*. Karolinum: Praha, 342 s.
- BLAKELY E. J., BRADSHAW T. K., (2002). *Planning local economic development*. Thousand Oaks: Sage.
- BLEHA, B. (2006). Terminologické špecifiká a vybrané teoretické otázky regionálneho populačného prognózovania. *Geografický časopis*, 58, 1, s. 61 – 71.
- BLEHA, B., BUČEK, J. (2010). Theoretical issues of local population and social policy in ‘shrinking’ cities – some findings from Bratislava. In: Kovács, Z., ed. *Challenges of Ageing in Villages and Cities: The Central European Experience*. Szeged: Department of Economic and Social Geography, University of Szeged. pp.110 – 131.
- BLEHA, B., BUČEK, J. (2015). The decade of shrinking in Bratislava at the turn of centuries: An attempt for explanation. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 59, 2, pp.161–172.
- BLEHA, B., MAJO, J., ŠPROCHA, B. (2013a). Demografický obraz Bratislavy. In: Buček J., Korec, P. (eds.): *Moderná humánna geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava: Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demografie, s. 55 – 88.
- BLEHA, B., ŠPROCHA, B., VAŇO, B. (2013b). *Prognóza populačného vývoja Slovenskej republiky do roku 2060*. Bratislava: INFOSTAT.
- BLEHA, B., VAŇO, B., BAČÍK, V. (2014). *Demografický atlas Slovenskej republiky*. Bratislava: Geografika.
- BOOTH, H. (2001). Trends in mean age at first birth and first birth intervals in the Pacific Islands. *Genus*, LVII, 3 – 4, pp. 165 – 190.

- BONGAARTS, J., BLANC, A.K. (2015). Estimating the current mean age of mothers at the birth of their first child from household surveys. *Population Health Metrics*, 13, 25, pp. 1 – 6.
- BRUNETTA, G., ROTONDI, G. (1991). Urban and rural fertility in Italy: regional and temporal changes. In: J. Bähr, P. Gans. (eds.) *The Geographical Approach to Fertility*. Kieler Geographische Schriften 78. Kiel: Universität Kiel, s. 203 – 217.
- BUČEK, J. (2016). Urban Development Policy Challenges in East-Central Europe: Governance, City Regions and Financialisation. *Quaestiones Geographicae*, 35, 2, pp.7–26.
- BUČEK, J., BLEHA, B. (2013). Urban Shrinkage as a Challenge to Local Development Planning in Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 21, 1, pp. 2 – 15.
- BUČEK, J., BLEHA B. (2014). Bańska Szczawnica - przeciwdziałanie negatywnym skutkom kurczenia się; lokalne inicjatywy a wsparcie zewnętrzne. In: Strykiewicz, T., ed. *Kurczenie się miast w Europie środkowo-wschodniej*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, pp. 39 – 50.
- BULKELEY, H. (2010). Cities and the governing of climate change. *Annual Review of Environment and Resources*, 35, pp. 229 – 253.
- BURCIN, B., KUČERA, T. (2002). Úmrtnost. In: Pavlík, Z., Kučera, M. *Populační vývoj České republiky 1990 – 2002*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 57 – 67.
- BURCIN, B., KUČERA, T. (2008). Dlouhodobé trendy vývoje úmrtnosti obyvatel České republiky v evropském kontextu. In: *Populační vývoj České republiky 2007*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 111 – 125.
- CALDWELL, J.C., SCHINDLMAYR, T. (2003). Explanations of the fertility crisis in modern societies: a search for commonalities. *Population Studies* 57, 3, pp. 241 – 263.
- CALOT, G., RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (1992). Vznik a zánik manželských svazků a plodnost žen v Československu a Francii. In: Pavlík, Z., ed. *Sňatečnost a rodina*. Praha (Academia), s. 35 – 79.
- CASELLI, G., VALLIN, J., WUNSCH, G. (2006). *Demography: Analysis and Synthesis*. London: Elsevier.
- CUNNINGHAM-SABOT, E., AUDIRAC, I., FOL, S., MARTINEZ-FERNANDEZ, C. (2014). *Theoretical approaches of “shrinking cities”* (pp. 14-30). In: Pallagst, k., Wiechmann, T., Martinez-Fernandez, C. *Shrinking cities: International perspectives and policy implications*. New York: Routledge.
- CZAKOVÁ, G. (2009). Vývoj a formovanie suburbanizačného zázemia mesta Nitra. *Geographia Cassoviensis* 3, 2, s. 34 – 42.
- CZAKOVÁ, G.(2010). Vyčlenenie obcí suburbánneho zázemia mesta Nitra v rokoch 1998 – 2006. 4, 1, s. 39 – 42.

- DICKÁ, J. (2006). Suburbanizácia mesta Košice a jeho zázemia. "Geografia v meniacom sa svete", XIV kongress SGS, *Geografická revue*, 2, 2, Banská Bystrica, s. 295 – 309.
- DEKKER, R., EMILSSON, H., KRIEGER, B., SCHOLTEN, P. (2015). A local dimension of integration policies? A comparative study of Berlin, Malmö, and Rotterdam. *International Migration Review*, 49, 3, pp. 633 – 658.
- DŽAMBAZOVIČ, R. (2015). Reprodukčné a rodinné správanie na Slovensku (sociologická interpretácia trendov). In: I. Chorvát, R. Džambazovič (eds.). *Rodina na Slovensku v teórii a vo výskume*. Bratislava : STIMUL, s. 11 – 51.
- DŽAMBAZOVIČ, R. (2016). S kým žijeme v jednej domácnosti? meniace sa formy rodinného správania na Slovensku z pohľadu štruktúry domácnosti. *Slovenská štatistika a demografia* 26, 1, s. 29 – 47.
- FIALOVÁ L. (1991). Obyvateľstvo podľa veku a rodinného stavu v Československu po roku 1945. *Demografie* 33, 2, s. 114 – 120.
- FIALOVÁ, L. (2009). Marriage Patterns in the European Union. In: Fialová, L., ed. *Population Development in the Czech Republic 2007*. Praha: SLON, s. 93 – 100.
- FÖBKER, S., TEMME, D., WIEGANDT, C. C. (2014). A warm welcome to highly-skilled migrants: how can municipal administrations play their part? *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 105, 5, pp. 542 – 557.
- FREJKA, T. (2008). Overview Chapter 3: Birth regulation in Europe: Completing the contraceptive revolution. In: T. Frejka et al. *Childbearing Trends and Policies in Europe. An Overview*. Demographic Research, 19, 5, pp. 73 – 84.
- FREJKA, T., SARDON, J.P. (2004). *Childbearing Trends and Prospects in Low-Fertility Countries. A Cohort Analysis*. European Studies of Population, Vol. 13, Dordrecht, Boston a Londýn: Kluwer Academic Publisher.
- FREJKA, T., SOBOTKA, T., HOEM, M. J., TOULEMON, L. (2008). Summary and general conclusions. Childbearing Trends and Policies in Europe. In: T. Frejka et al. *Childbearing Trends and Policies in Europe. An Overview*. *Demographic Research*, 19, 1, pp. 5 – 14.
- FRIEDMANN, J. (1966). A General Theory of Polarized Development. In: Hansen, N. M. (ed.): *Growth Centres in Regional Economic Development*. Free Press: New York, pp. 82 – 107.
- HAGGETT, P. (2001). *Geography: a global synthesis*. Harlow (Pearson Education).
- HAGGETT, P., CLIFF, A. (2005). Modeling diffusion processes. In: Kempf-Leonard, K., (ed). *Encyclopaedia of Social Measurement*. Richardson (Elsevier), pp.709 – 724.
- HÄGERSTRAND, T. (1967). *Innovation diffusion as a spatial Process*. Chicago: University of Chicago Press.
- HAJNAL, J. (1965). *European marriage pattern in historical perspective*. In: D.V. Glass and D.E.C. Eversley. *Population in History*. Arnold, Londres. pp. 101 – 143.
- GLASMEIER, A., CHRISTOPHERSON, S. (2015). Thinking about smart cities. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8, 1, pp. 3 – 12.

- GOLDSTEIN, J.R., KENNEY, C.T. (2001). Marriage Delayed or Marriage Forgone? New Cohort Forecasts of First Marriage for U.S. Women. *American Sociological Review* 66, pp. 506 – 519.
- HALÁS, M., KLAPKA, P., BLEHA, B., BEDNÁŘ, M. (2014). Funkčné regióny na Slovensku podľa denných tokov do zamestnania. *Geografický časopis*, 66, 2, pp. 89 – 114.
- HOSPERS, G. J. (2014a). Policy responses to urban shrinkage: From growth thinking to civic engagement. *European Planning Studies*, 22, 7, pp. 1507 – 1523.
- HOSPERS, G. J. (2014b). Urban shrinkage in the EU. In: Richardson, H. W., Nam, C. W. eds. *Shrinking cities: a global perspective*. London: Routledge.
- HUGGINS, R., THOMPSON, P. (2013). A network-based view of regional growth. *Journal of Economic Geography* 13, pp. 1 – 35.
- JALOVAARA, M. (2012). Socio-economic resources and first-union formation in Finland, cohorts born 1969-81. *Population Studies* 66, 1, pp. 69 – 85.
- JACZEWSKA, B. (2013). Multidimensionality of immigrant integration policy at the local level. Examples of initiatives in Germany and The United Kingdom. *Miscellanea Geographica*, 17, 1, pp. 25 – 33.
- JURČOVÁ, D. a kol. (2010). *Populačný vývoj v okresoch Slovenskej republiky 2009*. Bratislava: INFOSTAT.
- KAKAŠ, A. (2017). Vzdialenosť ako faktor výskumu vnútornej migrácie Slovenska. *Geografický časopis* 69, 1, pp. 41 – 60.
- KAKAŠ, A., BLEHA, B. (2017). Post-communistic Transformation and Population Ageing Versus the Changing Migratory Patterns of Seniors: the Case of the Slovak Republic. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*. Univerzita Karlova, 52, 1, pp. 63 – 78.
- KALMIJN, M. (2007). Explaining cross-national differences in marriage, cohabitation, and divorce in Europe, 1990–2000. *Population studies*, 61, 3, pp. 243 – 263.
- KITCHIN, R. (2015). Making sense of smart cities: addressing present shortcomings. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8, 1, pp. 131 – 136.
- KOHLER, H.-P., BILLARI, F. C., ORTEGA, J.A. (2002). The emergence of lowest-low fertility in Europe during the 1990s. *Population and Development Review* 28, 4, pp. 641 – 680.
- KOREC, P., ONDOŠ, S., PÁLKOVÁ, P. (2005). *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989 – 2004: Identifikácia menej rozvinutých regiónov Slovenska*. Bratislava: Geo-grafika, 228 s.
- KOREC, P., ONDOŠ, S. (2006). Less developed regions of Slovakia: Identification and Characteristics. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, Roč. 46, s. 55–74.
- KRAVDAL, Ø. (1994). The importance of economic activity, economic potential and economic resources for the timing of first births in Norway. *Population Studies* 48, 2, pp. 249 – 267.

- KUČERA, M. (1994). *Populace České republiky 1918 – 1991*. Acta Demographica XII. Praha: Česká demografická společnost, Sociologický ústav AV ČR.
- KUIJSTEN, A. (1996). Changing family patterns in Europe, a case of divergence? *European Journal of Population*, 12, (2), pp. 115-143.
- KULU, H. (2013). Why Fertility Levels Vary between Urban and Rural Areas? *Regional Studies*, 47, 6, pp. 895 – 912.
- KULU, H., VIKAT, A. (2007). Fertility differences by housing type: the effect of housing conditions or selective moves? *Demographic Research*, 17, 26, pp 775 – 802.
- LIVI-BACCI, M. (1986). *Social-Group Forerunners of Fertility Control in Europe*. In: A.J. Coale - S.C. Watkins. (eds.) *The Decline of Fertility in Europe*. Princeton, pp. 182 – 200.
- LIVI BACCI, M., BRESCHI, M. (1990) Italian Fertility: an Historical Account. *Journal of Family History*, 15, 4, pp. 385 – 408.
- LESTHAEGHE, R. (1995). The second demographic transition in Western countries: An interpretation. In Mason, K.O., Jensen, A.M., eds. *Gender and family change in industrialized countries*. Oxford (Clarendon Press), pp. 17 – 62.
- LESTHAEGHE, R., MOORS, G. (2000). Recent Trends in Fertility and Household Formation in the Industrialized World. *Review of Population and Social Policy*, 9, pp. 121 –170.
- LESTHAEGHE, R., NEIDERT, L., SURKYN, J. (2007). *Household formation and the “second demographic transition” in Europe and the US: Insights from middle range models*. Dostupné: http://sdt.psc.isr.umich.edu/pubs/online/rl_romantic_unions_paper.pdf
- LESTHAEGHE, R., SURKYN, J. (2002). *New forms of household formation in central and Eastern Europe: Are they related to newly emerging value orientations?* Economic Survey of Europe 2002/1. New York and Geneva (Economic Commission for Europe, United Nations), pp. 197 – 216.
- LESTHAEGHE, R., WILLEMS, P. (1999). Is low fertility a temporary phenomenon in the European Union? *Population and Development Review* 25, 2, pp. 211 – 228.
- LUTZ, W., SKIRBEKK, V., TESTA, M.R. (2006). The Low-Fertility Trap Hypothesis: Forces that May Lead to Further Postponement and Fewer Births in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, pp. 167 – 192.
- MATLOVIČ, R., SEDLÁKOVÁ, A. (2007). The impal of suburbanisation in the hinterland of Prešov (Slovakia). *Moravian Geographical Reports*, 15, 2, pp. 22 – 31.
- MÉSZÁROS, J. (2008). *Atlas úmrtnosti Slovenska 1993 – 2007*. Bratislava: INFOSTAT.
- MÉSZÁROS, J. (2009). Úmrtnosť. In: Vaňo, B. (ed.): *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2008*. INFOSTAT: Bratislava.
- MÉSZÁROS, J. (2012). Úmrtnosť. In: B. Vaňo (ed.) *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2011*. Bratislava: INFOSTAT.
- MESLÉ, F., VALLIN, J. 2000. Transition sanitaire: Tendances at perspectives. *Médecine / science* 16, 11, pp. 1161 – 1171.

- MESLÉ, F., VALLIN, J. 2002. Mortality in Europe: the divergence between east and west. *Population* 57, pp. 157 – 197.
- MINISTERSTVO dopravy a výstavby Slovenskej republiky, (2018). *Koncepcia mestského rozvoja Slovenskej republiky do roku 2030*. Dostupné na: <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2017/646> Bratislava.
- MONNIER, A., RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (1992). The Division of Europe into East and West. *Population: An English Selection*, 4, pp. 129 – 160.
- MOSK, C. 1980. Rural-Urban Differences and the Fertility Transition. *Population Studies*, 34, 1, pp. 77 – 90.
- MIHÁLY, G., DIVINSKÝ, B. eds. (2011). *Nové trendy a prognóza pracovnej migrácie v Slovenskej republike do roku 2020 s výhľadom do roku 2050*. Bratislava: Trexima.
- NESTOROVÁ-DICKÁ, J. (2013). *Sociálno-demografické dimenzie postsocialistického mesta Košice*. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Košice, 176s.
- NÍ BROLCHAÍN, M. (1993). East-West marriage contrasts, old and new. In Blum, A., Rallu, J.L. (eds.) *European Population II. Demographic dynamics*. Paris (John Libbey, INED), s. 461 – 479.
- NOVOTNÝ, L. (2011). Funkčné mestské regióny najväčších slovenských miest v modeloch urbánneho vývoja. *Geographia Cassoviensis*, Roč. 5, č. 2, s. 93–102.
- OEPPEN, J., VAUPEL, J.W. (2002). Broken limits to life expectancy. *Science*, 296, s. 1029 – 1031.
- PILINSKÁ, V. a kol. (2005). *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. INFOSTAT Bratislava.
- PHILIPPOV, D. (2017). Rising Dispersion in Age at First Birth in Europe: Is it related to Fertility Postponement? Vienna Institute of Demography Working Papers 11/2017.
- PODMANICKÁ, Z. (ed.) (2015). *Rodinné správanie populácie Slovenska*. ŠÚ SR Bratislava.
- POTANČOKOVÁ, M. (2008). *Plodnosť žien na Slovensku v období rokov 1950 – 2007 v generačnom pohľade*. Bratislava: INFOSTAT.
- POTANČOKOVÁ, M. (2009). Plodnosť. In: Vaňo, B. (ed.) *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2008*. Bratislava: INFOSTAT.
- POTANČOKOVÁ, M. (2011). Zmena reprodukčného správania populácie Slovenska po roku 1989: trendy, príčiny a dôsledky. In: Piscová, M. (ed.) *Desaťročia premien slovenskej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, SAV, s. 142 – 159.
- POTANČOKOVÁ, M., VAŇO, B., PILINSKÁ, V., JURČOVÁ, D. (2008). Slovakia: Fertility between tradition and modernity. *Demographic Research* 19, 25, pp. 973 – 1018.
- PRESSAT, R. (1985). Contribution des écarts de mortalité par âge à la différence des vies moyennes. *Population* 40, 4 – 5, pp. 766 – 770.
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. (2009). Regionálne disparity na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*, III (2), pp. 142 – 149.

- RECKIEN, D., MARTINEZ-FERNANDEZ, C. (2011). Why Do Cities Shrink?. *European Planning Studies* 19, 8, pp. 1375 – 1397.
- REES, P.H.(1983). Multiregional mathematical demography. Themes and Issues. *Environment and Planning* 15, pp. 1571 – 1583.
- RICHTER, M. (2017). *Parciálne aspekty procesov urban shrinkage na príklade vybraných slovenských miest*. Dizertačná práca. Bratislava: Prírodovedecká fakulta UK, Katedra humánnej geografie a demografie.
- ROGERS, A. (1995). *Multiregional Demography. Principles, Methods and Extensions*. John Wiley and Sons: New York.
- ROGERS, E. M. (1983). *Diffusion of innovations* (3rd ed.). New York: Free Press of Glencoe.
- ROGERS, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Simon and Schuster.
- RUMPEL, P., SLACH, O. (2012). Je Ostrava „smršťujícím se městem“? *Sociologický časopis* 48, 5, pp. 859 – 878.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (1994). Czech and Slovak Families in the European Context. *Journal of Family History* 19, 2, pp. 131 – 147.
- SHARLIN, A. 1986. *Urban-Rural Differences in Fertility in Europe during the Demographic Transition*. In: A. J. Coale - S. C. Watkins (eds.) *The Decline of Fertility in Europe*. Princeton: Princeton University Press, s. 234 – 260.
- SCHATZ, L. (2017). Going for growth and managing decline: the complex mix of planning strategies in Broken Hill, NSW, Australia. *Town Planning Review* 88, 1, pp. 43 – 57.
- SLAVÍK, V., KLOBUČNÍK, M., KOHÚTOVÁ, K. (2011). Vývoj rezidenčnej suburbanizácie v regióne Bratislava v rokoch 1990 – 2009. *Forum Statisticum Slovaca* 7, 6, s. 169–175.
- SLAVÍK, V., BAČÍK, V., KLOBUČNÍK, M., GRÁC, R., KOŽUCH, M., FALTĀN, V., FILA, R. (2016). *Analýza mikroregiónov Slovenskej republiky*, Bratislava, Univerzita Komenského, 183 s.
- SOBOTKA, T. 2002. *Ten years of rapid fertility changes in the European post-communist countries. Evidence and interpretation*. Working Paper Series 02-1, July 2002, Groningen: Population Research Centre.
- SOBOTKA, T. (2003). Re-Emerging Diversity: Rapid Fertility Changes in Central and Eastern Europe after the Collapse of the Communist Regimes. *Population*, 58, 4 – 5, pp. 451 – 485.
- SOBOTKA, T. (2004). *Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe*. Amsterdam.
- SOBOTKA, T. (2010). Shifting parenthood to advanced reproductive ages: Trends, causes and consequences. In: J. C. Tremmel (ed.) *A Young Generation Under Preassure?* Berlin Heidelberg: Springer Verlag, pp. 129 – 154.

- SOBOTKA, T. (2011). Fertility in Central and Eastern Europe after 1989. Collapse and gradual recovery. *Historical Social Research* (Special issue Fertility in the 20th Century: trends, policies, theories, discourses), 36, 2, pp. 246 – 296.
- SOBOTKA, T., ZEMAN, K., LESTHAEGHE, R., FREJKA, T. (2011a). Postponement and recuperation in cohort fertility: New analytical and projection methods and their application. *European Demographic Research Papers* 2, 2011. Vienna: Vienna Institute of Demography, 86 s.
- SOBOTKA, T., ZEMAN, K., LESTHAEGHE, R., FREJKA, T., NEELS, K. (2011b). Postponement and recuperation in Cohort fertility: Austria, Germany and Switzerland in a European Context. *Comparative Population Studies - Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*. 36, 2 – 3, pp. 417 – 452.
- SOBOTKA, T., TOULEMON, L. (2008). Changing family and partnership behaviour: Common trends and persistent diversity across Europe. *Demographic Research*, 19, 6, pp. 85 – 138.
- SØRENSEN, N. N. (2016). Coherence and Contradictions in Danish Migration-Development Policy and Practice. *The European Journal of Development Research*, 28, 1, pp. 62 – 75.
- STRANG, D., MEYER, J. (1993). Institutional conditions for diffusion. *Theory and Society*, 22, pp. 487 – 511.
- ŠPROCHA, B. (2008). *Reprodukčné správanie mestského a vidiekeho obyvateľstva na Slovensku*. Bratislava: INFOSTAT.
- ŠPROCHA, B. (2009). Vzdelanosť a vzdelanostná štruktúra populácie Slovenska. *Prognostické práce*, 1, 2, s. 145 – 242.
- ŠPROCHA, B. (2010a). Vývoj vzdelanostnej štruktúry a vzdelávania na Slovensku. *Slovenská štatistika a demografia*, 20, 1, s. 3 – 30.
- ŠPROCHA, B. (2010b). Generačná analýza vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska. *Slovenská štatistika a demografia*, 20, 1, s. 31 – 48.
- ŠPROCHA, B. (2012). Sobáše a sobášnosť na Slovensku. Čo vieme povedať o sobášoch a o procese sobášnosti na Slovensku z hlásení o uzavretí manželstva. *Slovenská štatistika a demografia*. 22 (2), s. 39 – 59.
- ŠPROCHA, B. (2014). Odkladanie a rekuperácia plodnosti v kohortnej perspektíve v Českej republike a na Slovensku. *Demografie* 56, 3, s. 219 – 233.
- ŠPROCHA, B. (2015). Transformácia generačnej plodnosti na Slovensku. Odkladanie a rekuperácia pôrodov v generačnej perspektíve. *Slovenská štatistika a demografia*, 25, 2, s. 14 – 32.
- ŠPROCHA, B. (2016). Transformácia sobášnosti slobodných v Českej a Slovenskej republike v prierezovom a kohortnom pohľade. *Demografie*, 58, 3, s. 230 – 248.
- ŠPROCHA, B., BLEHA, B., VAŇO, B. (2014). *Prognóza vývoja rodín a domácností na Slovensku do roku 2030*. Bratislava: Prognostický ústav SAV, INFOSTAT, PRIF UK.

- ŠPROCHA, BLEHA, B., VAŇO, B. (2017). *Bratislava v demografickej perspektíve*. Bratislava: INFOSTAT.
- ŠPROCHA, B., MAJO, J. (2016). *Storočie populačného vývoja Slovenska I.: demografické procesy*. Bratislava: INFOSTAT, PÚ SAV, PRIF UK
- ŠPROCHA, B., POTANČOKOVÁ, M. (2010). *Vzdelanie ako diferenčný faktor reprodukčného správania*. Bratislava, INFOSTAT.
- ŠPROCHA, B., ŠÍDLO, L. (2012). Demografický portrét Bratislavy a Košíc. *Slovenská štatistika a demografia* 22, 1, s. 18 – 43.
- ŠPROCHA, B., ŠÍDLO, L., BURCIN, B. (2015). Úroveň úmrtnosti na Slovensku a v Česku v európskom pohľade. *Geografický časopis* 67, 1, 25 – 43.
- ŠPROCHA, B., TIŠLIAR, P. (2016). *Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska. FiF UK Bratislava.
- ŠPROCHA, B., VAŇO, B. (eds.) (2015). *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2014*. Bratislava: INFOSTAT.
- ŠPROCHA, B., VAŇO, B., JURČOVÁ, D., PILNSKÁ, V., MÉSZÁROS, J., BLEHA, B. (2016). *Demografický obraz najväčších miest Slovenska*. Bratislava: INFOSTAT.
- ŠVEDA, M., PODOLÁK, P. (2014). Fenomén neúplnej evidencie migrácie v suburbánnej zóne (na príklade zázemia Bratislavy). *Geografický časopis* 66, s. 115 – 132
- ŠVEDA, M., ŠUŠKA, P. (2014). K príčinám a dôsledkom živeľnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy: Príklad obce Chorvátsky Grob. *Geografický časopis* 66, 3. s. 225 – 246.
- TOSICS I. (2007). City-regions in Europe: The potentials and the realities. *Town Planning Review* 78, 6, pp. 775–795.
- TÓTH, V. (2011). Vývoj suburbanizácie vo funkčnom mestskom regióne Bratislava v rokoch 1995 – 2009. *Suburbanizace.cz*.
- TUOK, I., MYKHENKO, V. (2007). The trajectories of European cities, 1960 – 2005. *Cities* 24, 3, pp. 165 – 182.
- UNITED Nations (2002). *Partnership and Reproductive Behaviour in Low-Fertility Countries*. Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations Secretariat, New York.
- VALKONEEN, T. (2001). *Trends in differential mortality in European countries*. In: Vallin, J., Meslé, F., Valkonen, T. Trends in mortality and differential mortality. Council of Europe Publishing. *Population Studies* 36 pp. 185 – 321.
- VAN DE KAA D.J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin* 42, 1, s. 1 – 59.
- VAN DE KAA, D. (1994). The second demographic transition revisited: Theories and expectations. In: G. Beets et al. *Population and family in the Low Countries 1993: Late fertility and other current issues*. Berwyn/Amsterdam: Swets and Zeitlinger, pp. 81 – 126.

- VAN DE KAA, D. (1997). Options and Sequences: Europe's demographic patterns. *Journal of the Australian Population Association* 14, 1, pp. 1 – 29.
- VAŇO, B. (ed.) (2001). *Populačný vývoj na Slovensku v rokoch 1945 – 2000*. Bratislava: INFOSTAT.
- VAŇO, B. (ed.) (2002). *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050*. Bratislava: INFOSTAT.
- VARSANYI, M. W. (2011). Neoliberalism and nativism: Local anti-immigrant policy activism and an emerging politics of scale. *International Journal of Urban and Regional Research* 35, 2, pp. 295 – 311.
- WIECHMANN, T. (2008). Errors Expected – Aligning Urban Strategy with Demographic Uncertainty in Shrinking Cities. *International Planning Studies* 13, 4, pp. 431 – 446.
- YUSUF, S., REDDY, S., ÔUNPUU et al. (2001). Global Burden of Cardiovascular Diseases: Part I: General Considerations, the Epidemiologic Transition, Risk Factors, and Impact of Urbanization. *Circulation* 104, pp. 2746 – 2753.

Príloha 1

**Prognóza obyvateľstva
v najväčších mestách SR
2018 – 2035
(stredný, nízky, vysoký scenár)**

Banská Bystrica

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	78 595	180	-22	42,97	78 474	137	-93	43,07	78 723	223	73	42,92
2019	78 569	164	-26	43,19	78 366	121	-108	43,34	78 791	205	68	43,11
2020	78 524	136	-45	43,42	78 211	74	-155	43,63	78 873	200	82	43,29
2021	78 517	115	-7	43,65	78 068	49	-143	43,91	78 984	175	111	43,48
2022	78 517	70	0	43,88	77 891	-6	-177	44,20	79 092	137	108	43,68
2023	78 489	29	-28	44,12	77 716	-41	-175	44,48	79 167	96	75	43,89
2024	78 446	2	-43	44,37	77 516	-71	-200	44,77	79 241	64	74	44,11
2025	78 369	-42	-77	44,62	77 264	-124	-252	45,08	79 279	26	38	44,34
2026	78 270	-76	-99	44,88	76 976	-164	-288	45,39	79 325	-4	46	44,57
2027	78 142	-108	-128	45,15	76 648	-211	-328	45,71	79 342	-45	17	44,81
2028	77 990	-138	-152	45,42	76 294	-245	-354	46,03	79 364	-69	22	45,05
2029	77 806	-171	-184	45,69	75 900	-286	-394	46,34	79 394	-102	30	45,30
2030	77 619	-204	-187	45,96	75 473	-307	-427	46,67	79 414	-120	20	45,55
2031	77 481	-216	-138	46,22	75 073	-338	-400	46,99	79 433	-138	19	45,79
2032	77 339	-244	-142	46,47	74 631	-375	-442	47,29	79 489	-159	56	46,03
2033	77 190	-252	-149	46,71	74 177	-386	-454	47,59	79 572	-157	83	46,26
2034	77 031	-263	-159	46,93	73 700	-409	-477	47,88	79 655	-173	83	46,47
2035	76 882	-271	-149	47,13	73 191	-432	-509	48,16	79 780	-169	125	46,64

Zdroj údajov: výpočty autorov

Bratislava

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	430 650	777	2361	42,05	429 065	104	1524	42,12	431 383	980	2720	42,16
2019	432 882	614	2232	42,16	430 415	-50	1350	42,26	433 992	829	2609	42,31
2020	434 978	434	2096	42,30	431 587	-208	1172	42,43	436 506	664	2514	42,48
2021	436 910	242	1932	42,47	432 538	-399	951	42,61	438 978	512	2472	42,66
2022	438 662	20	1752	42,66	433 286	-582	748	42,81	441 305	327	2327	42,85
2023	440 273	-181	1611	42,87	433 836	-770	550	43,02	443 541	156	2236	43,06
2024	441 742	-391	1469	43,10	434 191	-955	355	43,25	445 686	-5	2145	43,27
2025	443 063	-589	1321	43,35	434 392	-1109	201	43,50	447 755	-151	2069	43,50
2026	444 179	-768	1116	43,61	434 446	-1266	54	43,76	449 689	-296	1934	43,74
2027	445 099	-942	920	43,88	434 358	-1388	-88	44,03	451 522	-427	1833	43,99
2028	445 863	-1078	764	44,17	434 110	-1518	-248	44,30	453 272	-540	1750	44,25
2029	446 496	-1193	633	44,45	433 739	-1621	-371	44,57	454 982	-640	1710	44,50
2030	447 039	-1293	543	44,74	433 261	-1698	-478	44,85	456 648	-714	1666	44,74
2031	447 509	-1366	470	45,02	432 691	-1770	-570	45,11	458 318	-780	1670	44,98
2032	447 920	-1425	411	45,29	432 059	-1832	-632	45,37	459 997	-821	1679	45,21
2033	448 316	-1440	396	45,55	431 411	-1848	-648	45,61	461 665	-832	1668	45,42
2034	448 727	-1425	411	45,79	430 758	-1853	-653	45,84	463 350	-815	1685	45,62
2035	449 166	-1397	439	46,02	430 108	-1850	-650	46,06	465 066	-784	1716	45,80

Zdroj údajov: výpočty autorov

Košice

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	239 989	633	453	41,68	239 766	518	318	41,71	240 251	759	629	41,64
2019	240 442	633	453	41,91	240 065	499	299	41,95	240 878	751	627	41,85
2020	240 904	574	462	42,12	240 254	389	189	42,20	241 589	761	711	42,04
2021	241 319	505	415	42,34	240 370	314	116	42,44	242 253	702	664	42,24
2022	241 659	430	340	42,56	240 406	226	36	42,68	242 855	622	602	42,43
2023	241 901	334	242	42,78	240 392	128	-14	42,92	243 387	540	532	42,63
2024	242 140	255	239	43,01	240 308	46	-84	43,16	243 917	462	530	42,84
2025	242 320	154	180	43,25	240 121	-73	-187	43,41	244 461	408	544	43,05
2026	242 425	71	105	43,48	239 904	-163	-217	43,65	244 941	326	480	43,26
2027	242 527	-8	102	43,72	239 625	-245	-279	43,90	245 436	255	495	43,47
2028	242 584	-73	57	43,96	239 285	-316	-340	44,15	245 917	205	481	43,69
2029	242 604	-162	20	44,19	238 891	-404	-394	44,39	246 353	128	436	43,90
2030	242 579	-227	-25	44,42	238 488	-477	-403	44,63	246 782	77	429	44,11
2031	242 542	-289	-37	44,64	238 028	-552	-460	44,86	247 219	19	437	44,31
2032	242 520	-348	-22	44,85	237 535	-619	-493	45,08	247 723	-2	504	44,51
2033	242 481	-383	-39	45,06	237 089	-660	-446	45,29	248 241	-30	518	44,70
2034	242 448	-399	-33	45,26	236 634	-689	-455	45,49	248 774	-39	533	44,88
2035	242 402	-434	-46	45,44	236 141	-737	-493	45,67	249 359	-41	585	45,05

Zdroj údajov: výpočty autorov

Martin

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	54 818	117	–256	42,38	54 760	88	–293	42,42	54 869	141	–224	42,36
2019	54 578	103	–240	42,66	54 458	77	–302	42,72	54 671	135	–198	42,61
2020	54 338	91	–240	42,92	54 140	46	–318	43,01	54 521	133	–150	42,85
2021	54 103	61	–235	43,19	53 822	16	–318	43,30	54 368	101	–153	43,10
2022	53 868	41	–235	43,46	53 475	–11	–347	43,60	54 225	73	–143	43,34
2023	53 627	11	–241	43,74	53 148	–31	–327	43,90	54 088	55	–137	43,59
2024	53 369	–13	–258	44,02	52 805	–59	–343	44,19	53 974	36	–114	43,84
2025	53 092	–46	–277	44,30	52 437	–93	–368	44,50	53 845	0	–129	44,08
2026	52 805	–79	–287	44,59	52 052	–120	–385	44,82	53 706	–27	–139	44,34
2027	52 526	–89	–279	44,88	51 661	–138	–391	45,14	53 584	–36	–122	44,60
2028	52 229	–129	–297	45,17	51 248	–175	–413	45,47	53 453	–67	–131	44,86
2029	51 938	–140	–291	45,47	50 827	–190	–421	45,80	53 325	–92	–128	45,12
2030	51 641	–160	–297	45,77	50 390	–212	–437	46,14	53 186	–109	–139	45,39
2031	51 352	–181	–289	46,05	49 932	–244	–458	46,46	53 045	–115	–141	45,65
2032	51 067	–185	–285	46,33	49 471	–253	–461	46,78	52 927	–125	–118	45,92
2033	50 770	–200	–297	46,61	48 995	–270	–476	47,10	52 805	–142	–122	46,17
2034	50 471	–210	–299	46,86	48 509	–281	–486	47,40	52 687	–143	–118	46,42
2035	50 162	–226	–309	47,11	47 999	–306	–510	47,70	52 563	–156	–124	46,65

Zdroj údajov: výpočty autorov

Nitra

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	77 277	143	-31	42,53	77 149	74	-107	42,59	77254	119	-35	42,56
2019	77 242	128	-35	42,72	77 028	53	-121	42,81	77235	105	-19	42,75
2020	77 246	123	4	42,89	76 896	22	-132	43,03	77254	92	19	42,94
2021	77 262	104	16	43,06	76 747	2	-149	43,26	77293	77	39	43,12
2022	77 261	67	-1	43,23	76 568	-51	-179	43,48	77322	36	29	43,30
2023	77 249	40	-12	43,41	76 376	-81	-192	43,71	77354	15	32	43,49
2024	77 246	9	-3	43,60	76 175	-112	-201	43,95	77402	-14	48	43,67
2025	77 231	-26	-15	43,78	75 929	-162	-246	44,19	77445	-46	43	43,86
2026	77 225	-52	-6	43,96	75 656	-197	-273	44,43	77506	-70	61	44,05
2027	77 204	-84	-21	44,13	75 376	-223	-280	44,67	77580	-94	74	44,23
2028	77 178	-111	-26	44,31	75 064	-261	-312	44,91	77649	-115	69	44,41
2029	77 158	-130	-20	44,47	74 743	-282	-321	45,14	77723	-126	74	44,59
2030	77 139	-152	-19	44,63	74 415	-297	-328	45,37	77800	-137	77	44,76
2031	77 174	-166	35	44,79	74 076	-329	-339	45,60	77965	-142	165	44,93
2032	77 193	-180	19	44,95	73 752	-352	-324	45,82	78152	-144	187	45,09
2033	77 210	-189	17	45,09	73 423	-367	-329	46,02	78359	-146	207	45,24
2034	77 216	-207	6	45,22	73 082	-382	-341	46,21	78569	-161	210	45,36
2035	77 227	-213	11	45,33	72 749	-391	-333	46,37	78820	-145	251	45,48

Zdroj údajov: výpočty autorov

Poprad

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	51 372	156	–183	41,50	51 298	134	–236	41,54	51 427	183	–144	41,47
2019	51 195	140	–177	41,82	51 075	114	–223	41,88	51 305	165	–122	41,76
2020	51 021	125	–174	42,14	50 825	86	–250	42,22	51 219	166	–86	42,04
2021	50 837	105	–184	42,46	50 546	57	–279	42,56	51 139	142	–80	42,31
2022	50 655	76	–182	42,77	50 244	29	–302	42,90	51 057	118	–82	42,58
2023	50 451	48	–204	43,08	49 919	5	–325	43,24	50 974	92	–83	42,85
2024	50 245	23	–206	43,40	49 565	–28	–354	43,59	50 886	70	–88	43,13
2025	50 021	–8	–224	43,72	49 195	–59	–370	43,95	50 792	47	–94	43,40
2026	49 779	–32	–242	44,04	48 807	–88	–388	44,31	50 686	25	–106	43,67
2027	49 518	–68	–261	44,35	48 407	–121	–400	44,66	50 560	–7	–126	43,95
2028	49 245	–88	–273	44,67	47 979	–150	–428	45,01	50 425	–32	–135	44,23
2029	48 960	–111	–285	44,99	47 543	–164	–436	45,37	50 298	–49	–127	44,51
2030	48 656	–134	–304	45,30	47 088	–189	–455	45,71	50 159	–69	–139	44,78
2031	48 357	–146	–299	45,61	46 614	–212	–474	46,05	50 010	–87	–149	45,05
2032	48 049	–165	–308	45,91	46 122	–244	–492	46,39	49 855	–105	–155	45,32
2033	47 736	–183	–313	46,19	45 626	–259	–496	46,71	49 715	–112	–140	45,56
2034	47 422	–188	–314	46,46	45 131	–265	–495	47,02	49 580	–119	–135	45,79
2035	47 100	–197	–322	46,72	44 624	–282	–507	47,32	49 453	–128	–127	46,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

Prešov

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	89 470	391	-58	41,63	89 370	340	-125	41,67	89 593	435	30	41,59
2019	89 437	365	-33	41,88	89 246	312	-124	41,94	89 634	419	41	41,81
2020	89 409	343	-28	42,12	89 077	259	-169	42,23	89 729	415	95	42,02
2021	89 369	299	-40	42,37	88 884	220	-193	42,52	89 832	380	103	42,23
2022	89 314	267	-55	42,62	88 694	191	-190	42,80	89 940	337	108	42,44
2023	89 258	224	-56	42,88	88 478	140	-216	43,10	90 027	298	87	42,67
2024	89 175	172	-83	43,15	88 216	84	-262	43,41	90 097	252	70	42,91
2025	89 049	116	-126	43,43	87 902	19	-314	43,73	90 140	204	43	43,15
2026	88 882	65	-167	43,72	87 547	-33	-355	44,07	90 157	146	17	43,41
2027	88 684	5	-198	44,03	87 178	-84	-369	44,42	90 149	101	-8	43,68
2028	88 483	-48	-201	44,34	86 775	-140	-403	44,77	90 110	48	-39	43,96
2029	88 275	-89	-208	44,65	86 341	-189	-434	45,13	90 063	4	-47	44,25
2030	88 032	-135	-243	44,96	85 868	-242	-473	45,49	89 992	-33	-71	44,54
2031	87 765	-168	-267	45,28	85 386	-275	-482	45,84	89 913	-70	-79	44,83
2032	87 481	-194	-284	45,59	84 882	-301	-504	46,19	89 831	-91	-82	45,12
2033	87 174	-221	-307	45,90	84 345	-337	-537	46,53	89 754	-113	-77	45,40
2034	86 860	-238	-314	46,19	83 790	-365	-555	46,86	89 715	-120	-39	45,66
2035	86 543	-251	-317	46,47	83 214	-389	-576	47,18	89 690	-125	-25	45,91

Zdroj údajov: výpočty autorov

Prievidza

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	46 103	–19	–353	43,67	46 061	–39	–380	43,69	46 170	–1	–299	43,65
2019	45 758	–33	–345	44,06	45 675	–51	–386	44,10	45 891	–15	–279	44,04
2020	45 400	–62	–358	44,46	45 252	–89	–423	44,51	45 623	–33	–268	44,41
2021	45 048	–67	–352	44,85	44 833	–101	–419	44,92	45 385	–34	–238	44,77
2022	44 683	–96	–365	45,22	44 402	–123	–431	45,33	45 138	–62	–247	45,13
2023	44 301	–119	–382	45,60	43 940	–155	–462	45,73	44 899	–75	–239	45,49
2024	43 903	–141	–398	45,97	43 460	–176	–480	46,13	44 648	–98	–251	45,85
2025	43 505	–160	–398	46,35	42 953	–210	–507	46,53	44 390	–118	–258	46,20
2026	43 086	–186	–419	46,72	42 425	–234	–528	46,95	44 114	–142	–276	46,56
2027	42 645	–218	–441	47,10	41 879	–259	–546	47,36	43 815	–167	–299	46,92
2028	42 201	–234	–444	47,47	41 314	–280	–565	47,77	43 494	–192	–321	47,29
2029	41 738	–259	–463	47,84	40 725	–307	–589	48,18	43 159	–207	–335	47,66
2030	41 257	–279	–481	48,21	40 111	–333	–614	48,60	42 802	–236	–357	48,03
2031	40 776	–294	–481	48,58	39 496	–348	–615	49,01	42 438	–246	–364	48,39
2032	40 282	–309	–494	48,94	38 854	–379	–642	49,41	42 057	–266	–381	48,76
2033	39 770	–330	–512	49,30	38 200	–393	–654	49,80	41 662	–281	–395	49,12
2034	39 244	–348	–526	49,64	37 542	–399	–658	50,18	41 264	–290	–398	49,47
2035	38 709	–362	–535	49,99	36 867	–420	–675	50,56	40 860	–299	–404	49,80

Zdroj údajov: výpočty autorov

Trenčín

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	55 642	59	26	43,50	55 592	31	−4	43,53	55 690	85	56	43,47
2019	55 660	45	18	43,71	55 572	16	−20	43,76	55 757	77	67	43,66
2020	55 665	25	5	43,92	55 523	−13	−49	43,99	55 831	71	74	43,84
2021	55 669	7	4	44,13	55 471	−35	−52	44,22	55 926	52	95	44,01
2022	55 670	−7	1	44,34	55 402	−57	−69	44,45	56 021	36	95	44,18
2023	55 664	−41	−6	44,54	55 296	−95	−106	44,68	56 124	12	103	44,36
2024	55 648	−62	−16	44,75	55 175	−112	−121	44,92	56 212	−10	88	44,53
2025	55 616	−86	−32	44,98	55 045	−140	−130	45,17	56 278	−33	66	44,72
2026	55 568	−111	−48	45,20	54 902	−162	−143	45,42	56 338	−56	60	44,91
2027	55 509	−134	−59	45,42	54 728	−193	−174	45,66	56 385	−73	47	45,11
2028	55 444	−143	−65	45,64	54 542	−212	−186	45,91	56 415	−96	30	45,31
2029	55 365	−168	−79	45,86	54 341	−231	−201	46,15	56 439	−105	24	45,51
2030	55 279	−185	−86	46,07	54 123	−250	−218	46,39	56 463	−115	24	45,70
2031	55 195	−196	−84	46,26	53 896	−259	−227	46,61	56 498	−126	35	45,88
2032	55 109	−208	−86	46,45	53 663	−267	−233	46,82	56 544	−133	46	46,06
2033	55 019	−215	−90	46,63	53 438	−286	−225	47,02	56 592	−147	48	46,22
2034	54 945	−222	−74	46,80	53 218	−293	−220	47,21	56 661	−138	69	46,37
2035	54 875	−228	−70	46,94	52 984	−312	−234	47,37	56 775	−140	114	46,49

Zdroj údajov: výpočty autorov

Trnava

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	65594	140	21	42,07	65496	104	−37	42,19	65705	175	105	42,02
2019	65636	140	42	42,28	65449	95	−47	42,45	65839	176	134	42,19
2020	65658	110	22	42,49	65367	56	−82	42,72	65971	163	132	42,35
2021	65672	76	14	42,71	65252	20	−115	42,99	66099	129	128	42,53
2022	65660	48	−12	42,93	65109	−11	−143	43,27	66204	103	105	42,71
2023	65633	18	−27	43,16	64972	−40	−137	43,54	66298	79	94	42,90
2024	65582	−19	−51	43,40	64803	−76	−169	43,82	66374	44	76	43,11
2025	65515	−53	−67	43,64	64590	−124	−213	44,10	66435	21	61	43,32
2026	65416	−91	−99	43,89	64350	−154	−240	44,39	66496	−10	61	43,54
2027	65321	−110	−95	44,16	64101	−186	−249	44,69	66535	−45	39	43,76
2028	65200	−144	−121	44,42	63821	−221	−280	44,99	66558	−63	23	43,98
2029	65068	−166	−132	44,68	63519	−248	−302	45,28	66608	−90	50	44,21
2030	64911	−194	−157	44,93	63198	−273	−321	45,58	66648	−104	40	44,44
2031	64793	−199	−118	45,19	62888	−288	−310	45,87	66717	−111	69	44,68
2032	64669	−210	−124	45,43	62565	−304	−323	46,15	66808	−121	91	44,90
2033	64547	−215	−122	45,66	62223	−324	−342	46,41	66898	−138	90	45,12
2034	64421	−227	−126	45,87	61877	−330	−346	46,67	66998	−130	100	45,33
2035	64299	−235	−122	46,07	61520	−347	−357	46,91	67102	−132	104	45,52

Zdroj údajov: výpočty autorov

Žilina

Rok	Stredný scenár				Nízky scenár				Vysoký scenár			
	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek	Počet obyvateľov	Prirodzený prírastok	Celkový prírastok	Priemerný vek
2018	81240	222	104	41,39	81123	172	34	41,50	81368	262	195	41,34
2019	81340	197	100	41,54	81133	146	10	41,69	81587	258	219	41,46
2020	81444	190	104	41,70	81111	110	-22	41,90	81818	257	231	41,57
2021	81549	144	105	41,86	81077	78	-34	42,11	82073	232	255	41,69
2022	81635	124	86	42,03	81019	52	-58	42,32	82302	201	229	41,82
2023	81705	90	70	42,21	80950	1	-69	42,54	82509	163	207	41,96
2024	81755	54	50	42,40	80861	-22	-89	42,76	82702	131	193	42,12
2025	81775	7	20	42,60	80718	-81	-143	42,99	82872	95	170	42,29
2026	81771	-35	-4	42,80	80540	-129	-178	43,22	83046	63	174	42,47
2027	81742	-71	-29	43,02	80339	-162	-201	43,47	83200	25	154	42,64
2028	81701	-99	-41	43,24	80113	-195	-226	43,72	83337	-6	137	42,82
2029	81634	-132	-67	43,46	79860	-226	-253	43,97	83514	-22	177	43,01
2030	81540	-164	-94	43,67	79572	-263	-288	44,21	83661	-56	147	43,20
2031	81489	-181	-51	43,88	79290	-297	-282	44,45	83811	-71	150	43,39
2032	81425	-200	-64	44,08	78983	-325	-307	44,68	83995	-84	184	43,58
2033	81350	-222	-75	44,27	78661	-345	-322	44,91	84169	-101	174	43,76
2034	81287	-219	-63	44,45	78323	-360	-338	45,12	84346	-102	177	43,93
2035	81243	-223	-44	44,60	77979	-371	-344	45,32	84528	-103	182	44,09

Zdroj údajov: výpočty autorov

Príloha 2

**Vekové zloženie obyvateľstva
v najväčších mestách SR
vo vybraných rokoch
(stredný scenár)**

BANSKÁ BYSTRICA – 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0–4	2176	2090	4266	5,87	5,04	5,43
5–9	1884	1841	3725	5,08	4,44	4,74
10–14	1662	1652	3314	4,49	3,98	4,22
15–19	1410	1411	2821	3,81	3,40	3,59
20–24	1560	1487	3047	4,21	3,59	3,88
25–29	2259	2218	4477	6,10	5,35	5,70
30–34	3155	3085	6240	8,51	7,44	7,95
35–39	3272	3341	6613	8,83	8,06	8,42
40–44	3260	3196	6456	8,80	7,71	8,22
45–49	2860	2871	5731	7,72	6,92	7,30
50–54	2249	2545	4794	6,07	6,14	6,11
55–59	2628	3112	5740	7,09	7,50	7,31
60–64	2501	3253	5754	6,75	7,84	7,33
65–69	2469	3245	5714	6,66	7,83	7,28
70–74	1734	2435	4169	4,68	5,87	5,31
75–79	1012	1660	2672	2,73	4,00	3,40
80–84	552	1077	1629	1,49	2,60	2,07
85–89	287	617	904	0,77	1,49	1,15
90–94	104	266	370	0,28	0,64	0,47
95–99	20	65	85	0,05	0,16	0,11
100+	1	2	3	0,00	0,00	0,00
Spolu	37055	41469	78524	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

BANSKÁ BYSTRICA – 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0–4	2024	1888	3912	5,46	4,57	4,99
5–9	2124	2065	4189	5,73	5,00	5,35
10–14	1834	1802	3636	4,95	4,36	4,64
15–19	1603	1599	3202	4,32	3,87	4,09
20–24	1382	1384	2766	3,73	3,35	3,53
25–29	1699	1625	3324	4,58	3,93	4,24
30–34	2537	2468	5005	6,84	5,98	6,39
35–39	3111	3032	6143	8,39	7,34	7,84
40–44	3136	3223	6359	8,46	7,80	8,11
45–49	3126	3097	6223	8,43	7,50	7,94
50–54	2766	2795	5561	7,46	6,77	7,10
55–59	2142	2447	4589	5,78	5,93	5,86
60–64	2436	2979	5415	6,57	7,21	6,91
65–69	2260	3108	5368	6,10	7,53	6,85
70–74	2171	3088	5259	5,86	7,48	6,71
75–79	1469	2183	3652	3,96	5,29	4,66
80–84	752	1400	2152	2,03	3,39	2,75
85–89	334	731	1065	0,90	1,77	1,36
90–94	130	295	425	0,35	0,71	0,54
95–99	33	86	119	0,09	0,21	0,15
100+	1	4	5	0,00	0,01	0,01
Spolu	37070	41299	78369	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

BANSKÁ BYSTRICA – 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0–4	1684	1576	3260	4,58	3,86	4,20
5–9	1973	1863	3836	5,36	4,56	4,94
10–14	2074	2026	4100	5,63	4,96	5,28
15–19	1776	1749	3525	4,83	4,29	4,54
20–24	1583	1576	3159	4,30	3,86	4,07
25–29	1550	1543	3093	4,21	3,78	3,98
30–34	2044	1932	3976	5,55	4,73	5,12
35–39	2510	2433	4943	6,82	5,96	6,37
40–44	2984	2923	5907	8,11	7,16	7,61
45–49	3023	3134	6157	8,21	7,68	7,93
50–54	3036	3027	6063	8,25	7,42	7,81
55–59	2658	2705	5363	7,22	6,63	6,91
60–64	1988	2350	4338	5,40	5,76	5,59
65–69	2224	2865	5089	6,04	7,02	6,56
70–74	2017	2983	5000	5,48	7,31	6,44
75–79	1873	2797	4670	5,09	6,85	6,02
80–84	1127	1884	3011	3,06	4,62	3,88
85–89	474	979	1453	1,29	2,40	1,87
90–94	161	367	528	0,44	0,90	0,68
95–99	45	95	140	0,12	0,23	0,18
100+	2	6	8	0,01	0,01	0,01
Spolu	36806	40813	77619	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

BANSKÁ BYSTRICA – 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0–4	1556	1465	3021	4,25	3,64	3,93
5–9	1633	1555	3188	4,46	3,86	4,15
10–14	1923	1826	3749	5,25	4,53	4,88
15–19	2016	1973	3989	5,51	4,90	5,19
20–24	1762	1729	3491	4,81	4,29	4,54
25–29	1796	1765	3561	4,91	4,38	4,63
30–34	2000	1941	3941	5,46	4,82	5,13
35–39	2053	1924	3977	5,61	4,78	5,17
40–44	2412	2345	4757	6,59	5,82	6,19
45–49	2889	2847	5736	7,89	7,07	7,46
50–54	2962	3088	6050	8,09	7,67	7,87
55–59	2951	2957	5908	8,06	7,34	7,68
60–64	2517	2623	5140	6,88	6,51	6,69
65–69	1836	2273	4109	5,02	5,64	5,34
70–74	2016	2775	4791	5,51	6,89	6,23
75–79	1767	2733	4500	4,83	6,79	5,85
80–84	1464	2465	3929	4,00	6,12	5,11
85–89	745	1359	2104	2,04	3,37	2,74
90–94	244	502	746	0,67	1,25	0,97
95–99	62	122	184	0,17	0,30	0,24
100+	4	7	11	0,01	0,02	0,01
Spolu	36608	40274	76882	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

BRATISLAVA - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	12997	12426	25423	6,35	5,40	5,84
5-9	13437	12710	26147	6,56	5,52	6,01
10-14	10658	10128	20786	5,20	4,40	4,78
15-19	7692	7335	15027	3,76	3,19	3,45
20-24	6838	6547	13385	3,34	2,84	3,08
25-29	10477	10328	20805	5,12	4,49	4,78
30-34	16232	17095	33327	7,93	7,43	7,66
35-39	21084	22076	43160	10,30	9,59	9,92
40-44	21669	21959	43628	10,58	9,54	10,03
45-49	16515	16600	33115	8,06	7,21	7,61
50-54	11367	12447	23814	5,55	5,41	5,47
55-59	11448	14018	25466	5,59	6,09	5,85
60-64	11979	15726	27705	5,85	6,83	6,37
65-69	12655	17240	29895	6,18	7,49	6,87
70-74	8972	13300	22272	4,38	5,78	5,12
75-79	5252	9012	14264	2,56	3,91	3,28
80-84	3062	5648	8710	1,50	2,45	2,00
85-89	1572	3502	5074	0,77	1,52	1,17
90-94	687	1661	2348	0,34	0,72	0,54
95-99	174	428	602	0,08	0,19	0,14
100+	8	17	25	0,00	0,01	0,01
Spolu	204775	230203	434978	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

BRATISLAVA - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	10374	9896	20270	4,96	4,23	4,57
5-9	13283	12708	25991	6,35	5,44	5,87
10-14	13529	12804	26333	6,46	5,48	5,94
15-19	10679	10160	20839	5,10	4,35	4,70
20-24	7706	7374	15080	3,68	3,15	3,40
25-29	7433	7167	14600	3,55	3,07	3,30
30-34	11825	11706	23531	5,65	5,01	5,31
35-39	17650	18559	36209	8,43	7,94	8,17
40-44	21782	22847	44629	10,41	9,77	10,07
45-49	21730	22144	43874	10,38	9,47	9,90
50-54	16191	16466	32657	7,74	7,04	7,37
55-59	10913	12151	23064	5,21	5,20	5,21
60-64	10773	13568	24341	5,15	5,80	5,49
65-69	10896	15021	25917	5,21	6,43	5,85
70-74	11063	16144	27207	5,29	6,91	6,14
75-79	7233	11832	19065	3,46	5,06	4,30
80-84	3644	7235	10879	1,74	3,09	2,46
85-89	1687	3753	5440	0,81	1,61	1,23
90-94	671	1699	2370	0,32	0,73	0,53
95-99	218	506	724	0,10	0,22	0,16
100+	13	30	43	0,01	0,01	0,01
Spolu	209293	233770	443063	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

BRATISLAVA - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	8378	8003	16381	3,96	3,40	3,66
5-9	10698	10220	20918	5,05	4,34	4,68
10-14	13396	12822	26218	6,33	5,45	5,86
15-19	13558	12850	26408	6,41	5,46	5,91
20-24	10706	10212	20918	5,06	4,34	4,68
25-29	8275	7968	16243	3,91	3,39	3,63
30-34	8721	8480	17201	4,12	3,60	3,85
35-39	13229	13141	26370	6,25	5,58	5,90
40-44	18373	19328	37701	8,68	8,21	8,43
45-49	21888	23040	44928	10,34	9,79	10,05
50-54	21406	21990	43396	10,11	9,34	9,71
55-59	15711	16179	31890	7,42	6,87	7,13
60-64	10384	11815	22199	4,91	5,02	4,97
65-69	9949	13036	22985	4,70	5,54	5,14
70-74	9667	14164	23831	4,57	6,02	5,33
75-79	9086	14607	23693	4,29	6,21	5,30
80-84	5164	9860	15024	2,44	4,19	3,36
85-89	2084	5078	7162	0,98	2,16	1,60
90-94	758	1985	2743	0,36	0,84	0,61
95-99	222	556	778	0,10	0,24	0,17
100+	17	35	52	0,01	0,01	0,01
Spolu	211670	235369	447039	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

BRATISLAVA - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	8163	7794	15957	3,83	3,30	3,55
5-9	8696	8321	17017	4,08	3,53	3,79
10-14	10806	10328	21134	5,07	4,38	4,71
15-19	13431	12868	26299	6,30	5,45	5,86
20-24	13578	12902	26480	6,37	5,47	5,90
25-29	11268	10800	22068	5,29	4,58	4,91
30-34	9558	9273	18831	4,48	3,93	4,19
35-39	10131	9912	20043	4,75	4,20	4,46
40-44	13974	13920	27894	6,56	5,90	6,21
45-49	18530	19539	38069	8,69	8,28	8,48
50-54	21621	22888	44509	10,14	9,70	9,91
55-59	20860	21643	42503	9,79	9,17	9,46
60-64	15060	15784	30844	7,07	6,69	6,87
65-69	9667	11378	21045	4,54	4,82	4,69
70-74	8937	12363	21300	4,19	5,24	4,74
75-79	8005	12974	20979	3,76	5,50	4,67
80-84	6565	12472	19037	3,08	5,28	4,24
85-89	3072	7263	10335	1,44	3,08	2,30
90-94	960	2834	3794	0,45	1,20	0,84
95-99	263	708	971	0,12	0,30	0,22
100+	17	40	57	0,01	0,02	0,01
Spolu	213162	236004	449166	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

KOŠICE - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	6746	6417	13163	5,83	5,12	5,46
5-9	5816	5740	11556	5,03	4,58	4,80
10-14	5834	5586	11420	5,04	4,46	4,74
15-19	5563	5198	10761	4,81	4,15	4,47
20-24	6069	5717	11786	5,25	4,57	4,89
25-29	7625	7345	14970	6,59	5,87	6,21
30-34	8989	9138	18127	7,77	7,30	7,52
35-39	9557	9330	18887	8,26	7,45	7,84
40-44	10407	10035	20442	9,00	8,01	8,49
45-49	9607	9710	19317	8,30	7,75	8,02
50-54	7739	7899	15638	6,69	6,31	6,49
55-59	7325	8049	15374	6,33	6,43	6,38
60-64	6817	8350	15167	5,89	6,67	6,30
65-69	6499	8745	15244	5,62	6,98	6,33
70-74	5041	7341	12382	4,36	5,86	5,14
75-79	3007	4999	8006	2,60	3,99	3,32
80-84	1797	3125	4922	1,55	2,50	2,04
85-89	879	1647	2526	0,76	1,32	1,05
90-94	285	668	953	0,25	0,53	0,40
95-99	83	162	245	0,07	0,13	0,10
100+	7	11	18	0,01	0,01	0,01
Spolu	115692	125212	240904	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

KOŠICE - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	6545	6248	12793	5,61	4,97	5,28
5-9	6741	6409	13150	5,78	5,10	5,43
10-14	5743	5665	11408	4,92	4,51	4,71
15-19	5768	5520	11288	4,94	4,39	4,66
20-24	5614	5259	10873	4,81	4,18	4,49
25-29	6444	6110	12554	5,52	4,86	5,18
30-34	7937	7671	15608	6,80	6,10	6,44
35-39	8848	9016	17864	7,59	7,17	7,37
40-44	9348	9163	18511	8,01	7,29	7,64
45-49	10117	9845	19962	8,67	7,83	8,24
50-54	9269	9472	18741	7,95	7,54	7,73
55-59	7367	7627	14994	6,32	6,07	6,19
60-64	6817	7716	14533	5,84	6,14	6,00
65-69	6186	7947	14133	5,30	6,32	5,83
70-74	5759	8200	13959	4,94	6,52	5,76
75-79	4211	6654	10865	3,61	5,29	4,48
80-84	2285	4038	6323	1,96	3,21	2,61
85-89	1106	2078	3184	0,95	1,65	1,31
90-94	405	794	1199	0,35	0,63	0,49
95-99	127	220	347	0,11	0,18	0,14
100+	10	21	31	0,01	0,02	0,01
Spolu	116647	125673	242320	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

KOŠICE - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	5846	5571	11417	4,99	4,44	4,71
5-9	6554	6254	12808	5,59	4,99	5,28
10-14	6678	6344	13022	5,70	5,06	5,37
15-19	5686	5611	11297	4,85	4,47	4,66
20-24	5840	5603	11443	4,98	4,47	4,72
25-29	6060	5722	11782	5,17	4,56	4,86
30-34	6814	6499	13313	5,82	5,18	5,49
35-39	7866	7614	15480	6,71	6,07	6,38
40-44	8710	8912	17622	7,43	7,11	7,26
45-49	9132	9027	18159	7,80	7,20	7,49
50-54	9826	9649	19475	8,39	7,69	8,03
55-59	8924	9219	18143	7,62	7,35	7,48
60-64	6937	7355	14292	5,92	5,86	5,89
65-69	6281	7395	13676	5,36	5,90	5,64
70-74	5570	7518	13088	4,75	5,99	5,40
75-79	4917	7529	12446	4,20	6,00	5,13
80-84	3308	5513	8821	2,82	4,40	3,64
85-89	1447	2749	4196	1,24	2,19	1,73
90-94	536	1043	1579	0,46	0,83	0,65
95-99	201	270	471	0,17	0,22	0,19
100+	19	30	49	0,02	0,02	0,02
Spolu	117152	125427	242579	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

KOŠICE - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	5533	5273	10806	4,70	4,23	4,46
5-9	5881	5603	11484	5,00	4,49	4,74
10-14	6506	6204	12710	5,53	4,97	5,24
15-19	6640	6309	12949	5,64	5,06	5,34
20-24	5792	5729	11521	4,92	4,59	4,75
25-29	6392	6171	12563	5,43	4,95	5,18
30-34	6533	6212	12745	5,55	4,98	5,26
35-39	6784	6477	13261	5,77	5,19	5,47
40-44	7771	7550	15321	6,61	6,05	6,32
45-49	8544	8809	17353	7,26	7,06	7,16
50-54	8913	8872	17785	7,58	7,11	7,34
55-59	9531	9424	18955	8,10	7,55	7,82
60-64	8505	8964	17469	7,23	7,18	7,21
65-69	6476	7099	13575	5,51	5,69	5,60
70-74	5762	7062	12824	4,90	5,66	5,29
75-79	4863	7007	11870	4,13	5,62	4,90
80-84	3967	6343	10310	3,37	5,08	4,25
85-89	2185	3863	6048	1,86	3,10	2,50
90-94	728	1395	2123	0,62	1,12	0,88
95-99	295	371	666	0,25	0,30	0,27
100+	29	35	64	0,02	0,03	0,03
Spolu	117630	124772	242402	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

MARTIN - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1538	1463	3001	5,93	5,15	5,52
5-9	1307	1227	2534	5,04	4,32	4,66
10-14	1183	1116	2299	4,56	3,93	4,23
15-19	1164	1067	2231	4,49	3,76	4,11
20-24	1170	1222	2392	4,51	4,30	4,40
25-29	1703	1756	3459	6,56	6,19	6,37
30-34	2149	2091	4240	8,28	7,37	7,80
35-39	2220	2097	4317	8,55	7,39	7,94
40-44	2192	2114	4306	8,45	7,45	7,92
45-49	1923	1977	3900	7,41	6,96	7,18
50-54	1604	1792	3396	6,18	6,31	6,25
55-59	1929	2125	4054	7,43	7,49	7,46
60-64	1811	2095	3906	6,98	7,38	7,19
65-69	1604	2068	3672	6,18	7,28	6,76
70-74	1118	1523	2641	4,31	5,36	4,86
75-79	621	1086	1707	2,39	3,83	3,14
80-84	420	859	1279	1,62	3,03	2,35
85-89	229	487	716	0,88	1,72	1,32
90-94	53	179	232	0,20	0,63	0,43
95-99	11	43	54	0,04	0,15	0,10
100+	1	1	2	0,00	0,00	0,00
Spolu	25950	28388	54338	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

MARTIN - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1421	1314	2735	5,61	4,74	5,15
5-9	1500	1395	2895	5,92	5,03	5,45
10-14	1232	1152	2384	4,86	4,15	4,49
15-19	1110	1042	2152	4,38	3,76	4,05
20-24	1135	1086	2221	4,48	3,91	4,18
25-29	1174	1229	2403	4,63	4,43	4,53
30-34	1633	1678	3311	6,44	6,05	6,24
35-39	2037	1986	4023	8,04	7,16	7,58
40-44	2145	2021	4166	8,46	7,28	7,85
45-49	2103	2057	4160	8,30	7,41	7,84
50-54	1829	1907	3736	7,22	6,87	7,04
55-59	1498	1721	3219	5,91	6,20	6,06
60-64	1781	2048	3829	7,03	7,38	7,21
65-69	1626	1994	3620	6,42	7,19	6,82
70-74	1392	1955	3347	5,49	7,05	6,30
75-79	936	1397	2333	3,69	5,03	4,39
80-84	468	882	1350	1,85	3,18	2,54
85-89	235	570	805	0,93	2,05	1,52
90-94	71	243	314	0,28	0,88	0,59
95-99	19	65	84	0,07	0,23	0,16
100+	1	4	5	0,00	0,01	0,01
Spolu	25346	27746	53092	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

MARTIN - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1162	1068	2230	4,71	3,96	4,32
5-9	1403	1264	2667	5,69	4,69	5,16
10-14	1443	1342	2785	5,85	4,98	5,39
15-19	1181	1099	2280	4,79	4,08	4,42
20-24	1100	1072	2172	4,46	3,98	4,21
25-29	1169	1120	2289	4,74	4,15	4,43
30-34	1140	1193	2333	4,62	4,42	4,52
35-39	1541	1598	3139	6,25	5,93	6,08
40-44	1972	1926	3898	7,99	7,14	7,55
45-49	2076	1968	4044	8,41	7,30	7,83
50-54	2019	1993	4012	8,18	7,39	7,77
55-59	1734	1842	3576	7,03	6,83	6,92
60-64	1397	1664	3061	5,66	6,17	5,93
65-69	1622	1961	3583	6,57	7,27	6,94
70-74	1424	1895	3319	5,77	7,03	6,43
75-79	1187	1812	2999	4,81	6,72	5,81
80-84	729	1168	1897	2,95	4,33	3,67
85-89	267	593	860	1,08	2,20	1,67
90-94	76	289	365	0,31	1,07	0,71
95-99	28	96	124	0,11	0,36	0,24
100+	3	5	8	0,01	0,02	0,02
Spolu	24673	26968	51641	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

MARTIN - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1048	943	1991	4,36	3,61	3,97
5-9	1147	1019	2166	4,78	3,90	4,32
10-14	1353	1214	2567	5,63	4,64	5,12
15-19	1395	1293	2688	5,81	4,95	5,36
20-24	1193	1142	2335	4,97	4,37	4,65
25-29	1171	1135	2306	4,88	4,34	4,60
30-34	1175	1128	2303	4,89	4,31	4,59
35-39	1064	1128	2192	4,43	4,31	4,37
40-44	1491	1551	3042	6,21	5,93	6,06
45-49	1918	1897	3815	7,99	7,26	7,61
50-54	2011	1933	3944	8,37	7,39	7,86
55-59	1936	1945	3881	8,06	7,44	7,74
60-64	1630	1788	3418	6,79	6,84	6,81
65-69	1284	1594	2878	5,35	6,10	5,74
70-74	1442	1877	3319	6,00	7,18	6,62
75-79	1238	1779	3017	5,15	6,81	6,01
80-84	954	1538	2492	3,97	5,88	4,97
85-89	438	805	1243	1,82	3,08	2,48
90-94	90	305	395	0,37	1,17	0,79
95-99	38	120	158	0,16	0,46	0,31
100+	4	8	12	0,02	0,03	0,02
Spolu	24020	26142	50162	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

NITRA - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	2242	2109	4351	6,05	5,25	5,63
5-9	1930	1839	3769	5,21	4,58	4,88
10-14	1743	1612	3355	4,70	4,01	4,34
15-19	1579	1407	2986	4,26	3,50	3,87
20-24	1704	1599	3303	4,60	3,98	4,28
25-29	2296	2152	4448	6,19	5,36	5,76
30-34	3153	2966	6119	8,50	7,38	7,92
35-39	3345	3020	6365	9,02	7,52	8,24
40-44	3271	3144	6415	8,82	7,83	8,30
45-49	2914	2874	5788	7,86	7,15	7,49
50-54	2192	2443	4635	5,91	6,08	6,00
55-59	2355	2767	5122	6,35	6,89	6,63
60-64	2441	2988	5429	6,58	7,44	7,03
65-69	2332	3170	5502	6,29	7,89	7,12
70-74	1724	2454	4178	4,65	6,11	5,41
75-79	950	1577	2527	2,56	3,93	3,27
80-84	540	1116	1656	1,46	2,78	2,14
85-89	276	667	943	0,74	1,66	1,22
90-94	71	216	287	0,19	0,54	0,37
95-99	16	49	65	0,04	0,12	0,08
100+	1	2	3	0,00	0,00	0,00
Spolu	37075	40171	77246	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

NITRA - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	2160	2004	4164	5,80	5,01	5,39
5-9	2188	2069	4257	5,87	5,18	5,51
10-14	1865	1798	3663	5,01	4,50	4,74
15-19	1726	1578	3304	4,63	3,95	4,28
20-24	1591	1407	2998	4,27	3,52	3,88
25-29	1894	1770	3664	5,08	4,43	4,74
30-34	2464	2252	4716	6,61	5,63	6,11
35-39	3143	2905	6048	8,44	7,27	7,83
40-44	3266	2918	6184	8,77	7,30	8,01
45-49	3181	3035	6216	8,54	7,59	8,05
50-54	2813	2788	5601	7,55	6,97	7,25
55-59	2094	2377	4471	5,62	5,95	5,79
60-64	2179	2694	4873	5,85	6,74	6,31
65-69	2197	2871	5068	5,90	7,18	6,56
70-74	2016	2965	4981	5,41	7,42	6,45
75-79	1395	2183	3578	3,74	5,46	4,63
80-84	680	1290	1970	1,83	3,23	2,55
85-89	295	749	1044	0,79	1,87	1,35
90-94	93	261	354	0,25	0,65	0,46
95-99	18	56	74	0,05	0,14	0,10
100+	1	2	3	0,00	0,01	0,00
Spolu	37259	39972	77231	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

NITRA - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1926	1774	3700	5,14	4,47	4,80
5-9	2135	1988	4123	5,70	5,01	5,34
10-14	2148	2047	4195	5,74	5,16	5,44
15-19	1866	1777	3643	4,98	4,48	4,72
20-24	1745	1586	3331	4,66	4,00	4,32
25-29	1869	1667	3536	4,99	4,20	4,58
30-34	2139	1931	4070	5,71	4,86	5,28
35-39	2482	2207	4689	6,63	5,56	6,08
40-44	3093	2818	5911	8,26	7,10	7,66
45-49	3204	2832	6036	8,56	7,13	7,82
50-54	3098	2965	6063	8,27	7,47	7,86
55-59	2700	2721	5421	7,21	6,85	7,03
60-64	1940	2319	4259	5,18	5,84	5,52
65-69	1977	2599	4576	5,28	6,55	5,93
70-74	1918	2705	4623	5,12	6,81	5,99
75-79	1657	2674	4331	4,43	6,74	5,61
80-84	1030	1830	2860	2,75	4,61	3,71
85-89	384	897	1281	1,03	2,26	1,66
90-94	103	291	394	0,28	0,73	0,51
95-99	27	67	94	0,07	0,17	0,12
100+	1	2	3	0,00	0,01	0,00
Spolu	37442	39697	77139	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

NITRA - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1841	1721	3562	4,88	4,36	4,61
5-9	1924	1787	3711	5,10	4,52	4,81
10-14	2114	1992	4106	5,60	5,04	5,32
15-19	2161	2039	4200	5,73	5,16	5,44
20-24	1896	1794	3690	5,03	4,54	4,78
25-29	2031	1850	3881	5,38	4,68	5,03
30-34	2149	1860	4009	5,70	4,71	5,19
35-39	2176	1904	4080	5,77	4,82	5,28
40-44	2463	2151	4614	6,53	5,45	5,97
45-49	3061	2758	5819	8,11	6,98	7,53
50-54	3145	2778	5923	8,34	7,03	7,67
55-59	3007	2916	5923	7,97	7,38	7,67
60-64	2544	2684	5228	6,74	6,79	6,77
65-69	1790	2257	4047	4,74	5,71	5,24
70-74	1767	2490	4257	4,68	6,30	5,51
75-79	1612	2484	4096	4,27	6,29	5,30
80-84	1257	2288	3545	3,33	5,79	4,59
85-89	613	1314	1927	1,62	3,33	2,50
90-94	140	354	494	0,37	0,90	0,64
95-99	34	76	110	0,09	0,19	0,14
100+	2	3	5	0,01	0,01	0,01
Spolu	37727	39500	77227	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

POPRAD - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1406	1385	2791	5,75	5,21	5,47
5-9	1263	1226	2489	5,17	4,61	4,88
10-14	1201	1062	2263	4,91	4,00	4,44
15-19	1122	1040	2162	4,59	3,91	4,24
20-24	1241	1293	2534	5,08	4,87	4,97
25-29	1574	1587	3161	6,44	5,97	6,20
30-34	1980	1962	3942	8,10	7,38	7,73
35-39	2212	1989	4201	9,05	7,48	8,23
40-44	2208	2103	4311	9,03	7,91	8,45
45-49	1813	1883	3696	7,42	7,09	7,24
50-54	1459	1672	3131	5,97	6,29	6,14
55-59	1560	1895	3455	6,38	7,13	6,77
60-64	1640	2067	3707	6,71	7,78	7,27
65-69	1518	1939	3457	6,21	7,30	6,78
70-74	1123	1473	2596	4,59	5,54	5,09
75-79	603	909	1512	2,47	3,42	2,96
80-84	320	609	929	1,31	2,29	1,82
85-89	151	323	474	0,62	1,22	0,93
90-94	45	138	183	0,18	0,52	0,36
95-99	7	18	25	0,03	0,07	0,05
100+	1	1	2	0,00	0,00	0,00
Spolu	24447	26574	51021	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

POPRAD - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1353	1245	2598	5,64	4,78	5,19
5-9	1382	1333	2715	5,76	5,12	5,43
10-14	1208	1166	2374	5,04	4,48	4,75
15-19	1142	999	2141	4,76	3,84	4,28
20-24	1064	1054	2118	4,44	4,05	4,23
25-29	1195	1286	2481	4,98	4,94	4,96
30-34	1487	1492	2979	6,20	5,73	5,96
35-39	1874	1847	3721	7,82	7,09	7,44
40-44	2156	1921	4077	8,99	7,38	8,15
45-49	2132	2039	4171	8,89	7,83	8,34
50-54	1721	1821	3542	7,18	6,99	7,08
55-59	1351	1592	2943	5,63	6,11	5,88
60-64	1440	1814	3254	6,01	6,97	6,51
65-69	1488	1939	3427	6,21	7,45	6,85
70-74	1346	1790	3136	5,61	6,87	6,27
75-79	929	1331	2260	3,87	5,11	4,52
80-84	446	762	1208	1,86	2,93	2,41
85-89	191	422	613	0,80	1,62	1,23
90-94	59	156	215	0,25	0,60	0,43
95-99	13	33	46	0,05	0,13	0,09
100+	1	1	2	0,00	0,00	0,00
Spolu	23978	26043	50021	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

POPRAD - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1137	1034	2171	4,87	4,09	4,46
5-9	1341	1198	2539	5,74	4,73	5,22
10-14	1333	1282	2615	5,71	5,07	5,37
15-19	1158	1112	2270	4,96	4,39	4,67
20-24	1094	1026	2120	4,68	4,06	4,36
25-29	1044	1074	2118	4,47	4,24	4,35
30-34	1139	1217	2356	4,88	4,81	4,84
35-39	1396	1393	2789	5,98	5,51	5,73
40-44	1826	1794	3620	7,82	7,09	7,44
45-49	2100	1868	3968	8,99	7,38	8,16
50-54	2046	1985	4031	8,76	7,85	8,28
55-59	1620	1749	3369	6,94	6,91	6,92
60-64	1256	1520	2776	5,38	6,01	5,71
65-69	1322	1707	3029	5,66	6,75	6,23
70-74	1339	1796	3135	5,73	7,10	6,44
75-79	1125	1629	2754	4,82	6,44	5,66
80-84	709	1131	1840	3,04	4,47	3,78
85-89	275	536	811	1,18	2,12	1,67
90-94	78	209	287	0,33	0,83	0,59
95-99	14	40	54	0,06	0,16	0,11
100+	2	2	4	0,01	0,01	0,01
Spolu	23354	25302	48656	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

POPRAD - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1029	923	1952	4,54	3,78	4,14
5-9	1141	992	2133	5,03	4,06	4,53
10-14	1301	1154	2455	5,74	4,72	5,21
15-19	1283	1232	2515	5,66	5,04	5,34
20-24	1110	1141	2251	4,90	4,67	4,78
25-29	1089	1059	2148	4,80	4,33	4,56
30-34	1028	1047	2075	4,53	4,29	4,41
35-39	1059	1116	2175	4,67	4,57	4,62
40-44	1362	1345	2707	6,01	5,51	5,75
45-49	1778	1754	3532	7,84	7,18	7,50
50-54	2025	1829	3854	8,93	7,49	8,18
55-59	1947	1932	3879	8,59	7,91	8,24
60-64	1525	1683	3208	6,73	6,89	6,81
65-69	1168	1436	2604	5,15	5,88	5,53
70-74	1209	1588	2797	5,33	6,50	5,94
75-79	1136	1648	2784	5,01	6,75	5,91
80-84	877	1408	2285	3,87	5,76	4,85
85-89	450	821	1271	1,99	3,36	2,70
90-94	126	268	394	0,56	1,10	0,84
95-99	23	53	76	0,10	0,22	0,16
100+	3	2	5	0,01	0,01	0,01
Spolu	22669	24431	47100	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

PREŠOV - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	2754	2584	5338	6,37	5,59	5,97
5-9	2225	2079	4304	5,15	4,50	4,81
10-14	2140	1967	4107	4,95	4,26	4,59
15-19	1882	1709	3591	4,36	3,70	4,02
20-24	2168	2035	4203	5,02	4,41	4,70
25-29	2983	2791	5774	6,90	6,04	6,46
30-34	3616	3470	7086	8,37	7,51	7,93
35-39	3903	3559	7462	9,03	7,70	8,35
40-44	3641	3279	6920	8,43	7,10	7,74
45-49	3006	3030	6036	6,96	6,56	6,75
50-54	2564	2876	5440	5,93	6,23	6,08
55-59	2907	3365	6272	6,73	7,28	7,01
60-64	3116	3666	6782	7,21	7,94	7,59
65-69	2572	3296	5868	5,95	7,13	6,56
70-74	1774	2479	4253	4,11	5,37	4,76
75-79	965	1663	2628	2,23	3,60	2,94
80-84	541	1211	1752	1,25	2,62	1,96
85-89	336	795	1131	0,78	1,72	1,26
90-94	98	282	380	0,23	0,61	0,43
95-99	21	56	77	0,05	0,12	0,09
100+	1	4	5	0,00	0,01	0,01
Spolu	43213	46196	89409	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

PREŠOV - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	2610	2436	5046	6,04	5,32	5,67
5-9	2708	2502	5210	6,27	5,46	5,85
10-14	2145	1994	4139	4,96	4,35	4,65
15-19	2068	1882	3950	4,78	4,11	4,44
20-24	1828	1629	3457	4,23	3,55	3,88
25-29	2152	1975	4127	4,98	4,31	4,63
30-34	2918	2714	5632	6,75	5,92	6,32
35-39	3526	3380	6906	8,16	7,38	7,76
40-44	3800	3465	7265	8,79	7,56	8,16
45-49	3533	3193	6726	8,17	6,97	7,55
50-54	2895	2955	5850	6,70	6,45	6,57
55-59	2437	2783	5220	5,64	6,07	5,86
60-64	2731	3261	5992	6,32	7,12	6,73
65-69	2872	3547	6419	6,64	7,74	7,21
70-74	2333	3168	5501	5,40	6,91	6,18
75-79	1498	2262	3760	3,47	4,94	4,22
80-84	687	1375	2062	1,59	3,00	2,32
85-89	326	832	1158	0,75	1,82	1,30
90-94	127	380	507	0,29	0,83	0,57
95-99	27	86	113	0,06	0,19	0,13
100+	3	6	9	0,01	0,01	0,01
Spolu	43224	45825	89049	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

PREŠOV - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	2089	1942	4031	4,87	4,30	4,58
5-9	2583	2379	4962	6,02	5,27	5,64
10-14	2646	2442	5088	6,17	5,41	5,78
15-19	2091	1934	4025	4,88	4,28	4,57
20-24	2042	1831	3873	4,76	4,05	4,40
25-29	1869	1623	3492	4,36	3,59	3,97
30-34	2128	1944	4072	4,96	4,31	4,63
35-39	2851	2649	5500	6,65	5,87	6,25
40-44	3438	3311	6749	8,02	7,33	7,67
45-49	3705	3404	7109	8,64	7,54	8,08
50-54	3433	3139	6572	8,01	6,95	7,47
55-59	2785	2881	5666	6,50	6,38	6,44
60-64	2311	2704	5015	5,39	5,99	5,70
65-69	2544	3179	5723	5,93	7,04	6,50
70-74	2642	3436	6078	6,16	7,61	6,90
75-79	2013	2923	4936	4,69	6,47	5,61
80-84	1103	1914	3017	2,57	4,24	3,43
85-89	432	985	1417	1,01	2,18	1,61
90-94	130	406	536	0,30	0,90	0,61
95-99	39	118	157	0,09	0,26	0,18
100+	3	11	14	0,01	0,02	0,02
Spolu	42877	45155	88032	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

PREŠOV - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1822	1671	3493	4,30	3,78	4,04
5-9	2070	1894	3964	4,89	4,28	4,58
10-14	2532	2329	4861	5,98	5,27	5,62
15-19	2600	2392	4992	6,14	5,41	5,77
20-24	2084	1896	3980	4,92	4,29	4,60
25-29	2127	1857	3984	5,03	4,20	4,60
30-34	1890	1633	3523	4,47	3,69	4,07
35-39	2081	1900	3981	4,92	4,30	4,60
40-44	2786	2594	5380	6,58	5,87	6,22
45-49	3369	3259	6628	7,96	7,37	7,66
50-54	3623	3361	6984	8,56	7,60	8,07
55-59	3336	3079	6415	7,88	6,96	7,41
60-64	2674	2810	5484	6,32	6,36	6,34
65-69	2170	2646	4816	5,13	5,98	5,56
70-74	2373	3104	5477	5,61	7,02	6,33
75-79	2314	3209	5523	5,47	7,26	6,38
80-84	1522	2516	4038	3,60	5,69	4,67
85-89	728	1424	2152	1,72	3,22	2,49
90-94	180	503	683	0,43	1,14	0,79
95-99	44	125	169	0,10	0,28	0,20
100+	3	13	16	0,01	0,03	0,02
Spolu	42328	44215	86543	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

PRIEVIDZA - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1053	1019	2072	4,77	4,37	4,56
5-9	967	840	1807	4,38	3,60	3,98
10-14	869	818	1687	3,93	3,51	3,72
15-19	787	770	1557	3,56	3,30	3,43
20-24	967	1006	1973	4,38	4,32	4,35
25-29	1484	1406	2890	6,72	6,03	6,37
30-34	1848	1656	3504	8,37	7,10	7,72
35-39	1950	1577	3527	8,83	6,77	7,77
40-44	1855	1725	3580	8,40	7,40	7,89
45-49	1715	1693	3408	7,76	7,26	7,51
50-54	1568	1603	3171	7,10	6,88	6,98
55-59	1645	1883	3528	7,45	8,08	7,77
60-64	1655	2030	3685	7,49	8,71	8,12
65-69	1461	1724	3185	6,61	7,40	7,02
70-74	999	1429	2428	4,52	6,13	5,35
75-79	660	1016	1676	2,99	4,36	3,69
80-84	356	657	1013	1,61	2,82	2,23
85-89	172	304	476	0,78	1,30	1,05
90-94	68	122	190	0,31	0,52	0,42
95-99	10	32	42	0,05	0,14	0,09
100+	0	1	1	0,00	0,00	0,00
Spolu	22089	23311	45400	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

PRIEVIDZA - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	946	876	1822	4,48	3,92	4,19
5-9	1035	957	1992	4,90	4,28	4,58
10-14	912	775	1687	4,32	3,46	3,88
15-19	795	745	1540	3,76	3,33	3,54
20-24	713	775	1488	3,37	3,46	3,42
25-29	918	999	1917	4,34	4,47	4,41
30-34	1401	1310	2711	6,63	5,86	6,23
35-39	1747	1546	3293	8,27	6,91	7,57
40-44	1885	1513	3398	8,92	6,76	7,81
45-49	1802	1671	3473	8,53	7,47	7,98
50-54	1637	1626	3263	7,75	7,27	7,50
55-59	1462	1523	2985	6,92	6,81	6,86
60-64	1515	1814	3329	7,17	8,11	7,65
65-69	1489	1929	3418	7,05	8,62	7,86
70-74	1265	1628	2893	5,99	7,28	6,65
75-79	806	1280	2086	3,81	5,72	4,79
80-84	470	816	1286	2,22	3,65	2,96
85-89	220	404	624	1,04	1,81	1,43
90-94	93	139	232	0,44	0,62	0,53
95-99	20	45	65	0,09	0,20	0,15
100+	1	2	3	0,00	0,01	0,01
Spolu	21132	22373	43505	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

PRIEVIDZA - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	799	699	1498	3,99	3,29	3,63
5-9	936	818	1754	4,67	3,86	4,25
10-14	980	892	1872	4,89	4,20	4,54
15-19	838	702	1540	4,18	3,31	3,73
20-24	724	752	1476	3,61	3,54	3,58
25-29	677	777	1454	3,38	3,66	3,52
30-34	859	925	1784	4,29	4,36	4,32
35-39	1318	1218	2536	6,58	5,74	6,15
40-44	1695	1498	3193	8,46	7,06	7,74
45-49	1840	1473	3313	9,18	6,94	8,03
50-54	1739	1614	3353	8,68	7,61	8,13
55-59	1547	1555	3102	7,72	7,33	7,52
60-64	1353	1461	2814	6,75	6,89	6,82
65-69	1371	1732	3103	6,84	8,16	7,52
70-74	1302	1830	3132	6,50	8,63	7,59
75-79	1028	1469	2497	5,13	6,92	6,05
80-84	587	1045	1632	2,93	4,93	3,96
85-89	298	505	803	1,49	2,38	1,95
90-94	120	193	313	0,60	0,91	0,76
95-99	30	52	82	0,15	0,25	0,20
100+	1	5	6	0,00	0,02	0,01
Spolu	20042	21215	41257	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

PRIEVIDZA - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	688	579	1267	3,65	2,92	3,27
5-9	798	643	1441	4,23	3,24	3,72
10-14	882	755	1637	4,68	3,80	4,23
15-19	906	819	1725	4,80	4,13	4,46
20-24	768	709	1477	4,07	3,57	3,82
25-29	690	754	1444	3,66	3,80	3,73
30-34	620	710	1330	3,29	3,58	3,44
35-39	787	837	1624	4,17	4,22	4,20
40-44	1279	1174	2453	6,78	5,91	6,34
45-49	1663	1471	3134	8,82	7,41	8,10
50-54	1786	1431	3217	9,47	7,21	8,31
55-59	1657	1561	3218	8,79	7,86	8,31
60-64	1447	1508	2955	7,67	7,60	7,63
65-69	1237	1394	2631	6,56	7,02	6,80
70-74	1217	1656	2873	6,45	8,34	7,42
75-79	1068	1663	2731	5,66	8,38	7,06
80-84	762	1210	1972	4,04	6,10	5,09
85-89	388	649	1037	2,06	3,27	2,68
90-94	168	246	414	0,89	1,24	1,07
95-99	46	75	121	0,24	0,38	0,31
100+	2	6	8	0,01	0,03	0,02
Spolu	18859	19850	38709	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

TRENČÍN - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1453	1392	2845	5,43	4,82	5,11
5-9	1335	1249	2584	4,99	4,32	4,64
10-14	1180	1180	2360	4,41	4,08	4,24
15-19	1075	1081	2156	4,02	3,74	3,87
20-24	1248	1083	2331	4,66	3,75	4,19
25-29	1681	1556	3237	6,28	5,39	5,82
30-34	2129	2096	4225	7,95	7,25	7,59
35-39	2320	2190	4510	8,67	7,58	8,10
40-44	2330	2301	4631	8,70	7,96	8,32
45-49	2006	1954	3960	7,49	6,76	7,11
50-54	1574	1681	3255	5,88	5,82	5,85
55-59	1710	1990	3700	6,39	6,89	6,65
60-64	1775	2132	3907	6,63	7,38	7,02
65-69	1954	2183	4137	7,30	7,55	7,43
70-74	1302	1797	3099	4,86	6,22	5,57
75-79	792	1280	2072	2,96	4,43	3,72
80-84	516	888	1404	1,93	3,07	2,52
85-89	283	591	874	1,06	2,05	1,57
90-94	87	213	300	0,32	0,74	0,54
95-99	19	54	73	0,07	0,19	0,13
100+	1	4	5	0,00	0,01	0,01
Spolu	26770	28895	55665	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

TRENČÍN - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1353	1321	2674	5,04	4,59	4,81
5-9	1447	1368	2815	5,39	4,75	5,06
10-14	1304	1207	2511	4,86	4,20	4,51
15-19	1156	1155	2311	4,31	4,01	4,16
20-24	1110	1077	2187	4,13	3,74	3,93
25-29	1370	1155	2525	5,10	4,01	4,54
30-34	1874	1722	3596	6,98	5,99	6,47
35-39	2113	2080	4193	7,87	7,23	7,54
40-44	2256	2140	4396	8,40	7,44	7,90
45-49	2275	2255	4530	8,47	7,84	8,15
50-54	1948	1900	3848	7,26	6,60	6,92
55-59	1504	1633	3137	5,60	5,68	5,64
60-64	1597	1937	3534	5,95	6,73	6,35
65-69	1628	2038	3666	6,06	7,08	6,59
70-74	1774	2075	3849	6,61	7,21	6,92
75-79	1096	1649	2745	4,08	5,73	4,94
80-84	586	1085	1671	2,18	3,77	3,00
85-89	314	604	918	1,17	2,10	1,65
90-94	117	287	404	0,44	1,00	0,73
95-99	22	78	100	0,08	0,27	0,18
100+	1	5	6	0,00	0,02	0,01
Spolu	26845	28771	55616	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

TRENČÍN - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1169	1149	2318	4,37	4,03	4,19
5-9	1357	1300	2657	5,07	4,56	4,81
10-14	1417	1342	2759	5,29	4,71	4,99
15-19	1285	1186	2471	4,80	4,16	4,47
20-24	1208	1163	2371	4,51	4,08	4,29
25-29	1254	1159	2413	4,68	4,07	4,37
30-34	1593	1346	2939	5,95	4,72	5,32
35-39	1876	1721	3597	7,01	6,04	6,51
40-44	2061	2042	4103	7,70	7,17	7,42
45-49	2211	2105	4316	8,26	7,39	7,81
50-54	2225	2209	4434	8,31	7,75	8,02
55-59	1875	1853	3728	7,00	6,50	6,74
60-64	1405	1589	2994	5,25	5,58	5,42
65-69	1472	1859	3331	5,50	6,52	6,03
70-74	1494	1947	3441	5,58	6,83	6,22
75-79	1506	1933	3439	5,62	6,78	6,22
80-84	832	1422	2254	3,11	4,99	4,08
85-89	369	754	1123	1,38	2,65	2,03
90-94	137	302	439	0,51	1,06	0,79
95-99	32	107	139	0,12	0,38	0,25
100+	2	11	13	0,01	0,04	0,02
Spolu	26780	28499	55279	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

TRENČÍN - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1128	1095	2223	4,22	3,89	4,05
5-9	1185	1130	2315	4,43	4,02	4,22
10-14	1328	1274	2602	4,97	4,53	4,74
15-19	1400	1324	2724	5,24	4,71	4,96
20-24	1357	1204	2561	5,08	4,28	4,67
25-29	1380	1256	2636	5,16	4,46	4,80
30-34	1515	1379	2894	5,67	4,90	5,27
35-39	1619	1360	2979	6,06	4,83	5,43
40-44	1829	1684	3513	6,84	5,98	6,40
45-49	2021	2012	4033	7,56	7,15	7,35
50-54	2164	2069	4233	8,09	7,35	7,71
55-59	2145	2160	4305	8,02	7,68	7,85
60-64	1777	1815	3592	6,65	6,45	6,55
65-69	1321	1535	2856	4,94	5,45	5,20
70-74	1367	1790	3157	5,11	6,36	5,75
75-79	1282	1838	3120	4,80	6,53	5,69
80-84	1167	1690	2857	4,37	6,01	5,21
85-89	542	1006	1548	2,03	3,57	2,82
90-94	165	389	554	0,62	1,38	1,01
95-99	41	116	157	0,15	0,41	0,29
100+	2	14	16	0,01	0,05	0,03
Spolu	26735	28140	54875	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

TRNAVA - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1931	1783	3714	6,07	5,26	5,66
5-9	1680	1599	3279	5,28	4,72	4,99
10-14	1479	1475	2954	4,65	4,36	4,50
15-19	1378	1180	2558	4,33	3,48	3,90
20-24	1410	1252	2662	4,44	3,70	4,05
25-29	2051	1925	3976	6,45	5,68	6,06
30-34	2578	2563	5141	8,11	7,57	7,83
35-39	2790	2714	5504	8,78	8,01	8,38
40-44	2960	2768	5728	9,31	8,17	8,72
45-49	2570	2391	4961	8,08	7,06	7,56
50-54	1952	2056	4008	6,14	6,07	6,10
55-59	1940	2233	4173	6,10	6,59	6,36
60-64	2077	2519	4596	6,53	7,44	7,00
65-69	2021	2605	4626	6,36	7,69	7,05
70-74	1498	1942	3440	4,71	5,73	5,24
75-79	782	1332	2114	2,46	3,93	3,22
80-84	406	805	1211	1,28	2,38	1,84
85-89	208	460	668	0,65	1,36	1,02
90-94	59	191	250	0,19	0,56	0,38
95-99	17	70	87	0,05	0,21	0,13
100+	2	6	8	0,01	0,02	0,01
Spolu	31789	33869	65658	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

TRNAVA - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1704	1610	3314	5,34	4,79	5,06
5-9	1892	1737	3629	5,93	5,17	5,54
10-14	1624	1546	3170	5,09	4,60	4,84
15-19	1428	1424	2852	4,48	4,24	4,35
20-24	1440	1173	2613	4,52	3,49	3,99
25-29	1616	1380	2996	5,07	4,10	4,57
30-34	2259	2088	4347	7,08	6,21	6,64
35-39	2542	2496	5038	7,97	7,42	7,69
40-44	2698	2590	5288	8,46	7,70	8,07
45-49	2877	2667	5544	9,02	7,93	8,46
50-54	2468	2323	4791	7,74	6,91	7,31
55-59	1834	1980	3814	5,75	5,89	5,82
60-64	1789	2127	3916	5,61	6,33	5,98
65-69	1852	2379	4231	5,81	7,08	6,46
70-74	1753	2420	4173	5,50	7,20	6,37
75-79	1213	1762	2975	3,80	5,24	4,54
80-84	551	1077	1628	1,73	3,20	2,48
85-89	243	528	771	0,76	1,57	1,18
90-94	86	232	318	0,27	0,69	0,49
95-99	22	73	95	0,07	0,22	0,15
100+	2	10	12	0,01	0,03	0,02
Spolu	31893	33622	65515	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

TRNAVA - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1412	1340	2752	4,44	4,05	4,24
5-9	1664	1564	3228	5,23	4,72	4,97
10-14	1836	1684	3520	5,78	5,08	5,42
15-19	1573	1495	3068	4,95	4,51	4,73
20-24	1510	1417	2927	4,75	4,28	4,51
25-29	1680	1310	2990	5,28	3,96	4,61
30-34	1865	1574	3439	5,87	4,75	5,30
35-39	2248	2036	4284	7,07	6,15	6,60
40-44	2478	2388	4866	7,79	7,21	7,50
45-49	2643	2506	5149	8,31	7,57	7,93
50-54	2789	2614	5403	8,77	7,89	8,32
55-59	2344	2268	4612	7,37	6,85	7,11
60-64	1702	1902	3604	5,35	5,74	5,55
65-69	1608	2019	3627	5,06	6,10	5,59
70-74	1628	2224	3852	5,12	6,71	5,93
75-79	1448	2222	3670	4,55	6,71	5,65
80-84	873	1456	2329	2,75	4,40	3,59
85-89	350	731	1081	1,10	2,21	1,67
90-94	108	272	380	0,34	0,82	0,59
95-99	30	90	120	0,09	0,27	0,18
100+	2	8	10	0,01	0,02	0,02
Spolu	31791	33120	64911	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

TRNAVA - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1327	1257	2584	4,17	3,87	4,02
5-9	1385	1293	2678	4,36	3,98	4,16
10-14	1608	1511	3119	5,06	4,65	4,85
15-19	1787	1633	3420	5,62	5,02	5,32
20-24	1678	1489	3167	5,28	4,58	4,93
25-29	1787	1573	3360	5,62	4,84	5,23
30-34	1965	1531	3496	6,18	4,71	5,44
35-39	1879	1540	3419	5,91	4,74	5,32
40-44	2211	1951	4162	6,95	6,00	6,47
45-49	2441	2324	4765	7,68	7,15	7,41
50-54	2578	2464	5042	8,11	7,58	7,84
55-59	2689	2564	5253	8,46	7,89	8,17
60-64	2224	2192	4416	7,00	6,74	6,87
65-69	1557	1819	3376	4,90	5,60	5,25
70-74	1432	1900	3332	4,50	5,84	5,18
75-79	1374	2069	3443	4,32	6,36	5,35
80-84	1070	1874	2944	3,37	5,76	4,58
85-89	587	1025	1612	1,85	3,15	2,51
90-94	171	384	555	0,54	1,18	0,86
95-99	38	105	143	0,12	0,32	0,22
100+	3	10	13	0,01	0,03	0,02
Spolu	31791	32508	64299	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

ŽILINA - 2020

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	2609	2407	5016	6,62	5,73	6,16
5-9	2324	2030	4354	5,90	4,83	5,35
10-14	1965	1825	3790	4,98	4,34	4,65
15-19	1613	1527	3140	4,09	3,63	3,86
20-24	1890	1696	3586	4,79	4,04	4,40
25-29	2543	2374	4917	6,45	5,65	6,04
30-34	3397	3304	6701	8,62	7,86	8,23
35-39	3631	3402	7033	9,21	8,10	8,64
40-44	3558	3414	6972	9,03	8,12	8,56
45-49	2854	2807	5661	7,24	6,68	6,95
50-54	2193	2503	4696	5,56	5,96	5,77
55-59	2452	2927	5379	6,22	6,97	6,60
60-64	2532	3063	5595	6,42	7,29	6,87
65-69	2317	2941	5258	5,88	7,00	6,46
70-74	1703	2324	4027	4,32	5,53	4,94
75-79	943	1548	2491	2,39	3,68	3,06
80-84	533	977	1510	1,35	2,32	1,85
85-89	242	649	891	0,61	1,54	1,09
90-94	95	247	342	0,24	0,59	0,42
95-99	25	51	76	0,06	0,12	0,09
100+	2	7	9	0,01	0,02	0,01
Spolu	39421	42023	81444	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

ŽILINA - 2025

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	2332	2222	4554	5,87	5,28	5,57
5-9	2569	2359	4928	6,47	5,61	6,03
10-14	2268	1977	4245	5,71	4,70	5,19
15-19	1913	1774	3687	4,82	4,22	4,51
20-24	1674	1535	3209	4,21	3,65	3,92
25-29	2096	1836	3932	5,28	4,37	4,81
30-34	2745	2556	5301	6,91	6,08	6,48
35-39	3358	3261	6619	8,45	7,76	8,09
40-44	3522	3297	6819	8,87	7,84	8,34
45-49	3444	3308	6752	8,67	7,87	8,26
50-54	2743	2726	5469	6,90	6,48	6,69
55-59	2065	2433	4498	5,20	5,79	5,50
60-64	2242	2791	5033	5,64	6,64	6,15
65-69	2250	2902	5152	5,66	6,90	6,30
70-74	2012	2749	4761	5,06	6,54	5,82
75-79	1411	2100	3511	3,55	4,99	4,29
80-84	679	1226	1905	1,71	2,92	2,33
85-89	288	632	920	0,72	1,50	1,13
90-94	88	291	379	0,22	0,69	0,46
95-99	29	66	95	0,07	0,16	0,12
100+	1	5	6	0,00	0,01	0,01
Spolu	39729	42046	81775	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

ŽILINA - 2030

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1976	1873	3849	4,97	4,48	4,72
5-9	2292	2174	4466	5,76	5,20	5,48
10-14	2513	2306	4819	6,32	5,52	5,91
15-19	2216	1927	4143	5,57	4,61	5,08
20-24	1994	1804	3798	5,01	4,32	4,66
25-29	1925	1720	3645	4,84	4,12	4,47
30-34	2345	2058	4403	5,90	4,93	5,40
35-39	2730	2528	5258	6,86	6,05	6,45
40-44	3276	3171	6447	8,24	7,59	7,91
45-49	3433	3208	6641	8,63	7,68	8,14
50-54	3340	3229	6569	8,40	7,73	8,06
55-59	2609	2659	5268	6,56	6,37	6,46
60-64	1887	2338	4225	4,75	5,60	5,18
65-69	2003	2666	4669	5,04	6,38	5,73
70-74	1975	2722	4697	4,97	6,52	5,76
75-79	1688	2507	4195	4,24	6,00	5,14
80-84	1049	1693	2742	2,64	4,05	3,36
85-89	372	813	1185	0,94	1,95	1,45
90-94	112	290	402	0,28	0,69	0,49
95-99	31	78	109	0,08	0,19	0,13
100+	2	8	10	0,01	0,02	0,01
Spolu	39768	41772	81540	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

ŽILINA - 2035

VEK	MUŽI	ŽENY	SPOLU	MUŽI%	ŽENY%	SPOLU%
0-4	1863	1759	3622	4,68	4,25	4,46
5-9	1949	1825	3774	4,89	4,41	4,65
10-14	2236	2121	4357	5,61	5,12	5,36
15-19	2460	2256	4716	6,18	5,45	5,80
20-24	2319	1964	4283	5,82	4,74	5,27
25-29	2291	2025	4316	5,75	4,89	5,31
30-34	2232	1997	4229	5,60	4,82	5,21
35-39	2357	2053	4410	5,92	4,96	5,43
40-44	2680	2464	5144	6,73	5,95	6,33
45-49	3207	3104	6311	8,05	7,50	7,77
50-54	3348	3154	6502	8,40	7,62	8,00
55-59	3219	3180	6399	8,08	7,68	7,88
60-64	2434	2566	5000	6,11	6,20	6,15
65-69	1708	2239	3947	4,29	5,41	4,86
70-74	1782	2520	4302	4,47	6,09	5,30
75-79	1679	2500	4179	4,21	6,04	5,14
80-84	1289	2049	3338	3,24	4,95	4,11
85-89	593	1165	1758	1,49	2,81	2,16
90-94	143	377	520	0,36	0,91	0,64
95-99	45	78	123	0,11	0,19	0,15
100+	2	11	13	0,01	0,03	0,02
Spolu	39836	41407	81243	100,00	100,00	100,00

Zdroj údajov: výpočty autorov

Príloha 3: Predpokladané migračné saldo v najväčších mestách Slovenska 2017 - 2035 (počet osôb)

Mesto	Scenár/rok	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035
Banská Bystrica	stredný	-224	-210	-195	-182	-138	-100	-82	-65	-47	-29	-21	-14	-6	28	65	73	81	89	98
	vysoký	-220	-160	-141	-126	-83	-47	-33	-16	-3	22	38	76	110	137	153	185	206	224	249
	nízky	-233	-229	-227	-224	-191	-165	-149	-141	-133	-126	-119	-113	-106	-102	-96	-89	-82	-75	-68
Bratislava	stredný	1540	1580	1620	1660	1700	1740	1800	1860	1920	1890	1860	1840	1830	1840	1840	1840	1840	1840	1840
	vysoký	1694	1738	1782	1850	1955	2001	2080	2150	2200	2230	2260	2290	2350	2380	2450	2500	2500	2500	2500
	nízky	1463	1425	1400	1375	1350	1330	1320	1310	1310	1300	1300	1270	1250	1220	1200	1200	1200	1200	1200
Košice	stredný	-245	-203	-183	-143	-102	-85	-77	-24	29	57	90	124	179	212	267	300	334	368	402
	vysoký	-249	-147	-111	-77	-43	-10	12	56	123	164	212	260	310	362	416	472	531	571	606
	nízky	-249	-245	-240	-236	-231	-226	-182	-145	-110	-80	-46	-13	19	73	103	134	186	215	244
Martin	stredný	-398	-367	-340	-316	-295	-274	-256	-238	-222	-206	-190	-170	-144	-128	-112	-102	-92	-82	-73
	vysoký	-398	-357	-321	-280	-245	-212	-183	-147	-119	-96	-76	-58	-41	-26	-12	1	13	25	36
	nízky	-398	-392	-389	-359	-340	-338	-307	-294	-282	-270	-257	-240	-233	-221	-211	-206	-202	-198	-194
Nitra	stredný	-198	-172	-146	-120	-94	-67	-37	-7	25	51	75	104	132	160	165	172	184	197	208
	vysoký	-196	-149	-108	-70	-35	-2	32	67	103	140	178	202	227	251	274	300	320	341	364
	nízky	-198	-183	-168	-153	-139	-125	-110	-94	-79	-64	-50	-36	-23	-10	2	15	28	41	54
Poprad	stredný	-384	-340	-315	-296	-279	-260	-244	-230	-217	-205	-193	-175	-164	-153	-142	-136	-130	-123	-117
	vysoký	-384	-319	-281	-251	-224	-197	-176	-157	-140	-125	-112	-94	-70	-59	-48	-36	-24	-12	1
	nízky	-384	-376	-352	-348	-344	-337	-326	-316	-305	-296	-286	-277	-268	-259	-250	-242	-234	-226	-219
Prešov	stredný	-477	-439	-399	-365	-335	-306	-281	-257	-235	-215	-189	-167	-136	-117	-99	-86	-73	-60	-47
	vysoký	-477	-421	-365	-317	-276	-239	-206	-177	-152	-129	-99	-75	-45	-18	0	20	42	67	97
	nízky	-477	-456	-431	-411	-394	-377	-362	-349	-329	-310	-276	-256	-244	-233	-223	-212	-203	-193	-184
Prievidza	stredný	-381	-338	-317	-301	-286	-273	-260	-248	-237	-227	-217	-207	-198	-191	-185	-180	-174	-169	-164
	vysoký	-381	-305	-260	-227	-200	-177	-158	-146	-136	-128	-126	-123	-120	-117	-115	-112	-109	-106	-103
	nízky	-381	-353	-348	-347	-332	-317	-312	-308	-303	-298	-289	-285	-280	-276	-272	-263	-259	-255	-252
Trenčín	stredný	-58	-45	-33	-20	1	13	25	37	49	60	71	83	94	105	117	128	139	151	164
	vysoký	-58	-36	-15	7	37	59	80	92	103	114	124	134	142	158	174	189	205	221	237
	nízky	-58	-57	-56	-47	-29	-22	-14	-6	1	9	16	23	31	38	46	53	61	68	76
Trnava	stredný	-128	-115	-102	-89	-77	-65	-48	-32	-16	-2	11	23	35	47	58	71	83	96	110
	vysoký	-125	-65	-44	-28	-12	1	13	29	40	63	80	97	130	154	174	194	205	210	214
	nízky	-138	-134	-130	-125	-121	-116	-99	-90	-82	-73	-66	-59	-52	-41	-31	-19	-8	2	12
Žilina	stredný	-128	-111	-97	-83	-54	-40	-21	-3	15	33	49	65	81	98	112	128	143	159	178
	vysoký	-125	-61	-39	-21	11	28	45	64	80	108	125	163	198	225	244	264	269	274	283
	nízky	-138	-130	-124	-119	-97	-91	-71	-61	-50	-40	-31	-22	-13	0	10	21	32	43	53

Zdroj údajov: výpočty autorov

Názov: Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska

© Branislav Šprocha, Branislav Bleha, Boris Vaňo, Ján Buček

Vydal: INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, Univerzita Komenského,
Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demografie a Centrum spoločenských
a psychologických vied SAV

1. vydanie, Bratislava 2017

Rozsah: 256 s., 11,6 AH

Náklad: 150 ks

ISBN 978-80-89398-36-2

ISBN 978-80-89398-36-2